Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi

SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ VE EYLEM PLANI

ERZURUM

KUDAKA
KUZEYDOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI
NORTHEAST ANATOLIA DEVELOPMENT AGENCY

Erzurum
2019

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ 7
EXECUTIVE SUMMARY 13
1. SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ VE EYLEM PLANINA DUYULAN İHTİYAÇ 18
2. PLANLAMA YAKLAŞIMI VE HAZIRLIK SÜRECİ 20
3. SENARYO BAZLI MEVCUT DURUM ANALİZİ 22
3.1. SOSYAL GÖSTERGELER 23
3.1.1. NÜFUS 23
3.1.2. GÖÇ 25
3.1.3. EĞİTİM 29
3.1.4. SAĞLIK 31
3.1.5. YAŞANABİLİRLİK 33
3.2. EKONOMİK GÖSTERGELER 34
3.2.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER 34
3.2.2. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM 38
3.2.3. SANAYİ 43
3.2.4. HİZMETLER SEKTÖRÜ 50
3.2.5. TURİZM 55
3.2.6. TARIM 57
3.3. FİZİKSEL GÖSTERGELER 60
3.3.1. ERİŞİLEBİLİRLİK 60
4. SENARYO VE STRATEJİLERİN GELİŞTİRİLMESİ 67
4.1. SENARYOLARIN BELİRLENMESİ 67
4.2. TRA1 BÖLGESİ ve ERZİNCAN'IN KALKINMA POLİTİKALARINI YÖNLENDİREN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR 68
4.3. ÖNGÖRÜ LİTERATÜRÜ 69
SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ 72
1. SENARYOLAR ve BAĞLI STRATEJİLER 72
2. SEBİGSEP'İN UYGULANMASI 82
3. PERFORMANS GÖSTERGELERİ ve ETKİLENEBİLECEK GÖSTERGELER 99
KAYNAKÇA 114
EKLER 115

TABLOLAR

Tablo 1. Mevcut durum analizi içeriği 22
Tablo 2. İl, bölge ve ülke düzeyinde bazı nüfus göstergeleri 23
Tablo 3. TRA1 Bölgesi 65+ yaş aralığındaki nüfus oranları 24
Tablo 4. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre toplam nüfus 25
Tablo 5. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre yıllık nüfus artış hızı 25
Tablo 6. Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRA1 Bölgesinin karşılaştırmalı göç istatistikleri 26
Tablo 7. İllerin göç aldığı merkezler 26
Tablo 8. Alınan 65+ yaş nüfus oranı 27
Tablo 9. Bölge üniversitelerinin öğrenci, öğretim üyesi ve akademik birim sayıları 30
Tablo 10. Bölgedeki sağlık kurumu ve yatak sayıları (TÜİK, 2017) 32
Tablo 11. Yaşam endeksi il sıralamaları ve değerleri(TÜİK,2015) 33
Tablo 12. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Düzey 2 Bölgeler (2017) 34
Tablo 13. İktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla 35
Tablo 14. Kamu yatırımlarının seyri 36
Tablo 15. Düzey 2 Bölgelere göre istihdamın sektörel dağılımı 37
Tablo 16. TRA1 illeri yabancı sermayeli firma dağılımı 37
Tablo 17. TRA1 Bölgesinde yer alan girişim sayıları 38
Tablo 18. İşgücü verileri 38
Tablo 19. TRA1 işgücü- istihdam verileri 40
Tablo 20. İstihdamın yıllara göre sektöre dağılımı 41
Tablo 21. İl Bazında GSYH, iktisadi faaliyet kollarına göre, NACE Rev.2, 2004-2014 43
Tablo 22. Elektrik Tüketimi İstatistikleri 44
Tablo 23. İllere göre Kapasite Raporlarının Dağılımı 45
Tablo 24. İllere Göre Kodlanan İlk 5 Ürün ve faaliyet 46
Tablo 25. İş kayıtlarına göre girişim sayıları 47
Tablo 26. TRA1 Bölgesi'ndeki OSB'ler 48
Tablo 27. İller özelinde ihracat oranları 49
Tablo 28. Marka Başvurularının İllere Göre Dağılımı (2018) 49
Tablo 29. TRA1 illeri yapı ruhsatı, konut ve diğer alanlar 49
Tablo 30. Yatırım teşvikleri 50

Tablo 31. Erzurum, TRA1 Bölgesi ve Türkiye hizmetler sektörü 51
Tablo 32. Yapı ruhsat ve değerleri (TÜİK,2018) 52
Tablo 33. İller arası ticaret 53
Tablo 34. TRA1 Bölgesi illeri turist sayısı (TÜİK 2018) 55
Tablo 35. Turizm istatistikleri (TÜİK 2017) 56
Tablo 36. Turizm tesisleri 56
Tablo 37. Tarımsal üretim değeri 57
Tablo 38. Organik tarım verileri 58
Tablo 39. TRA1 hayvansal ürün üretim miktarları 59
Tablo 40. Türkiye'yi etkileyen ulaşım ağları 60
Tablo 41. Uluslararası yollar ve illerin ilişkisi 61
Tablo 42. TRA1 havaalanlarının yolcu ve sefer sayıları 64
Tablo 43. Türkiye ve bölgenin enerji koridorları 65
Tablo 44. Faaliyet planı 67
Tablo 45. Erzurum'a ait senaryolar ve alt bileşenleri 73
Tablo 46. SEBİGSEP uygulama kurgusu 82
Tablo 47. Eylemler ve aktörler 86
Tablo 48. Performans göstergeleri 99

ŞEKİLLER

Şekil 1. SeBİGSEP'in hazırlık kurgusu 20
Şekil 2. SBİGSEP hazırlık süreci 21
Şekil 3. TRA1 Bölgesi yaş gruplarına göre nüfus dağılımı 24
Şekil 4. İl nüfuslarının seyri 25
Şekil 5. Alınan göçte 65+ yaş oranı 27
Şekil 6. Verilen göçün eğitim düzeyi (%; TÜİK 2018) 28
Şekil 7. 15+ yaş nüfusun eğitim durumu (2017) 29
Şekil 8. Sağlık personeli sayısının bölgede seyri (TÜİK 2017) 31
Şekil 9. TRA1 işgücü- istihdam verileri 39
Şekil 10. Temel işgücü göstergelerinin tseyri (TÜİK 2017) 41
Şekil 11. Uluslararası ulaşım ağları ve bölge 61
Şekil 12. Türkiye'de mevcut, yapım aşamasında ve planlanan HT/YHT hatları 62
Şekil 13. TRA1 kuzey demiryolu projesi güzergahı 62
Şekil 14. TRA1 erişim imkanları (TRA1 BP) 63
Şekil 15. Enerji koridorları 66

YÖNETİCİ ÖZETİ

I. TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejileri ve Eylem Planı (SeBİGSEP), TRA1 Düzey 2 Bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) özelinde Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından hazırlanmıştır. SeBİGSEP vizyonunu Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı'ndan (2014 – 2023) alan ve bu planın gelişme eksenlerine bağlı kalarak her il için yerel aktörlerin katılımıyla belirlenen senaryolardan hareketle geliştirilen senaryo bileşenleri, stratejiler ve eylemleri içermektedir. SeBİGSEP içerisinde ayrıca her stratejinin etkileyeceği gösterge seti ile eylemlerin izlenebileceği performans göstergelerine de yer verilmiştir. Eylem planı bölümünde proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi için yerel örgütlenme yapısı tarif edilerek eylemlere yönelik esnek ve gönüllülüğe dayalı çalışma gruplarının koordine edilmesi önerilmiştir.

II. Bu doküman; SeBİGSEP'in

- Hazırlık faaliyetlerini,
- Benimsediği temel yaklaşımları ve felsefeyi,
- Senaryolara yönelik mevcut durum analizini,
- Gelişme eksenlerine bağlı senaryo, senaryo bileşenleri, stratejiler ve eylemleri,
- Bunlara ait performans göstergelerini ve
- Uygulamaya yönelik yapılanmayı içermektedir.

Senaryo fikirlerinin ortaya çıkarılmasında; planlama literatüründen, öncü bölgelerden ve akademik ortamda iller özelinde tartışılıp geliştirilerek il çalıştaylarında sunulan senaryo fikirlerinden yararlanılmıştır. Başlangıç olarak bölge planı ve bölge özelinde hazırlanan diğer sektörel ve tematik belgelere dayalı bir literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanında, öncü bölgelere dayalı bir analizden elde edilen çıkarımlar da ele alınmıştır. Senaryolar öncelikle sırasıyla, 4, 5 ve 6 Nisan 2017 tarihlerinde Bayburt, Erzurum ve Erzincan'da gerçekleştirilen çalıştaylarda yerel katılımcılara sunulmuştur. Sonrasında öğretim üyeleri ve ajans uzmanlarından oluşturulan bir ekibin kontrolünden geçirilerek sunuma hazır hale getirilen senaryolar ilgili yerel aktörlerin görüşlerini almak ve uygulama projelerini tartışmak için Erzincan, Erzurum ve Bayburt illerinde sırasıyla 13, 14 ve 15 Ağustos 2018 tarihlerinde düzenlenen Fikir ve Senaryo Çalıştaylarında sunulmuştur. Senaryolar, çalıştaylardan elde edilen verilerle son haline getirilerek uygulamaya ve izleme sistemine yönelik içerik oluşturulmuştur.

III. **Mevcut durum analizi** kapsamında; iller genelinde belirli sektör, alt sektör ve temalarda mevcut durumu ortaya koymanın yanı sıra SeBİGSEP uygulanmaya başladıktan sonra elde edilen gelişme için kıyaslanabilir veri setleri görevi görecek başlangıç verisi oluşturulması da sağlanmıştır. Bu kapsamda; Erzurum özelinde geliştirilen senaryolara gerekçe olarak var olan potansiyellerle ilişkili veriler ve kaynakları gösterge olarak ele alınmaktadır. Mevcut durum analizi için temel göstergeler sosyal, ekonomik ve fiziksel göstergeler olarak ele alınmıştır.

IV. TRA1 Bölgesi 1.086.156 kişilik nüfusa sahiptir (Türkiye nüfusunun %1,3'ü). Nüfus yoğunluğu 26 kişi/km2'dir. (Erzurum 30 kişi/km2, Türkiye geneli 107 kişi/km2). 0 – 14 yaş aralığı nüfusta azalma görülürken nüfusun en çok olduğu yaş aralıkları sırasıyla 20 – 24 ve 15 – 19'dur. 15 – 64 yaş arası nüfusun oranı bölgede ve ilde halen yüksektir. Bu durum sosyoekonomik kalkınma amaçlı nitelikli işgücü için bir potansiyeli ifade etmektedir. 65+ yaş nüfusun toplam nüfusa oranı TRA1 Bölgesi'nde 2018 yılında %9,5'e ulaşmıştır ve giderek artmaktadır. 2023 yılı projeksiyonuna göre TRA1 Bölgesi'nin Türkiye nüfusu içerisindeki payı %1,25'e denk gelmektedir. TRA1 Bölgesi gerek bölge gerekse iller ölçeğinde göçün yoğun olduğu bir bölgedir. Son on sekiz yılda bazı yıllarda

artışlar olsa da bölge illerinin nüfuslarında genel görünüm azalış yönündedir. Türkiye nüfusunun %1,3'ünden sorumlu olan bölge alınan ya da verilen göç içerisinde yaklaşık %4'lük bir paya sahiptir. TRA1 Bölgesi ve Erzurum en yüksek oranda 15 – 34 yaş aralığında göç verirken hem alınan hem de verilen göç en yüksek oranda lise ve dengi okul mezunlarına aittir. Bölgeye emeklilik sonrası geri dönen nüfusun (65+ yaş) oranı son on yılda gittikçe azalmaktadır. Bölgede en yüksek eğitim düzeyi aralığı "lise ve dengi okul mezunu" iken bunu ilkokul mezunları takip etmektedir. Bu durum 15 – 24 yaş aralığının yüksek olmasıyla açıklanabilir. Bölgede yüksek lisans ve doktora mezunu oranı Türkiye ortalamasından yüksektir. Bölge genelinde kadınların en yüksek oranda ilkokul mezunu olduğu bunu okuma yazma bilen ancak okul bitirmemiş grubun takip ettiği ve ardından da lise mezunlarının geldiği görülmektedir. Bölgede bulunan toplam dört üniversitenin ikisi Erzurum'dadır. Yapılan uluslararası işbirlikleri ile yabancı öğrenci sayısı artmaktadır. En çok yabancı öğrenci lisans eğitimi için gelmektedir. Erzurum kamuya ait sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından ülke ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmasına rağmen özel hastanelerin bölgede sayı ve kapasite bakımından yeterli olmayışı önemli bir eksikliktir. TÜİK'in Yaşam Endeksi sıralamasına göre Erzurum 81 il arasında 52'nci sıradadır ve bölgenin sonuncu ilidir. İlin kent merkezi sosyal yaşam konusunda özellikle dış mekan rekreatif, kültürel ve sanatsal faaliyetler açısından çok geniş imkanlara sahip değildir. Kent içi trafik yoğunluğu, konut, işyeri ve trafik kaynaklı hava kirliliği, engelsiz erişim, kişi başına düşen yeşil alan ve rekreasyon alanı miktarı gibi değişkenler konusunda da merkez ve diğer ilçelerde altyapı ihtiyacı mevcuttur.

V. 2016 yılı verilerine göre TRA1 Bölgesinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne göre istihdam sırasıyla %45,8 (TR%19,5); %10,7 (TR%26,8) ve %43,5 (TR%53,7) şeklindedir. Türkiye'de 2018 yılında kapasite raporu hazırlayan toplam 1413 yabancı sermayeli firmanın 4 tanesi TRA1 bölgesinde yer almaktadır. Bu firmaların üçü Erzincan'da bir tanesi ise Erzurum'dadır. Bölge genelinde işgücüne katılım ve tarım dışı işsizlik oranında bir azalma olduğu görülmektedir. Bölgede tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralıklarında erkek nüfus istihdamda baskındır. Bu durum özellikle gelişen hizmet sektörü içerisinde nitelikli personel ihtiyacının artmasına sebep olmaktadır. Lise üstü eğitim almış kadınların işgücüne tarım dışı sektörlerde katılımı bölge genelinde oldukça düşüktür. Bölgede son yıllarda iş gücü ve istihdam verilerinde ülke genelinin tersine önemli düşüşler gözlenmektedir

Bölgede; 1) işgücüne katılma oranı düşmekte, 2) tarım dışı işsizlik oranı azalmakta, 3) işsizlik oranı dengeli bir seyir izlememekte, 4) tarımın sektörel istihdamdaki payı azalırken sanayi ve hizmetlerin oranı artmakta, 5) tarım hala ekonomik göstergelerde öncelikli bir yerde bulunmaktadır. Tarım istihdamı bölgede %40,3'e kadar gerilese de ülke ortalamasından yüksektir. Sanayi istihdamı ise son sekiz yılda sadece %6 artış göstermiştir ve ülke genelinden oldukça geridedir.

Ülke ortalamasına en yakın istihdam oranı yaklaşık %15 artış gösteren hizmetler sektöründedir. Yetişmiş nitelikli iş gücünün bölgede tutulmasını sağlayacak kariyer ve ücretlendirme sistemine ihtiyaç bulunmaktadır. Bölgede işsiz nüfus içerisinde en büyük pay lise ve dengi okul mezunu nüfusa aittir. Yükseköğretim mezunu kadınlarda da yüksek işsizlik oranı görülmektedir.

Erzurum ve TRA1 Bölgesi tarıma ve taşa toprağa dayalı sanayi ile imalat sanayiinde nispeten gelişmiştir. Bölgede son on yılda tarımın payının gerilediği, sanayinin payının arttığı görülmektedir. Sanayinin payı en çok Erzincan'da artarken hizmetler sektörü Erzurum ve Bayburt'ta her yıl sabit biçimde yükseliş göstermiştir. 2007-2016 döneminde kişi başı elektrik tüketimi toplamda ve meskende hem bölge hem de ülke genelinde artarken sanayi elektriği tüketimi bölgede sadece Erzincan'da devamlı artış göstermektedir. Bölge illerinde hazırlanan kapasite raporu sayısı Erzurum'da 133, Erzincan'da 116 ve Bayburt'ta 16 iken bu sayılar ülke genelinin binde ikisinden daha düşük bir orana denk gelmektedir. Ülke genelinde sunulan kapasite raporu sayısına göre bölge illeri Erzurum, Erzincan ve Bayburt sırasıyla 61, 62 ve 81'inci (son) sıradadır. Bu raporlarda sunulan faaliyet ve ürün kodlarına göre bölgede taşa-toprağa ve tarıma dayalı sanayi kolları öne çıkmaktadır. 2016 yılı iş kayıtlarına göre girişim sayıları ele alındığında bölge ve iller özelinde en yüksek pay "toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı" başlığına aitken bunu "ulaştırma ve depolama", "konaklama ve yiyecek hizmeti" ve "imalat sanayi" takip etmektedir. Bölge ve illerin imalat sanayisinde girişim sayılarının ülke içindeki payına bakıldığında ise TRA1 %1,6, Erzurum %0,9, Erzincan %0,4 ve Bayburt %0,2 şeklinde oldukça düşük oranlara sahiptir. Bölgede kullanımda ve kuruluş aşamasında olan toplam 6 adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. 2019 yılı başında elde edilen verilere göre üretimdeki parsel sayısı en yüksek Erzurum 1. OSB iken bunu Erzincan ve Bayburt OSB'ler takip etmektedir. Alan ve parsel sayısı bakımından ise en geniş OSB Erzincan OSB'dir. 31.01.2019 İhracatçı Firmaların Kanuni Merkezleri Bazında İhracat Performansı ele alındığında Erzincan bölgede en yüksek ihracat gelirine sahip ildir. İl ülke genelinde 68'inci sıradayken Erzurum 70, Bayburt 77'inci sıradadır. İllerin ülke genelindeki ihracata oranı önemsiz seviyelerdedir (yüzde sıfıra yakın değerlerdedir). Hizmetler Erzurum'da ve TRA1 Bölgesi'nde en çok istihdam yaratan sektördür. Erzurum çevre bölgeler için önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Üniversitelerin, kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının bölge idarelerinin bölgede bulunması nedeniyle kentlerde yaşayan yoğun öğrenci, memur ve asker nüfusun ihtiyaçlarının karşılanarak bölge dışından gelen sermayenin bölge içinde birikimini sağlaması nedeniyle hizmetler sektörünün ekonomik yapı içinde önemi artmaktadır. Bölgenin ticaretinde hayvancılık ve tarım ürünleri, tekstil ve hazır giyim ürünleri ve gıda ürünleri ağırlıklıdır. 2016 yılı iller arası ticaret miktarlarına göre TRA1 ticaretinde alış ve satışta İstanbul'un ağırlığı görülmektedir. TRA1 Bölgesi ve Erzurum iklimi, doğal yapısı ve gelişen altyapısı nedeniyle kış ve spor, tarih ve kültür, doğa – macera, eko – agro, sağlık ve kongre turizmi tiplerine imkan sağlayabilecek durumdadır. Var olan kış turizmi hareketliliğini, turist sayısını ve konaklama ve hizmet sektörü altyapısını iyileştirerek diğer turizm tiplerinin de geliştirilip entegre edilmesi hedeflenen bir durumdur. Erzurum 2018 yılında 47.960 yabancı 469.296 yerli ziyaretçi ağırlamıştır. Bölge genelinde tarımsal üretim değerine bakıldığında bitkisel üretim değerinde son 4 yılda düşüş gözlenirken canlı hayvan ve hayvansal üretim değerlerinde durağanlık ve kısmi artışlar görülmektedir. 2017 yılında Türkiye bitkisel üretim değerinin %0,78'i, canlı hayvanlar değerinin %4,23'ü ve hayvansal ürünler değerinin ise %2,1'i bölgeden karşılanmıştır.

VI. Bölge Türkiye'nin kara ve demiryolu güzergahları ile ham petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir geçiş noktasında ve enerji doğu – batı ana aksı üzerindedir. Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında bulunan zengin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında geçiş konumuna sahiptir. Bölge mevcut durumda batı – doğu yönünde demiryolu hattı ile beslenmektedir. Yeni YHT projesinde Sivas – Erzincan – Erzurum güzergahı güneyden değil doğrudan batıdan bağlanacaktır. Bölgenin, Trabzon ve İskenderun gibi kuzey ve güneydeki önemli ticaret limanlarına kara ve demiryolu bağlantısı bulunmaktadır. Bölge planlanan demiryolu projeleri ile gerek kuzey bağlantısı gerekse de doğu bağlantısı (Bakü – Tiflis – Kars; Bir Kuşak Bir Yol) Çin'e kadar uzanan koridorun önemli bir halkasını tamamlayacaktır ve Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan misyonuyla da uyum sağlayacaktır. Bölge sınır kapısına sahip değildir. İran, Azerbaycan, Gürcistan ve daha

doğuda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine coğrafi ve kültürel yakınlığı bulunmaktadır. Erzurum ve Erzincan'da uluslararası uçuşlara açık havalimanı bulunmaktadır. Bayburt'ta ise Gümüşhane – Bayburt havaalanı ile kısa süre içerisinde havayolu ulaşımı mümkün olacaktır.

TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlıkları kapsamında mevcut durumda yürürlükte olan veya bölgeyle ilgili geçerli içeriğe sahip planlama literatürü (üst ölçekli sosyoekonomik gelişme planları ve stratejileri) taranarak senaryoların sınırları daraltılmış ve çerçeve oluşturulmuştur. Bu planlar arasında önemli yaklaşım farklılıkları olsa da potansiyeller bazında alt-bölgeler belirlenmesi, bunlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek arttırılması, bölgenin sadece kendi içinde değil, ulusal ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde çok daha geniş bölgesel ilişkiler bağlamında düşünülmesi, farklı planlama ve uygulama kademelerinde katılımın sağlanarak planın aktörlerce sahiplenilmesinin sağlanması gibi benzer hedefler tanımlanmıştır.

VII. Bununla beraber, bazı senaryo ve altındaki strateji ve projelerin oluşturulması aşamasında daha önce benzer tecrübeleri yaşamış ülke, bölge ve kentler "öncü bölge" olarak ele alınmış ve "öngörü literatürü" adı altında değerlendirilmiştir. Öngörü literatürü olarak ele alınan öncü bölgelerden Andorra, kış turizmi; Edinburgh hizmetler sektöründeki gelişim (eğitim ve finans, turizm), üniversitelerin kalkınamaya katkısı, Pais Vasco (Bask Bölgesi) dönüşüm, turizm ve hizmetler, üniversitelerin statik katkısı (teknoparklar) ve Edmonton kış kenti gelişimi ve kışın yaşam kurgusu ile TRA1 Bölgesi illeri için örnek alınabilecek başarı hikayelerine sahiptir. Bunun yanında, yerel ürün markalaşması (Michi-no-Eki), kentsel mekânsal çekicilik (Poble Espanyol) ve büyük çaplı organizasyonlara dair literatürler de senaryoların gelişimi için örnek alınmıştır.

SENARYOLAR ve BİLEŞENLER

VII. TRA1 Bölge Planı'nın (2014 – 2023) vizyon ve gelişme eksenleri aynı zamanda SeBİGSEP'in de vizyon ve gelişme eksenlerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda;

VIII. **Vizyon**
"Yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini katma değerini yükseltecek şekilde işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak" şeklindedir.

IX. SeBİGSEP'in Erzurum'a yaklaşımı; TRA1 Bölgesi illerini bir bütünün parçası olarak ele almak ve diğer iki ile göre kısmen öne çıkan bir rol vermek şeklindedir. Verilen roller ve TRA1 Bölge Planı'nın (2014 – 2023) önerdiği gelişme eksenleri uyumlulaştırılmıştır. Öngörülen rollerin dayanağı illerin sahip olduğu gelişme potansiyelleridir. Önerilen bu roller üzerine tetikleyici etki yapan, bölgeye dış yatırımı çağıran ve hızlı bir büyümeyi öngören senaryo bileşenleri de rollere katkı sağlamak amacıyla ortaya konulmuştur. Bu nedenle SeBİGSEP – Erzurum, bir yandan mevcut durumu potansiyeller dahilinde dikkate alan güncel trendlerle öngörüler geliştirirken öte yandan Erzurum için tamamen yeni olan ve yenilikçilik getireceği düşünülen ve marka / imza (signature) projeler içeren bileşenlere ve stratejilere sahiptir. Sonuç olarak SeBİGSEP, Erzurum için iki ana senaryo 9 senaryo bileşeni ve 25 strateji ile bu stratejilere bağlı 165 eylem/projeden oluşmaktadır.

SENARYO 1: GÜNCEL EĞİLİMLERLE GELİŞME	
1. BİLEŞEN	**KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM**
STRATEJİ	1. Erzurum'un sanayi yatırımı için cazip hale getirilmesi
STRATEJİ	2. Erzurum'un sanayi üretiminin miktar ve kalitesinin arttırılması
2. BİLEŞEN	**KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM**
STRATEJİ	1. Erzurum kent merkezinin lojistik ve aktarma merkezi haline getirilmesi
STRATEJİ	2. Tarımsal üretimde iş ve güç birliğinin sağlanması
STRATEJİ	3. Tarımsal hammadde üretimine yönelik fiziksel altyapının iyileştirilmesi
STRATEJİ	4. Ayırt edici ve katma değerli tarımsal üretiminin bölgede yaygınlaştırılması
3. BİLEŞEN	**KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM**
STRATEJİ	1. "Kışı(N) Yaşayan ve Karı Eğlenceli Hale Getiren Erzurum" temasının gerçekleştirilmesi
STRATEJİ	2. Kışa uyumlu sosyal ve ekonomik hayatın kent merkezinde oluşturulması
4. BİLEŞEN	**YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ**
STRATEJİ	1. Yaz etkinliklerinin kurgulanması
STRATEJİ	2. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Takvimlendirilmiş Etkinlikler"in kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması
STRATEJİ	3. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Serbest Etkinliklerin" kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması
STRATEJİ	4. Erzurum'un kış kenti kimliği ile tanıtımının yapılması
SENARYO 2: YENİLİKÇİ VE TETİKLEYİCİ BİLEŞENLERLE GELİŞME	
1. BİLEŞEN	**ENERJİ "HUB"I ERZURUM**
STRATEJİ	1. Erzurum'un enerji koridorları üzerinde olmasının avantajlarından yararlanması
STRATEJİ	2. Erzurum'un alternatif enerji potansiyelinden daha fazla yararlanması
STRATEJİ	3. Mekansal olarak çekici ve ümit vadeden alanların oluşturulması
2. BİLEŞEN	**KENTTE VE KIRDA TARIMSAL ÜRETİM VE KALİTELİ YAŞAM MERKEZLERİ SUNAN BÖLGE**
STRATEJİ	1. Model ekoköylerin oluşturulması
STRATEJİ	2. Bölge genelinde kır yerleşimlerinde yerele özgü ve geleneksel kimlikli mekânların oluşturulması
STRATEJİ	3. Bölgede başta ekoköylerde olmak üzere kırda sosyal altyapının iyileştirilmesi
3. BİLEŞEN	**KIRDA DAHA FAZLA ÜRETİM VE YÜKSEK KATMA DEĞER**
STRATEJİ	1. Başta ekoköyler olmak üzere kırda yeni üretim tiplerinin kurgulanması
STRATEJİ	2. Başta ulusal çapta tanınanlar olmak üzere yerel ürünlerin korunması için "bir köy bir ürün" modelinin bölgeye özgü biçimde kurgulanması
STRATEJİ	3. Başta ekoköyler olmak üzere kırda üretim, eğitim, eğlence ve tanıtım ayaklarını içeren kırda yaşamı özendirme kampanyasının yürütülmesi
4. BİLEŞEN	**KENTSEL TARIM UYGULAMALARI**
STRATEJİ	1. Tahsisli bahçeler modeliyle kent yakın çevresinde tarımsal üretime geçilmesi
STRATEJİ	2. Kentsel tarım bölgelerinin etkin ve verimli biçimde işletilmesi
5. BİLEŞEN	**ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK**
STRATEJİ	1. Tarımsal ürünlerin toplanması ve pazarlanması için ortaklık oluşturulması
STRATEJİ	2. Katma değerli tarımsal üretimde Yerel Marketler Birliği Modelinin hayata geçirilmesi

X. SeBİGSEP Erzurum için iki adet gelişim senaryosu önermektedir. Buna göre, mevcut trendin devamlılığı tarım ve sanayi üretimini önceleyen senaryo bileşenleri ile sağlanırken bu trendin Erzurum için insan hareketliliğini arttıracağı öngörülmektedir. Öngörülen ikinci senaryo ise; bölge genelinde yenilikçi tarım uygulamalarını ve Erzurum'da ise enerji, lojistik ve turizm ve kent ağırlıklı hizmetler sektörünü ele alan tetikleyici bir senaryo önerisidir. Senaryo ve alt bileşenleri yukarıdaki tabloda verilmiştir.

XI. SeBİGSEP'in uygulama aşaması tamamen yerel aktörlerin çabalarının projelerin hayata geçirilmesine kanalize edilmesiyle gerçekleştirilecektir. Bu amaç için oluşturulacak bir uygulama kurgusu içerisinde; Koordinasyon – Raporlama – İzleme, Uygulama ve Danışma fonksiyonları yerine getirilecektir. Koordinasyon fonksiyonu Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından; Uygulama, yerelde kurulacak Sektörel Komisyonlar ve Proje Ekipleri eliyle; Danışmanlık fonksiyonu ise bölge içi ve dışından katılımla oluşturulacak Danışmanlar Konseyi (Uzmanlar Zirvesi; Experts Summit) tarafından yerine getirilecektir. Bu fonksiyonların tamamı gönüllü katılımla ve çalışmayla gerçekleştirilecektir.

EXECUTIVE SUMMARY

Scenario Based Provincial Development Strategy and Action Plan (SBPDSAP) was prepared by Northeast Anatolia Development Agency (KUDAKA) in order to contribute to the implementation of TRA1 Regional Development Plan specific to TRA1 NUTS 2 Region (Erzurum, Erzincan and Bayburt). "TRA1 Region Scenario Based Provincial Development Strategy and Action Plan" adopted the vision of TRA1 Regional Development Plan (2014 – 2023) and tied to the development axes in the same Plan.

SBPDSAP involves the breakdowns (scenario components, strategies and actions) determined based on the scenarios prepared with the participation of local actors for all three provinces. SBPDSAP also covers a set of performance measures to be affected by each strategy and indicator parameters to be used to monitor actions. A local organizational structure is described for the implementation of the proposed actions and projects. In addition, the coordination of flexible and voluntary work groups is suggested in the Action Plan section. Content of the present document involves Scenario Based Provincial Development Strategy and Action Plan of Northeast Anatolia Region composed of;

Preparation activities,
Basic planning approaches and philosophy it adopts,
A present situation analysis for the scenarios,
Scenarios tied to development axes, scenario components, strategies and actions,
Performance measures and indicators and
The description of the implementation structure.

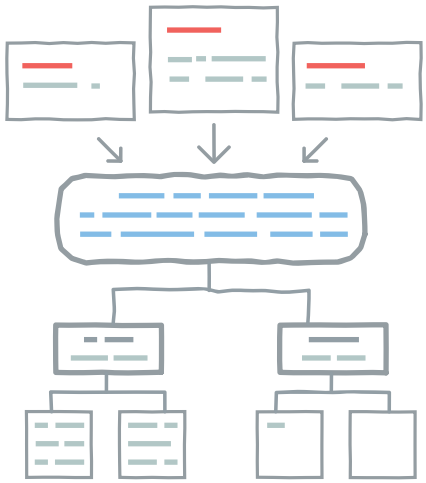

TRA1 NUTS 2 region accounts for 1.35% of Turkey's population. While it is noticeable that the region has narrowed the age range of 0 to 14 for a certain period of time, the 15 to 64 age range is the dominant range of the total population in the region, indicating that the workable population, which should be employed for a while, will be at a high rate. It is noted that the ratio of 0 - 14 age group has been shrinking for a while, but the 15 - 64 age group is seen to be the dominant range in the total population of the Region, which may indicate the high rate of the population suitable for labor force to be employed in the near future. The ratio of the 65+ age group to the total population reached up 9.0% in 2017 and has been increasing in the Region. The share of population in TRA1 NUTS 2 Region in Turkey's population in 2023 is projected to be 1.25% according to population projection of TSI (Turkish Statistics Institution). The TRA1 Region ranked ninth among 26 NUTS II Regions in terms of net migration number. The region hosting 1.35% of the population of Turkey is responsible for 4% of the migration all over the country. While TRA1 Region has the highest rate of migration in the 15-34 age group, education level of both the coming and going people is high school graduate. The ratio of the population returning to the region after retirement (65+ years) has been declining in recent decades, which has declined from 10% to 3% over the last five years. High school graduates share the largest rate in total population of the region followed by those who are literate but have not finished a primary school. Reason for such a situation may be the high rate

of school age children. The ratio of master and doctoral graduates in the region is higher than the average in Turkey. The highest rate of education level among women is primary school graduates in the region, followed by those who are literate but have not finished school and high school graduates. The region has four universities, two of which are founded in Erzurum. The number of international students is increasing through the collaborations with other universities abroad. International students coming for bachelor degree are responsible for the largest number of students in the Region. Although the region is better in terms of public health institutions and health personnel compared to the national average, it is an important deficiency in the number and capacity of private hospitals. According to 2016 data, employment ratios in TRA1 Region in agriculture, industry and services sector are 45.8% (TR 19.5%); 10.7% (TR 26.8%) and 43.5% (53.7%), respectively. This situation shows that the provinces of the region are not in the desired position in terms of economic performance and performance-enhancing policies that will contribute to the city and regional economy should be developed. Four of 1253 foreign – capital firms in Turkey established in TRA1 Region, one in Erzurum and the rest in Erzincan. In the Region, inclusion in labour force has been declining, non-agricultural unemployment rate decreases, unemployment rate is in a balanced trend, share of agriculture in sectoral employment is decreasing while that of industry and service sectors is increasing and priority of agriculture continues in economic indicators. In the period between 2009 and 2017, agricultural employment decreased from 54% to 40.3% in the region however, it goes well above the national averages. Even though an increase of 6% was seen in industrial employment in the last eight years, it has been far behind the national averages. The closest employment rate to the country average is in the services sector with an increase of about 15%. It is seen that the working population in the region is generally male in the agricultural or services sector, under the high school graduation in the 25- 54 age group. This situation increases the need for qualified workers especially in the developing services sector. Although TRA1 Region is relatively developed in agriculture and stone and soil-based industry and manufacturing industry, Erzurum cannot lead the region effectively. According to the economic statistics of the TRA1 Region provinces between 2004 and 2014, it is observed that the share of agriculture has declined and the share of industry has increased in all three provinces. It is seen that the share of industry has increased in Erzincan the largest and services sector increased at a fixed rate in Erzurum. Services sector creates the largest employment rate in TRA1 Region. Erzurum is an important trade center for the surrounding regions. The importance of the services sector in the economic structure is increasing due to the fact that the regional administrations of the universities, public institutions and private sector organizations provide the accumulation of capital from outside the region by meeting the needs of the densely populated student, civil servant and military population in the region. In the commerce sector of the region, livestock and agricultural products, textiles and apparel products and food products are predominant. In 2016, according to the amount of trade between provinces, the weight of Istanbul is observed in both buying and selling in TRA1 trade. Due to its climate and natural structure, TRA1 Region is able to provide winter and sports, history and culture, nature - adventure, eco - agro, health and congress tourism types. It is aimed to develop and integrate other tourism types by increasing the existing winter tourism mobility, the number of tourists and the infrastructure of the accommodation and service sector. In 2018, Erzurum hosted 47,960 foreign and 469,296 domestic visitors in total. When the value of agricultural production is observed in the region, the value of plant production has decreased in the last 4 years, while stagnation and partial increases in livestock and animal production values are observed. The region accounted for 0.78% of plant product value, 4.23% of livestock value and 2.1% of animal product value of Turkey in 2017. Within the scope of the preparation activities of TRA1 Region Scenario-Based Provincial Development Strategy and Action Plan, planning literature (upper-scale socioeconomic development plans and strategies) which

are in effect or have valid content related to the region were reviewed to outline and confine the scenarios and establish a framework. However, at the stage of creating some scenarios, strategies and actions, countries, regions and cities that had previously the similar experiences. Although there are significant differences between these plans, it is possible to identify sub-regions on the basis of potentials, to strengthen the relations between them, to increase the diversification of transportation opportunities, to consider the region within the context of much broader regional relations within the framework of national and international relations and similar objectives have been defined such as ensuring ownership of the plan by the actors.

Among the leading regions, which are considered as foresight literature, Andorra is found to be worth evaluating for its winter tourism and tax-free / low tax shopping activities while Edinburgh is taken as an example for its services sector development (education and finance, tourism) and the contribution of its universities to socioeconomic development. Another leading region, Pais Vasco (Basque Country), was found to be a good example for the sectoral transformation, tourism and services and the static contribution of universities (techno parks) and the city of Edmonton is for the development and design of the winter city and the winter life as a model for TRA1 Region provinces. Besides, creative tourism, local product branding (Michi-no-Eki), urban spatial attractiveness (Poble Espanyol) and literature on large-scale organizations were taken as examples for the development of the scenarios.

TRA1 Region Scenario-Based Provincial Development Strategy and Action Plan recommends two development scenarios for each province. Accordingly, a scenario that prioritizes agricultural production for each province is fixed while an additional further scenario focused on city-oriented services sector in Erzurum is proposed. The number of sub-breakdowns of these scenarios, called components, is 9 for Erzurum and SBPDSAP recommends a total of 25 strategies and 165 actions for the provinces.

According to the model proposed for the implementation of the SBPDSAP document, the implementation will be carried out by channelling the efforts of local actors to the realization of the proposed projects. For this purpose, Coordination / Reporting / Monitoring, Implementation and Consultation functions will be carried out in an implementation design. Coordination / Reporting / Monitoring function is proposed to be conducted by Northeast Anatolia Development Agency; Implementation by the Sectoral Commissions and Project Teams to be established locally. The consultancy function will be carried out by the Advisory Council (Experts Summit), which will be established with the participation of internal and external representatives. The performance measures expected to be affected by the proposed actions and strategies and the indicators of actions and strategies are also given in the document.

Scenario 1: Development with today's trends	
Component	**Erzurum, the province producing more in industry on their own dynamics**
STRATEGY	1. Making Erzurum attractive for industry investment and production
STRATEGY	2. Increasing the amount and quality of industrial production
Component	**Erzurum the city directing its sources to production**
STRATEGY	1. Making Erzurum city centre logistics centre and hub
STRATEGY	2. Encouraging partnership and collaboration in agricultural production
STRATEGY	3. Improving physical infrastructure for producing agricultural raw materials
STRATEGY	4. Dissemination of distinctive and value-added agricultural production in the region
COMPONENT	**Erzurum, regional attraction centre with its city centre**
STRATEGY	1. Making real the theme for Erzurum "the city living (in) winter and making snow fun"
STRATEGY	2. Establishment of social and economic life compatible with winter in the city center
COMPONENT	**Whole year human population movement**
STRATEGY	1. Setting up summer events
STRATEGY	2. Establishing and sustaining the Calendared Events in the city center for the spread of revenues to the bottom of society
STRATEGY	3. Establishing and sustaining Free Activities in the city center for the spread of revenues to the bottom of the society
STRATEGY	4. Promoting Erzurum under its winter city identity
Scenario 2: Development with innovative and triggering components	
COMPONENT	**Erzurum, the hub for energy**
STRATEGY	1. Taking the advantages of being on energy corridors for Erzurum
STRATEGY	2. Benefiting more from alternative energy potential of Erzurum
STRATEGY	3. Creation of spatially attractive and promising areas
COMPONENT	**The region offering quality living and agricultural production centres in urban and rural areas**
STRATEGY	1. Establishing model eco villages
STRATEGY	2. Establishment of places with local and traditional identity in rural settlements throughout the region
STRATEGY	3. Improvement of social infrastructure in rural areas especially in eco villages
COMPONENT	**More production and higher value added in rural areas**
STRATEGY	1. The construction of new production types in the countryside, especially in the eco villages
STRATEGY	2. Adaptation of one village one product model to the region for the protection of local products, especially those nationally recognized
STRATEGY	3. Carrying out a life-provoking campaign in rural areas including production, training, entertainment and promotion, especially in the ecovillages
COMPONENT	**Urban agriculture practices**
STRATEGY	1. Transition to agricultural production in the vicinity of the city with the model of allotment gardens
STRATEGY	2. Effective and efficient operation of urban agricultural regions
COMPONENT	**Cooperation in production and marketing**
STRATEGY	1. Making partnerships for the collection and marketing of agricultural products
STRATEGY	2. Implementation of the Model of Local Market Association in value-added agricultural production

KUZEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ VE EYLEM PLANI (SeBİGSEP) ERZURUM

SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (SeBİGSEP) ERZURUM

1. SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ VE EYLEM PLANINA DUYULAN İHTİYAÇ

1. Türkiye'nin Avrupa Birliğine (AB) adaylık ve uyum sürecinin başında kabul edilen ve uygulama konusunda mesafe kat edilen başlıklardan biri bölgesel politikalardır. Bu politikaların gereği olarak AB'de uygulanan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasının (nomenclature of territorial units for statistics; NUTS; 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) benimsenmesi ve Kalkınma Ajanslarının (25.1.2006 tarih ve 5449 sayılı Kanun ile Düzey 2; NUTS II; Bölgelerinde) kurulması iki önemli uygulama olmuştur. Bu iki gelişme ile 3194 sayılı İmar Kanunu ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da belirtildiği şekliyle bölgelerin potansiyellerini bölge aktörleriyle beraber belirleyerek bir strateji dahilinde yine bölgelerin sosyoekonomik yönden kalkınması amacıyla kullanmak ve böylelikle bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak için bölge planlarının hazırlanması için zemin oluşturulmuştur. 2010 yılına gelindiğinde Türkiye'de oluşturulan 26 Düzey 2 Bölgesinin tamamında ilk bölge planları hazırlanmış ve 2011 – 2013 yıllarını kapsayan bu planlar hazırlık ve uygulama açısından Türk planlama ve bölgesel kalkınma tarihi açısından bir ilk olmuştur. Bölgesel kalkınma alanında yaşanan bu önemli gelişmelerin ardından ikinci nesil bölge planları 2014 – 2018 ve 2018 – 2023 yıllarını kapsayacak şekilde 2013 yılı içerisinde hazırlanmış ve 2014 yılında uygulanmaya başlamıştır. Bu planlar bölgelerde (eski) Kalkınma Bakanlığının yetki devriyle Kalkınma Ajanslarının koordinasyonunda ve yerel aktörlerin katılımıyla hazırlanmıştır.

Özellikle ikinci dönem planları, Kalkınma Ajanslarının katılımcılık konusunda tecrübe kazanmaları ve bölgelerinde kazandıkları olumlu algıları nedeniyle oldukça geniş bir katılım ve sahiplenmeyle hazırlanmıştır. Kalkınma Ajanslarının bölgesel gelişmeye yön vermeyle ilgili yukarıda bahsedilen rolleri 10/7/2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ile ilgili 394'üncü maddesi ve 15/7/2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Kalkınma Ajanslarını ilgilendiren 16. Bölümünün 188'inci maddesinde yeniden vurgulanmıştır.

2. Yürürlüğe konulan bölge planlarının önemli zayıflıklarından biri bu planların hayata geçirilmesi konusunda bazı problemlerin yaşanmasıdır. Planların uygulanmasında;

- Kurgularında yer alan eksikler (stratejilerin uygulamaya geçecek boyutta detaylandırılamaması yani proje fikirlerinin ve mekânsal uygulama boyutunun eksik oluşu),
- Bölgelerde planlara karşı yerel aktörlerin ilgisinin yeterli olmaması,
- Son dönem planlarda eylem planlarının bütçe belirtilmeden hazırlanması zorunluluğu,
- Yıllara yayılmış eylem planlarının uygulamaya yönelik olmaması,

gibi nedenlerle çeşitli güçlüklerin yaşandığı bilinmektedir. Öte yandan Kalkınma Ajanslarının bu planları uygulama konusunda kuruluş kanunlarında bahsedilen görevlerinden olan kurumlar arası koordinasyonu tam anlamıyla yerine getirmekte zorlandıkları ve sadece sınırlı miktarda bütçeleri ile sağladıkları hibe programları vasıtasıyla planların önceliklerinin hayata geçirilmesine katkı sağlamaya çalıştıkları da görülmektedir. Bu durum; gerek planların bölgeleri için ortaya koydukları oldukça isabetli vizyonlara erişme konusunda zorluklara, gerekse de ajansların bölgelerinde sadece hibe dağıtan kurumlar haline gelmelerine neden olmaktadır. Bu konuda bölge planlarında yer alan eylem planlarının proje ve faaliyet detayında kurgulanarak öncelikleri ve stratejileri desteklemesi, kurgusu yapılan faaliyetlerin hayata geçirilmesinde Kalkınma Ajanslarıyla birlikte ajansların çeşitli yöntemlerle örgütlediği yerel aktörlerin de faaliyetlerde ortaklıklar biçiminde ve çoğunlukla gönüllülük esasına göre sorumluluk almasını sağlayacak eylemler ve eylem planları kurgulanmalıdır.

3. Bu belge, TRA1 Bölge Planının uygulanması konusunda yukarıda belirtilen sorunların aşılmasına katkı sağlayacak nitelikte TRA1 Düzey 2 Bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) özelinde Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından hazırlanmıştır. "TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejileri ve Eylem Planı (SeBİGSEP)" vizyonunu Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı'ndan (2014 – 2023) alarak ve bu planın gelişme eksenlerine bağlı kalarak her il için yerel aktörlerin katılımıyla belirlenen senaryolardan hareketle geliştirilen senaryo bileşenleri, stratejiler ve eylemleri içermektedir. SeBİGSEP içerisinde ayrıca her stratejinin etkileyeceği gösterge seti ile eylemlerin izlenebileceği performans göstergelerine de yer verilmiştir. Eylem planı bölümünde proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi için yerel örgütlenme yapısı tarif edilerek eylemlere yönelik esnek ve gönüllülüğe dayalı çalışma gruplarının koordine edilmesi önerilmiştir.

4. Bu doküman; SeBİGSEP'in

- Planlama yaklaşımını ve hazırlık sürecini,
- Senaryolara yönelik mevcut durum analizini,
- Gelişme eksenlerine bağlı senaryo, senaryo bileşenleri, stratejiler ve eylemleri,
- Bunlara ait performans göstergelerini ve
- Uygulamaya yönelik yapılanma önerisini içermektedir.

2. PLANLAMA YAKLAŞIMI VE HAZIRLIK SÜRECİ

5. Bu stratejik eylem planı (SeBİGSEP); TRA1 Düzey 2 Bölgesi için hazırlanan ve 2014 yılından beri uygulaması devam eden Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planına (2014 – 2023) bağlı bir eylem planı niteliği taşımaktadır. SeBİGSEP'in hazırlık kurgusu Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. SBİGSEP'in hazırlık kurgusu

Senaryo fikirlerinin ortaya çıkarılmasında; planlama literatüründen, öncü bölgelerden ve akademik ortamda iller özelinde tartışılıp geliştirilerek il çalıştaylarında sunulan senaryo fikirlerinden yararlanılmıştır. Başlangıç olarak bölge planı ve bölge özelinde hazırlanan diğer sektörel ve tematik belgelere dayalı bir literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanında, öncü bölgelere dayalı bir analizden elde edilen çıkarımlar da ele alınmıştır. Şekil 2'de verilen takvim çerçevesinde Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerince üç yıl süreyle üç il için çıkarılan gelişme senaryolarının gelişme eksenleri, stratejileri ve eylemleri de SeBİGSEP kapsamında dikkate alınmıştır. Bahsi geçen bu senaryolar öncelikle sırasıyla, 4, 5 ve 6 Nisan 2017 tarihlerinde Bayburt, Erzurum ve Erzincan'da gerçekleştirilen çalıştaylarda yerel katılımcılara sunulmuştur. Sonrasında öğretim üyeleri ve ajans uzmanlarından oluşturulan bir ekibin kontrolünden geçirilerek sunuma hazır hale getirilen senaryolar ilgili yerel aktörlerin görüşlerini almak ve uygulama projelerini tartışmak için Erzincan, Erzurum ve Bayburt illerinde sırasıyla 13, 14 ve 15 Ağustos 2018 tarihlerinde düzenlenen Fikir ve Senaryo Çalıştaylarında sunulmuştur. Senaryolar, çalıştaylardan elde edilen verilerle son haline getirilmiştir.

6. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejileri ve Eylem Planı projesi Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim elemanlarından ve KUDAKA bünyesinde istihdam edilen uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Projenin strateji dokümanı hazırlığından sonraki uygulama bölümünde, KUDAKA uzmanlarının ve kurum olarak Ajansın daha etkin rol oynaması beklenmektedir. SeBİGSEP dokümanı içerisinde sınırları net çizilmese de üç ana bölüm yer almaktadır. Bunlar;

- Senaryolara yönelik Mevcut Durum Analizi (İl Gelişim Fırsatları ve Kapasitesinin Tespiti),
- Senaryolar, senaryo bileşenleri, stratejiler ve eylemler,
- Stratejilerin uygulaması ve izlenmesine yönelik yapılanmanın tarifidir.

Şekil 2. SBİGSEP hazırlık süreci

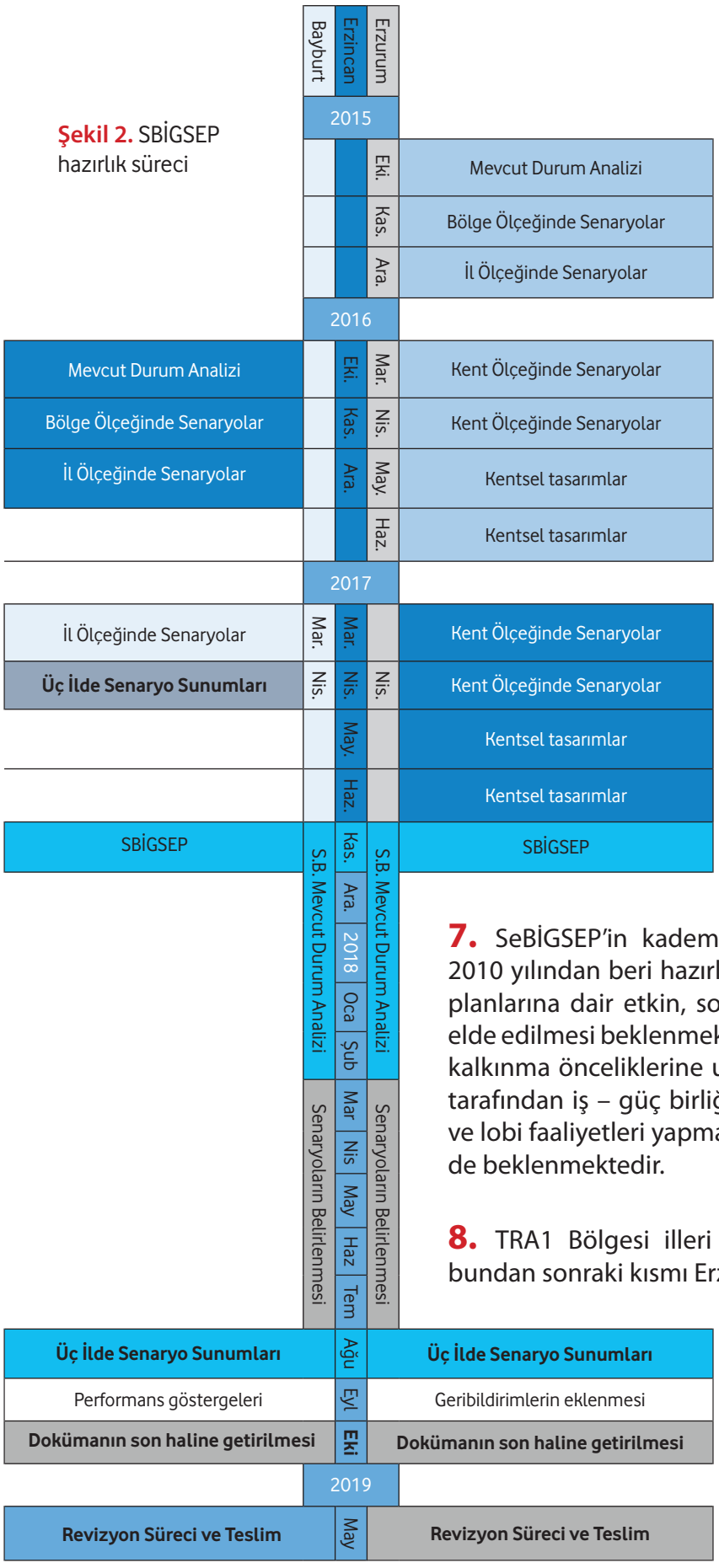

7. SeBİGSEP'in kademeli olarak hayata geçirilmesiyle 2010 yılından beri hazırlanıp uygulamaya çalışılan bölge planlarına dair etkin, somut ve iyi bir uygulama örneği elde edilmesi beklenmektedir. Bölgenin sosyo - ekonomik kalkınma önceliklerine uygun eylemlerin bölge aktörleri tarafından iş – güç birliği faaliyetleri, fon kaynağı bulma ve lobi faaliyetleri yapma gibi çabalarla gerçekleştirilmesi de beklenmektedir.

8. TRA1 Bölgesi illeri için hazırlanan bu dokümanın bundan sonraki kısmı Erzurum ilini ele almaktadır.

3. SENARYO BAZLI MEVCUT DURUM ANALİZİ

9. TRA1 Bölgesi ve Erzurum il bütününün gelişim fırsatlarının ve kapasitelerinin senaryolara dayalı belirlenmesini hedefleyen mevcut durum analizinin yaklaşımı Bölgeyi bir bütün olarak almak ve her ile verilen rolle ilişkili gerekçelendirmeler sunmak şeklindedir. Bu yaklaşımda illerin rolleri (senaryolar) mevcut potansiyellerden (kısa vadeli hedefler) ve potansiyellerin gösterdiği ipuçlarından (tetikleyici potansiyeller) yola çıkılarak belirlenmiştir. Konuyla ilgili bir kapsam belirlemek için elde edilen veriler sınırlandırma ve odaklanma yoluna gidilerek daraltılmıştır. Sınırlandırma mekânsal sınırlandırma (stratejiye dönük coğrafi potansiyel, konum, doğal yapı) ve zamansal sınırlandırma (erim ve periyotlar) olarak ele alınmıştır. Mevcut durum analizinin bölgeye yönelik ortaya koymaya çalıştığı temel konular senaryolara gerekçe olarak gösterilebilecek göreceli üstünlükler ve ayırt edici özeliklerdir.

10. Mevcut durum analizi kapsamında; iller genelinde belirli sektör, alt sektör ve temalarda mevcut durumu ortaya koymanın yanı sıra SeBİGSEP uygulanmaya başladıktan sonra elde edilen gelişme için kıyaslanabilir veri setleri görevi görecek başlangıç verisi oluşturulması da sağlanmıştır. Bu kapsamda; iller özelinde geliştirilen senaryolara gerekçe olarak var olan potansiyellerle ilişkili veriler ve kaynakları gösterge olarak ele alınmaktadır. Uygulamanın sonuçlarına dair bir izleme sisteminin oluşturulması, sürekliliğinin sağlanması ve etkilerinin değerlendirilmesi için mevcut durum verilerinin kaynakları, yeni veri ihtiyaçları, yerel veri toplama sisteminin oluşturulması, bilgi yönetimi ve haritalanması gibi konular uygulama aşaması başladıktan sonra ele alınacaktır. Mevcut durum analizi için temel göstergeler sosyal, ekonomik ve fiziksel göstergeler olarak ele alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Mevcut durum analizi içeriği

SOSYAL		EKONOMİK		FİZİKSEL
1. Nüfus Ülkeye oranı Yoğunluk Nüfus piramitleri Projeksiyon **2. Göç** Nüfus değişimi Net göç hızı Giden - gelen nüfus 65+ yaş nüfus hareketi	**3. Eğitim** Nüfusun eğitim durumu Yükseköğretim **4. Sağlık** Temel sağlık göstergeleri **5. Yaşanabilirlik** Yaşam memnuniyeti Yaşam Kalitesi Göstergeleri	**1. Temel Ekonomik Göstergeler** **2. İşgücü ve İstihdam** **3. Sanayi** Konut İnşaat İmalat Sanayi Taşa toprağa dayalı sanayi Madencilik	**4. Hizmetler** Gelir, servet ve sermaye İhracat - ithalat Ticaret ve Bankacılık **5. Turizm** İstatistikler Potansiyeller **6. Tarım** Hayvansal Üretim Bitkisel Üretim	**1. Erişilebilirlik** İleri - geri bağlantılar Limanlar Havaalanları Büyük enerji hatları Karayolu ulaşımı Yeni ulaşım projeleri Sınır kapıları

3.1. SOSYAL GÖSTERGELER

3.1.1. NÜFUS

11. 2018 yılı ADNKS'ye göre 1.086.156 kişilik nüfusa sahip olan TRA1 Bölgesi, Türkiye nüfusunun %1,3'ünü oluşturmaktadır. Bölge illerinin nüfusları ve kent – kır oranları Tablo 2'de verilmektedir. Bölgenin genel nüfus yoğunluğu 26 kişi/km2 (Erzurum 30 kişi/km2) olup Türkiye geneli olan 107 kişi/km2'den oldukça düşüktür. Yine 2018 yılı itibariyle, bölgede kent nüfusu oranı %63 (Erzurum %100) olup Türkiye geneli olan %77'nin altındadır. Bu oranın kent nüfusu 2012 yılında %65 olan Erzurum'un büyükşehir olması nedeniyle daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 2. İl, bölge ve ülke düzeyinde bazı nüfus göstergeleri

Parametre	Yıllar	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TRA1	TR
Toplam (kişi)	2016	762.021	226.032	90.154	1.078.207	79.814.871
	2017	760.476	231.511	80.417	1.072.404	80.810.525
	2018	767.848	236.034	82.274	1.086.156	82.003.882
Artış (kişi)	2016-2017	-2545	5479	-737	-5803	1.005.654
	2017-2018	7.372	4.523	1.857	13.752	1.193.357
Artış Hızı ‰	2016	-0,39	13,87	137,78	13,46	13,55
	2017	-2,03	23,95	-114,29	-5,4	12,4
	2018	9,6	19,3	22,8	17,2	14,7
Kentli nüfus (kişi)	2016	762.021	130.304	55.670	947.995	73.671.748
	2017	760.476	130.224	49.603	940.303	74.761.132
Artış (kişi)	2016-2017	-2545	-80	-6067	-7.692	1.089.384
Nüfus yoğ. (kişi/km²)	2017	30	20	22	26	105
	2018	30	20	22	26	107
Kentli nüfus (%)	2017	100*	56,25	61,68	63	77
	2018	100*	73,27	55,26	76,2	92,3

* Büyükşehir

12. Bölge ve Erzurum genelinde kaba doğum hızı düşmekte; 0 – 14 yaş aralığı yaş grubu daralmakta ve en geniş yaş aralıklarının sırasıyla 20 – 24 ve 15 – 19 olduğu görülmektedir (Şekil 3). 15 - 24 yaş aralığındaki nüfusun (bölge dışından gelen üniversite öğrencileri nedeniyle) yüksek oranı ve 25 yaşından itibaren göç ve mezuniyet nedeniyle düşüşü dikkat çekmektedir. 15 – 64 yaş arası (çalışabilir) nüfusun oranı ilde ve bölgede yüksektir. Bu durum sosyoekonomik kalkınma amaçlı nitelikli işgücü için bir potansiyeli ifade etmektedir. Erzurum ve bölgenin diğer illerinin nüfuslarında yüksek doğurganlık hızının etkisi kaybolmaya başlamıştır. Mevcut nüfusun genç olması gelecekte nitelikli iş gücü sağlama açısından bir potansiyel olarak görülebilir ancak çalışma çağındaki nüfusun nispi azlığı ise göç olgusunun bir sonucu olarak düşünülmektedir.

Şekil 3. Erzurum yaş gruplarına göre nüfus dağılımı

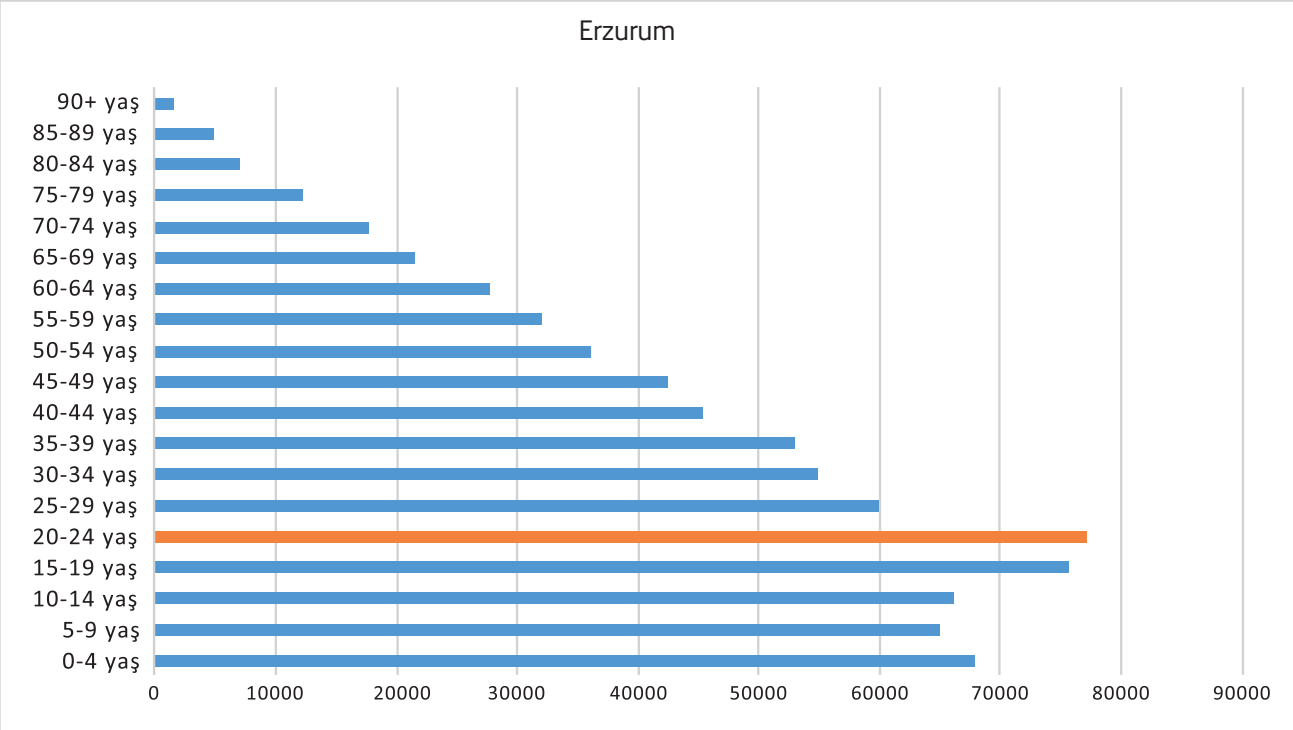

13. Yaşlı nüfus (65+yaş) 2012 yılında ülke genelinde 5.682.003 kişi iken %26,5 artarak 2018 yılında 7.186.204 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında %7,5 iken, 2018 yılında %8,8'e yükselmiştir. Bu oran TRA1 Bölgesi'nde, 2012 yılında 87.498 kişiden (%8.2) 2018 yılında 102.675 kişiye (%9.5) ulaşmıştır. İl bazında bu yaş aralığının oranları Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre 2012 ve 2018 yılında 65+ yaş nüfus oranı en yüksek Erzincan'da iken Erzurum bu yaş aralığındaki nüfus bakımından bölgede en son sıradadır.

Tablo 3. TRA1 Bölgesi 65+ yaş aralığındaki nüfus oranları

	2012			**2017**			**2018 (TR: 8,8%)**		
	Toplam	65+Toplam	%	Toplam	65+Toplam	%	Toplam	65+Toplam	%
TRA1	1071878	87498	8.2	1072404	96878	9.0	1086156	102675	9.5
Erzurum	778195	56612	7.3	760476	62382	8.2	767848	64835	8.4
Erzincan	217886	23397	10.7	231511	26083	11.3	236034	28557	12.1
Bayburt	75797	7489	9.9	80417	8413	10.5	82274	9283	11.3

14. Tablo 4'te verilen nüfus projeksiyonuna göre 2023 yılında Erzurum nüfusunun 797.241 olacağı öngörülmüştür. TRA1 Bölgesi'nin Türkiye nüfusunun içerisindeki payı %1,25'e denk gelmektedir.

Tablo 4. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre toplam nüfus

Yıllar	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TRA1	TR	TRA1/TR*100
2019	758263	234844	82306	1075413	82886421	1,30
2020	756464	238177	83060	1076711	83900373	1,29
2021	754545	239452	83743	1077740	84908658	1,27
2022	796213	241664	84423	1078619	85911035	1,26
2023	797241	243857	85138	1079390	86907367	1,25

Yerleşim	2014	2015	2016	2017	2018
TR	13,32	13,36	13,55	12,4	14,7
TRA1	4,9	-3,54	13,46	-5,4	17,2
Erzurum	-4,46	-1,31	-0,39	-2,03	9,6
Erzincan	16,4	-3,2	13,87	23,95	19,3
Bayburt	63,86	-25,85	137,78	-114,29	22,8

Erzurum ve TRA1 Bölgesi'nin toplam nüfusu 2023 yılına kadar artış yönlü görünmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre yıllık nüfus artış hızı

3.2. GÖÇ

15. TRA1 Bölgesi gerek bölge gerekse iller ölçeğinde göçün yoğun olduğu bir bölgedir. Son on sekiz yılda bazı yıllarda artışlar olsa da bölge illeri nüfuslarında genel görünüm azalış yönündedir (Şekil 4).

Şekil 4. İl nüfuslarının seyri

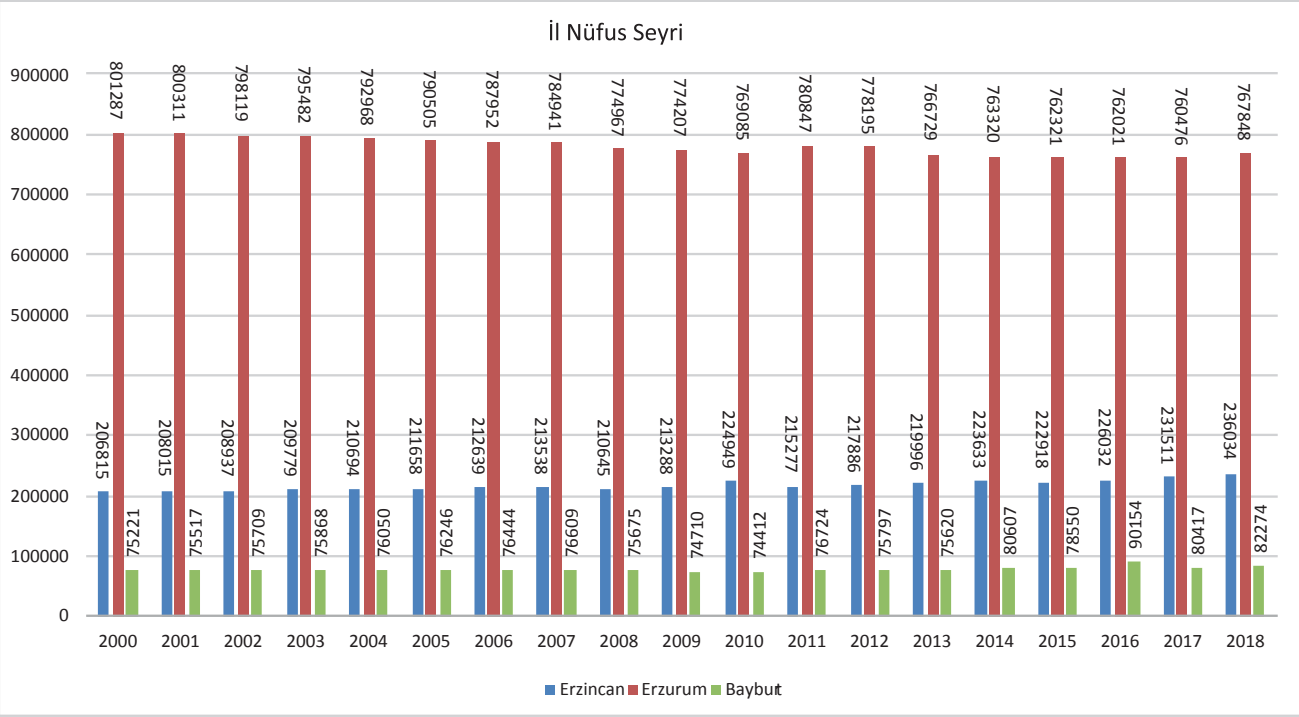

16. Bölge illeri 2011 - 2012 yıllarına göre alınan göç bakımından 81 il içinde sırasıyla 30 (Erzurum), 55 (Erzincan) ve 81'inci (Bayburt) sıradayken verdiği göç bakımından 18, 61 ve 81'inci sırada yer almıştır. Ortalama net göç hızı 2017 yılında ‰-18,44 iken bölge yine 2017 yılında 64.538 kişilik verdiği göç ile 26 Düzey 2 Bölgesi arasında en yüksek göç hızına sahip üçüncü bölgedir. Net göç sayısı bakımından yine 26 Düzey 2 Bölgesi arasında dokuzuncu sırada yer almıştır. Türkiye nüfusunun %1,3'ünden sorumlu olan bölge alınan ya da verilen göç içerisinde yaklaşık %4'lük bir paya sahiptir. Son 5 yıllık dönemin ortalamasına göre Erzurum, Erzincan ve Bayburt'un aldığı ve verdiği göç miktarı birbiriyle farklılık göstermiştir. Erzurum ve Erzincan gerek verdiği ve aldığı göçün büyüklüğü gerekse net göç miktarının değeri bakımından beş yıllık dönemde negatif eğilim göstererek nüfus kaybı yaşamaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRA1 Bölgelerinin karşılaştırmalı göç istatistikleri

		2013	2014	2015	2016	2017	Ortalama
Erzurum	Aldığı göç	23398	27944	29624	26957	26624	26909,4
	Verdiği göç	39997	45209	41803	36340	37358	40141,4
	Net göç	-16599	-17215	-12179	-9383	-10734	-13222
Erzincan	Aldığı göç	12662	15450	14062	12666	15162	14000,4
	Verdiği göç	12884	13641	16766	12748	14210	14049,8
	Net göç	-24.586	-8.851	-12.417	-5.880	-10.683	-12483,4
Bayburt	Aldığı göç	4787	8912	7150	16981	5648	8695,6
	Verdiği göç	4677	5583	9281	6653	15820	8402,8
	Net göç	110	3329	-2131	10328	-10172	292,8
TRA1	Aldığı göç	38713	50336	48155	53905	44584	47138,6
	Verdiği göç	55424	62413	65169	53042	64538	60117,2
	Net göç	-16711	-12077	-17014	863	-19954	-12978,6

17. 2013-2017 döneminin ortalamasına göre Erzurum, Erzincan ve Bayburt'un aldığı ve verdiği göç miktarı incelendiğinde sırasıyla ortalama -13.222, -12.483 ve 293 (artış) kişilik net göç miktarına sahip olduğu TRA1 Bölgesinin ise -12.979 kişi göç verdiği görülmektedir (Tablo 6). TRA1 Bölgesi illerinin verdiği göçün yaş aralığı en yüksek oranda 15 – 34 (%50-60), en düşük oranda ise 60 – 64 yaş aralığıdır. Bölgede alınan ve verilen göç en yüksek oranda lise ve dengi okul mezunlarına aittir. Bunu okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunları takip etmektedir. Bunun ardından ise yüksekokul mezunları gelmektedir. Bölgenin aldığı göç en yüksek oranda lise mezunu iken lise altı profilin toplamı da lise mezunu oranına yaklaşmaktadır. Buna karşılık yüksekokul ve fakülte mezunları lise altı grubun oranından daha düşük kalmaktadır. Göç alınan yerler özelinde bakıldığında İstanbul ve Ankara bölge için en fazla göçün geldiği yerler olarak görülmektedir (Tablo 7).

	Erzincan	Kişi	Erzurum	Kişi	Bayburt	Kişi
1	Erzincan	4004	Erzurum	10144	Bayburt	3510
2	Erzurum	874	İstanbul	1488	İstanbul	1323
3	İstanbul	785	Ankara	855	Trabzon	526
4	Gümüşhane	673	Trabzon	762	Erzurum	365
5	Ankara	426	Kars	660	Ankara	243
6	Sivas	355	Ağrı	502	Samsun	159

Tablo 7. İllerin göç aldığı merkezler

18. Bölgeden çıkmış ancak emeklilik sonrası geri dönen nüfus konusunda bilgi vermesi beklenen bir gösterge olarak Tablo 8'de verilen 65+ yaş nüfusun bölgeye gelme oranı son on yılda gittikçe azalmaktadır (Şekil 5). Bu oran toplam alınan göçün son yıllarda %3'üne hatta altına kadar gerilemiştir.

Tablo 8. Alınan 65+ yaş nüfus oranı

	Bayburt	Alınan Göç	Erzincan	Alınan Göç	Erzurum	Alınan Göç
	65+	Toplam	65+	Toplam	65+	Toplam
2008	209	2996	875	10977	799	18999
2009	162	3101	676	11966	764	24830
2010	349	3984	1162	14198	1087	23294
2011	222	3997	876	11523	984	27719
2012	155	3664	526	12192	748	22551
2013	258	4787	875	12662	966	23398
2014	1200	8912	2114	15450	2110	27994
2015	312	7150	670	14062	886	29624
2016	787	16981	541	12666	690	26957
2017	185	5648	711	15162	713	26624

Kaynak: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

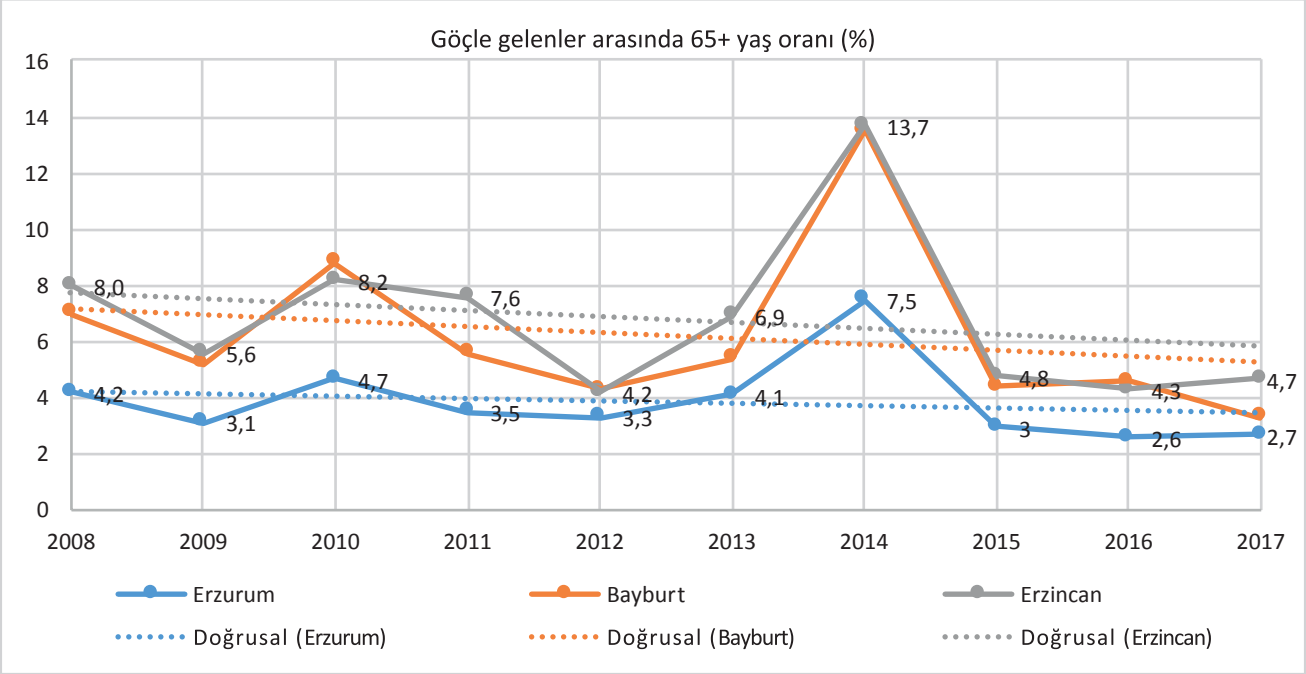

Şekil 5. Alınan göçte 65+ yaş oranı

19. Verilen göçün eğitim durumu bölge ve iller özelinde; kadınlar ve erkeklerde en çok "Lise ve Dengi Meslek Okulu" ve "Yüksekokul veya Fakülte" mezunu şeklindedir. En az olan sınıf ise doktora mezunlarıdır (Şekil 6). Alınan göçün eğitim durumu bölgenin en kalabalık ili olan Erzurum'da kadınlar ve erkeklerde; en çok "Lise ve Dengi Meslek Okulu" ve "Yüksekokul veya Fakülte" mezunu şeklindedir. En az olan sınıf ise doktora mezunlarıdır.

Şekil 6. Verilen göçün eğitim düzeyi (%; TÜİK 2018)

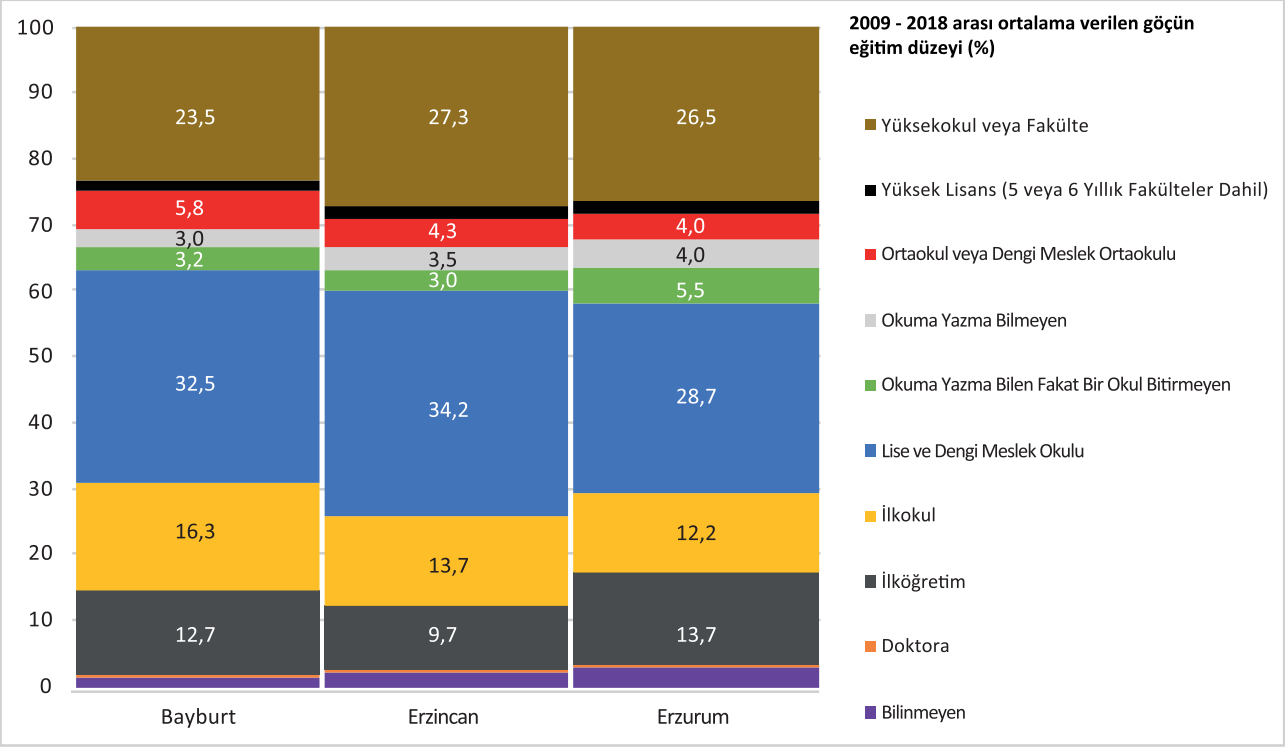

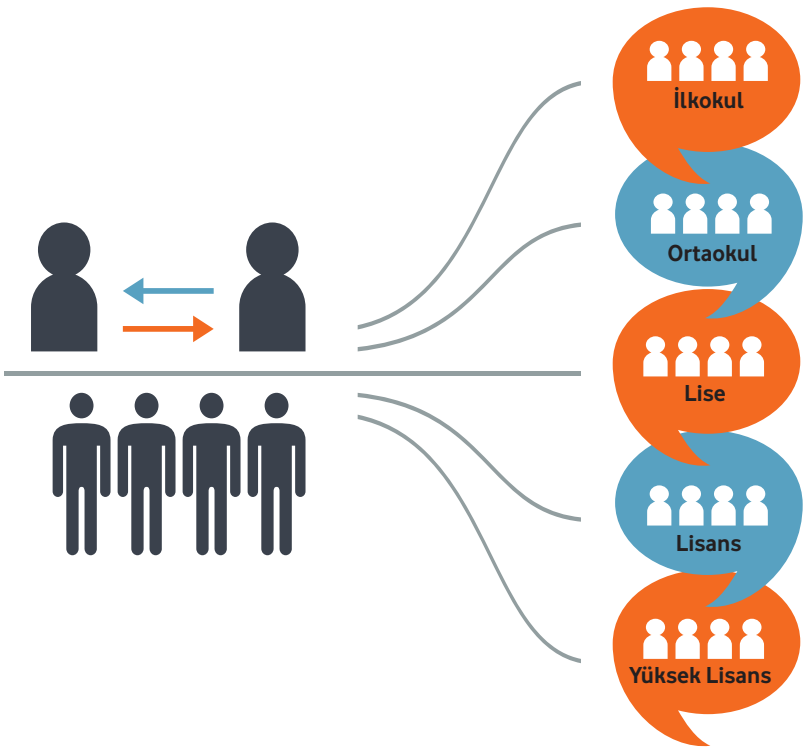

3.1.3. EĞİTİM

20. 15 + yaş nüfusun eğitim durumuna bakıldığında bölge ve illerin durumu Türkiye ortalamasına yakın görünmektedir. En yüksek aralık lise ve dengi okul mezunu iken ikinci sırada ilkokul mezunu ve arkasından ilköğretim mezunu gelmektedir (Şekil7). Erzurum ilindeki 15+ yaş grubu nüfusun eğitim durumu incelendiğinde, ilde %23'lük oranlarla ilkokul ve lise mezunu olduğu görülmektedir. İlde en düşük orana sahip yüksek lisans ve doktora mezunlarıdır. Erzurum köklü bir üniversiteye sahip olmasına rağmen yükseköğrenim mezunu oranı %12'lik paya sahipken ilkokul mezun oranının %23 olması dikkat çekmektedir (Şekil 7). İller özelinde erkek nüfusun yüksek oranda lise ve dengi okul mezunu oluşu dikkat çekerken bu oran ülke ortalamasının üzerindedir.

Şekil 7. 15+ yaş nüfusun eğitim durumu (2017)

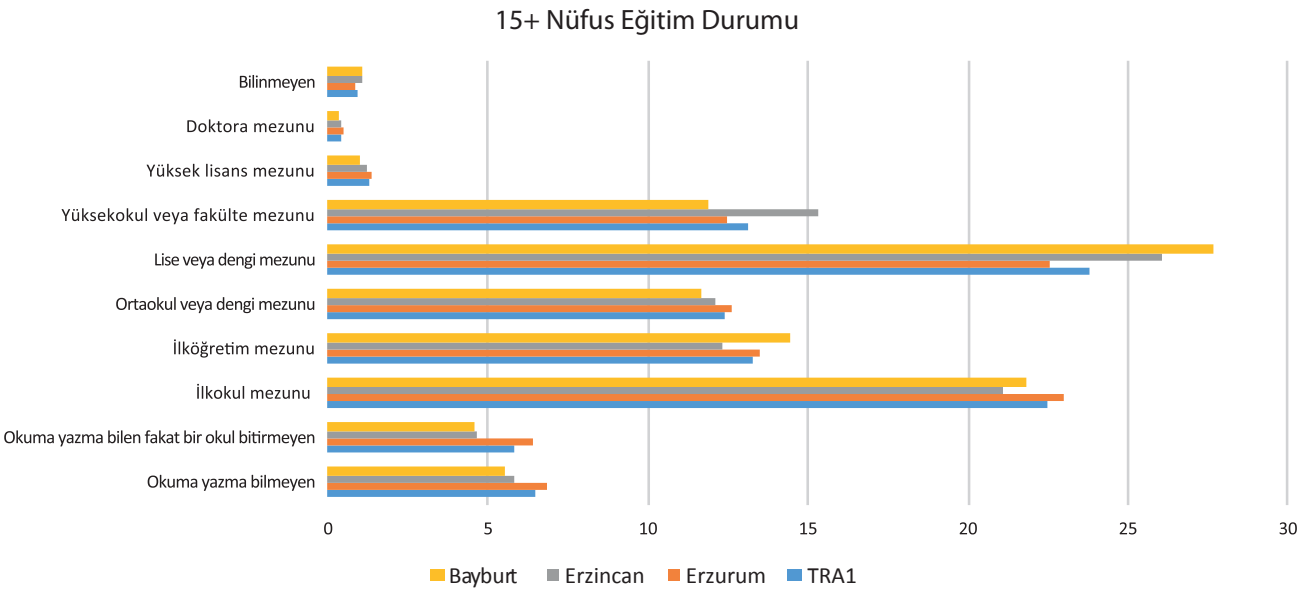

21. Bölge genelinde ve Erzurum'da toplam nüfusun (0 - 14 yaş aralığı dahil) eğitim seviyesine bakıldığında en yüksek oranın lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. Bu eğitim düzeyinde bölge, ülke ortalamasının üzerinde bir oran göstermektedir. En düşük oran yüksek lisans ve doktora mezunlarında görünse de Türkiye ortalamasından yüksek bir seyrin görülmesi bölgede üniversitelerin varlığı nedeniyledir. İkinci en yüksek eğitim seviyesi aralığı olan okuma – yazma bilen ancak okul bitirmemiş olanların varlığı ise ilköğretim çağındaki nüfusun yüksek oranından kaynaklanmaktadır. Bu oran da yine ülke ortalamasındadır.

22. Kadın nüfusun eğitim durumuna bakıldığında bölge ve ülke ortalamalarından daha düşük bir eğitim düzeyi ve oranıyla karşılaşılmaktadır. Bölge genelinde kadınların en yüksek oranda ilkokul mezunu olduğu bunu okuma yazma bilen ancak okul bitirmemiş grubun takip ettiği ve ardından da lise mezunlarının geldiği görülmektedir. Bu duruma neden olarak kız çocuklarının okutulmaması ve ilköğretim çağındaki nüfusun fazlalığı gösterilebilir. Kadın nüfusun okuma yazma bilmeme oranı da bölge ölçeğinde yüksek bir değer göstermekte ve bu değer hem kent hem bölge hem de erkeklerde görülen oranlardan daha yüksektir. Kadınlarda lise altı eğitim oranı bölge genelinde ve iller bazında %70'in üzerindeyken, bu oran ülke geneline göre iyi durumdadır.

23. Bölgede Erzurum'da iki, Erzincan ve Bayburt'ta birer olmak üzere toplam dört üniversite bulunmaktadır. Tamamı devlet üniversitesi olan bu üniversitelerdeki yetişmiş insan gücü ve öğrenci potansiyeli bölge için son derece önemlidir. Üniversitelere ait özet bilgiler Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Bölge üniversitelerinin öğrenci, öğretim üyesi ve akademik birim sayıları

Üniversitenin Adı	Atatürk Üniversitesi	Bayburt Üniversitesi	Erzincan Üniversitesi	Erzurum Teknik Üniversitesi	Toplam
Fakülte Sayısı	23	7	10	6	46
Yüksekokul Sayısı	3	2	4	1	10
MYO Sayısı	14	6	12		32
Enstitü Sayısı	8	2	3	3	16
Araştırma ve Uygulama Merkezleri Sayısı	29	10	1	5	45
Öğrenci Sayısı	339634	9524	22755	3814	371460
Akademik Personel Sayısı Toplam	2572	333	879	235	3725
Profesör	489	7	39	9	539
Doçent	281	6	59	14	347
Dr. Öğretim Üyesi	590	96	271	57	917
Öğr. Grv.	117	52	153	15	307
Arş. Grv.	929	154	317	140	1391
Okutman	103	12	29	-	148
Uzman	63	6	11	-	76

Kaynak: Üniversite Faaliyet Raporları ve web sayfaları

24. Yapılan uluslararası işbirlikleri sayesinde bölgede yabancı öğrenci sayısı artmıştır. Örneğin, 2017 yılında Atatürk Üniversitesinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenci sayısı 2365 kişidir. Bunların %61 lisans, %18'i yüksek lisans, %16'sı doktora ve %5'i ise ön lisans eğitimi için bölgeye gelmiştir.

3.1.4. SAĞLIK

25. Bölgede sağlık personeli sayısının 2013-2017 yılları arasındaki seyrine bakıldığında her personel grubunda devamlı bir artışın varlığı göze çarpmaktadır. Özellikle toplam hekim, sağlık memuru ve hemşire sayılarında son dönemde belirgin artışlar olmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Sağlık personeli sayısının bölgede seyri (TÜİK 2017)

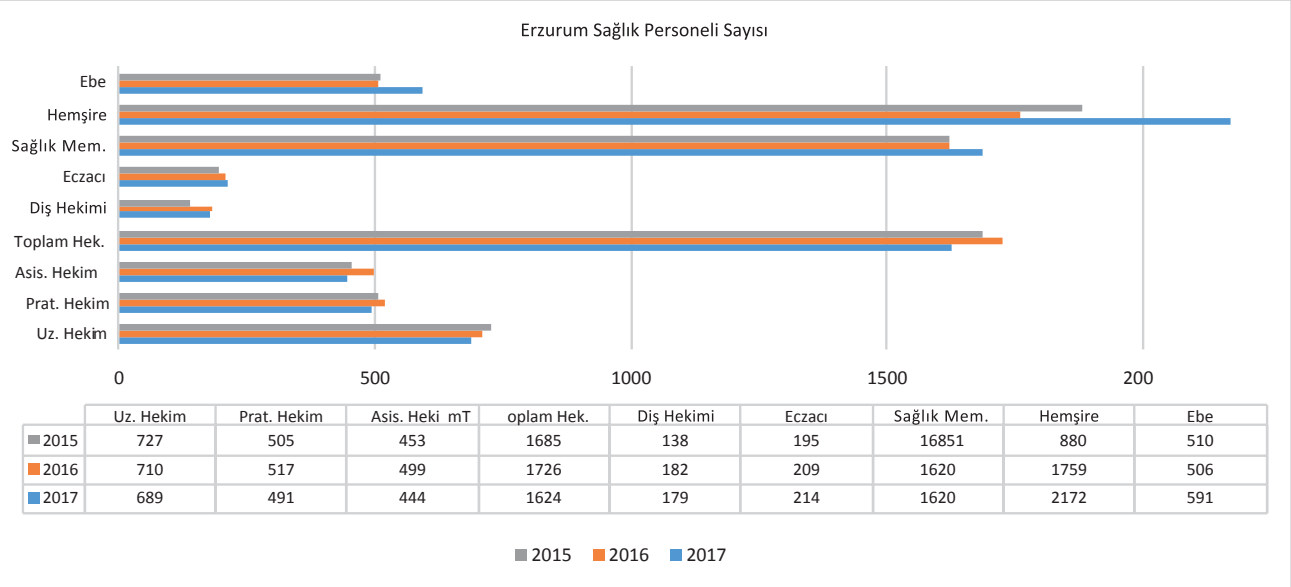

	Uz. Hekim	Prat. Hekim	Asis. Heki mT	oplam Hek.	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Mem.	Hemşire	Ebe
2015	727	505	453	1685	138	195	16851	880	510
2016	710	517	499	1726	182	209	1620	1759	506
2017	689	491	444	1624	179	214	1620	2172	591

26. TRA1 Bölgesi'nde bulunan sağlık kuruluşları ve yatak sayıları Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre ülke geneline göre TRA1 Bölgesi sağlık kurumları açısından Sağlık Bakanlığı, üniversite, özel ve toplam sağlık kurumlarının sırasıyla %3,5; 1,4; 0,4 ve 2,3'üne; yatak sayısının ise %2,1; 3,2; 0,3 ve 1,9'una sahiptir. Bölgede 100 bin kişi başına düşen yatak sayısı 378'dir. Bölge içerisinde Erzurum 439 yatak ile ülke ortalamasının üzerindedir (Tablo 10). Erzurum ülkede yer alan toplam hekim sayısının %1,2; diş hekimi sayısının %0,8; eczacı sayısının %0,7; sağlık memuru sayısının %1,6; hemşire sayının %1,6 ve ebe sayının %1,3'ünü barındırmaktadır. Erzurum'un bu göreli üstünlüğü bölgedeki diğer illere sağlık hizmeti sağlayan bir kent konumunda olduğunu göstermektedir. Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğünün internet sitesinde verilen bilgiye göre Erzurum'da özellikli kamu hastanesi sayısı 16'dır. Bu sayı Erzincan'da 4 ve Bayburt'ta 2'dir.

Tablo 10. Bölgedeki sağlık kurumu ve yatak sayıları (TÜİK, 2017)

	Toplam	%	Sağlık Bakanlığı	%	Üniversite	%	Özel	%	
TR	1510		876		69		565		**Yüz bin kişi başına yatak sayısı**
TRA1	34	2,3	31	3,5	1	1,4	2	0,4	
Erzurum	23	1,5	21	2,4	1	1,4	1	0,2	
Erzincan	10	0,7	9	1,0	-	0,0	1	0,2	
Bayburt	1	0,1	1	0,1	-	0,0	-	0,0	
TR	217771		132921		37707		47143		273
TRA1	4080	1,9	2737	2,1	1188	3,2	172	0,3	378
Erzurum	3347	1,5	2084	1,6	1188	3,2	97	0,2	439
Erzincan	533	0,2	453	0,3	-	0,0	75	0,2	236
Bayburt	200	0,1	200	0,2	-	0,0	-	0,0	222

27. Bölge kamuya ait sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından ülke ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmasına rağmen özel hastanelerin bölgede sayı ve kapasite bakımından yeterli olmayışı önemli bir eksikliktir. Bunun yanında, ortalamaların yüksek olmasının nedeni bölgede Sağlık Bakanlığı sağlık kurumlarına ilave olarak iki tıp fakültesinin (Erzurum ve Erzincan'da) bulunmasıdır. Ancak ilçeler ölçeğine inildiğinde bu olumlu durumun sağlık personelinin homojen dağılımının sağlanamaması nedeniyle devam etmediği görülmektedir. Bununla beraber, bölge özellikle Erzurum'da oluşturulan fiziksel ve insan kaynağı altyapısı ile kamu hastanelerine ilave olarak özel sektör hastanelerini de çekmeyi başarması durumunda Sağlık Bakanlığının stratejik hedefleri doğrultusunda sağlık turizmine yönelik önemli bir potansiyel oluşturacaktır. Sağlık Bakanlığının sağlık turizmi yetki belgesi verdiği hastane sayısı biri Erzurum diğeri Erzincan'da olmak üzere ikidir.

3.1.5. YAŞANABİLİRLİK

28. İller özelinde 11 değişkene ait 41 gösterge ile TÜİK tarafından hazırlanan "İllerde Yaşam Endeksi (2015)" çalışmasına göre 81 il arasında Erzincan, Bayburt ve Erzurum sırasıyla 34, 47 ve 52'nci sıralarda yer almışlardır (Tablo 11). Erzurum endeksin alt boyutlarına göre detaylı incelendiğinde, sağlık kriterinde Türkiye ortalamasına yakın bir durum sergilemesine rağmen 81 il içerisinde 21. sırada olması kentin sağlık altyapısından kaynaklanırken kentte iki devlet üniversitesi bulunmasına rağmen genel eğitim kriterinde 62. sırada bulunması eğitim göstergelerinin ve altyapısının nispi geriliğini ve eğitim kalitesinde hizmet yetersizliğini gösterebilmektedir. Altyapı hizmetlerine erişimde 37. sırada bulunması kentin bölgenin nodal / hizmet sunum odağı olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Erzurum kenti sosyal yaşam konusunda özellikle dış mekan rekreatif, kültürel ve sanatsal faaliyetler açısından çok geniş imkanlara sahip olmadığından bu başlıkta da nispeten geri konumdadır. Kentte sosyokültürel aktivitelerin çeşitliliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bölgenin genelinde hâkim olan uzun ve ağır kış şartları nedeniyle dış mekânda vakit geçirme açısından kısıtlı imkânı ve zamanı olan halk genelde iç mekân toplanma alanlarında veya evinde vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Kış turizmi amaçlı oluşturulan altyapıdan da yerel halkın kayak dışında yararlanma imkanlarının olmadığı göz önüne alınırsa bölge halkı ciddi biçimde rekreasyon ve sosyal aktivitelere ve bu aktiviteleri rahatlıkla yapabilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadır. Bunlara ilave olarak kent içi trafik yoğunluğu, konut, işyeri ve trafik kaynaklı hava kirliliği, engelsiz erişim, kişi başına düşen yeşil alan ve rekreasyon alanı miktarı gibi değişkenler konusunda da merkez ve diğer ilçelerde altyapı ihtiyacı mevcuttur.

Tablo 11. Yaşam endeksi il sıralamaları ve değerleri (TÜİK,2015)

İl	Sıra	Endeks	İl	Sıra	Endeks	İl	Sıra	Endeks	İl	Sıra	Endeks
Isparta	1	0,674	İzmir	21	0,600	Zonguldak	41	0,553	Adana	61	0,468
Sakarya	2	0,674	Çankırı	22	0,598	Kayseri	42	0,550	Tunceli	62	0,446
Bolu	3	0,655	Kocaeli	23	0,593	Burdur	43	0,546	Bingöl	63	0,442
Kütahya	4	0,652	Çanakkale	24	0,592	Antalya	44	0,546	Hatay	64	0,440
İstanbul	5	0,649	Karaman	25	0,590	Muğla	45	0,545	Siirt	65	0,424
Uşak	6	0,648	Denizli	26	0,589	Aydın	46	0,543	Osmaniye	66	0,413
Balıkesir	7	0,632	Amasya	27	0,589	Bayburt	47	0,539	Kilis	67	0,395
Artvin	8	0,631	Kırşehir	28	0,586	K. Maraş	48	0,533	Bitlis	68	0,395
Kırıkkale	9	0,631	Giresun	29	0,585	Düzce	49	0,531	Adıyaman	69	0,380
Afyon	10	0,628	Tekirdağ	30	0,581	Gümüşhane	50	0,531	Kars	70	0,379
Sinop	11	0,627	Manisa	31	0,580	Niğde	51	0,530	Van	71	0,366
Karabük	12	0,626	Kırklareli	32	0,578	Erzurum	52	0,528	Iğdır	72	0,362
Bilecik	13	0,626	Samsun	33	0,575	Malatya	53	0,519	Şanlıurfa	73	0,354
Rize	14	0,625	Erzincan	34	0,572	Aksaray	54	0,513	Ardahan	74	0,353
Eskişehir	15	0,622	Edirne	35	0,568	Ordu	55	0,509	Diyarbakır	75	0,349
Yalova	16	0,621	Kastamonu	36	0,567	Çorum	56	0,500	Hakkari	76	0,333
Ankara	17	0,619	Nevşehir	37	0,564	Yozgat	57	0,491	Batman	77	0,322
Konya	18	0,616	Bartın	38	0,564	Elazığ	58	0,483	Şırnak	78	0,321
Bursa	19	0,604	Tokat	39	0,562	Mersin	59	0,477	Ağrı	79	0,297
Trabzon	20	0,601	Sivas	40	0,559	Gaziantep	60	0,472	Mardin	80	0,294
									Muş	81	0,277

3.2. EKONOMİK GÖSTERGELER

3.2.1. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

29. 2009 bazlı iktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (TÜİK 2019) değerlerine göre TRA1 Bölgesi'nde kişi başı GSYH Türkiye ortalamasının altındadır ve 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 20. sırada yer almaktadır (Tablo 12). İller sıralamasına göre ise Erzincan 25, Erzurum 57, Bayburt ise 65'inci sırada yer almaktadır.

Tablo 12. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Düzey 2 Bölgeler (2017)

1	TR100	17827	14	2017	TR81	7598	Balıkesir	8806	24
2	TR51	14253	15	2017	TR71	7454	Erzincan	8768	25
3	TR42	13911	16	2017	TR82	7319	Kırıkkale	8738	26
4	TR310	12344	17	2017	TR90	7257	Burdur	8687	27
5	TR41	11793	18	2017	TRC1	7011	Sinop	6477	55
6	TR21	11512	19	2017	TR83	6944	Ardahan	6384	56
7	TR61	10034	20	2017	TRA1	6814	Erzurum	6338	57
8	TR22	9320	21	2017	TR63	6716	Kahramanmaraş	6295	58
9	TR32	9194	22	2017	TRB1	6350	Ordu	5994	64
10	TR33	8595	23	2017	TRC3	5031	Bayburt	5824	65
11	TR52	8486	24	2017	TRA2	4727	Gümüşhane	5735	66
12	TR72	8132	25	2017	TRC2	4403	Kars	5558	67
13	TR62	8094	26	2017	TRB2	4162	Ağrı	3489	81

TÜİK'in yayınladığı gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) verilerine göre (Tablo 12) bölgede son iki yıldır ortalama kişi başına GSYH 7 bin USD civarındayken ülke ortalamasının oldukça altındadır. En yüksek GSYH Erzincan'dayken en düşük GSYH Bayburt'tadır. Sektörlere göre GSYH bölge ve iller özelinde ele alındığında (Tablo 13) tarım sektörü illerin kendi sektörel dağılımları içinde en yüksek Bayburt'ta, en düşük Erzincan'dadır. Bununla beraber, bölgede tarımın payı ülke genelinde tarımın ortalama payından oldukça yüksektir. Sanayinin payı ise bölgede ülkeye göre düşüktür. Yine en düşük pay Bayburt'ta iken en yüksek pay Erzincan'dadır. Ülkede sanayinin GSYH içindeki payına en yakın değerler Erzincan'dadır. Bölgede hizmetler sektörü oransal olarak ülke ortalamasının üstündedir.

En yüksek pay Erzurum'da görülürken en düşük pay Erzincan'dadır. Gayrisafi katma değerin bölge ve iller özelinde ülke içindeki payı tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde en yüksek Erzurum'dayken bunu Erzincan takip etmektedir. Bölgenin ve illerin ülke GSKD'si içindeki payı %1'in altındadır.

Tablo 13. İktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

YIL (GSYH; 2009 bazlı)	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
BÖLGE ADI	TR	TR	TRA1	TRA1	Erzurum	Erzurum	Erzincan	Erzincan	Bayburt	Bayburt
GSYH Tarım	161304618	189000175	3481563	3955385	2240491	2602512	791341	851742	449731	501131
GSYH Sanayi	735168540	905819274	3996081	5183636	2441177	3049798	1400975	1947168	153929	186669
GSYH Hizmetler	1402423306	1657822396	12665680	14548007	8634926	9944412	3189792	3685792	840961	917802
Kişi başına GSYH (TL)	32904	38680	21341	24860	19825	23122	27206	31990	19433	21247
Kişi başına GSYH ($)	10883	10602	7058	6814	6557	6338	8998	8768	6427	5824
Gayrisafi Katma Değer	2298896464	2752641846	20143324	23687028	13316595	15596723	5382108	6484702	1444621	1605603
GSYH	2608525749	3106536751	22856349	26732363	15110155	17601924	6107003	7318411	1639191	1812028
Sektörel oran (%)										
GSYH Tarım	6,2	6,1	15,2	14,8	14,8	14,8	13,0	11,6	27,4	27,7
GSYH Sanayi	28,2	29,2	17,5	19,4	16,2	17,3	22,9	26,6	9,4	10,3
GSYH Hizmetler	53,8	53,4	55,4	54,4	57,1	56,5	52,2	50,4	51,3	50,7
Ülke geneline oran (%)										
GSYH Tarım			2,2	2,1	1,4	1,4	0,5	0,5	0,3	0,3
GSYH Sanayi			0,5	0,6	0,3	0,3	0,2	0,2	0,0	0,0
GSYH Hizmetler			0,9	0,9	0,6	0,6	0,2	0,2	0,1	0,1
Gayrisafi Katma Değer Toplam			0,9	0,9	0,6	0,6	0,2	0,2	0,1	0,1

30. Bölgede en büyük yatırımcı kamu sektörüdür. İllerin kamu yatırımları yıllara göre artsa da paylar benzerlik göstermektedir (Tablo 14).

Tablo 14. Kamu yatırımlarının seyri

2006 - 2017 YILLARI KAMU YATIRIM TAHSISLERININ ILLERE GORE DAGILIMI Cari Fiyatlarla (Bin TL)												
İLLER	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ERZİNCAN	24788	28672	69290	64364	118886	132389	175727	177671	188658	245538	226644	218395
ERZURUM	167935	204986	152315	192428	337293	184219	248984	360246	502836	505934	698318	756022
BAYBURT	2146	5653	4824	10588	24039	24484	33790	46929	61306	63697	106604	112080
TR TOPLAM	21608226	21513108	21915452	27458727	33832966	36400287	44434287	52881620	56279641	62240302	76606214	94518347
Türkiye toplamına oranı (binde)												
ERZİNCAN	1,1	1,3	3,2	2,3	3,5	3,6	4,0	3,4	3,4	3,9	3,0	2,3
ERZURUM	7,8	9,5	7,0	7,0	10,0	5,1	5,6	6,8	8,9	8,1	9,1	8,0
BAYBURT	0,1	0,3	0,2	0,4	0,7	0,7	0,8	0,9	1,1	1,0	1,4	1,2

TÜİK'e göre (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24635) TRA1 Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımında 2015 ve 2016 yılları itibariyle tarım ve hizmetler sektörü baskın iken (%40'ın üstünde; Tablo 15) sanayi %10'un üstünde ve artış seyrindedir. Sanayi ve hizmetlerdeki ortalamanın Türkiye ve İstanbul Bölgesinden oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bölgenin tarımdaki ağırlığı da yıllara göre azalmaktadır.

Tablo 15. Düzey 2 Bölgelere göre istihdamın sektörel dağılımı

[15+ yaş]; (Bin kişi)	Toplam		Tarım		Sanayi		Hizmet	
Yıllar	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Türkiye	26 621	27 205	5 483	5 305	7 246	7 283	13 891	14 617
TR10 (İstanbul)	5 306	5 558	37	51	1 922	1 822	3 347	3 685
TRA1	361	357	186	163	39	38	135	155
			Tarım (%)		Sanayi (%)		Hizmet (%)	
Yıllar			2015	2016	2015	2016	2015	2016
Türkiye			**20,6**	**19,5**	**27,2**	**26,8**	**52,2**	**53,7**
TR10 (İstanbul)			0,7	0,9	36,2	32,8	63,1	66,3
TRA1			51,7	45,8	11,0	10,7	37,4	43,5

31. Türkiye İş Bankası tarafından 2014 yılında hazırlanan "2013 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi" çalışması çerçevesinde Erzurum, Erzincan ve Bayburt Türkiye'de 81 il içinde sırasıyla 46, 56 ve 67'nci sırada yer almıştır. Türkiye ve bölge içerisinde yapılan sıralamadan ortaya çıkan durum; bölge illerinin ekonomik performans anlamında istenen konumda olmadığını, kent ve bölge ekonomisine katkı sağlayacak performans arttırıcı politikaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

32. TOBB'un 2018 Yılı Sanayi Kapasite Raporu İstatistiklerinde yer alan Yabancı Sermayeli Firmaların İllere Göre Dağılımı tablosundaki verilere göre (Tablo 16), Türkiye'de kapasite raporu hazırlayan toplam 1413 yabancı sermayeli firmanın 4 tanesi TRA1 bölgesinde yer almaktadır. Bu firmaların 3 tanesi Erzincan ilinde 1 tanesi ise Erzurum ilinde yer almaktadır.

Tablo 16. TRA1 illeri yabancı sermayeli firma dağılımı

İller		Kapasite Raporu Sayısı		
		2017	**2018**	**% Değişim**
1	KOCAELİ	237	236	-0,42
2	İZMİR	209	219	4,78
3	İSTANBUL	176	188	6,82
4	BURSA	146	151	3,42
5	TEKİRDAĞ	102	99	-2,94
	ERZİNCAN	2	3	50,00
	ERZURUM	1	1	0,00
Ülke Toplamı		**1.373**	**1.413**	**2,91**

33. TRA1 Bölgesi'nde seçilen iş kollarına göre girişim sayıları incelendiğinde (Tablo 17) Erzurum'un imalat ve inşaat alt sektörlerinde öne çıktığı görülmektedir. Yine madencilik ve taş ocakçılığında barındırdıkları maden rezervleri sayesinde Erzurum ve Erzincan illerinde girişim sayıları yüksektir.

İller	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	Madencilik ve Taş ocakçılığı	İmalat	İnşaat
ERZURUM	83	64	2000	1732
ERZİNCAN	132	32	836	657
BAYBURT	12	18	244	182

Tablo 17. TRA1 Bölgesinde yer alan girişim sayıları (TÜİK, 2016)

3.2.2. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

34. TRA1 Bölgesi'ndeki 2004-2017 yılları arası işgücü ve istihdam oranları Şekil 9 ve Tablo 18'de verilmiştir. Buna göre bölgede son yıllarda her iki parametrede de önemli düşüşler gözlenmektedir. Ülke genelinde bu oranlar artış gösterse de TRA1 Bölgesi'ndeki azalma iş hacminde ve çalışan nüfus sayısında azalmaların olduğunu göstermektedir. Bölge genelinde işgücüne katılım oranı düşmekte olup tarım dışı işsizlik oranında da bir azalma olduğu görülmektedir. Bu durumda bölgedeki ekonomik faaliyetler içerisinde tarımsal faaliyetlerin payının azaldığı söylenebilir. TRA1 Bölgesi'nin temel işgücü verileri Türkiye ile karşılaştırıldığında TRA1 Bölgesi'nde ülke genelinin tersine 15 yaş üstü işgücüne katılan nüfus oranı yıllara göre azalmaktadır. Bölgedeki işsizlik oranında ise yıllara göre dengeli bir azalma olduğu söylenememektedir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve bölgede uygulanan ekonomik politikalar dönemsel olarak işsizlik oranında değişimlerin olmasına sebep olmaktadır. Bölgede tarımın istihdamdaki payı önemlidir. Son dönemlerde, ülkedeki gidişata uygun olarak tarımın sektörel istihdamdaki payı azalırken sanayi ve hizmetlerin oranı artmaktadır. Bu değişimin yanında 2017 yılında sektörlerin oransal dağılımına bakıldığında çalışanların %40,3'ü tarım sektöründe olmakla beraber bölge bu sektörde ülke ortalamasının üstünde bir orana sahiptir. Yani hala bölge ekonomisinde tarımın öncelikli bir yerde olduğu söylenebilir. Bununla paralel olarak, tarım dışı sektörlerde çalışan nüfus oranının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Tablo 18. İşgücü verileri

	İşgücü x bin	İstihdam x bin	İşgücüne katılma %	İstihdam %	İşsizlik %	İşgücü X bin (kadın)	İstihdam X bin (kadın)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)	Tarım dışı işsizlik (%)
2004	408	393	58	55,9	3,6	154	151	70,5	3,8	26	11,1
2005	381	365	53,5	51,3	4,3	140	138	65,8	4,7	29,3	11,4
2006	348	331	48,3	45,9	5	103	101	51,7	8,2	40,2	9,1
2007	317	299	44,4	41,9	5,7	80	78	44,5	10	45,5	9,7
2008	368	345	51,6	48,4	6,3	117	113	50,7	9,3	40	11,7
2009	376	348	52,1	48,1	7,7	123	118	54	8,3	37,6	14,9
2010	378	354	52,8	49,5	6,2	123	119	56,5	7,9	35,6	13
2011	348	326	50,5	47,3	6,3	100	97	48,5	12,6	38,7	11,5
2012	327	306	48,4	45,4	6,3	93	90	41,8	12,1	46,4	10,2
2013	335	313	50,3	46,9	6,6	103	99	44,4	11,2	44,4	11,2
2014	372	345	50,5	46,7	7,4	118	113	50,7	11,9	37,1	13,8
2015	383	360	51	48	5,9	125	122	51,7	10,8	37,5	11,4
2016	376	357	49,5	47	5	122	118	45,7	10,6	43,4	8,8
2017	375	355	49,3	46,6	5,5	118	111	40,3	13	46,8	8,6

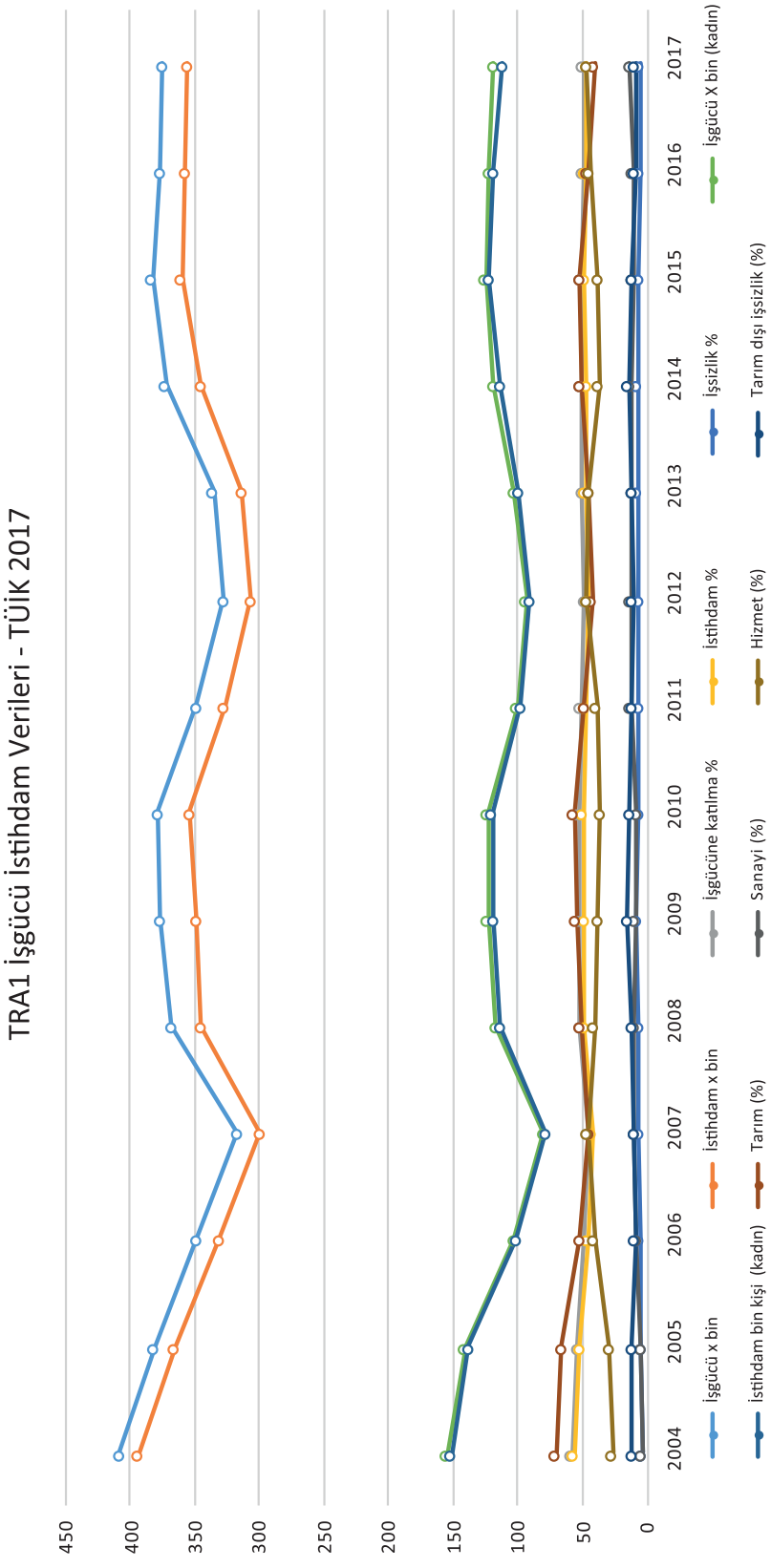

Şekil 9. TRA1 işgücü- istihdam verileri

35. TRA1 Bölgesi'nde tarım sektöründeki istihdam oranında 2010 yılından itibaren önemli kırılmalar görülmektedir. Bunun tersine hizmetler sektöründeki istihdam oranı sürekli artarken sanayi sektörü son dönemlerde nispeten daha stabil durumdadır. Tablo 19'da işgücü ve istihdamın yaş ve eğitim durumu verilmektedir. Bölge istihdamının %5,9'unu okuma yazma bilmeyenler oluştururken %54,6'sını da lise altı eğitimliler oluşturmaktadır. Lise ve dengi okul mezunlarının istihdamdaki oranı %19,7, yükseköğretim mezunlarının oranı da %19,4'tür (Tablo 19). Bölgedeki sektörel istihdamın eğitim durumuna göre karşılaştırması yapıldığında tarım sektöründe eğitim seviyesi daha düşük bir nüfus çalışırken sanayi ve özellikle hizmetler sektöründe çalışan nüfusun eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Lise altı eğitimlilerin istihdamdaki oranı %46,6 iken sanayi sektöründe çalışanların %69,9'unu lise altı eğitimliler oluşturmaktadır.

Sanayi sektöründe çalışanların %18,4'ü lise ve dengi okul mezunu, %11,7'si de yükseköğretim mezunudur (İŞKUR 2013). Bölgedeki istihdam yapısına bakıldığında genelde tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralıklarında erkek çalışan şeklindedir. Lise üstü eğitim almış kadınların işgücüne tarım dışı sektörlerde katılımı bölge genelinde oldukça düşüktür.

Tablo 19. İstihdam ve işgücü verileri (TÜİK 2017)

	1	2		3		4	5	6	7
Toplam	46,6	50,0	Toplam	375	Toplam	49,9	50,0	355	375
Toplam / Erkek	64,7	68,5	Toplam / Erkek	257	Toplam / Erkek	68,5	68,5	243	257
Toplam / Kadın	28,9	31,5	Toplam / Kadın	118	Toplam / Kadın	31,3	31,5	111	118
15-24 / Toplam	27,6	14,1	15-24 yaş / Toplam	53	Okuryazar olmayan / Toplam	5,9	5,9	21	22
15-24 / Erkek	37,2	9,3	15-24 yaş / Erkek	35	Okuryazar olmayan / Erkek	1,1	1,1	4	4
15-24 / Kadın	18,3	4,8	15-24 yaş / Kadın	18	Okuryazar olmayan / Kadın	4,8	4,5	17	17
25-34 / Toplam	62,4	25,6	25-34 yaş / Toplam	96	Lise altı eğitimliler / Toplam	54,6	54,1	194	203
25-34 / Erkek	84,8	17,3	25-34 yaş / Erkek	65	Lise altı eğitimliler / Erkek	36,6	36,5	130	137
25-34 / Kadın	40,3	8,3	25-34 yaş / Kadın	31	Lise altı eğitimliler / Kadın	18,0	17,3	64	65
35-54 / Toplam	62,6	44,8	35-54 yaş / Toplam	168	Lise ve dengi meslek mezunu / Toplam	19,7	20,3	70	76
35-54 / Erkek	87,6	31,2	35-54 yaş / Erkek	117	Lise ve dengi meslek mezunu / Erkek	17,5	17,6	62	66
35-54 / Kadın	37,8	13,3	35-54 yaş / Kadın	50	Lise ve dengi meslek mezunu / Kadın	2,3	2,7	8	10
55 ve üzeri / Toplam	29,9	15,5	55 ve üzeri yaş / Toplam	58	Yükseköğretim mezunu / Toplam	19,4	20,0	69	75
55 ve üzeri / Erkek	42,3	10,7	55 ve üzeri yaş / Erkek	40	Yükseköğretim mezunu / Erkek	13,2	13,3	47	50
55 ve üzeri / Kadın	18,1	4,8	55 ve üzeri yaş / Kadın	18	Yükseköğretim mezunu / Kadın	6,2	6,7	22	25

1. Yaş gruplarına göre istihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%]
2. Yaş gruplarına göre işgücü [15 yaş ve üzeri-%]
3. Yaş gruplarına göre işgücü [15 yaş ve üzeri-bin kişi]
4. Eğitim duruma göre istihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%]
5. Eğitim durumuna göre işgücü [15 yaş ve üzeri-%]
6. Eğitim duruma göre istihdam [15 yaş ve üzeri-bin kişi]
7. Eğitim durumuna göre işgücü [15 yaş ve üzeri-bin kişi]

36. Bölgede son yıllarda iş gücü ve istihdam verilerinde ülke genelinin tersine önemli düşüşler gözlenmektedir. Bölgede; 1) işgücüne katılma oranı düşmekte, 2) tarım dışı işsizlik oranı azalmakta, 3) işsizlik oranı dengeli bir seyir izlememekte, 4) tarımın sektörel istihdamdaki payı azalırken sanayi ve hizmetlerin oranı artmakta, 5) tarım hala ekonomik göstergelerde öncelikli bir yerde bulunmaktadır.

37. Bölgede 2013-2017 yılları arasını kapsayan son beş yılda çalışabilir nüfus (15+), işgücü ve istihdam sayılarında ve oranlarında düşüş gözlenmiştir oysa ülke genelinde bu oranlar aynı dönemde artış seyrindedir (Şekil 10).

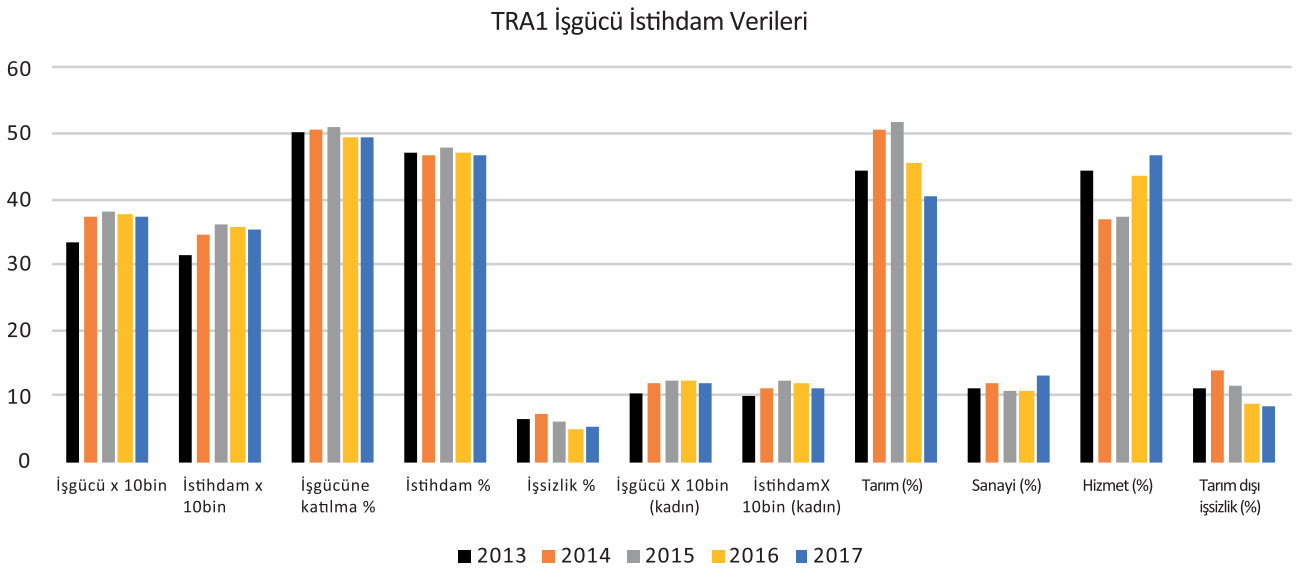

Şekil 10. Temel işgücü göstergelerinin seyri (TÜİK 2017)

38. Bölge istihdamında tarımın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. 2017 yılında çalışanların %40,3'ü tarım sektöründedir (Tablo 20). Bu oran Türkiye ortalaması olan %24,6'nın çok üzerindedir. Erkeklerin çoğunluğu (%62,9) tarım dışı sektörlerde çalışmakla birlikte, bu oranın Türkiye ortalaması olan %81,3'ün oldukça altında olduğu görülmektedir. Erkeklerin %37,1'i tarımda çalışmaktadır ve bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir.

TRA1	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2013	44.4	11.2	44.4
2014	50.7	11.9	37.4
2015	51.7	10.8	37.5
2016	45.7	10.6	43.7
2017	40.3	13.0	46.7

Tablo 20. İstihdamın yıllara göre sektöre dağılımı

39. 2009 – 2017 yılları arası dönemde tarım istihdamı bölgede %54'ten %40,3'e gerilerken ülke ortalamalarının oldukça üzerinde bir seyir izlemiştir. Sanayi istihdamında ise son sekiz yıl içerisinde %6 artış olsa da ülke ortalamalarından oldukça geride bir seyir sergilenmiştir. Ülke ortalamalarına en yakın istihdam oranı yaklaşık %15 artış gösteren hizmetler sektöründedir. İşsizlik oranı ülke ortalamasının altında olan bölgede en yüksek işsizlik oranı 20-24 yaş aralığında lise ve dengi okul mezunları arasında görülmektedir. Bu yaş ve eğitim grubunda kadın işsizlerin oranı ise daha yüksektir. Mevcut işgücü 20-29 yaş grubunda genç ve çoğunlukla ilköğretim mezunu kişilerden oluşmaktadır. Bölge genelinde özellikle sanayi ve hizmetler sektöründe nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyaç yüksek düzeydedir. Yetişmiş nitelikli iş gücünün bölgede tutulmasını sağlayacak kariyer ve ücretlendirme sistemine ihtiyaç bulunmaktadır. Bölgede işsiz nüfus içerisinde en büyük pay lise ve dengi okul mezunu nüfusa aittir. Yükseköğretim mezunu kadınlarda da yüksek işsizlik oranı görülmektedir. Lise üstü eğitim almış kadınların işgücüne tarım dışı sektörlerde katılımı bölge genelinde istenen seviyede değildir. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdam yüksektir. İstihdamın yapısına bakıldığında çalışan nüfusun genelde tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralığında erkek olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle gelişen hizmetler sektörü içerisinde nitelikli personel ihtiyacının artmasına sebep olmaktadır.

40. TRA1 Bölgesi kayıtlı istihdamında (15+ nüfus) Türkiye genelinde olduğu gibi hizmetler sektörü ağırlık taşımaktadır. Ancak TRA1 Bölgesi tarım istihdamında Türkiye ortalamasından yüksek, sanayi sektörü istihdamında düşüktür. TRA1 Bölgesi'nde Türkiye'ye benzer olarak mikro ölçekli işletmeler ağırlıktadır.

3.2.3. SANAYİ

41. TRA1 Bölgesi tarıma ve taşa toprağa dayalı sanayi ile imalat sanayiinde nispeten gelişmiş olsa da potansiyeli ölçüsünde üretim yapamamaktadır. Bölge illerinin 2004 – 2014 yılları arası iktisadi faaliyet kollarına göre GSYH istatistikleri incelendiğinde her üç ilde de tarımın payının gerilediği ve sanayinin payının arttığı görülmektedir. Sanayinin payının en çok Erzincan'da arttığı, hizmetler sektöründe Erzurum ve Bayburt'un her yıl sabite yakın biçimde artış gösterdiği; ancak Erzincan'da hizmetler sektörünün GSYH içindeki payının azaldığı görülmektedir (Tablo 21).

Tablo 21. İl Bazında GSYİH, iktisadi faaliyet kollarına göre, NACE Rev.2, 2004-2014

Tarım	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Erzurum	24,8	21,9	18,9	17,2	16,9	18,4	22,5	21,5	19,6	18,1	17,7
Erzincan	26,4	25,0	21,4	19,3	18,1	19,7	21,5	20,4	17,9	15,3	14,2
Bayburt	37,0	33,5	30,1	31,2	26,5	29,0	34,5	30,4	34,7	32,1	30,0
TRA1	29,4	26,8	23,5	22,6	20,5	22,4	26,1	24,1	24,1	21,8	20,6
Sanayi	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Erzurum	11,2	11,7	12,7	13,8	14,7	13,1	13,9	14,9	16,0	17,2	17,2
Erzincan	12,9	13,9	15,0	17,4	19,6	18,7	21,3	25,7	28,4	29,5	28,5
Bayburt	6,0	6,2	6,9	7,5	8,1	6,3	6,7	8,8	8,6	10,0	10,2
TRA1	10,0	10,6	11,6	12,9	14,2	12,7	13,9	16,5	17,7	18,9	18,6
Hizmetler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Erzurum	64,0	66,4	68,4	69,0	68,3	68,5	63,6	63,6	64,4	64,8	65,1
Erzincan	60,7	61,1	63,6	63,2	62,2	61,6	57,2	53,9	53,7	55,2	57,3
Bayburt	57,0	60,3	62,9	61,3	65,3	64,8	58,9	60,7	56,6	57,9	59,8
TRA1	60,6	62,6	65,0	64,5	65,3	64,9	59,9	59,4	58,3	59,3	60,7

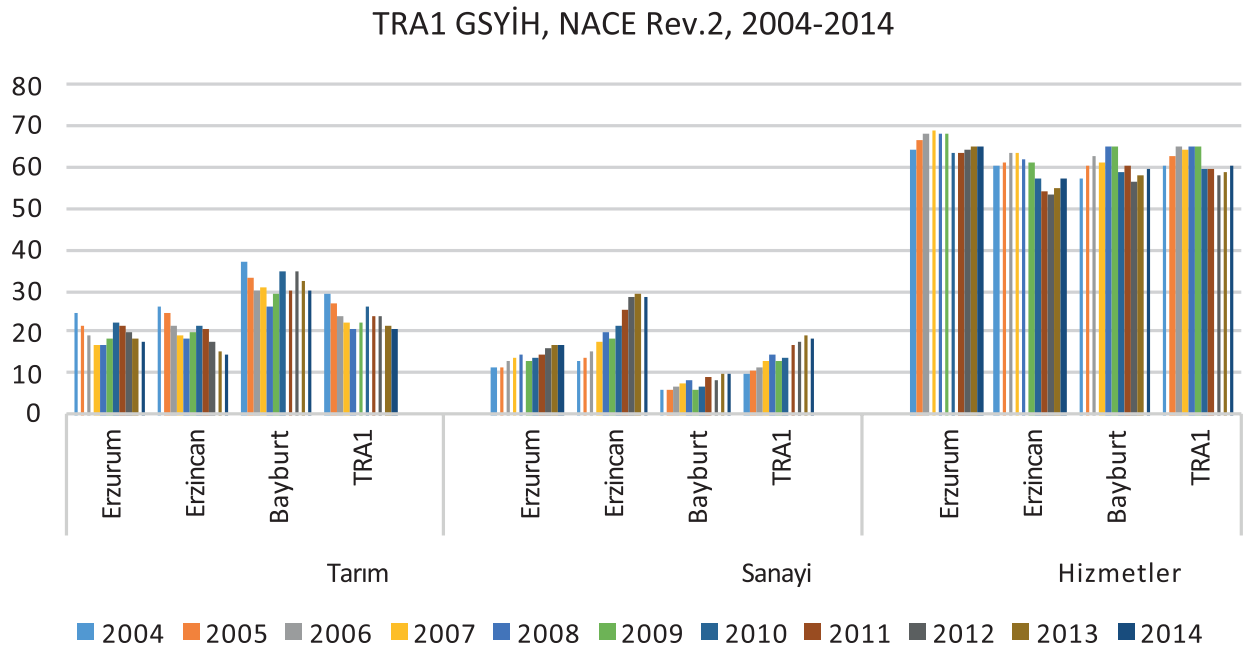

42. 2014 yılı itibariyle Türkiye toplam sanayi GSYH'sinin %0.31'ini üreten Erzurum, sanayide ülke GSYH'sine yaptığı katkı açısından 81 il arasında 46'ncı sırada bulunmaktadır. 2007-2016 döneminde kişi başı elektrik tüketimi toplamda ve meskende hem bölge hem de ülke genelinde artarken sanayi elektriği tüketimi bölgede sadece Erzincan'da devamlı artış göstermektedir (Tablo 22).

Tablo 22. Elektrik Tüketimi İstatistikleri (TÜİK,2017)

Kişi başına	Toplam elektrik tüketimi (KWh)					Sanayi elektrik tüketimi (KWh)					Mesken elektrik tüketimi (KWh)				
	TR	TRA1	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TR	TRA1	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TR	TRA1	Erzurum	Erzincan	Bayburt
2007	2198	902	912	921	736	1045	142	163	95	56	517	348	337	374	388
2008	2264	1044	1074	1029	777	1047	174	206	83	93	553	415	415	417	410
2009	2162	1073	1083	1124	822	971	208	231	176	60	540	421	420	419	432
2010	2334	1182	1206	1180	936	1076	265	294	213	122	562	455	470	407	446
2011	2490	1297	1294	1418	987	1177	330	329	392	162	592	463	470	437	467
2012	2577	1306	1300	1457	934	1220	275	265	375	81	600	458	466	438	433
2013	2583	1201	1160	1409	1007	1216	338	338	408	138	587	415	403	436	474
2014	2669	1317	1308	1458	1018	1258	368	394	358	147	594	441	440	435	465
2015	2760	1311	1253	1597	1063	1315	365	384	396	92	608	421	408	464	422
2016	2897	1394	1341	1711	1044	1357	368	366	506	35	642	460	458	469	455

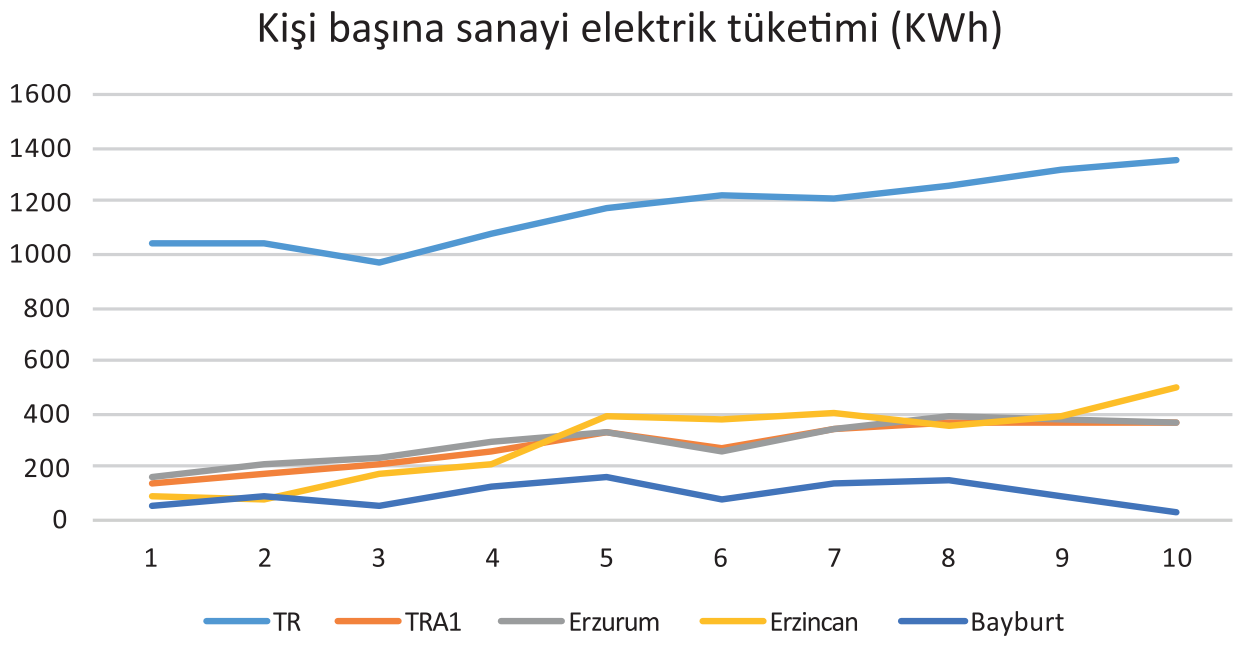

43. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından tüm Türkiye'de sanayi sektörlerindeki işletmelerin kapasite bilgileri toplanmakta ve Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri adıyla yayınlanmaktadır. Buna göre 2018 yılında Türkiye'de hazırlanan kapasite raporu sayısı 73.309'dur. Bölge illerinde hazırlanan kapasite raporu sayısı Erzurum'da 133, Erzincan'da 116 ve Bayburt'ta 16 iken bu sayılar ülke genelinin binde ikisinden daha düşük bir orana denk gelmektedir. Raporlarda belirtilen istihdam oranlarına göre sanayide istihdam bölgede en çok Erzincan'da görülmektedir (Tablo 23). Türkiye'de en fazla kapasite raporu sırasıyla İstanbul (21.260), Ankara (4.963), Bursa (4.955), İzmir (4.661) ve Konya'da (2.691) hazırlanmıştır. Ülke genelinde sunulan kapasite raporu sayısına göre bölge illeri Erzurum, Erzincan ve Bayburt sırasıyla 61, 62 ve 81'inci (son) sıradadır.

Tablo 23. İllere göre Kapasite Raporlarının Dağılımı

İl Adı	Kapasite Raporu			Toplam**			Rapor Başına	
	Sayı	/TR(%)	%*	Sayı	/TR(%)	%*	Sayı	%*
ERZİNCAN	116	0,2	10,48	4.623	0,1	-3,57	39,85	-12,71
ERZURUM	133	0,2	26,67	4.158	0,1	20,45	31,26	-4,91
BAYBURT	16	0,0	-5,88	253	0,0	10,00	15,81	16,88
TR	**73.309**		**13,09**	**3.133.499**		**7,85**	**42,74**	**-4,64**

* Bir önceki yıla göre değişim.
** Toplam çalışan içine diğer çalışan (Mühendis, Teknisyen, Usta, İşçi, İdari geçici, mevsimlik vb.)

44. TOBB 2018 Yılı Sanayi Kapasite Raporu İstatistiklerinde bu raporlarda kodlanan ilk beş ürün ve faaliyetin illere göre dağılımda Erzincan'da inşaat malzemeleri (taşa-toprağa dayalı sanayi) ve enerji üretimi mevcutken Erzurum ve Bayburt'ta hayvansal gıda üretimi (tarıma dayalı sanayi) daha baskındır. Türkiye genelinde ise tekstilin ilk sırada olduğu diğer başlıklardan hazır beton ve mıcırın bölgede de üretildiği görülmektedir (Tablo 24).

Tablo 24. İllere Göre Kodlanan İlk 5 Ürün ve faaliyet

En Çok Kodlanan 5 Ürün	**ERZİNCAN**		En Çok Kodlanan 5 Faaliyet
Açıklama	Rapor Sayısı		Açıklama
Hazır beton	16	16	Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı
Mıcır	9	16	Hazır beton imalatı
Hidro elektrik (hidro elektrik santralleri tarafından üretilen)	8	12	Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (arduvaz-kayraktaşı) ocakçılığı
Kireçtaşı (Kalker) – Toz	7	12	Elektrik enerjisi üretimi
Karolar, döşeme taşları ve benzeri ürünler, çimentodan, betondan veya suni taştan olanlar (inşaat blokları ve tuğlaları hariç)	5	10	Diğer demir dışı metal cevherleri madenciliği
	ERZURUM		
Tereyağı (ağırlığına göre, yağ içeriği <= % 85 olan)	16	19	Hazır beton imalatı
Hazır beton	14	18	Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
Lor ve çökelek	11	18	Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı
Bitümlü karışımlar (doğal veya suni agregalar ile bir bağlayıcı olarak bitüm veya doğal asfalt esaslı olanlar)	9	10	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
Beyaz peynir	9	10	Elektrik enerjisi üretimi
	BAYBURT		
Mermer ve traverten, ham veya kabaca tıraşlanmış	3	4	Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (arduvaz-kayraktaşı) ocakçılığı
Hazır beton	2	2	Diğer yiyecek hizmeti faaliyetleri
Tereyağı (ağırlığına göre, yağ içeriği <= % 85 olan)	2	2	Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
Sözleşme esasına dayalı diğer yiyecek hizmetleri (Yemek fabrikaları ve toplu yemek mutfakları)	2	2	Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı
Lor ve çökelek	1	2	Hazır beton imalatı
	Türkiye		
Tişört, fanila, atlet vs. giyim eşyası; pamuktan (örgü (triko) veya tığ işi (kroşe)	972		
Hazır beton	813		
Diğer ahşap mobilyalar (yatak odası, yemek odası, oturma odası, mutfak, büro, tıbbi, cerrahi, dişçilik/veterinerlik mobilyaları ile hi-fi, videolar ve televizyonlar için özel tasarlanmış kasalar ve dolaplar hariç)	674		
Sözleşme esasına dayalı diğer yiyecek hizmetleri (Yemek fabrikaları ve toplu yemek mutfakları)	669		
Mıcır	615		

45. 2016 yılı iş kayıtlarına göre girişim sayıları ele alındığında (Tablo 25), 18 alt sektör içerisinde ülke, bölge ve iller özelinde en yüksek pay "(7) toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı" alt sektöründe iken bunu "(8) ulaştırma ve depolama", "(9) konaklama ve yiyecek hizmeti" ve "(3) imalat sanayi" takip etmektedir. Bölge ve illerin imalat sanayisinde girişim sayılarının ülke içindeki payına bakıldığında ise TRA1 %1,6, Erzurum %0,9, Erzincan %0,4 ve Bayburt %0,2 şeklinde oldukça düşük oranlara sahiptir.

Tablo 25. İş kayıtlarına göre girişim sayıları (2016)

	Toplam	1	2	3	4	5	6	7	8	9
TR	3652521	32676	7345	438351	10932	5362	280484	1256580	532518	323030
TRA1	34151	227	114	3080	71	30	2571	12475	6771	3366
Erzurum	22987	83	64	2000	44	23	1732	8595	4600	2161
Erzincan	8534	132	32	836	26	3	657	2997	1523	915
Bayburt	2630	12	18	244	1	4	182	883	648	290
		10	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
TR		44008	23779	65882	221469	61051	32578	47386	35776	233314
TRA1		318	189	199	1347	428	233	225	317	2190
Erzurum		227	127	127	912	322	132	148	205	1485
Erzincan		74	52	64	362	89	81	62	77	552
Bayburt		17	10	8	73	17	20	15	35	153

1 Tarım, ormancılık ve balıkçılık; 2 Madencilik ve taş ocakçılığı; 3 İmalat; 4 Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı; 5 Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri**; 6 İnşaat**; **7 Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı, 8 Ulaştırma ve depolama; 9 Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri;** 10 Bilgi ve iletişim, 11 Finans ve sigorta faaliyetleri; 12 Gayrimenkul faaliyetleri, 13 Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, 14 İdari ve destek hizmet faaliyetleri, 15 Eğitim; 16 İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, 17 Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor; 18 Diğer hizmet faaliyetleri

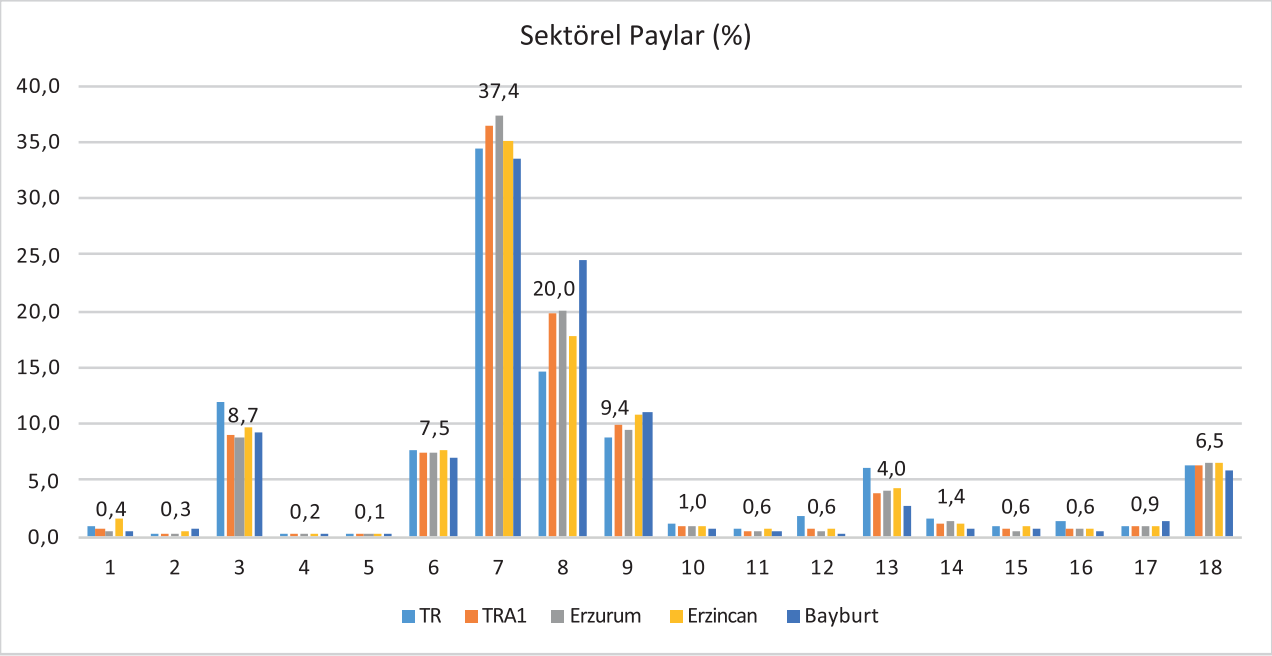

İş kayıtlarına göre girişim sayıları (2016)

Türkiye içindeki payı (%)																		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
TRA1	0,9	0,7	1,6	0,7	0,6	0,6	0,9	1,0	1,3	1,0	0,7	0,8	0,3	0,6	0,7	0,7	0,5	0,9
Erzurum	0,6	0,3	0,9	0,5	0,4	0,4	0,6	0,7	0,9	0,7	0,5	0,5	0,2	0,4	0,5	0,4	0,3	0,6
Erzincan	0,2	0,4	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2
Bayburt	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Sektörel paylar (%)																		
	1	2	**3**	4	5	6	**7**	**8**	**9**	10	11	12	13	14	15	16	17	18
TR	0,9	0,2	**12,0**	0,3	0,1	7,7	**34,4**	**14,6**	**8,8**	1,2	0,7	1,8	6,1	1,7	0,9	1,3	1,0	6,4
TRA1	0,7	0,3	**9,0**	0,2	0,1	7,5	**36,5**	**19,8**	**9,9**	0,9	0,6	0,6	3,9	1,3	0,7	0,7	0,9	6,4
Erzurum	0,4	0,3	**8,7**	0,2	0,1	7,5	**37,4**	**20,0**	**9,4**	1,0	0,6	0,6	4,0	1,4	0,6	0,6	0,9	6,5
Erzincan	1,5	0,4	**9,8**	0,3	0,0	7,7	**35,1**	**17,8**	**10,7**	0,9	0,6	0,7	4,2	1,0	0,9	0,7	0,9	6,5
Bayburt	0,5	0,7	**9,3**	0,0	0,2	6,9	**33,6**	**24,6**	**11,0**	0,6	0,4	0,3	2,8	0,6	0,8	0,6	1,3	5,8

46. Bölgede kullanımda ve kuruluş aşamasında olan toplam 6 adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. 2019 yılı başında elde edilen verilere göre (Tablo 26) üretimdeki parsel sayısı en yüksek Erzurum 1. OSB iken bunu Erzincan ve Bayburt OSB'ler takip etmektedir. Alan ve parsel sayısı bakımından ise en geniş OSB Erzincan OSB'dir.

Tablo 26. TRA1 Bölgesi'ndeki OSB'ler

OSB ADI	ALANI (Ha)	SANAYİ PARSEL SAYISI	TAHSİS EDİLEN PS ve Yüzdesi	BOŞ PS	İNŞAAT HALİNDEKİ PS	ÜRETİMDEKİ PS
BAYBURT	216	127	37 (%29,1)		8	23 (%10,6)
ERZİNCAN	272	211	106 (%50,2)	105	38	68 (%25,0)
ERZİNCAN TARIMA DAYALI İHTİSAS (BESİ)	130					
ERZURUM MERKEZ I.	127	117	117 (%100)		1	104 (%81,9)
ERZURUM MERKEZ II.	216	78	30 (%38,5)	5	78	
ERZURUM OLTU	82					

Kaynak: http://osbuk.org/wp-content/uploads/2019/02/osb-imar-2019-subat.pdf

47. 31.01.2019 İhracatçı Firmaların Kanuni Merkezleri Bazında İhracat Performansı (1000 $) (http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html) ele alındığında Erzincan bölgede en yüksek ihracat gelirine sahip ildir. İl ülke genelinde 68'inci sıradayken Erzurum 70, Bayburt 77'inci sıradadır. İllerin ülke genelindeki ihracata oranı önemsiz seviyelerdedir (yüzde sıfıra yakın değerlerdedir; Tablo 27).

Tablo 27. İller özelinde ihracat oranları

Sıra	İl	Ülkeye Oranı (onbinde)
68	Erzincan	1,60
70	Erzurum	1,07
77	Bayburt	0,11

Bölgenin özellikle sanayide yenilikçiliği konusunda fikir verebilecek göstergelerden biri olan marka başvuruları ile ilgili istatistiklerdeki durumu Tablo 28'de verilmiştir. Buna göre en yüksek başvuru oranı bölgede Erzurum'dan olmuştur.

Tablo 28. Marka Başvurularının İllere Göre Dağılımı 2018

İller	2014	2015	2016	2017	2018	Ort.	Oran (onbinde)
ERZİNCAN	72	60	71	61	80	68,8	6,9
ERZURUM	200	190	197	232	186	201	20,1
BAYBURT	10	8	5	13	8	8,8	0,9
TRA1	282	258	273	306	274	278,6	27,9
TR	97142	95962	94575	106099	105550	99865,6	

Kaynak: https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/statistics/

48. Ülke ve bölge genelinde 2016 yılına kadar inşaat sektöründeki girişim ve inşa edilen daire ve dükkan sayılarındaki artış, kayıtlı firmaların inşaat sektöründeki oranını da arttırmıştır. Metre kare başına değer incelendiğinde Erzincan (766 TL/ m^2) ve Bayburt (767 TL/ m^2) ortalama değer olarak Erzurum'dan (678 TL/ m^2) daha yüksek çıkmaktadır (Tablo 29).

Tablo 29. TRA1 illeri yapı ruhsatı, konut ve diğer alanlar

İl Adı	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m^2)	Değer (TL)	Daire Sayısı	Konut Kullanım Alanı (m^2)	Konut Dışı Kullanım Alanı (m^2)	Ortak Kullanım Alanı (m^2)
Erzurum	802	2 085 332	1 414 276 811	7 465	1 046 894	576 962	461 476
Erzincan	446	551 226	422 634 681	2 221	243 318	220 212	87 696
Bayburt	112	234 764	180 081 518	511	64 167	157 976	12 621

Kaynak: TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri, Ocak - Aralık 2016

49. Yatırım teşvikleri konusunda Erzurum ve Bayburt teşvik sistemine göre beşinci bölgede yer alırken Erzincan 4. Bölgede yer almaktadır. Tüm bölge illerinde yapılacak yeni bir yatırım OSB'de yapılması halinde 6. bölge teşviklerinden yararlanacaktır. 2001 - 30.04.2018 döneminde teşvik sistemi kapsamında TRA1'deki yatırım teşvik belgesi toplamı Erzurum'da 399, Erzincan'da 235 ve Bayburt'ta 53 adet olmuştur (Tablo 30).

Tablo 30. Yatırım teşvikleri

Sermaye Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
Erzurum			
Yabancı Sermaye	3	178	350
Yerli Sermaye	396	2.745	9.396
Genel Toplam	**399**	**2.924**	**9.746**
Bayburt			
Yerli Sermaye	53	260	657
Genel Toplam	**53**	**260**	**657**
Erzincan			
Yabancı Sermaye	12	3.802	818
Yerli Sermaye	223	1.414	4.458
Genel Toplam	**235**	**5.216**	**5.276**
Türkiye			
Yabancı Sermaye	3.589	264.112	318.029
Yerli Sermaye	59.567	637.352	2.080.612
Genel Toplam	**63.156**	**901.464**	**2.398.641**

Kaynak: https://www.ekonomi.gov.tr (01.01.2001-30.04.2018)

3.2.4. HİZMETLER SEKTÖRÜ

50. TRA1 Bölgesi'nde hizmetler en çok istihdam yaratan sektördür. Erzurum geçmişten günümüze coğrafi yapısı ve ulaşım altyapısının gelişmiş olması özellikleri ile çevre bölgeler için önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Üniversitelerin, kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının bölge idarelerinin bölgede bulunması nedeniyle kentlerde yaşayan yoğun öğrenci, memur ve asker nüfusun ihtiyaçlarının karşılanarak bölge dışından gelen sermayenin bölge içinde birikimini sağlaması nedeniyle hizmetler sektörünün ekonomik yapı içinde önemi artmaktadır. Çevre bölgelere hizmet verecek sağlık merkezi, lojistik merkez ve çağrı merkezlerinin kurulmasına yönelik yatırımlar ve gelişen turizm faaliyetleri sektörün bölge için gelecekte de önemini sürdüreceğini göstermektedir. Bölgede hizmetler sektöründe çalışan işgücünün her yıl artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum daralan tarım sektöründen ayrılan işgücünün büyük bir bölümünün ticaret ve hizmetler sektörüne geçişinden kaynaklanmaktadır.

51. TRA1 Bölgesi coğrafi konumu itibariyle dış ticaret için transit bir alan özelliği göstermektedir. Türkiye'nin batısını doğusu ile kuzeyini güneyi ile bağlayan bir kavşak noktası olan TRA1 Bölgesi, tarih boyunca askeri ve ticari geçiş güzergâhı olmuştur. Eskiden Sibirya-Kafkaslar üzerinden gelen Kürk Yolu ile Çin-Türkistan-İran'dan gelen İpek Yolu ve Hint-İran üzerinden geçen Baharat Yolu gibi tarihi ticaret kervan yollarının Anadolu'ya giriş kapısı olan bu bölge Orta Asya ülkelerine de yakındır. Bu nedenle, Türkiye'den Kafkaslara, İran'a, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya olabilecek her türlü ticari hareketlilikte bölgenin doğrudan etkilenme olasılığı vardır.

52. TRA1 bölgesinde hizmetler sektörü bölgenin konumu nedeniyle lojistik alt sektörüyle desteklenebilir. Türkiye genelinde kurulan 16 lojistik merkezden biri Erzurum'dadır. Ayrıca bölgenin karayolu bağlantıları doğu - batı ve kuzey – güney yönlerinde oldukça güçlü hale gelmiştir. Bunun yanında seyahat sürelerini kısaltacak Ankara-Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars yüksek hızlı tren hattı yapım çalışmaları da devam etmektedir. Trabzon-Erzincan-Malatya karayolu projesi Trabzon'u Gümüşhane ve Erzincan üzerinden Malatya'ya bağlayarak bölge illerinin güneydoğuya kadar ulaşımını sağlamaktadır. Bu iki hattın gerçekleşmesiyle lojistik merkezlerinin kurulması bölgenin lojistik potansiyelini açığa çıkaracaktır. Ayrıca ülke çapında faaliyet gösteren farklı lojistik firmalarının acentelerine sahip olan bölge Türkiye içerisindeki diğer bölgelere kolay erişim bağlantılarının sağlanmasıyla ekonomik gelişim gösterme imkanı bulacaktır.

53. Hizmetler sektörü gayrisafi yurtiçi hasıla değeri 2014 yılında Erzurum'da 6.8 milyar TL, TRA1 Bölgesi'nde 10 milyar TL, Türkiye'de ise 1.1 trilyon TL civarında gerçekleşmiştir. 2004-2014 döneminde hizmetler sektörü gayrisafi yurtiçi hasılanın gelişimi incelendiğinde, Türkiye'nin hizmetler sektörü GSYH'sinin %259.8, TRA1 Bölgesi ve Erzurum hizmetler sektörü GSYH'sinin ise %249.4 oranında arttığı görülmektedir. 2004-2014 döneminde, Erzurum ve TRA1 Bölgesi hizmetler sektörü Türkiye geneli hizmetler sektörünün altında bir artış kaydetmiştir. 2004-2014 döneminde il, TRA1 Bölgesi ve Türkiye geneline ait hizmetler sektörü GSYH'sinin toplam GSYH içindeki payı az da olsa artmıştır. Hizmetler sektörünün gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı 2004 yılında Erzurum'da %55.9, TRA1 Bölgesi'nde %54.7, Türkiye genelinde %52.8 iken 2014 yılında bu oran Erzurum'da %57.6'ya, TRA1 Bölgesi'nde %55.3'e, Türkiye genelinde de %53.7'ye yükselmiştir.

2014 yılında Erzurum hizmetler sektörünün TRA1 Bölgesi hizmetler sektörü içindeki payı %67.8, Türkiye hizmetler sektörü içindeki payı %0.62 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında Erzurum ili hizmetler sektörü GSYH'nin büyüklüğü bakımından 81 il arasında 26'ıncı sırada yer almaktadır (Tablo 31).

Tablo 31. Erzurum, TRA1 Bölgesi ve Türkiye hizmetler sektörü

	Erzurum			TRA1 Bölgesi			TÜRKİYE			Erzurum Pay		İl Sıra
Yıllar	Hizmet	GSYH	Pay (%)	Hizmet	GSYH	Pay (%)	Hizmet	GSYH	Pay (%)	TRA1	Türkiye	
2004	1.95	3.48	55.94	2.87	5.25	54.75	304.89	577.02	52.84	67.76	0.64	25
2005	2.24	3.87	57.98	3.30	5.85	56.36	355.50	673.70	52.77	68.01	0.63	25
2006	2.66	4.45	59.81	3.94	6.75	58.35	419.78	789.23	53.19	67.68	0.63	25
2007	3.03	4.96	61.13	4.47	7.55	59.26	481.12	880.46	54.64	67.77	0.63	25
2008	3.44	5.65	60.85	5.07	8.58	59.17	550.19	994.78	55.31	67.77	0.62	25
2009	3.69	6.05	61.05	5.42	9.17	59.16	569.48	999.19	56.99	68.05	0.65	24
2010	4.02	7.19	55.96	5.92	10.95	54.11	629.82	1,160.01	54.29	67.90	0.64	25
2011	4.66	8.32	55.95	6.84	12.82	53.35	736.24	1,394.48	52.80	68.11	0.63	25
2012	5.29	9.31	56.86	7.82	14.58	53.62	843.45	1,569.67	53.73	67.71	0.63	25
2013	5.98	10.55	56.73	8.82	16.36	53.91	962.40	1,809.71	53.18	67.84	0.62	25
2014	6.80	11.81	57.55	10.03	18.14	55.31	1,097.02	2,044.47	53.66	67.76	0.62	26

54. Erzurum, TRA1 Bölgesi ve Türkiye kişi başına hizmetler gayrisafi yurtiçi hasıla değeri açısından incelendiğinde, 2004 yılı itibarıyla Erzurum'da 2,450 TL, TRA1 Bölgesinde 2,658 TL ve Türkiye'de 4,510 TL olan bölgenin kişi başına hizmetler GSYH değerinin 2014 yılında sırasıyla 8,887 TL, 9,422 TL ve 14,213 TL'ye yükseldiği görülmektedir. 2004-2014 döneminde hizmetler sektörü kişi başına GSYH değeri Erzurum'da %262.8, TRA1 Bölgesinde %254.5 ve Türkiye genelinde %215.1 oranında artmıştır.

55. TRA1 Bölgesi illerinin yapı ve ruhsat istatistikleri illere göre değişse de emlak sektörünün aktif olduğu görülmektedir. Erzincan ve Erzurum'da dalgalı bir seyir seyretse de bina sayısı ve yüz ölçümü 2015 – 2017 yılları arasında artış göstermiştir (Tablo 32).

Tablo 32. Yapı ruhsat ve değerleri (TÜİK,2018)

Yapı ruhsatına göre il, konut ve diğer alanlar 2015-2017							
İl adı	**Bina sayısı**	**Yüzölçümü (m²)**	**Değer (TL)**	**Daire sayısı**	**Konut kullanım alanı (m²)**	**Konut dışı kullanım alanı (m²)**	**Ortak kullanım alanı (m²)**
2015							
Erzincan	1 200	835 091	611 084 186	5 580	531 961	133 422	169 708
Erzurum	389	563 334	361 568 398	2 373	344 197	114 947	104 190
Bayburt	85	69 354	51 172 071	482	56 202	5 120	8 032
TR	**108 893**	**141 441 757**	**118 183 103 337**	**724 331**	**83 577 057**	**34 205 810**	**23 658 890**
2016							
Erzincan	446	551 226	422 634 681	2 221	243 318	220 212	87 696
Erzurum	802	2 085 332	1 414 276 811	7 465	1 046 894	576 962	461 476
Bayburt	112	234 764	180 081 518	511	64 167	157 976	12 621
TR	**131 848**	**202 321 341**	**184 172 950 675**	**986 119**	**112 766 794**	**48 232 510**	**41 322 037**
2017							
Erzincan	439	528 212	481 271 907	2 209	255 140	163 307	109 765
Erzurum	395	1 002 048	780 827 978	3 880	540 038	224 044	237 966
Bayburt	110	132 432	124 661 151	836	103 885	12 094	16 453
TR	**116 767**	**161 119 235**	**175 925 618 886**	**820 526**	**94 220 421**	**35 696 572**	**35 696 572**

56. Bölgenin ticaretinde hayvancılık ve tarım ürünleri, tekstil ve hazır giyim ürünleri ve gıda ürünleri ağırlıklıdır. 2016 yılı iller arası ticaret miktarlarına göre TRA1 ticaretinde alış ve satışta İstanbul'un ağırlığı görülmektedir. Özellikle alışta her üç il için ilk sırayı İstanbul almıştır (Tablo 33).

Tablo 33. İller arası ticaret

TRA1 illeri ticaret (aldığı iller 2016)									
	Bayburt	Tutar	%	Erzincan	Tutar	%	Erzurum	Tutar	%
1	İSTANBUL	222.286.657 TL	40,9	İSTANBUL	840.555.104 TL	40,1	İSTANBUL	3.540.767.800 TL	35,1
2	BAYBURT	57.683.950 TL	10,6	ERZİNCAN	425.392.999 TL	20,3	ERZURUM	2.505.159.158 TL	24,8
3	ANKARA	46.973.371 TL	8,6	ANKARA	165.038.722 TL	7,9	ANKARA	1.529.028.161 TL	15,1
4	ERZURUM	40.802.444 TL	7,5	ERZURUM	94.366.891 TL	4,5	KOCAELİ	194.846.032 TL	1,9
5	TRABZON	32.174.249 TL	5,9	HATAY	64.014.312 TL	3,1	İZMİR	177.659.199 TL	1,8
6	ERZİNCAN	30.732.690 TL	5,6	İZMİR	40.827.177 TL	1,9	BURSA	144.044.270 TL	1,4
7	İZMİR	24.892.098 TL	4,6	KOCAELİ	35.818.951 TL	1,7	GAZİANTEP	142.816.705 TL	1,4
8	MANİSA	14.862.880 TL	2,7	SİVAS	33.499.373 TL	1,6	KAYSERİ	136.391.396 TL	1,4
9	KOCAELİ	12.105.726 TL	2,2	KONYA	31.715.635 TL	1,5	SAMSUN	113.016.454 TL	1,1
10	SAMSUN	10.660.816 TL	2,0	KAYSERİ	31.585.816 TL	1,5	TRABZON	99.498.510 TL	1,0
11	RİZE	6.194.851 TL	1,1	TRABZON	29.115.616 TL	1,4	DİYARBAKIR	84.871.648 TL	0,8
12	TOKAT	5.208.298 TL	1,0	SAMSUN	25.987.198 TL	1,2	ADANA	69.223.469 TL	0,7
13	KONYA	3.740.000 TL	0,7	BURSA	21.532.930 TL	1,0	KONYA	67.579.583 TL	0,7
14	BURSA	2.971.503 TL	0,5	GAZİANTEP	18.611.373 TL	0,9	VAN	67.265.097 TL	0,7
	Toplam	544.030.249 TL			2.094.168.231 TL			10.093.391.996 TL	

Kaynak: https://gbs.sanayi.gov.tr/Raporlar.aspx; 2016 YILI İLLER ARASI TİCARET

TRA1 illeri ticaret (sattığı iller 2016)									
	BAYBURT	Tutar	%	ERZİNCAN	Tutar	%	ERZURUM	Tutar	%
1	BAYBURT	57.683.950 TL	30,7	ERZİNCAN	425.392.999 TL	35,8	ERZURUM	2.505.159.158 TL	37,1
2	İSTANBUL	52.986.178 TL	28,2	İSTANBUL	240.732.581 TL	20,2	ANKARA	1.461.884.224 TL	21,6
3	TRABZON	15.014.204 TL	8,0	ANKARA	149.509.860 TL	12,6	İSTANBUL	1.099.262.749 TL	16,3
4	GÜMÜŞHANE	13.476.428 TL	7,2	GÜMÜŞHANE	51.590.973 TL	4,3	TRABZON	162.692.958 TL	2,4
5	ANKARA	12.390.052 TL	6,6	ERZURUM	51.023.941 TL	4,3	KARS	130.891.106 TL	1,9
6	ERZURUM	9.038.604 TL	4,8	BAYBURT	30.732.690 TL	2,6	AĞRI	104.725.305 TL	1,5
7	BURSA	5.418.471 TL	2,9	TRABZON	30.249.905 TL	2,5	ERZİNCAN	94.366.891 TL	1,4
8	KONYA	1.539.149 TL	0,8	HATAY	23.100.070 TL	1,9	VAN	91.739.047 TL	1,4
9	KARS	1.533.475 TL	0,8	KONYA	16.279.478 TL	1,4	RİZE	85.751.229 TL	1,3
10	ARTVİN	1.500.692 TL	0,8	İZMİR	11.706.708 TL	1,0	IĞDIR	83.148.963 TL	1,2
11	İZMİR	1.367.711 TL	0,7	ELAZIĞ	11.304.678 TL	1,0	ARTVİN	62.600.522 TL	0,9
	...			..			..		
		187.676.682 TL			1.189.814.623 TL			6.761.158.665 TL	

Kaynak: https://gbs.sanayi.gov.tr/Raporlar.aspx; 2016 YILI İLLER ARASI TİCARET

TORTUM ŞELALESİ
ERZURUM

3.2.5. TURİZM

57. TRA1 Bölgesi ve özelde Erzurum iklimi ve doğal yapısı, zengin su kaynakları ve gelişen altyapısı nedeniyle kış ve spor, tarih ve kültür, doğa – macera, eko – agro, sağlık ve kongre turizmi tiplerine imkan sağlayabilecek durumdadır. Var olan kış turizmi hareketliliğini, turist sayısını ve konaklama ve hizmetler sektörü altyapısını arttırarak diğer turizm tiplerinin de geliştirilip entegre edilmesi hedeflenen bir durumdur. TRA1 Bölgesi genel toplamda 2018 yılında 702.614 ziyaretçi ağırlamıştır. Bu konuda en büyük payı 517.256 turistle Erzurum alırken bunu Erzincan (166.172) ve Bayburt (19.186) takip etmektedir (Tablo 34; Tablo 35).

Tablo 34. TRA1 Bölgesi illeri turist sayısı (TÜİK 2018)

		YIL	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
		BÖLGE ADI	TRA1					Erzurum				
Belediye Belgeli	Tesise geliş sayısı	**Toplam**	**383792**	**408140**	**348412**	**335266**	**359099**	**284314**	**262280**	**207603**	**190368**	**225957**
		Yabancı	30729	19663	25089	13956	14288	21822	19029	22828	11816	12993
		Vatandaş	353063	388477	323323	321310	344811	262492	243251	184775	178552	212964
	Geceleme sayısı	Toplam	454663	444850	412670	381880	416022	327234	288075	256448	225515	259448
		Yabancı	49106	25683	33572	17032	16103	31586	25006	31164	14394	14699
		Vatandaş	405557	419167	379098	364848	399919	295648	263069	225284	211121	244749
Turizm İşletme Belgeli	Tesise geliş sayısı	**Toplam**	**199575**	**220586**	**229120**	**244603**	**249137**	**162899**	**184390**	**184674**	**182361**	**174089**
		Yabancı	20900	29594	30361	22328	13839	19995	28649	28240	21025	11565
		Vatandaş	178675	190992	198759	222275	235298	142904	155741	156434	161336	162524
	Geceleme sayısı	Toplam	318241	359361	368099	388966	429187	269790	310726	315998	316415	338809
		Yabancı	46456	73519	67172	54106	29997	44500	71984	64581	52320	26091
		Vatandaş	271785	285842	300927	334860	399190	225290	238742	251417	264095	312718
		TOPLAM	**583367**	**628726**	**577532**	**579869**	**608236**	**447213**	**446670**	**392277**	**372729**	**400046**
		YIL	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
		BÖLGE ADI	Erzincan					Bayburt				
Belediye Belgeli	Tesise geliş sayısı	**Toplam**	**91592**	**116680**	**115530**	**117025**	**104867**	**7886**	**29180**	**25279**	**27873**	**28275**
		Yabancı	8673	634	1101	1977	1254	234	-	1160	163	41
		Vatandaş	82919	116046	114429	115048	103613	7652	29180	24119	27710	28234
	Geceleme sayısı	Toplam	118259	123411	126087	120718	124734	9170	33364	30135	35647	31840
		Yabancı	17286	677	1248	2139	1344	234	-	1160	499	60
		Vatandaş	100973	122734	124839	118579	123390	8936	33364	28975	35148	31780
Turizm İşletme Belgeli	Tesise geliş sayısı	**Toplam**	**36676**	**36196**	**44446**	**59544**	**64591**				**2698**	**10457**
		Yabancı	905	945	2121	1299	2059	-	-	-	4	215
		Vatandaş	35771	35251	42325	58245	62532	-	-	-	2694	10242
	Geceleme sayısı	Toplam	48451	48635	52101	69207	77260	-	-	-	3344	13118
		Yabancı	1956	1535	2591	1776	3134	-	-	-	10	772
		Vatandaş	46495	47100	49510	67431	74126	-	-	-	3334	12346
		TOPLAM	**128268**	**152876**	**159976**	**176569**	**169458**	**7886**	**29180**	**25279**	**30571**	**38732**

Tablo 35. Turizm istatistikleri (TÜİK 2017)

YIL	Turizm İşletme Belgeli konaklama tesisleri						Belediye Belgeli konaklama tesisleri						TOPLAM					
2017	Tesise geliş sayısı			Geceleme sayısı			Tesise geliş sayısı			Geceleme sayısı			TESİSE GELİŞ		Geceleme			
BÖLGE ADI	Toplam	Yabancı	Vatandaş	Toplam	Yabancı	Vatandaş	Toplam	Yabancı	Vatandaş	Toplam	Yabancı	Vatandaş	**Yabancı**	**Vatandaş**	Yabancı	Vatandaş		
TRA1	261837	17865	243972	445709	36193	409516	428660	29888	398772	711708	45545	666163	**47753**	**642744**	81738	1075679		
Erzurum	179313	14393	164920	316117	29634	286483	312173	27627	284546	507368	42005	465363	**42020**	**449466**	71639	751846		
Erzincan	72630	3293	69337	113798	5926	107872	103934	2194	101740	178869	3321	175548	**5487**	**171077**	9247	283420		
Bayburt	9894	179	9715	15794	633	15161	12553	67	12486	25471	219	25252	**246**	**22201**	852	40413		
2018	Tesise geliş sayısı			Geceleme sayısı			Tesise geliş sayısı			Geceleme sayısı			TESİSE GELİŞ		Geceleme			
Erzurum	182127	16154	165973	312323	33024	279299	335129	31806	303323	512576	51497	461079	47960	469296	84521	740378		
Erzincan	87272	4582	82690	131814	7121	124693	78900	1233	77667	142765	1978	140787	5815	160357	9099	265480		
Bayburt	5065	21	5044	19936	34	19902	14121	115	14006	20031	134	19897	136	19050	168	39799		

Erzurum'da konaklama tesislerinin sayısı ve kapasitesi Tablo 36'da verilmiştir. Buna göre Erzurum'da toplam 123 tesiste 4988 oda ve 10120 yatak mevcuttur.

Tablo 36. Turizm tesisleri

Erzurum	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Belediye Belgeli	98	2649	5302
Turizm İşletme Belgeli	20	1360	2742
Turizm Yatırım Belgeli	5	979	2076
Toplam	123	4988	10120

3.2.6. TARIM

58. Bölge genelinde ve Erzurum'da tarımsal üretim değerine bakıldığında bitkisel üretim değerinde son 4 yılda düşüş gözlenirken canlı hayvan ve hayvansal üretim değerlerinde durağanlık ve kısmi artışlar görülmektedir (Tablo 37). **Tablo 37.** Tarımsal üretim değeri

YIL	BÖLGE KODU	Bitkisel üretim değeri (1000 TL)	Canlı hayvanlar değeri (1000 TL)	Hayvansal ürünler değeri (1000 TL)	Kişi başına bitkisel üretim değeri (TL)	Kişi başına canlı hayvanlar değeri (TL)	Kişi başına hayvansal ürünler değeri (TL)	YIL	BÖLGE KODU	Bitkisel üretim değeri (1000 TL)	Canlı hayvanlar değeri (1000 TL)	Hayvansal ürünler değeri (1000 TL)
2017	TR	135.226.039	117.796.767	69.926.449	1673	1458	865					
2016	TR	117.639.303	89.865.606	62.166.678	1474	1126	779					
2015	TR	120.152.079	73.102.253	55.670.771	1526	928	707					
2014	TR	98.123.089	62.512.147	44.332.506	1263	805	571					
2017	TRA1	1050281	4988034	1465831	979	4651	1367	2014	TRA1	1,01	3,86	2,18
2016	TRA1	1104751	3658968	1271428	1025	3394	1179	2015	TRA1	0,89	4,22	2,25
2015	TRA1	1064948	3086794	1250255	1001	2902	1175	2016	TRA1	0,94	4,07	2,05
2014	TRA1	994806	2415985	967596	932	2263	906	2017	TRA1	0,78	4,23	2,10
2017	Erzurum	517761	3717096	1155856	681	4888	1520	2014	Erzurum	0,48	2,85	1,70
2016	Erzurum	479643	2713517	942848	629	3561	1237	2015	Erzurum	0,41	3,04	1,66
2015	Erzurum	487720	2220433	923616	640	2913	1212	2016	Erzurum	0,41	3,02	1,52
2014	Erzurum	467612	1784607	753057	613	2338	987	2017	Erzurum	0,38	3,16	1,65
2017	Erzincan	464471	986227	186687	2006	4260	806	2014	Erzincan	0,45	0,69	0,39
2016	Erzincan	496548	662637	192908	2197	2932	853	2015	Erzincan	0,38	0,80	0,35
2015	Erzincan	456106	581650	193659	2046	2609	869	2016	Erzincan	0,42	0,74	0,31
2014	Erzincan	442418	431424	171224	1978	1929	766	2017	Erzincan	0,34	0,84	0,27
2017	Bayburt	68049	284710	123288	846	3540	1533	2014	Bayburt	0,09	0,32	0,10
2016	Bayburt	128560	282814	135672	1426	3137	1505	2015	Bayburt	0,10	0,39	0,24
2015	Bayburt	121122	284711	132980	1542	3625	1693	2016	Bayburt	0,11	0,31	0,22
2014	Bayburt	84776	199954	43315	1052	2481	537	2017	Bayburt	0,05	0,24	0,18

59. TRA1 ve Erzurum özelinde her ne kadar tarımın istihdam ve GSYH'deki payı yüksekse de bu oranın yıllara göre azaldığı gözlenmektedir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye tarımsal GSYH'si 134,7 milyar TL iken, TRA1 Bölgesi'nde 2,8 Milyar TL Erzurum'da ise 1,8 milyar TL'dir. Erzurum'un TRA1 ve TR tarımsal GSYH'si içindeki payı sırasıyla %65,7 ve %1.37 düzeyindedir. Erzurum, 81 il arasında tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 22'inci sırada bulunmaktadır. Son 4 yıla ait tarımsal üretim değerleri Tablo 37'de verilmiştir. Erzurum ili Türkiye'nin bitkisel üretim değeri, canlı hayvanlar değeri ve hayvansal ürünler değerinin sırasıyla %0,38, %3,16 ve %1,65'inden sorumludur.

60. Bölgeyle beraber Erzurum'da da temel tarımsal üretim tipi bitkisel ve hayvansal üretim iken bitkisel üretimde geleneksel üretimin yanı sıra örtü altı yetiştiricilik ve organik tarım da son zamanlarda yaygınlaşan uygulamalar arasına girmiştir. Bölgede seracılık faaliyetleri son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Erzurum'da ülke geneli değerlerinde ihmal edilecek derecede az üretim yapılsa da örtü altı tarımı Uzundere başta olmak üzere İspir ve Tortum ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. TÜİK rakamlarına göre TRA1 ve Erzurum özelinde örtü altı bitkisel üretimde yıllara göre artışlar gözlenmektedir.

61. Organik tarım faaliyetlerinde hem bölge hem de Erzurum ilindeki işletmelerin küçük ve arazilerin parçalı olması nedeniyle kayda değer bir başarı sağlanamamıştır. Erzurum ili, geniş arazisi, ürün çeşitliliği, toprak zenginliği ve kullanılmayan bakir tarım alanları dikkate alındığında organik tarım ürünleri açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. TÜİK verilerine göre 2014 yılı itibarıyla Erzurum'da 4.392 çiftçi, 43.606 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup, toplam üretim miktarı 185.920 tondur. Erzurum'da organik tarım faaliyetinde bulunan çiftçiler Türkiye'de organik üretim yapan toplam çiftçilerin %6.15'ini toplam organik üretimin %11.32'sini ve organik üretim yapılan Türkiye toplam alanının %5.18'ini oluşturmaktadır (Tablo 38).

Tablo 38. Organik tarım verileri (TÜİK,2017)

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim(%)
Erzurum								
Çiftçi Sayısı	1,622	1,928	3,322	3,627	4,055	4,534	4,392	170.8
Üretim Alanı (hektar)	9,152	22,206	40,011	52,605	52,606	55,708	43,606	376.5
Üretim (ton)	25,226	70,290	153,597	171,610	185,854	233,408	185,920	637.0
TRA1 Bölgesi								
Çiftçi Sayısı	1,749	2,349	3,929	4,381	4,646	5,042	4,958	183.5
Üretim Alanı (hektar)	10,080	27,891	47,271	61,228	61,814	63,440	49,939	395.4
Üretim (ton)	27,101	95,583	171,031	205,629	221,920	258,606	211,079	678.9
Türkiye								
Çiftçi Sayısı	14,401	35,565	42,097	42,460	54,635	60,797	71,472	396.3
Üretim Alanı (hektar)	203,811	501,641	510,033	614,618	702,909	769,014	842,216	313.2
Üretim (ton)	421,934	983,715	1,343,737	1,659,543	1,750,127	1,620,466	1,642,235	289.2
Erzurum/TRA1 (%)								
Çiftçi Sayısı	92.74	82.08	84.55	82.79	87.28	89.92	88.58	-4.48
Üretim Alanı (hektar)	90.79	79.62	84.64	85.92	85.10	87.81	87.32	-3.83
Üretim (ton)	93.08	73.54	89.81	83.46	83.75	90.26	88.08	-5.37
Erzurum/Türkiye (%)								
Çiftçi Sayısı	11.26	5.42	7.89	8.54	7.42	7.46	6.15	-45.44
Üretim Alanı (hektar)	4.49	4.43	7.84	8.56	7.48	7.24	5.18	15.30
Üretim (ton)	5.98	7.15	11.43	10.34	10.62	14.40	11.32	89.36

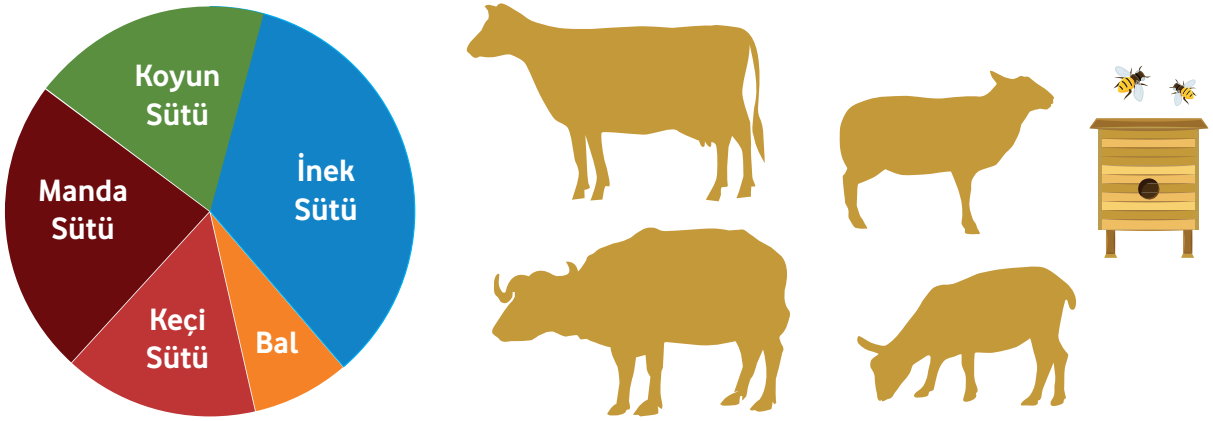

62. Bölge ve il genelinde hayvancılık son zamanlarda tekniğe uygun olarak yapılmaya başlasa da mera hayvancılığı daha baskın olarak yapılmaktadır. Son yıllarda giderek artan sayıda kültür ırkı hayvan sayısı, kırsal kalkınma destekleri besiciliğin gelişmesini sağlamış, geçmiş yıllara oranla çok daha yaygın et ve süt besiciliği yapılmasına yol açmıştır. Bu sayede canlı hayvan ve kişi başı hayvansal üretim değerinde de yıllara göre artışlar gözlenmiştir (Tablo 37). Erzurum, TRA1 Bölgesi ve ülkedeki hayvansal üretim cinsleri ve üretim miktarları Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 39. TRA1 hayvansal ürün üretim miktarları (TÜİK,2017)

YIL	BÖLGE	İnek sütü (ton)	Manda sütü (ton)	Koyun sütü (ton)	Keçi sütü (ton)	Bal (ton)
2014	TR	16.998.850	54803	1113937	463270	103525
2015	TR	16.933.520	62761	1177228	481174	107665
2016	TR	16.786.263	63085	1160413	479401	105727
2017	TR	18.762.318	69401	1344779	523395	114471
2014	TRA1	900908	1291	33549	5814	2704
2015	TRA1	913104	1989	44137	6928	3427
2016	TRA1	938449	1814	40444	6749	3546
2017	TRA1	1069694	1542	44885	8238	2815
2014	Erzurum	714253	428	23126	3754	1244
2015	Erzurum	698721	586	27337	4267	1473
2016	Erzurum	729638	537	23876	4175	1610
2017	Erzurum	860020	605	26799	5447	1289
2014	Erzincan	104096	601	8872	1595	1007
2015	Erzincan	108668	665	14958	2312	1460
2016	Erzincan	107179	603	15010	2318	1451
2017	Erzincan	139435	445	16840	2568	1282
2014	Bayburt	82559	262	1551	465	453
2015	Bayburt	105715	738	1842	349	494
2016	Bayburt	101631	674	1558	256	484
2017	Bayburt	70239	492	1247	224	244

3.3. FİZİKSEL GÖSTERGELER

3.3.1. ERİŞİLEBİLİRLİK

63. Dışarıdan TRA1 Bölgesine ve bölgenin kendi içerisinde yük ve yolcu taşımacılığı büyük çoğunlukla karayolu ile yapılmaktadır. Son yıllarda etkinliği artan hava yolu taşımacılığı ve yakın gelecekte altyapısı tamamlanacak demiryolu taşımacılığının bölgenin fiziksel erişilebilirliğini iyileştirmesi beklenmektedir.TRA1 Bölgesi Türkiye'nin yer aldığı uluslararası kara ve demiryolu ulaşım koridorlarında çok önemli bir yere sahiptir. T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü (TCDD) 2017 Sektör Raporunda (TCDD 2018) ve Karayolları Genel Müdürlüğü 2017 Faaliyet Raporunda (KGM 2018) geçen ve Türkiye'yi demiryolları ve karayolları açısından etkileyen uluslararası ulaştırma koridorları Tablo 40'da verilmiştir. Türkiye, kendi karayolu ulaşım sisteminin Avrupa, Asya, Kafkas ve Ortadoğu ülkeleriyle entegrasyonu amacıyla uluslararası karayolu ulaşım koridorları ve uluslararası karayolu altyapı projeleri ve organizasyonlarına (UNECE, UNESCAP, EATL, TEM, BSEC, TRACECA, OECD, ECO, PIARC, IRF) dahil olmuştur.

Tablo 40. Türkiye'yi etkileyen ulaşım ağları

Karayolu	Demiryolu
Trans - Avrupa Kuzey - Güney Otoyolu Projesi (Trans European Motorway- TEM)	TER (Trans Europe Railway) Projesi
E - Yolları / Ana Trafik güzergahları için Avrupa Anlaşması (AGR) (International E – Road Network)	Bir Kuşak Bir Yol Projesi – Orta Koridor (Bakü – Tiflis –Kars – Erzurum)
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (Economic Cooperation Organization - ECO)	EİT (ECO) Koridorları (ATI, ITI Konteyner Trenleri)
Avrupa, Kafkasya ve Asya Ulaştırma Koridoru Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia- (TRACECA)	TRACECA (Avrupa Kafkasya Asya Ulaşım Koridoru)
Avrasya Karayolu Bağlantıları (Euro Asian Transport Linkages - EATL)	TAR (Trans Asian Railway- Unescap) Projesi
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Karayolu Ağı (Black Sea Economic Cooperation - BSEC)	Lapis Lazuli Transit Taşıma Koridoru
Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu Karayolu Ağı (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific –UN/ ESCAP)	PAN-Avrupa Ulaştırma Ağı
Türkiye Trans Avrupa Ulaştırma Karayolu Ağı Trans European-Transport Network (TEN-T)	TEN-T (Trans Europe Network-Transportation)
	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Demiryolu Ağı (Black Sea Economic Cooperation - BSEC)

64. TRA1 Bölgesinden geçen kara ve demiryollarıyla bölge illerinin ilişkisi Tablo 41'de ve Şekil 11'de verilmiştir. Buna göre Bayburt demiryolu bağlantısı olarak sadece Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Demiryolu Ağı ile ilişkiliyken Erzincan ve Erzurum Avrupa'nın kendi içindeki ağlar dışında tüm kara ve demiryolları ağları ile ilişkilidir (Tablo 41).

Tablo 41. Uluslararası yollar ve illerin ilişkisi

		Erzurum		Erzincan		Bayburt			
TÜRKİYE'DEKİ ULUSLARARASI YOL GÜZERGAHLARI									
Karayolu		K	D	K	D	K	D	Demiryolu	
1	TEM						X	TER	1
2	E - Yolları						X	Bir Kuşak Bir Yol (BTK)	2
3	EİT (ECO) Koridorları		X		X		X	EİT (ECO) Koridorları	3
4	TRACECA						X	TRACECA	4
5	EATL					X	X	TAR	5
6	BSEC						X	Lapis Lazuli	6
7	UN/ ESCAP	1	X	1	X	2	X	PAN-Avrupa	7
8	TEN-T	1	X	1	X	2	X	TEN-T	8
								BSEC	9

Şekil 11. Uluslararası ulaşım ağları ve bölge

65. Bölgede uluslararası ağların tamamlanması amacıyla önerilen demiryolu projeleri Yüksek Hızlı Tren projelerini kapsamaktadır. Bu projelerden ilki Trabzon – Diyarbakır bağlantısı diye de bilinen proje olup Erzincan'dan sonra kuzeyde Kelkit, Gümüşhane ve Trabzon'a ulaşmaktadır. Buna ilave olarak Sivas – Erzincan ve sonrasında Erzurum YHT projesidir (Şekil 12; Şekil 13).

Şekil 12.Türkiye'de mevcut, yapım aşamasında ve planlanan HT/YHT hatları

Şekil 13. TRA1 kuzey demiryolu projesi güzergahı

Bölge mevcut durumda batı – doğu yönünde demiryolu hattı ile beslenmektedir. Batıda Sivas – Divriği – Bağıştaşı – İliç ilçesinden demiryolu bağlanırken Erzincan ve Erzurum il merkezlerinden geçerek doğuda Horasan üzerinden Kars'a devam etmektedir. Yeni YHT projesinde Sivas – Erzincan – Erzurum güzergahı güneyden değil doğrudan batıdan bağlanacaktır (Şekil 13). Bölgenin, Trabzon, İskenderun gibi kuzey ve güneydeki önemli ticaret limanlarına kara ve demiryolu bağlantısı bulunmaktadır.

Bölge içerisinde Tablo 41'de verilen uluslararası statülü doğu – batı ve kuzey – güney güzergahı ile bölge Asya – Avrupa transit kara ve demiryolu bağlantısının merkezinde yer almaktadır. Kuzey - güney bağlantısı Bayburt üzerinden Doğu Karadeniz'e (Rize; Ovit Geçidi; - Trabzon Limanı; Araklı Soğanlı Dağı – Karadeniz – Rusya – Ukrayna – Tuna Nehriyle Avrupa içlerine) ve Artvin üzerinden Gürcistan'a ve Azerbaycan'a bağlansa da bu bağlantının sadece karayoluna dayalı olması ve şimdilik uluslararası fonksiyonunun az olması bölgenin bu yöndeki bağlantısının geliştirilebilir olduğunu göstermektedir (Şekil 11).

Kara ve demiryolu bağlantısının iyileşmesiyle kuzey ve güney limanlara bağlantı konusunda avantajlı duruma geçecek olan bölgenin, kuzeyden Trabzon ve Rize limanları, güneyden ise İskenderun limanı ile dış dünyaya açılması mümkün olabilecektir. Karadeniz üzerinden Tuna nehri boyunca Avrupa'nın ortasına kadar suyolu ile erişebilirliği olan bölgenin doğu aksında Orta Asya ve Kafkaslar ile coğrafi ve kültürel yakınlığı vardır. Planlanan demiryolu projeleri ile gerek kuzey bağlantısı gerekse de doğu bağlantısı (Bakü – Tiflis – Kars; Bir Kuşak Bir Yol) Çin'e kadar uzanan koridorun önemli bir halkasını tamamlayacaktır ve Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bölgenin misyonuyla da uyum sağlayacaktır (Şekil 14).

Şekil 14. TRA1 erişim imkanları (TRA1 BP)

Bölge sınır kapısına sahip değildir. İran, Azerbaycan, Gürcistan ve daha doğuda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine coğrafi ve kültürel yakınlığı bulunmaktadır. Bölge 1000 km çapındaki bir çember içerisinde önemli bir coğrafyaya hitap edecek durumdadır (Şekil 14). Bu çember içerisinde nüfus büyüklüğü olarak İran ve Rusya en önemli iki ülke olarak dururken Tahran, Tebriz ve Urumiye ile Rusya ve Ukrayna'nın Karadeniz liman kentleri coğrafi yakınlığa sahiptir. Bunun yanında Azerbaycan'da Bakü ve Gence şehirleri, Gürcistan'da Batum ve Tiflis şehirleri de yine coğrafi ve kültürel yakınlık göstermektedir. Güneyde yine karayolu ile kuzey – güney bağlantıları geliştikçe ulaşılabilecek önemli yerleşim yerleri de mevcuttur. Bunlardan en önemlileri Halep, Şam, Musul, Kerkük, Beyrut, Amman, Kudüs ve Bağdat'tır. Bölge bu şekilde geniş bir coğrafyaya erişebilir olsa da ticari ve ekonomik ilişkileri daha çok yakın coğrafyası olan Azerbaycan, Rusya, Gürcistan ve İran iledir. İran bölgede yüksek sayıda öğrencisi olan ve Türk nüfusu barındıran bir ülke olması nedeniyle bölge açısından önemli bir ülkedir. Bu ülkede birikmiş nitelikli insan gücü ve sermaye birikimi bölge için bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Erzurum ve Erzincan'da uluslararası uçuşlara açık havalimanı bulunmaktadır. Erzurum ve Erzincan Havalimanlarından taşınan yolcu ve uçak seferi sayıları ile ülke geneline oranı Tablo 42'de verilmiştir. Buna göre Erzurum ve Erzincan Havalimanlarına gelen ve giden uçak seferi sayısı 2016'da Türkiye'nin sırasıyla %0,6 ve 0,2 ve 2017'de %0,7 ve 0,2'si iken yolcu sayısı da her iki yıl için yine %0,7 ve 0,2'si şeklindedir.

Tablo 42.
TRA1 havaalanlarının yolcu ve sefer sayıları

TÜM UÇAK TRAFİĞİ									
Havalimanları	2016 YIL SONU				2017 YIL SONU				
	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Yüzde	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Yüzde	
Erzurum	8915	155	9070	0,6	9805	229	10034	0,7	
Erzincan	2851	26	2877	0,2	3379	25	3404	0,2	
DHMİ TOPLAMI	712494	478497	1190991		740181	506593	1246774		
TÜRKİYE GENELİ	886228	566767	1452995		909332	591125	1500457		
OVERFLIGHT			376913				413560		
TÜRKİYE GENELİ OVERFLIGHT DAHİL			1829908				1914017		
YOLCU TRAFİĞİ (Gelen-Giden)									
Erzurum	1193182	6771	1199953	0,7	1339461	10172	1349633	0,7	
Erzincan	345800	1144	346944	0,2	440322	1305	441627	0,2	
DHMİ TOPLAMI	81823288	61367405	143190693		87872971	72757605	160630576		
TÜRKİYE GENELİ	102499358	71244179	173743537		109511390	83533953	193045343		
DHMİ DİREKT TRANSİT			308934				500634		
DİĞER DİREKT TRANSİT			100675				30867		
TÜRKİYE GENELİ DİREKT TRANSİT			409609				531501		
TÜRKİYE GENELİ DİREKT TRANSİT DAHİL			174153146				193576844		

66. Bölge Türkiye içerisinde ulusal ve uluslararası ham petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir geçiş ve aktarma noktasıdır. Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında bulunan zengin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında geçiş konumuna sahiptir. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü (01 Ocak 2017 İtibarıyla)" adlı raporunda ve BOTAŞ Genel Müdürlüğü web sayfasında (https://www.botas.gov.tr/images/maps/BotasGenel_full.png) belirtildiği şekliyle Türkiye ve bölgeden geçen enerji koridorları (Şekil 15; Tablo 46)

Tablo 43. Türkiye ve bölgenin enerji koridorları

PETROL VE DOĞAL GAZ BORU HATLARI VE PROJELERİ
Uluslararası Transit Boru Hattı Projeleri
Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı
Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC)
Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)
Türkiye-Bulgaristan Enterkonnektörü (ITB) Projesi
Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı (ITG)
Rusya-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (Türk Akımı)
Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) Projesi
Ülkemize Doğal Gaz Arzı Sağlayan Uluslararası Hatlar
Rusya – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı)
İran – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı
Rusya – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Mavi Akım)
Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE)

Şekil 15. Enerji koridorları

4. SENARYO VE STRATEJİLERİN GELİŞTİRİLMESİ

4.1. SENARYOLARIN BELİRLENMESİ

67. Senaryoların, senaryo bileşenlerinin, strateji ve eylemlerin belirlenmesinde mevcut durum analizi (istatistiki bilgiler ve literatür), öngörü literatürü (benzer bölge) ve saha verileri (toplantı sonuçları) dikkate alınmıştır. Bu kapsamda izlenen faaliyet planı Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44. Faaliyet planı

1. Proje Ekibinin Belirlenmesi (KUDAKA ve Atatürk Üniv. MTF Şehir ve Bölge Planlama Bl.)
2. Senaryoların Belirlenmesi
2.1. Mevcut Literatür; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2014 – 2023 TRA1 Bölge Planı, İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı; İl Yatırım Alanları Rehberi, İl Tanıtım ve Yatırım Stratejileri)
2.2. Öngörü Literatürü (Benzer öncü bölge iyi uygulama örnekleri)
2.3. Çalıştay Senaryoları
2.4. Senaryolar Üzerinde Çekirdek Ekibin Fikir Birliği
İncelenen başlıklar;
2.4.1. Yasal ve politik çerçeveye uyum (PESTEL analizi)
2.4.2. Ulusal, bölgesel ve yerel sektörel programlar ile faaliyetlerin uyumu
2.4.3. Finansman çerçevesinin değerlendirilmesi, (bölgesel/ulusal kamu ve özel fonlar PPP gibi)
2.4.4. İlin / bölgenin yürütme kapasitesi ve enstrümanların analizleri,
2.4.5. Senaryo ve faaliyetlerin önceliklendirilmesi
2.5. Senaryoların sunuma hazır hale getirilmesi
3. Senaryoların Paydaşlara Sunulması
3.1. Paydaş Analizi ve Katılımcı Listesi Hazırlanması (Odak sektörler ve tematik alanlarla doğrudan ilgili kamu, özel sektör, STK, CBO (toplum temelli organizasyonlar) ve diğer toplulukların kapasitelerinin ve kabiliyetlerinin belirlenmesi)
3.2. Senaryo ve Fikir Çalıştayları (üç ilde)
3.3. Sektörel ve tematik grupların oluşturulması ve senaryoları tartışması
3.3.1. Senaryo uygulama sürecine olumlu katkı sağlayabilecek ana aktörlerin kurumsal rollerinin ve sorumluluklarının tartışılması,
3.3.2. Senaryoların faaliyet takvimi, kaynakları ve insan gücü konusunun tartışılması,
3.3.3. Faaliyetler için gerekli bütçenin (kamu veya diğer) tartışılması,
3.3.4. Faaliyetlere ait yerel kaynakların harekete geçirilme olasılıklarının, bütçe geliştirme mekanizmasının ve fonlama sistemlerinin tartışılması (sermaye birikimi, finansmana erişim olanakları vs.)
3.5. Senaryoların revizyonu
4. İzleme ve Geribildirim Sistemi ve Veri Setlerinin Oluşturulması
4.1. Her senaryo ve il için kıyaslanabilir veri setlerinin oluşturulması (izleme sistemi, ilgili indikatör ve ölçümlerin belirlenmesi),
5. TRA1 Düzey 2 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişme Stratejileri ve Eylem Planı Belgesinin Basımı ve Tanıtımı
6. Uygulama *
6.1. Veri setlerinin başlangıç verilerinin elde edilmesi
6.2. Belgede aktörlerin bir araya getirilmesi
6.3. Senaryo faaliyetlerine uygun tecrübe paylaşımı yapacak ve teknik destek sağlayacak iyi uygulama örnekleri ile işbirlikleri kurulması
6.4. Belgede belirlenen dış finansman ve fon kaynaklarına erişim için mekanizmalar geliştirilmesi (komiteler)
6.5. Proje finansmanında yerel tecrübe ve beceri kaynaklarının harekete geçirilmesi
* Uygulama kısmı strateji belgesi içerisinde öneri kurgu ile verilmiştir.

4.2. TRA1 BÖLGESİ KALKINMA POLİTİKALARINI YÖNLENDİREN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR

68. Yerel ve bölgesel kalkınma dinamiklerinin kurgulanması amacıyla ele alınan her türlü plan kararı; üst ölçekli kalkınma planlarınca belirlenen ana hedeflerden ve çeşitli kurum ve kuruluşlarca sektörel bazda alınmış plan ve strateji kararlarından bağımsız düşünülememektedir. Bu bağlamda Erzurum il bütününü ilgilendiren üst ölçekli çalışmalar hiyerarşik olarak aşağıda verilmektedir:

- Ulusal Kalkınma Planları (Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2014-2018)
- Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)
- Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023)
- Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)
- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
- Doğu Anadolu Projesi (DAP)
- Ekonomik-Toplumsal-Mekânsal Örgütlenme İçin Dar Bölgeli Polarize Model; Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı (2005)
- Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı (2014-2023)
- 1/100.000 Ölçekli TRA1 Bölge Planı
- İl Özel İdareleri İl Strateji Planları
- Çevre Düzeni Planları
- İmar Planları

69. Erzurum'un kalkınma dinamiklerini ve bu çerçevede alınacak kararları etkileyecek üst ölçekli planlar genel yaklaşımları, hedefleri ve önerdikleri özgün yöntemler bağlamında değerlendirildiğinde dikkat çeken konu; farklı dönemlerde aynı bölgenin kalkınması amacıyla birçok farklı plan ve proje üretilmesine rağmen, planlama bölgesinin halen beklenen kalkınma ivmesini yakalayamamış olmasıdır. Üstelik bu planlar arasında önemli yaklaşım farklılıkları olsa da, potansiyelleri bazında alt-bölgeler belirlenmesi, bunlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek arttırılması, bölgenin sadece kendi içinde değil, ulusal ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde çok daha geniş bölgesel ilişkiler bağlamında düşünülmesi, farklı planlama ve uygulama kademelerinde katılımın sağlanarak planın aktörlerce sahiplenilmesinin sağlanması gibi benzer hedefler tanımlanmıştır. Ancak bu hedeflerin çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemediği görülmektedir. Bunların en önemlileri yerel potansiyellerin doğru bir şekilde ortaya konulamaması olabileceği gibi, tanımlanan tüm bu süreçlerin nasıl etkin bir şekilde işletileceği noktasında sürdürülebilir bir üstlenme sağlanamadığı gözlenmektedir. Birbirine oldukça yakın tarihlerde bir kısmı benzer önerileri de içeren farklı bölgesel planların yapılması, ancak hiç birinin tam olarak uygulamaya geçirilememesinin altında da katılım süreçleri ile desteklenmiş kurumlar arası bir eşgüdümün sağlanamaması yatmaktadır.

Bu nedenle, kalkınma çabası taşıyan önerilecek her yeni dokümanda en önemli başlangıç noktasının kalkınmayı yönlendirecek aktörlerin plana ve önerilerine inanarak, plan sürecinin sürdürülebilirliğini destekleyecek bir sahiplenme ve üstlenmenin sağlanması olmalıdır. Özellikle hem yerel hem de ulusal bazda önemli aktörlerin projeyi sahiplenmeleri sağlanabilirse hem finansal hem de proje temelli gerekliliklerin yerine getirilerek sonlandırılacak başarı hikâyeleri sayesinde bölgesel kalkınma pratiğinin çarpan etkisiyle giderek daha fazla aktör tarafından sahiplenilmesi sağlanabilecektir. Böylece hem yerel hem de bölgesel ölçekte sürdürülebilir bir kalkınma pratiği gerçekleştirilebilecektir. Erzurum il bütününü kapsayacak şekilde geliştirilen üst ölçekli planlar ile mekânsal plan ve projelere dair kapsamlı bilgiler EK 1'de verilmiştir.

4.3. ÖNGÖRÜ LİTERATÜRÜ

70. TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlıkları kapsamında bölgeyle ilgili planlama literatürü (üst ölçekli sosyoekonomik gelişme planları ve stratejileri; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2014 – 2023 TRA1 Bölge Planı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı; İl Yatırım Alanları Rehberi, İl Tanıtım ve Yatırım Stratejileri) taranarak senaryoların sınırları daraltılmış ve çerçeve oluşturulmuştur. Bununla beraber, bazı senaryo ve altındaki strateji ve projelerin oluşturulması aşamasında ise daha önce benzer tecrübeleri yaşamış ülke, bölge ve kentler "öncü bölge" olarak ele alınmış ve "öngörü literatürü" adı altında değerlendirilmiştir.

71. Öngörü literatürü içerisinde öncü bölge olarak ele alınan Andorra, Pais Vasco (Bilbao), Edinburgh ve Edmonton bölge ve kent merkezleri TRA1 Bölgesi ve illeri için çeşitli özellikleri ile model olabilecek niteliktedirler. Öngörü Literatürü olarak ele alınan bölgelere ait detaylı bilgiler EK 1'de verilmiştir. Öngörü literatürü içerisinde öncü bölge olarak ele alınan Andorra, Pais Vasco (Bilbao), Edinburgh ve Edmonton bölge ve kent merkezleri TRA1 Bölgesi ve illeri için çeşitli özellikleri ile model olabilecek niteliktedirler. Andorra bölge için kış turizmi vergisiz/düşük vergili alışveriş, Edinburgh, hizmetler sektöründeki gelişim (eğitim ve finans, turizm), üniversitelerin katkısı; Pais Vasco, dönüşüm, turizm ve hizmetler üniversitelerin statik katkısı (teknoparklar) ve Edmonton ise kış kenti gelişimi kurgusu ve kış turizmi konularında bölge için örnek olabilecek potansiyeldedir. TRA1 Bölgesi kış turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye'nin önemli kış turizm merkezlerinden Palandöken Kış Turizm Merkezi'nin yer aldığı Erzurum, 2011 UNIVERSIADE Kış Oyunları'nın ardından güçlü kış turizm altyapısına kavuşmuştur. Bu arada Erzincan'da 2012 yılında Ergan Dağı Kış Turizm Merkezi işletmeye girmiştir. Kış turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel halkın turizmden gelir elde etmesi ve turizmin tüm yıla yayılmasına yönelik Andora ve Edmonton'da yürütülen başarılı çalışmalar bölge için örnek olacak niteliktedir.

72. Bütün bunlar ele alındığında, TRA1 Bölgesi ve Erzurum için turizm sektörünün tek başına geliştirilerek kalkınmaya motor görevi görebileceği mümkün görünmemektedir. Bu nedenle turizm sektörünü eş zamanlı olarak destekleyebilecek, sermaye birikimi oluşturabilecek, turizmin hizmetine sokabileceği ürünleri olabilecek sektörlerin de bölgede geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır. Bu sektörlere gelişim senaryolarında tematik olarak yaklaşılmıştır. Erzurum'da ağırlıklı olarak Edmonton, Edinburgh ve Pais Vasco örneğinden yola çıkılarak hizmetler (finans, ticaret, turizm ve bilgi – iletişim, eğitim, sağlık) sektörünün geliştirilmesi ön görülmüştür. Bunun yanında, Erzurum kırsalında özellikle hayvancılık özelinde devam eden tarımsal üretim faaliyetlerinin devamlılığı öngörülerek bu üretimin Erzincan'daki ağırlıklı üretime destek olacak hatta işleme ve imalat tesislerine hammadde sağlayacak nitelikte olması düşünülmektedir. Bunun yanında, özellikle turizm ve hizmetler ağırlıklı bir tematik/sektörel gelişmeden kaynaklı insan hareketliliğine yönelik yenilikçi ürün tasarımları ile yerel ürünlerin sunulması tarımsal üretiminin ve imalat sanayinin ana tüketim kaynağı ve pazarı olacaktır.

73. Ele alınan öncü bölgelerde başarı hikayelerinin en önemli unsurunun insan kaynağının niteliği ve sosyal sermaye faktörü olduğu görülmektedir. Bahsi geçen bölgelerde çok güçlü bir katılımcılık, ortak hedefe yerel aktörlerin kilitlenmesi, gönüllü olarak çok sıkı işbirliklerinin yürütülmesi gibi TRA1 Bölgesinde geliştirilmesi gereken unsurların olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle, mevcut strateji ve eylem planının uygulama aşaması TRA1 Bölgesinde mesleki ve sosyal anlamda sivil toplum birliktelikleri, ortak karar alma ve iş yapma kültür ve becerileri, özel sektörün organize olma kabiliyeti, yerel aktörlerin ortak idealler etrafında iş birliği - güç birliği yapması gibi hedefleri gerçekleştirmesine katkı sağlayacaktır. Başta Erzurum'da olmak üzere bölgede kış turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve spor kültürünün yaygınlaştırılması, yerel halkın turizmden gelir elde etmesi ve turizmin tüm yıla yayılmasına yönelik başarılı yaratıcı turizm uygulamaları, TRA1 Bölgesi için örnek olacak niteliktedir. Erzurum ve bölge için turizm sektörü öncü ve önemli bir konumda olsa da turizmi destekleyebilecek potansiyele sahip olan tarım ve hayvancılık sektöründe verimliliğin ve katma değerin arttırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmesi ve markalaşmaya destek olunması son derece önemlidir. Bu çerçevede, özellikle Michi-no-Eki uygulaması markalaşma ve bölgesel işbirliği fırsatları sunmaktadır. TRA1 Bölgesinde ön plana çıkan önemli unsurlardan birisi olan ortak karar alma ve iş yapma kültür ve becerileri, özel sektörün organize olma kabiliyeti, kurumsal gelenek ve altyapı, mesleki ve sosyal anlamda sivil toplum kültürü gibi unsurlar etkin şekilde kullanılıp ortak bir amaç etrafında birleştirilirse büyük ölçekli girişimler ve yatırımların bölgeye çekilmesi kolaylaşacaktır. Özellikle Kış Olimpiyatları ve benzeri büyük çaplı organizasyonlara ev sahipliği yapma hayalinin gerçekleşmesi ve bu organizasyonlardan en üst seviyede fayda sağlamak için, bölgede var olan işbirliği kültürü harekete geçirilmeli ve bu organizasyonların bölgede daha kalıcı ve etkin sonuçlar ortaya koyabilmesi sağlanmalıdır.

KUZEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ VE EYLEM PLANI (SeBİGSEP) ERZURUM

SENARYOLAR ve BAĞLI STRATEJİLER

SENARYO BAZLI İL GELİŞİM STRATEJİLERİ

1. SENARYOLAR ve BAĞLI STRATEJİLER

1. Mevcut durum ve eğilimler dikkate alındığında; TRA1 Bölgesinin coğrafi konumunun bölgenin sosyoekonomik gelişmesini etkileyen en önemli faktörler arasında olduğu görülür. Bölgenin daha güçlü olan doğu – batı ana ulaşım aksı Türkiye'nin önemli üretim merkezlerini yakın ve uzak coğrafyasına (İran ve Orta Asya'ya) bağlamaktadır. Bölgenin kuzey – güney bağlantılarının güçlendirilmesi de özellikle dış ticarette önemli bir aktarma noktası olmasını sağlamaktadır.

2. Ana ulaşım aksı üzerindeki en büyük yerleşim merkezi olan Erzurum; yakın ve uzak coğrafya için bölgesel cazibe merkezi rolündedir ve bu rolü üst ölçekli ulusal ve bölgesel politika belgelerinde de belirtilmektedir (10. Kalkınma Planı, DAP Eylem Planı ve TRA1 Bölge Planı). Son yıllarda fiziki altyapı konusunda önemli ilerlemeler kaydeden sağlık, turizm, ulaştırma, lojistik ve eğitim hizmetleri nedeniyle Erzurum; Doğu Anadolu ve yakın dış coğrafyaya sunduğu hizmetleri daha da iyi seviyelere getirmiştir. Kent merkezinde yoğunlaşan sosyal, kültürel ve ekonomik hareketlilikle il, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaklaşık 3,5 milyon nüfusu barındıran 12 ile ve yakın coğrafyasında 90 milyonluk nüfusa sahip (Azerbaycan, İran ve Gürcistan olmak üzere) üç ülkeye hizmet sunum odağı olabilecek potansiyele sahiptir. Üniversitelerin, kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının bölge idarelerinin yer aldığı kent İran, Azerbaycan, Gürcistan ve daha doğuda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine coğrafi ve kültürel olarak yakındır. Bu bağlamda İran ve diğer bölge ülkelerinden Erzurum'u tercih eden öğrenci ve akademik personel sayısı azımsanamayacak boyuttadır. Kent merkezinin önemli bir cazibe merkezi olması için geliştirilmesi gereken en önemli sektör hizmetler sektörüdür. Kentin sağladığı hizmetin çeşitlendirilmesi ve farklılaşmış hizmet tiplerinin oluşturulması yerel halk ve dışarıdan gelen insanlar için önemlidir.

3. Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı'nın (SBİGSEP) senaryo ve bağlı stratejileriyle uygulamasına katkı sağladığı ana plan Kuzeydoğu Anadolu (TRA1) Bölge Planı (2014 – 2023)'dır. Dolayısıyla bu plana ait vizyon ve gelişme eksenleri aynı zamanda SBİGSEP'in de vizyon ve gelişme eksenlerini oluşturmaktadır.

Bu vizyon ve vizyonun gerçekleşmesine katkı sağlaması beklenen gelişme eksenleri aşağıdaki şekildedir.

4. Vizyon

"Yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini katma değerini yükseltecek şekilde işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak".

5. GELİŞME EKSENLERİ

Eksen 1. Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması
Eksen 2. Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi
Eksen 3. Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi
Eksen 4. Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması

6. SeBİGSEP'in Erzurum'a yaklaşımı; TRA1 Bölgesi illerini bir bütünün parçası olarak ele almak ve diğer iki ile göre kısmen öne çıkan bir rol vermek şeklindedir. Verilen roller ve TRA1 Bölge Planı'nın önerdiği gelişme eksenleri uyumlulaştırılmıştır. Öngörülen rollerin dayanağı illerin sahip olduğu gelişme potansiyelleridir. Önerilen bu roller üzerine tetikleyici etki yapan, bölgeye dış yatırımı çağıran ve hızlı bir büyümeyi öngören senaryo bileşenleri de rollere katkı sağlamak amacıyla ortaya konulmuştur. Bu nedenle; SeBİGSEP, bir yandan mevcut durumu potansiyeller dahilinde dikkate alan güncel trendlerle öngörüler geliştirirken öte yandan bölge için tamamen yeni olan ve yenilikçilik getireceği düşünülen ve marka / imza (signature) projeler içeren bileşenlere ve stratejilere sahiptir. Sonuç olarak SeBİGSEP Tablo 45'te verilen iki ana senaryo, 9 senaryo bileşeni, 25 strateji ve bu stratejilere bağlı 165 eylem/ projeden oluşmaktadır.

7. SBİGSEP Erzurum için iki adet gelişim senaryosu önermektedir (Tablo 45). Buna göre; ilk senaryo 2023 yılı sonuna kadar bölge geneli için mevcut trendin devamlılığını öngörerek tarım ve sanayi üretimini önceleyen senaryo bileşenleri ile sağlanırken aynı trendin Erzurum için insan hareketliliğini arttıracağı öngörülmektedir. Buna ilave olarak, bölge genelinde 2040 yılı sonuna kadar yenilikçi tarım uygulamalarını ele alan ikinci senaryo ise Erzurum'da enerji, lojistik ve hizmetler sektörünün gelişimini ele almaktadır (Tablo 45). **Tablo 45.** Erzurum'a ait senaryolar ve alt bileşenleri

SENARYO 1: GÜNCEL EĞİLİMLERLE GELİŞME	
1. BİLEŞEN	**KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM**
STRATEJİ	1. Erzurum'un sanayi yatırımı için cazip hale getirilmesi
EYLEMLER	1. 1. Bölge genelinde yatırım yapacak işletmelere yol gösterecek bilgi altyapısının oluşturulması (OSB parsel, tahsis vb.) 1. 2. Bölgenin sanayi yatırımı imkânlarının ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtılması 1. 3. Erzurum 2'nci ve Oltu OSB'nin etkin kullanımının sağlanması 1. 4. KSS'lerin altyapısının iyileştirilmesi 1. 5. İhtisas OSB'lerin (besi, et-süt, taşa toprağa dayalı) kurulması
STRATEJİ	2. Erzurum'un sanayi üretiminin miktar ve kalitesinin arttırılması
EYLEMLER	2. 1. Sanayi üreticisinin teknik kapasitesinin arttırılması ve kurumsallaştırılması 2. 2. Örgütlenmenin ve işbirliği kültürünün geliştirilmesi 2. 3. Firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik konularında desteklenmesi 2. 4. İşleme tesislerine başta bitkisel ve hayvansal ürünler olmak üzere sürekli hammadde girdisi temini ile tesislerin sürekliliğinin sağlanması 2. 5. Sanayide alternatif ürünlerin üretilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesi 2. 6. Tarımsal hammaddenin üretilmesi, toplanması, taşınması ve işlenmesine yönelik alt yapı ve organizasyon eksikliklerinin giderilmesi 2. 7. Erzurum'da yeraltı kaynaklarının işlenerek katma değer üretilmesi 2. 8. İl genelinde et ve süt sektörlerine yönelik işleme altyapısının geliştirilmesi

2. BİLEŞEN	**KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM**
STRATEJİ	1. Erzurum kent merkezinin lojistik ve aktarma merkezi haline getirilmesi (Erzurum kent merkezi ve yakın çevresi erişilebilirlik açısından iyi bir durumdadır. Demir, kara ve havayolu bağlantısı güçlenmektedir. Bu durum bölgesel bir lojistik üst olma özelliğini ortaya çıkarabilmektedir.)
EYLEMLER	1.1. Palandöken Lojistik Merkezinin fonksiyonel hale getirilmesi 1.2. Yüksek hızlı tren projesinin Erzurum'a kadar getirilmesi 1.3. Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerin ilde tanıtılıp yaygınlaştırılması 1.4. Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerde girişimci yetiştirilmesi 1.5. Erzurum'da dış ticaret kapasitesinin geliştirilmesi 1.6. Markalaşma kültürünün geliştirilmesi ve marka ürünler oluşturulması 1.7. Erzurum için alternatif pazar ağlarının ve pazarlama yöntemlerinin geliştirilmesi
STRATEJİ	2. Tarımsal üretimde iş ve güç birliğinin sağlanması
EYLEMLER	2.1. Var olan tarımsal üretici birlik ve kooperatiflerinin etkin biçimde çalışmasının sağlanması 2.2. Ortak tarımsal ürün toplama, depolama, işleme ve paketleme konusunda üreticiler arasında işbirliklerinin geliştirilmesi 2.3. Genç tarımsal üreticilere ve girişimcilere özendirici programların düzenlenmesi 2.4. Erzurum'daki tarımsal işletmelerin finansmana ulaşım imkanlarının, yönetim becerilerinin ve kurumsal yetkinliklerinin eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile geliştirilmesi 2.5. Tarımsal desteklerle ilgili tek elden güncel bilgilerin tutulması ve gerekli bilgilendirilmelerin yapılması
STRATEJİ	3. Tarımsal hammadde üretimine yönelik fiziksel altyapının iyileştirilmesi
EYLEMLER	3.1. Et ve süte yönelik kesimhane, toplama, soğutma, depolama ve işleme tesislerinin iyileştirilmesi 3.2. Modern organize hayvancılık bölgelerinin oluşturulması 3.3. Uygun alanlarda seracılık altyapısının oluşturulması 3.4. Doğal ve organik ürün pazarlarının belediyeler tarafından kurulması 3.5. Su ürünleri için işleme ve dağıtım teknolojilerinin yaygınlaştırılması
STRATEJİ	4. Ayırt edici ve katma değerli tarımsal üretimin bölgede yaygınlaştırılması
EYLEMLER	4.1. Uygun hayvan ırklarının kullanılmasının teşvik edilmesi 4.2. Tıbbi – aromatik bitkilerin ve arı ürünleri üretiminin yaygınlaştırılması 4.3. Silaj üretiminin yaygınlaştırılması 4.4. Erzurum'da tohum üretiminin desteklenmesi 4.5. Sözleşmeli tarımsal üretimin yaygınlaştırılması 4.6. Erzurum'un doğal kaba yem üretim ve satışında belirleyici merkez haline getirilmesi 4.7. İkincil arı ürünleri ve apiterapi merkezi kurulması 4.8. Erzurum'da organik üretim havzalarının ilan edilip markalaştırılması 4.9. Örnek entegre organik tarım işletmelerinin kurulması

3. BİLEŞEN	KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM
STRATEJİ	1. "Kışı(N) Yaşayan ve Karı Eğlenceli Hale Getiren Erzurum" temasının gerçekleştirilmesi (Edmonton, Sapporo, Montreal, Reykjavik, Harbin, Calgary, Minneapolis ve St. Paul gibi kışı en iyi yaşayan kentlerin geliştirip uyguladığı stratejiler (örneğin Edmonton The Love of Winter – Implementation Plan) örnek alınarak sosyoekonomik ve mekânsal stratejileri ve gelişimleri de içeren bir planlama yapılacaktır.)
EYLEMLER	1.1. "Erzurum Kış Kenti Tasarım Rehberi"nin hazırlanması ve uygulanması 1. 2. Rehber hazırlığında katılımcılığın üst düzeyde sağlanması için faaliyetler yapılması (çalıştaylar, çalışma grupları vs.) 1. 3. Hazırlık ve uygulama aşamalarında örnek kentlerin incelenmesi (özellikle karar vericilerin saha ziyaretleri yapması) 1. 4. Oluşturulacak rehberin uygulanması için kurumlar arası koordinasyonun KUDAKA tarafından yapılması (uygulama ekiplerinin oluşturulması)
STRATEJİ	2. Kışa uyumlu sosyal ve ekonomik hayatın kent merkezinde oluşturulması
EYLEMLER	2.1. Kent merkezinde sosyal hayatın canlandırılmasına dair etkinliklerin kurgulanması ("Deep Freeze Festival https://www.edmonton.ca/attractions-events.aspx" gibi festivaller) 2.2. "Bir de kışın gör" mottosuna uygun biçimde kış kenti estetiğinin kentin her detayına hakim kılınması (Tasarım Rehberinde bina renk ve yüzey kaplamalarından sokaklarda kar temizliğinin ve peyzaj öğelerinin kent estetiğine katkısına kadar tüm estetik detaylar, görsel kalitesi yüksek mekanlar oluşturmak adına sunulacaktır.) 2.3. Kentsel alanda akıllı kent ilkelerinden hareketle ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi (teleferik, hafif raylı sistem) 2.4. Kent merkezinin kış aylarında da yürünebilir ve gezilebilir hale getirilmesi (şeffaf fiberglas tünellerle örtülü kaldırımlar, ateş çukurları, ısınma durakları vb. oluşturulması) 2.5. Bisiklet kullanan kent kavramının yerel halka benimsetilmesi için fiziki altyapının oluşturulması ((Bisiklet yolları, bisiklet tamir merkezleri, bisiklet otoparkları) 2.6. Okul bahçelerinde kayakla ve karın eğlence amaçlı kullanımıyla ilgili altyapının oluşturulması (bu konuda KUDAKA'nın Sonuç Odaklı Programından faydalanarak yıllara yayılmış bir uygulama dönemi düşünülebilir.) 2.7. Yaratıcı (creative) sanat kenti kimliği için kapalı mekanlarda ve altyapısı hazırlanmış dış mekanlarda görsel ve işitsel sanat etkinliklerine yer verilmesi (konser ve sergi sayısının arttırılması) 2.8. Kış ve spor turizmine yapılan yatırımlara yenilerinin eklenmesi için lobi faaliyetlerine girişilmesi 2.9. Mega etkinliklere adaylık konularının her zaman kentin gündeminde tutulması (Kentin hatta il bütününün bir hedef etrafında birleşmesini sağlayabilecek, sinerji oluşturacak ve iş birliği – güç birliğine itecek bir konu olarak Erzurum'un kış olimpiyatları, kıta olimpiyatları veya benzer kış ve yaz oyunlarına adaylık süreçlerine dönük gündemler hız kesmeden devam ettirilecektir.) 2.10. Kitlelerin ilgisini çeken trend ve yeni tip yarışma ve spor etkinliklerinin (survivor kış gibi) kent ve il genelinde yapılması için girişimlerde bulunulması 2.11. Kentin sosyal ve ekonomik anlamda daha cazibeli hale gelmesi için alışveriş turizmini artıracak festival etkinliklerinin kurgulanması 2.12. Kentin cazibesini arttıracak, marka değeri katacak imza projelerin, marka yapıların ve eserlerin yapılması (Palandöken dağında yeraltı şehri ya da tünel, kent içerisinde teleferik vb. prestij projeleri) 2.13. Kışın daha etkin kullanılabilen semt, mahalle ve bölge parklarının oluşturulması 2.14. Kışın gece aydınlatmalarının daha estetik ve vurgulu yapılması 2.15. Dış mekanda kışın yoğun ilgi gören çarşıların tasarımı ve sokak arası pazarların kurgulanması, 2.16. Kış şartlarında daha çok gelir getiren iş ve işletme modellerinin geliştirilmesi, 2.17. Kentte danışma, duyuru ve bilgilendirme ağının yaygınlaştırılması, 2.18. Kentin kalkınmasına fayda sağlayacak yöresel ürünler ve tanıtım fuarlarının düzenlenmesi,

4. BİLEŞEN	YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ
STRATEJİ	1. Yaz etkinliklerinin kurgulanması
EYLEMLER	1.1. 2012 yılında KUDAKA öncülüğünde gelişimine hız verilen yüksek irtifa yaz sporcu kamplarının (futbol başta olmak üzere) kapasite ve kapsamının arttırılması (yeni sahalar, konaklama tesisleri vb.) 1.2. Yazın kamp dönemlerinde kentte ulusal ve uluslararası çapta "büyük spor organizasyonları"nın yapılması. (Hazırlıklarına başlanan ancak yapılamayan "Erzurum Cup" turnuvası agresif bir tanıtımla yeniden gündeme getirilecektir ve dünya futbol devlerinin getirilmesi hedeflenecektir). 1.3. Turizm değer zincirinde yer alan tüm hizmetler sektöründe kalitenin arttırılması, standardın oluşturulması, sertifikasyon, eğitim ve izleme faaliyetlerinin ETSO ve ESOB tarafından gerçekleştirilmesi 1.4. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisinde kent merkezi özelinde hedeflenen şehir keşif rotası ve bağlı alt projelerin hayata geçirilmesi 1.5. Yine aynı stratejide gençlerin ve kadın girişimcilerin ekonomik hayata katılmaları konusunda önerilen projelerin uygulanması 1.6. Özel sektörün şehir otelleri, özel hastaneler, okullar ve üniversiteler açmak amacıyla bölgeye davet edilerek tanıtım toplantılarının düzenlenmesi (TTYD, TÜSİAD, TÜRSAB komiteleri) 1.7. Üniversite öğrencilerinin kent yaşamına etkin bir biçimde katılabilmesi için yaş grubuna özel aktivitelerin yapılması
STRATEJİ	2. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Takvimlendirilmiş Etkinlikler"in kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması
EYLEMLER	2.1. Belediyeler, turizm değer zincirindeki özel sektör, STK ve ilgili kamu kurumlarından yerel aktörlerin bir araya getirilmesi 2.2. Başta kış turizmi için gelenler olmak üzere ziyaretçilerin kalış sürelerini uzatmak ve harcamalarını artırmak amacıyla kentsel mekanda düzenlenecek etkinliklerin ve gerçekleştirileceği yerlerin belirlenmesi ("On Mekan On Etkinlik ya da On Mekan On Yemek" gibi bir yaklaşım benimsenebilir) 2.3. Belirlenen aktivitelerin bir haftaya yayılı olarak hep aynı gün ve saatte gerçekleştirilmesinin sağlanması amacıyla sorumlu aktörün belirlenmesi 2.4. Bu aktivitelerin başarıyla yapılıp yapılmadığının denetlenmesi ve geri bildirim alınması
STRATEJİ	3. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Serbest Etkinliklerin" kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması
EYLEMLER	3.1. Kış golfü turizmi için fiziksel altyapının oluşturulması ve tanıtımın yapılması 3.2. Kışın atın ve atlı kızağın kullanılması 3.3. Oltu Taşı Festivalinin her yıl yapılması 3.4. Buzdan Heykel Sergisi gibi sanatsal faaliyetlerin topluma tanıtılarak yarışmalar düzenlenmesi 3.5. Yerel hediyelik eşya üretici kadın girişimci ve STK'lara sabit pazar yerleri sunulması 3.6. Erzurum Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin kurulması 3.7. Erzurum Ovası Sulak Alanında ve Köse Mehmet Köyündeki termal suyla dört mevsim kullanılabilecek bir rekreasyon – oyun – eğlence alanının oluşturulması 3.8. Yarış atlarının performans kampının oluşturulmasına dönük araştırmanın yapılması 3.9. Yerel halkın ünlü sanatkarlarla beraber katıldığı yaratıcı kar ve buzdan obje tasarımları yarışmalarının yapılması, 3.10. Eğlence amaçlı kar bisikleti, kızak ve eğlenceli kış sporlarının yerel halk tarafından yapılmasının sağlanması 3.11. Kış temalı toplantı ve uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapılması (kış kentleri, kış turizmi konferansları, defileler, araba tanıtımı, şovlar vs.) 3.12. KUDAKA tarafından gelenekselleştirilen Ulusal Turizmde İnovasyon Konferansları ve bölge turizmine katkı ödüllerinin devam ettirilmesi
STRATEJİ	4. Erzurum'un kış kenti kimliği ile tanıtımının yapılması
EYLEMLER	4.1. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisindeki tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya dönük proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi 4.2. Eylem planı içerisinde önerilen oyun yazımı, TV dizisi çekimi, fuarlara katılım gibi kurguların ayrı ayrı ele alınarak tanıtımın yapılması 4.3. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planının yerel aktörlerle güncellenmesi 4.4. Kurulan tanıtım portalının aktive edilmesi (kuzeydogu.com; northeast.com)

SENARYO 2: YENİLİKÇİ VE TETİKLEYİCİ BİLEŞENLERLE GELİŞME

1. BİLEŞEN	ENERJİ "HUB"I ERZURUM (Erzurum Türkiye'nin doğusundan gelen ham petrol ve doğalgaz hatlarının güzergahında yer almaktadır. Bu güzergahtan geçmesinin bölgeye ve Erzurum'a katkısının sağlanması ve enerji ve üretim açısından avantajlı hale geçirmesi için işleme altyapısının bu bölgede de kurulması gerekmektedir. Bunun yanında, Erzurum ölçüm yapılan güneşlenme şiddeti açısından Türkiye'de en yüksek değere sahip merkezlerden biridir (141 kcal/cm2) bu nedenle bu alanlarda güneş enerjisi potansiyelinden daha fazla yararlanılması gerekmektedir. Bölgede tarımsal arazilerin atıl durumda bulunması bu alanlarda katma değeri yüksek enerji bitkilerinin ve ormanlarının oluşturulmasına kaynak teşkil edebilmektedir.)
STRATEJİ	1. Erzurum'un enerji koridorları üzerinde olmasının avantajlarından yararlanması
EYLEMLER	1.1. Erzurum Petrol Rafinerisi fikrinin fizibilitesinin yapılarak proje haline getirilmesi 1.2. Erzurum Rafinerisi projesi konusunda yerel birlikteliğin sağlanması 1.3. Erzurum Rafinerisi projesinin üst yöneticiler seviyesinde lobisinin yapılması
STRATEJİ	2. Erzurum'un alternatif enerji potansiyelinden daha fazla yararlanması
EYLEMLER	2.1. Yüksek güneşlenme şiddeti nedeniyle özellikle kışın evsel ısıtmada güneş enerjisinin kullanılması 2.2. Kent merkezinde binaların güneş enerjisini kullanır hale getirilmesi 2.3. Enerji bitkilerinin ve enerji ormanlarının yetiştirilmesinin teşvik edilmesi 2.4. Çat ve Hamam Deresi gibi kente yakın bölgelerden başlayarak jeotermal kaynaklardan daha fazla yararlanılması
STRATEJİ	3. Mekansal olarak çekici ve ümit vadeden alanların oluşturulması
EYLEMLER	3.1. Kentsel çöküntü bölgesi haline gelmiş alanların yeniden canlandırılması (Mekânsal dönüşüm ve genişlemelerle yeniden canlandırma yapılması örnek: Mevcut Havuzbaşı Üniversite Kavşağı arası alan gibi alanlarda yeni bir tasarıma gidilmesi) 3.2. Uluslararası büyük ölçekli organizasyonlar için kent içerisindeki atıl alanların değerlendirilmesi (Aziziye Hastanesi, İstasyonun yanındaki eski alışveriş merkezi, tarihi kent çekirdeğini barındıran alan vb.) 3.3. Tarihi değerlere sahip yapıların ve bölgelerin kente kazandırılması (Hasankale yolundaki eski fabrika binası, kümbetler vb.) 3.4. Buz otel gibi yeni ve özgün yapıların oluşturulması 3.5. Kent merkezine yakın termal tesislerin (Aziziye, Pasinler) sağlık turizmine de hizmet edecek şekilde modernize edilmesi (eğlence parkı, rehabilitasyon merkezi, fizik tedavi vb.) 3.6. Kent merkezine yakın bir alanda lojistik ve aktarma merkezi görevi görecek bir yerleşimin oluşturulması 3.7. Kent merkezine yakın bir alanda lojistik ve aktarma merkezi görevi görecek bir yerleşimin oluşturulması fikrinin kentin gündemine alınması

2. BİLEŞEN	**KENTTE VE KIRDA TARIMSAL ÜRETİM VE KALİTELİ YAŞAM MERKEZLERİ SUNAN BÖLGE**
STRATEJİ	1. Model ekoköylerin oluşturulması
EYLEMLER	1.1. Erzurum'da özellikle Çoruh havzasında ve diğer uygun alanlarda ekoköylerin seçimi için kriter setlerinin oluşturulması 1.2. Saha çalışmalarından elde edilecek bulgulara göre kriterlere uyan yerleşimlerin puanlanarak sıralanması 1.3. Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması için Erzurum'da ve Erzurum dışında yaşayan (bölgeden çıkmış kişilerden ve derneklerden vb.) yerli halktan görüş alınması 1.4. Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması 1.5. Pilot uygulama için seçilen üç köyün ekoköye dönüştürülmesi
STRATEJİ	2. Bölge genelinde kır yerleşimlerinde yerele özgü ve geleneksel kimlikli mekânların oluşturulması
EYLEMLER	2.1. Kır yerleşimlerinin kimliklerinin belirlenmesi 2.2. Kırda mekânsal tasarım rehberlerinin geliştirilmesi 2.3. Tarihi kimlikli kırsal alanlarda korumanın tesis edilmesi için tarihi değerlerin tespit ve tescil edilmesi 2.4. Sonradan eklenen yapıların tarihi kimliğe ve özgünlüğe uydurulması 2.5. Mevcut varlıkların işlevselleştirilmesi (restorasyon, tamir ve bakım ile yeni fonksiyonların yüklenmesi)
STRATEJİ	3. Bölgede başta ekoköylerde olmak üzere kırda sosyal altyapının iyileştirilmesi
EYLEMLER	3.1. Kırın kültürüne uygun etkinliklerin yapılması (doğa eğitimleri, gençlik kampları, festivaller, yerleşik kültürel faaliyetler, düğün), 3.2. Doğal yaşam, birliktelik ve iş birliği gibi sosyal hayata dair konularda kır halkının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi 3.3. Bilinç ve görgü artırımı için uygulama örneklerinin görülmesi 3.4. Bölge üniversitelerinin öğrenci etkinliklerinin kıra çekilmesi
3. BİLEŞEN	**KIRDA DAHA FAZLA ÜRETİM VE YÜKSEK KATMA DEĞER**
STRATEJİ	1. Başta ekoköyler olmak üzere kırda yeni üretim tiplerinin kurgulanması
EYLEMLER	1.1. Yerel ürün özgünlük haritalarının oluşturulması (yerel ürünler açısından farklılaşan alanların belirlenmesi) 1.2. Ekoköyler de dahil olmak üzere kırda tarımsal ürün deseninin planlanması (brokoli vb. sebzeler, tıbbi ve aromatik bitkiler, tarhın; kenevir; Artemisia dracunculus (Bayburt); kuşburnu, organik arı ürünleri gibi katma değeri olan ve üretici profiline uygun ürünler ile bu ürünlerin üretileceği yerlerin belirlenmesi ve bu ürünlerin tespit edilen alanlara ve insan kaynağına uygunluğunun sahadan doğrulanması) 1.3. Alana uygun modern / yenilikçi tarım tekniklerinin ve üretim süreçlerinin (organik tarım, iyi tarım, dağ tarımı, yüksek irtifa ürünleri üretimi gibi) yaygınlaştırılması amacıyla pilot üretimlerin yapılması 1.4. Alternatif enerji ile (güneş ve jeotermal) ısıtılan seraların kurulması ve bunlara yönelik kümelenme çalışmalarının yapılması 1.5. İklim koşullarından kaynaklı kendi mevsiminden daha geç olgunlaşan ürünlerin (çilek, vişne, kiraz, karpuz vb.) üretiminin yapılması (geç turfanda).
STRATEJİ	2. Başta ulusal çapta tanınanlar olmak üzere yerel ürünlerin korunması için "bir köy bir ürün" modelinin bölgeye özgü biçimde kurgulanması
EYLEMLER	2.1. Köylere özgü yerel ürünlerin tespit edilmesi ve yoksa coğrafi işaretlerinin alınması 2.2. KUDAKA koordinasyonunda konu uzmanı yerel aktörlerden bir çalışma grubunun oluşturulması 2.3. Özgünlük ve yerel ürün desenine göre "Bir Köy Bir Ürün" modeli için alanların belirlenmesi 2.4. Bu üretim modelinde yer alacak aktörlerin belirlenmesi 2.5. Belirlenen aktörlerin harekete geçmesine yönelik programların düzenlenmesi (mali ve teknik destekler ile girişimcilik teşviklerinin sağlanması), 2.6. Bu ürünlere katma değer katmak, kalite ve tadını muhafaza etmek için yapılacak yenilikçi yaklaşımların belirlenmesi (saklama, paketleme, işleme vb. süreçlerde yapılabilecek yenilikler)
STRATEJİ	3. Başta ekoköyler olmak üzere kırda üretim, eğitim, eğlence ve tanıtım ayaklarını içeren kırda yaşamı özendirme kampanyasının yürütülmesi
EYLEMLER	3.1. Doğal ve sağlıklı gıdaların sunulması (uygun sunum mekanlarının oluşturulması) 3.2. Kentte yaşayan farklı yaş ve sosyo-ekonomik gruplardan kişilerin kırsal yaşamla ilgili yerinde bilgilendirilmesi 3.3. Avrupa Birliği benzeri fon destekleriyle Uluslararası Kırsal Gençlik Projelerinin hayata geçirilmesi 3.4. Bölge diasporasına (bölge kökenliler) özel tanıtım programlarının düzenlenmesi

4. BİLEŞEN	**KENTSEL TARIM UYGULAMALARI**
STRATEJİ	1. Tahsisli bahçeler modeliyle kent yakın çevresinde tarımsal üretime geçilmesi
EYLEMLER	1.1. KUDAKA koordinasyonunda konunun uzmanı yerel aktörlerin yer aldığı bir çalışma grubunun oluşturulması 1.2. Kent merkezi için ekolojik koridor görevi de görecek kentsel tarım bölgelerinin ve tahsisli bahçelerin yer seçiminin yapılması (Atıl durumda kalan hazine arazileri tercih edilebilir) 1.3. Tarımsal üretim tipinin ve ürün deseninin belirlenmesi 1.4. Erzurum kent merkezinin kuzeydoğu yönünde, Erzincan'da ise kent merkezi çevresinde sera alanlarının oluşturulması 1.5. Bölge'de kar altında seracılığın yapılabilmesi için kentlerin atık ısısının, jeotermal kaynağın (Erzurum - Kösemehmet köyündeki gibi) ve güneş enerjisinin kullanılabilme imkanlarının araştırılması (saha analizi, teknik ve finansal fizibilitenin yapılması) 1.6. Ulaşım ve sulama suyu altyapısının oluşturulması, 1.7. Tarım İşlikleri Pilot Uygulamasının başlatılması ve yaygınlaştırılması
STRATEJİ	2. Kentsel tarım bölgelerinin etkin ve verimli biçimde işletilmesi
EYLEMLER	2.1. Erzurum'da yerel koordinasyonla (başta belediyeler) üretici birliğinin kurulması 2.2. Kamu - özel sektör (belediye - üretici birliği) ortaklığının oluşturulması 2.3. İşletmenin çalışma usul ve esaslarının katılımcılıkla belirlenmesi (parsel büyüklükleri, kullanım şartları, ücretlendirme ve teşvik unsurları, üretici tipleri, tarımsal üretim deseni (yaş sebze, meyve ve süs bitkileri gibi)) 2.4. Her hasat döneminde üretimin teşvik edilmesi amacıyla festivaller ve ödüllü yarışmaların organize edilmesi (Bu alanın kent insanını üretime, üretim kültürüne ve üretmekten haz almaya sevk etmesi beklendiği için sosyal aktivitelerin de kurgulanması ve cazibe alanı haline gelmesi) 2.5. Kent yakın çevresinde gelişen uzmanlaşmanın sonraki dönemlerde uygun ilçelere yayılması (Erzincan'da Üzümlü; Erzurum'da Pasinler gibi)
5. BİLEŞEN	**ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK**
STRATEJİ	1. Tarımsal ürünlerin (kırda ekoköyler, bir köy bir ürün ve yerel ürünleri koruma programları kapsamında ve kent merkezinde kentsel tarım uygulamalarında üretilen) toplanması ve pazarlanması için ortaklık oluşturulması
EYLEMLER	1.1. Kırda yerel koordinasyon ve işbirliğini sağlayan üretici birliklerinin kurulması 1.2. Bu birliklerin il ve sonrasında bölge genelinde tek bir çatı birlik altında birleşmesi 1.3. Ürünlerin pazar payı ve talep oranlarının planlanması 1.4. Üreticiden tüketiciye kadar bilgi yönetim sisteminin kurulması 1.5. Üretimde sürekliliği sağlayacak yerel üreticilerin tespit edilmesi ve gerekli durumlarda sözleşmeli üretim yapılması 1.6. Üreticilerin başarıya ve kazanç elde edeceğine olan inancını arttırmaya yönelik kampanyalar düzenlenmesi 1.7. Tarımsal üretime yönelik üreticilere rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi (tarımsal üretimde mentorluk vb.) 1.8. Kaliteli ve sağlıklı ürün üretimi için modeller geliştirilmesi 1.9. Ürün standardizasyonunun sağlanması ve sertifikalandırma girişimlerinde bulunulması 1.10. Ürün toplama, depolama, dağıtım, işleme, paketleme ve pazarlama altyapısının oluşturulması 1.11. Ürünlerin markalaşması ve pazarlanması için gerekli süreçlerin takip edilmesi 1.12. Üreticilere destekler, teşvikler ve projelendirme konularında teknik destek ve danışmanlık sağlanması 1.13. Yerel ürünlerde verimliliğin ve katma değerin artması için Ar – Ge çalışmalarının yürütülmesi
STRATEJİ	2. Katma değerli tarımsal üretimde Yerel Marketler Birliği Modelinin hayata geçirilmesi (Bu modelde bölgesel ölçekte faaliyet gösteren ancak yerelde ulusal market zincirleriyle rekabet etmekte zorlanan firmaların depolama ve lojistik hizmetlerde birlikte hareket etmesini sağlayarak bütün bu zincirde girdileri minimuma indirmelerinin önü açılacaktır. Burada katalizör ve koordinatör kurum KUDAKA olacaktır.)
EYLEMLER	2.1. KUDAKA öncülüğünde her ilde başlangıç ve koordinasyon toplantılarının yapılması (sekreter kurum KUDAKA olacaktır) 2.2. Toplantılar sonunda oluşan il birliklerinin bölgesel birlik altında birleştirilmesi 2.3. Bölge ölçeğinde kurulan üretici birlikleri ile Yerel Marketler Birliğinin işbirliği yapmasının sağlanması 2.4. Birliğe üye olan yerel marketlerin finansal açıdan teşvik edilmesi (vergi veya sigorta borcu indirimi vb.) 2.5. Yerel ürünlerin ulusal market zincirlerine birlik vasıtasıyla pazarlanması 2.6. Ön plana çıkan ürünlerin sermaye piyasasının (borsaların) birlik vasıtasıyla bölgede oluşturulması 2.7. Bölge dışında birliğin tek bir marka adıyla marketlerinin kurulması 2.8. Bu birliğin bölge içinde ve dışında Japonya'da uygulanan yol üstü mağazalarına (Michi-no-Eki) benzer bir yapılanmayla pazarlama yapmasının stratejisinin geliştirilmesi

8. Bu haliyle SeBİGSEP'in;

• TRA1 Bölge Planı'nın mevcut durum bazlı ve potansiyeller üzerine kurulu gelişme eksenlerinin gerçekleşmesine yönelik yeni gelişme alanlarının açılmasına,

•TRA1 Bölge Planı'nın uygulanması için yeni ve yenilikçi fikirlerin ortaya atılmasına,

• Plan içerisinde üst ölçekte duran çoğu kararın somuta indirgenmesine katkıda bulunması öngörülmektedir.

9. Bu nedenle Erzurum özelinde biçilen rol;

• Yakın iç ve dış coğrafyası için hizmet sunum ve cazibe odağı haline gelmiş bir Erzurum şeklindedir. SBİGSEP kapsamında TRA1 illerinin gelişim kurgusunda; Erzurum'a insan hareketliliği öngörülmüştür.

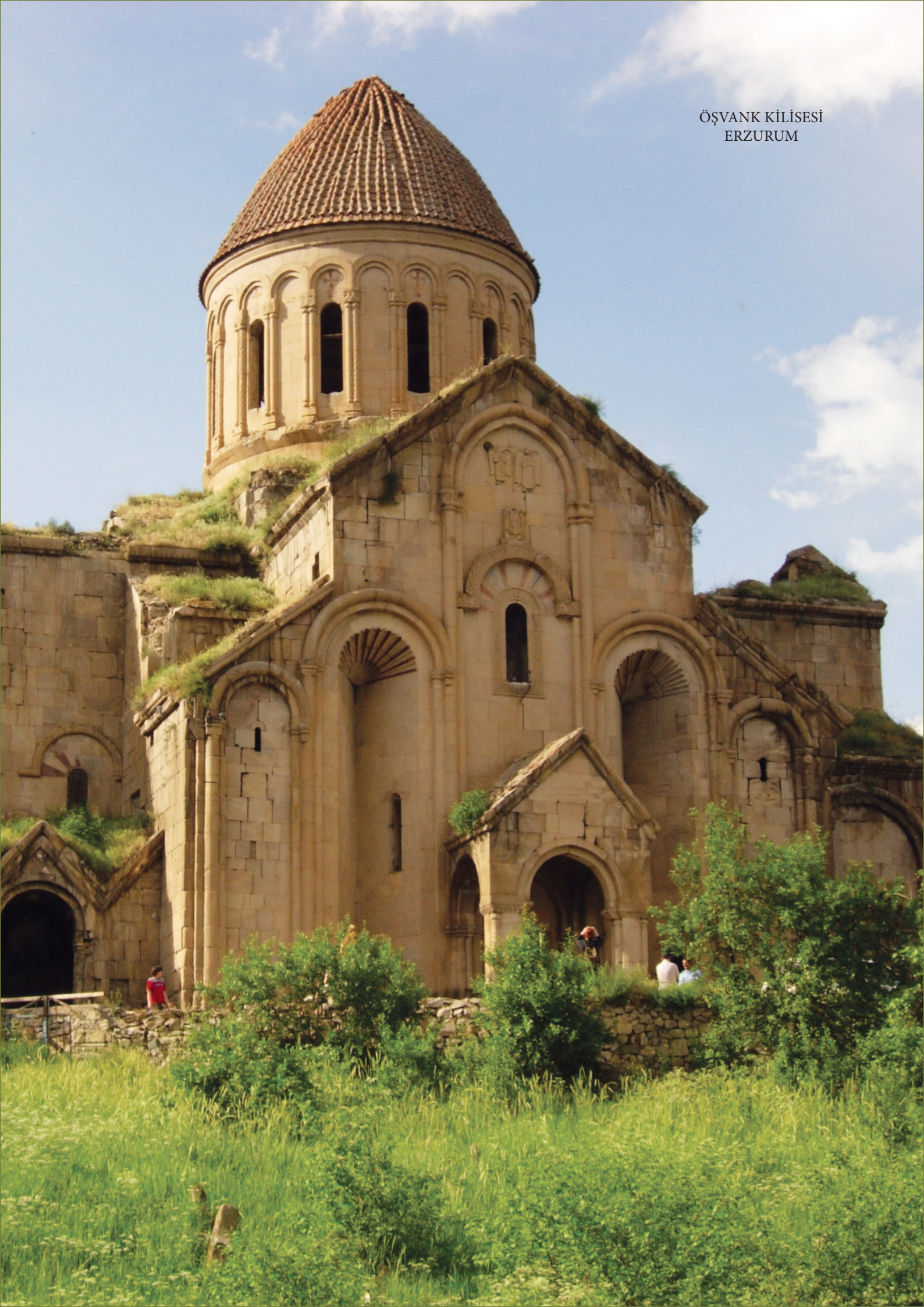

ÖŞVANK KİLİSESİ
ERZURUM

2. SEBİGSEP'İN UYGULANMASI

1. Eylem planının uygulanması için yerel aktörlere kurumsal sorumlulukların verilmesinin ötesinde kurumlar arası bir koordinasyonun oluşturulması öngörülmüştür. Uygulama sürecinin izlenmesi ve sürece geri bildirimde bulunulması da öngörüler arasındadır. Uygulama sürecinde devam eden analitik çalışmaların ve elde edilen bilgilerin entegre edilmesi ile periyodik düzeltme ve değerlendirmeler (revizyon) için prosedürler uygulama için gerekli görülmektedir. Bu açıdan, her bir strateji için eylem planlaması yapılırken ilgili paydaşlar uygulamadan sorumlu ve yardımcı sorumlu olarak belirlenmiştir. Bu paydaşlar stratejinin uygulanmasını sağlayacak komiteleri ve proje gruplarını oluşturacaktır. Özetle, Tablo 46'da verilen komisyon ve proje ekipleri Tablo 47'de verilen eylem sorumlularından oluşturulacak ve genişletilecektir. Bu komiteler kendi içerisinde roller ve mekanizmalar oluşturacaktır. Bu mekanizmada zaman çizelgesi, aktör sorumlulukları, somut çıktı/beklenen sonuçlar ve finansman kaynakları (bağış, hibe vs.) da uygulama komitelerince belirlenecektir. Finansal kaynakların tespiti ve strateji hedeflerinin elde edilmesi için harekete geçirilmesine yönelik olarak kamu kaynaklarının kullanım olanaklarının tespit edilmesi, özel sektör fonlarının (PPP gibi özel – kamu ortaklığı) harekete geçirilmesi/koordine edilmesi için mekanizmalar geliştirilmesi, dış finansman kaynaklarının tespiti ve bunlardan yararlanmak için ortaklıkların kurulması gibi çeşitli kurgular uygulama aşamasında oluşturulacaktır.

2. SeBİGSEP'in uygulama aşaması tamamen yerel aktörlerin çabalarının projelerin hayata geçirilmesine kanalize edilmesiyle gerçekleştirilecektir. Bu amaç için oluşturulacak bir uygulama kurgusu içerisinde (Tablo 46);

1. Koordinasyon / Raporlama/ İzleme, Uygulama ve Danışma fonksiyonları yerine getirilecek,

2. Koordinasyon fonksiyonu Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından; Uygulama, yerelde kurulacak Sektörel Komisyonlar ve Proje Ekipleri eliyle; Danışmanlık fonksiyonu ise bölge içi ve dışından katılımla oluşturulacak Danışmanlar Konseyi (Uzmanlar Zirvesi; Experts Summit) tarafından yerine getirilecektir.

3. Bu fonksiyonların tamamı gönüllü katılımla ve çalışmayla gerçekleştirilecektir.

4. Koordinasyon/ Raporlama/ İzleme işlevi;

4.1. Koordinasyon, sektörel komisyonlar, proje ekipleri ve danışmanlar konseyinin oluşturulması ve rutin toplantılarını yapması, toplantı gündemlerinin şekillendirilmesi, gerektiğinde proje fikirlerinin ve uygulamanın netleştirilmesi için sunumlar yapılması gibi detaylı ve planlı faaliyetleri içermektedir.

4.2. Raporlama, tüm sektörel komisyon ve proje ekiplerinin bütün toplantılarda aldıkları kararları, kararların bir sonraki toplantıya kadar uygulanma seviyesini, danışmanlar konseyinin toplantı notlarını ve diğer ilgili raporlamaları kapsamaktadır.

4.3. İzleme fonksiyonu ise proje ekiplerinin projelerin hayata geçirilmesine başladıkları ilk gün elde edilen ilgili başlangıç verilerinin belirli dönemlerde yeniden elde edilerek kıyaslanması, projelerin uygulanma aşamalarının raporlanması gibi temel izleme prosedürlerinin uygulanmasını içermektedir. Bu üç fonksiyon KUDAKA bünyesinde kurulacak bir koordinatörler ekibi tarafından gerçekleştirilecektir.

5. Uygulama; bu fonksiyon her ilde farklılaşmak kaydıyla iki tip çalışma grubu eliyle yerine getirilecektir (Tablo 46). Bunlar Sektörel Komisyonlar ve Proje Ekipleridir.

6. Sektörel Komisyonlar; her ilde belirli sektörlerde kurulacak ve SBİGSEP içerisinde yazılan senaryoların, stratejilerin ve eylemlerin kademeli olarak uygulamaya dönük olarak projelendirilmesinden, belge içerisinde yazılan projelerin önceliklendirilerek proje ekiplerine uygulamaya hazır projeler olarak sunulmasından ve onlara yol göstericilik (mentörlük) yapılmasından sorumlu olacaktır.

7. Proje Ekipleri; belirlenen temalarda ve eylemler özelinde oluşturulacak ekipler kendilerine sunulan proje önerilerini uygulama boyutunda tartışarak hayata geçirilmesinden, bu amaçla lobi, fon bulma, kaynak geliştirme, kurumlar arası koordinasyonu sağlama gibi işlerden sorumlu olacaktır.

8. Danışmanlar Konseyi; her ilde kurulan sektörel komisyonların konularıyla ilgili bölge dışından ve içinden birer kişi olmak üzere (komisyon başkanları olabilir) toplam 7 kişiden oluşan çekirdek ekibe bölgenin önde gelen siyasetçileri, iş adamları, bürokratları gibi bölgeye ilgi duyan kişilerin de katılımıyla oluşturulacak bir zirve görevi görecektir. Belirli bir rutin periyod içinde toplanacak bu zirvede proje ekipleri ve sektörel komisyonların başarı hikayeleri paylaşılacak ve sonraki dönem planları anlatılarak görüş ve destekler alınacaktır.

9. Üst düzey karar vericiler ve politikacıların (anahtar paydaşların) bilgilendirilmesi amacıyla Ajansın Yönetim Kurulunda bilgilendirme yapıldıktan sonra senaryoların üst düzeyde sahiplenilerek katkı verilmesi amacıyla bölge yönetici ve politikacıları ile toplantılar gerçekleştirilecektir.

10. Proje ekipleri her ay, sektörel komisyonlar 2 ayda bir, danışmanlar komitesi ise altı ayda bir toplanacaktır.

Tablo 46. SEBİGSEP uygulama kurgusu

KOORDİNASYON / RAPORLAMA / İZLEME	UYGULAMA		DANIŞMANLIK
KUDAKA (Komisyon Koordinatörleri)	Sektörel Komisyonlar	Proje Ekipleri	DANIŞMANLAR KONSEYİ
	SENARYO 1: GÜNCEL EĞİLİMLERLE GELİŞME		
	Sanayi Komisyonu	KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM	
	Tarım Komisyonu	KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM	
	Kent ve Turizm Komisyonu	KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM	
	Turizm Komisyonu	YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ	
	SENARYO 2: YENİLİKÇİ VE TETİKLEYİCİ BİLEŞENLERLE GELİŞME		
	Sanayi Komisyonu	ENERJİ "HUB"I ERZURUM	
	Tarım ve Hizmetler Komisyonu	KENTTE VE KIRDA TARIMSAL ÜRETİM VE KALİTELİ YAŞAM MERKEZLERİ SUNAN BÖLGE	
	Tarım Komisyonu	KIRDA DAHA FAZLA ÜRETİM VE YÜKSEK KATMA DEĞER	
	Tarım Komisyonu	KENTSEL TARIM UYGULAMALARI	
	Hizmetler Komisyonu	ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK	

11. Komisyon ve ekipler kendi içlerinden başkanlarını seçeceklerdir.

12. SeBİGSEP'in tanıtımı, komisyon ve ekiplerin oluşturulması için her üç ilde geniş katılımlı uygulama başlangıç toplantıları yapılacaktır.

13. Bu toplantının ardından bir ay içerisinde komisyon ve proje ekiplerinin toplantıları gerçekleştirilecektir.

14. Çalışmanın geneline ait sosyal medya hesapları oluşturulacak ve KUDAKA'nın resmi internet sitesi de bu amaçla kullanılabilecektir.

15. Komisyon ve proje ekiplerinin SeBİGSEP hazırlık sürecine katkı vermiş yerel paydaşlardan;

I. İl içi ve dışı anahtar paydaşlara ulaşma imkan ve kabiliyeti olanlar,

II. Planlama ve kalkınma ile doğrudan ilgili yerel kamu kurumları,

III. SeBİGSEP'İn ele aldığı odak sektörler ve tematik alanlarla doğrudan ilgili kamu, özel sektör, NGO (STK) ve CBO (toplum temelli organizasyonlar) temsilcileri,

IV. Yerel ve ulusal yönetim yapısının SeBİGSEP süreciyle ilişkilendirilmesine katkı sağlayabilecek (kentleşme politika ve süreçleri, politik ekonomik içerikler vs.) kişi ve kurumlar,

V. Uygulama sürecine olumlu katkı sağlayabilecek, yerel kaynakları harekete geçirebilme, bütçe geliştirebilme, fonlama sistemlerine ulaşabilme (sermaye birikimi, finansmana erişim olanakları vs.) gibi kabiliyetlere sahip yerel aktörlerden oluşması istenmektedir.

16. Bunun yanında, başta Danışmanlar Konseyi olmak üzere tüm komisyon ve ekipler;

I. Uzmanlık ve tecrübe aktarımı (öncü bölgelerden),

II. Senaryolarda öne çıkan sektörel ve tematik alanlarla ilgili bölge için tecrübe aktarımı (uzmanlık),

III. Teknik destek alınabilecek kaynakların ülke içi ve dışından belirlenmesi,

IV. Bu kaynaklardan projelere destek aktarılarak yararlanma konusunda yerel ve bölgesel yapıya katkı sağlanması,

V. İyi uygulama örneklerini de içine alan işbirlikleri,

VI. Ağ kurma ve bilgi – tecrübe paylaşım imkanlarının geliştirilmesi konularında katkı vereceklerdir.

17. Uygulama için oluşturulacak yerel çalışma grupları için oluşturulacak gevşek kurumsallaşma aynı zamanda strateji belgesinin sürekli iyileştirilmesi ve güncellenmesine de katkı sağlayacak bir kurumsal oluşum sağlayacaktır (stratejinin hazırlığında katkı veren yerel aktörlerin uygulama komitelerine dönüşmesi gibi).

18. Uygulama için tecrübe aktaracak ve teknik destek sağlayacak, projelerin finansmanında yerel tecrübe ve beceri kaynaklarını harekete geçirecek ve ulusal çapta belirli merkezlerle işbirliği sağlayacak bir yol haritası oluşturulacaktır.

19. Uygulama kısmı özetle;

• Stratejilerin oluşturulmasında katkı sağlayan paydaşların uygulama konusunda da sorumluluk verilerek bir araya getirilmesi,

• Senaryo faaliyetlerine uygun tecrübe paylaşımı yapacak ve teknik destek sağlayacak iyi uygulama örnekleri (başarı hikayeleri) ile işbirlikleri kurulması,

• Belgede belirlenen dış finansman ve fon kaynaklarına erişim için mekanizmalar geliştirilmesi ve proje finansmanında yerel birikimin (insan ve fon kaynakları) harekete geçirilmesi şeklindedir.

Tablo 47. Eylemler ve aktörler

SENARYO 1: GÜNCEL EĞİLİMLERLE GELİŞME				
1. BİLEŞEN: KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM				
1.1. STRATEJİ - Erzurum'un sanayi yatırımı için cazip hale getirilmesi				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama – Bitiş Tarihi**
1.1.1.	Bölge genelinde yatırım yapacak işletmelere yol gösterecek bilgi altyapısının oluşturulması (OSB parsel, tahsis vb.)	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası (ETSO); KUDAKA	Erzurum Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (ESOB), Erzurum Ticaret Borsası (ETB)	Ocak 2020– Aralık 2021
1.1.2.	Bölgenin sanayi yatırımı imkânlarının ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtılması	ETSO; KUDAKA	Erzurum 1., 2. ve Oltu Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri (OSB); Erzurum Büyükşehir Belediyesi (EBB)	Ocak 2020 – Aralık 2023
1.1.3.	Erzurum 2'nci OSB ve Oltu OSB'nin etkin kullanımının sağlanması	2'nci OSB ve Oltu OSB	ETSO, Oltu TSO, Erzurum Sanayi İl Müdürlüğü	Ocak 2020 - Aralık 2023
1.1.4.	KSS'lerin altyapısının iyileştirilmesi	Erzurum Büyükşehir Belediyesi (EBB)	Erzurum Sanayi İl Müdürlüğü, KUDAKA	Ocak 2020 - Aralık 2021
1.1.5.	İhtisas OSB'lerin (besi, et-süt, taşa toprağa dayalı) kurulması	EBB	ETSO, KUDAKA	Ocak 2020 - Aralık 2022
1.2. STRATEJİ - Erzurum'un sanayi üretiminin miktar ve kalitesinin arttırılması				
1.2.1.	Sanayi üreticisinin teknik kapasitesinin arttırılması ve kurumsallaştırılması	ETSO	OSB'ler, KUDAKA, KOSGEB	Ocak 2020 - Aralık 2022
1.2.2.	Örgütlenmenin ve işbirliği kültürünün geliştirilmesi	ETSO, KUDAKA	OSB'ler, Erzurum Sanayi İl Müdürlüğü, KOSGEB	Ocak 2020 - Aralık 2023
1.2.3.	Firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik konularında desteklenmesi	KUDAKA, KOSGEB, ATATEKNOKENT	OSB'ler, Erzurum Sanayi İl Müdürlüğü, ETSO	Ocak 2020 - Aralık 2023
1.2.4.	İşleme tesislerine başta bitkisel ve hayvansal ürünler olmak üzere sürekli hammadde girdisi temini ile tesislerin sürekliliğinin sağlanması	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (İTOM)	Et ve Süt Üreticileri Birlikleri, Kooperatifler, TKDK	Ocak 2020 - Aralık 2023
1.2.5.	Sanayide alternatif ürünlerin üretilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesi	ETSO, OSB'ler	KUDAKA, KOSGEB, Erzurum Sanayi İl Müdürlüğü	Ocak 2020 - Aralık 2023
1.2.6.	Tarımsal hammaddenin üretilmesi, toplanması, taşınması ve işlenmesine yönelik alt yapı ve organizasyon eksikliklerinin giderilmesi	ETB, EBB	İTOM, KUDAKA, Tarımsal Üretici Birlikleri	Ocak 2020 – Aralık 2021
1.2.7.	Erzurum'da yeraltı kaynaklarının hammadde olarak satılması yerine işlenerek katma değer üretilmesi	ETSO, OSB'ler	KUDAKA, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2023
1.2.8.	Bölge genelinde et ve süt sektörlerine yönelik işleme altyapısının geliştirilmesi	ETB, EBB	ETSO, KUDAKA, OSB, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2021

2. BİLEŞEN: KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM				
2.1. STRATEJİ - Erzurum kent merkezinin lojistik ve aktarma merkezi haline getirilmesi				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama – Bitiş Tarihi**
2.1.1.	Palandöken Lojistik Merkezinin fonksiyonel hale getirilmesi	TCDD, EBB	ETSO, KUDAKA, OSB, KOSGEB	Ocak 2021 – Aralık 2022
2.1.2.	Yüksek hızlı tren projesi konusunda yerelde işbirliğinin sağlanması	STK'lar	EBB, KUDAKA, TCDD	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.1.3.	Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerin ilde tanıtılıp yaygınlaştırılması	ESOB	ETSO, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.1.4.	Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerde girişimci yetiştirilmesi	ETSO, KOSGEB	KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.1.5.	Erzurum'da dış ticaret kapasitesinin geliştirilmesi	Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği (DAİB)	KUDAKA, KOSGEB, ETSO, OSB'ler	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.1.6.	Markalaşma kültürünün geliştirilmesi ve marka ürünler oluşturulması	ETB, ETSO	KUDAKA, ESOB, OSB'ler, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.1.7.	Erzurum için alternatif pazar ağlarının ve pazarlama yöntemlerinin değerlendirilmesi	KUDAKA	ETSO, ETB, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.2. STRATEJİ - Tarımsal üretimde iş ve güç birliğinin sağlanması				
2.2.1.	Var olan tarımsal üretici birlik ve kooperatiflerinin etkin biçimde çalışmasının sağlanması	İTOM	KUDAKA, TKDK, Tarımsal Birlik ve Kooperatifler	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.2.2.	Ortak tarımsal ürün toplama, depolama, işleme ve paketleme konusunda üreticiler arasında işbirliklerinin geliştirilmesi	İTOM	KUDAKA, TKDK, Tarımsal Birlik ve Kooperatifler	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.2.3.	Genç tarımsal üreticilere ve girişimcilere özendirici programların düzenlenmesi	İTOM	TKDK, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.2.4.	Erzurum'daki tarımsal işletmelerin finansmana ulaşım imkânlarının, yönetim becerilerinin ve kurumsal yetkinliklerinin eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile geliştirilmesi	İTOM	KUDAKA, Kredi Garanti Fonu (KGF)	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.2.5.	Tarımsal desteklerle ilgili tek elden güncel bilgilerin tutulması ve gerekli bilgilendirmelerin yapılması	İTOM	TKDK, TÜİK Bölge Müdürlüğü	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.3. STRATEJİ - Tarımsal hammadde üretimine yönelik fiziksel altyapının iyileştirilmesi				
2.3.1.	Et ve süte yönelik kesimhane, toplama, soğutma, depolama ve işleme tesislerinin iyileştirilmesi	İTOM	KUDAKA, TKDK	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.3.2.	Modern organize hayvancılık bölgelerinin oluşturulması	EBB	İTOM, KUDAKA, TKDK, OSB'ler	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.3.3.	Uygun alanlarda seracılık altyapısının oluşturulması	EBB	İTOM, KUDAKA, TKDK	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.3.4.	Doğal ve organik ürün pazarlarının kurulması	EBB	Tarımsal Üretici Birlikleri, İTOM, İlçe Belediyeleri	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.3.5.	Su ürünleri için işleme ve dağıtım teknolojilerinin yaygınlaştırılması	İTOM	EBB, KUDAKA, TKDK	Ocak 2020 – Aralık 2022

2.4. STRATEJİ - Ayırt edici ve katma değerli tarımsal üretiminin ilde yaygınlaştırılması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama – Bitiş Tarihi**
2.4.1.	Uygun hayvan ırklarının kullanılmasının teşvik edilmesi	İTOM	KUDAKA, TKDK	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.4.2.	Tıbbi – aromatik bitkilerin ve arı ürünleri üretiminin yaygınlaştırılması	İTOM	Tarımsal Üretici Birlikleri, Atatürk Üniversitesi	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.4.3.	Silaj üretiminin yaygınlaştırılması	İTOM	Tarımsal Üretici Birlikleri	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.4.4.	Erzurum'da tohum üretiminin desteklenmesi	Doğu Anadolu Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü (DATAE)	İTOM, TKDK	Ocak 2020 – Aralık 2023
2.4.5.	Sözleşmeli tarımsal üretimin yaygınlaştırılması	Tarımsal Üretici Birlikleri	İTOM, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.4.6.	Erzurum'un doğal kaba yem üretim ve satışında ön plana çıkarılması	ETB	EBB, KUDAKA, İTOM	Ocak 2020 – Aralık 2021
2.4.7.	İkincil arı ürünleri ve apiterapi (tedavi) merkezinin kurulması	EBB	İTOM, STK'lar, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2022
2.4.8.	Erzurum'da organik üretim havzalarının ilan edilip markalaştırılması	İTOM, DATAE	Tarımsal Üretici Birlikleri, EBB, KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2023
2.4.9.	Örnek entegre organik tarım işletmelerinin kurulmasının desteklenmesi	EBB	TKDK, KUDAKA, İTOM	Ocak 2021 – Aralık 2023
3. BİLEŞEN: KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM				
3.1. STRATEJİ - "Kışı(N) Yaşayan ve Karı Eğlenceli Hale Getiren Erzurum" temasının gerçekleştirilmesi				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama – Bitiş Tarihi**
3.1.1.	"Erzurum Kış Kenti Tasarım Rehberi"nin hazırlanması ve uygulanması	EBB; Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (AtaUni ŞBP)	KUDAKA; Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (ÇŞİM)	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.1.2.	Rehber hazırlığında katılımcılığın üst düzeyde sağlanması için faaliyetler yapılması	EBB; AtaUni ŞBP	KUDAKA; ÇŞİM	Ocak 2020 – Aralık 2020
3.1.3.	Hazırlık ve uygulama aşamalarında örnek kentlerin incelenmesi	EBB; AtaUni ŞBP	KUDAKA; ÇŞİM	Ocak 2021 – Temmuz 2021
3.1.4.	Oluşturulacak rehberin uygulanması için kurumlar arası koordinasyonun yapılması	KUDAKA	EBB; AtaUni ŞBP, ÇŞİM	Ocak 2020 – Temmuz 2023

3.2. STRATEJİ - Kışa uyumlu sosyal ve ekonomik hayatın kent merkezinde oluşturulması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama – Bitiş Tarihi**
3.2.1.	Kent merkezinde sosyal hayatın canlandırılmasına dair etkinliklerin kurgulanması	EBB; Erzurum Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü (EGSİM)	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (EİKTM), KUDAKA	Ocak 2020 – Temmuz 2020
3.2.2.	"Bir de kışın gör" mottosuna uygun biçimde kış kenti estetiğinin kentin her detayına hakim kılınması	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.3.	Kentsel alanda akıllı kent ilkelerinden hareketle ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.4.	Kent merkezinin kış aylarında da yürünebilir ve gezilebilir hale getirilmesi	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.5.	Bisiklet kullanan kent kavramının yerel halka benimsetilmesi için fiziki altyapının oluşturulması	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.6.	Okul bahçelerinde kayakla ve karın eğlence amaçlı kullanımıyla ilgili altyapının oluşturulması	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA, Erzurum Milli Eğitim Müdürlüğü (EMEM)	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.7.	Yaratıcı (creative) sanat kenti kimliği için kapalı mekanlarda ve altyapısı hazırlanmış dış mekanlarda görsel ve işitsel sanat etkinliklerine yer verilmesi	EBB, AtaUni, Erzurum Teknik Üniversitesi (ETÜ)	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2022
3.2.8.	Kış ve spor turizmine yapılan yatırımlara yenilerinin eklenmesi için lobi faaliyetlerine girişilmesi	STK'lar	KUDAKA, EBB	Ocak 2020 – Aralık 2022
3.2.9.	Mega etkinliklere adaylık konularının her zaman kentin gündeminde tutulması	EBB	KUDAKA, STK'lar, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.10.	Kitlelerin ilgisini çeken trend ve yeni tip yarışma ve spor etkinliklerinin (survivor kış gibi) kent ve il genelinde yapılması için girişimlerde bulunulması	STK'lar	KUDAKA, EBB	Ocak 2020 – Aralık 2022
3.2.11.	Kentin sosyal ve ekonomik anlamda daha cazibeli hale gelmesi için alışveriş turizmini artıracak festival etkinliklerinin kurgulanması	ETSO	EBB, ESOB, KUDAKA, Özel Sektör	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.12.	Kentin cazibesini arttıracak, marka değeri katacak imza projelerin, marka yapıların ve eserlerin yapılması	EBB	ETSO, KUDAKA, ÇŞİM	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.13.	Kışın daha etkin kullanılabilen semt, mahalle ve bölge parklarının oluşturulması	EBB	KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.14.	Kışın gece aydınlatmalarının daha estetik ve vurgulu yapılması	EBB	İlçe Belediyeleri	Ocak 2020 – Aralık 2020
3.2.15.	Dış mekanda kışın yoğun ilgi gören çarşıların tasarımı ve sokak arası pazarların kurgulanması	EBB	AtaUni ŞBP, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2023
3.2.16.	Kış şartlarında daha çok gelir getiren iş ve işletme modellerinin geliştirilmesi	ETSO	KUDAKA, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2022
3.2.17.	Kentte danışma, duyuru ve bilgilendirme ağının yaygınlaştırılması	EBB	KUDAKA, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2022
3.2.18.	Kentin kalkınmasına fayda sağlayacak yöresel ürünler ve tanıtım fuarlarının düzenlenmesi	EBB	KUDAKA, Valilik	Ocak 2021 – Aralık 2022

4. BİLEŞEN: YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ				
4.1. STRATEJİ - Yaz etkinliklerinin kurgulanması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlur**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
4.1.1.	2012 yılında KUDAKA öncülüğünde gelişimine hız verilen yüksek irtifa yaz sporcu kamplarının kapasite ve kapsamının arttırılması	EBB	EGSİM, KUDAKA, EKTM, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2023
4.1.2.	Yazın kamp dönemlerinde kentte ulusal ve uluslararası çapta "büyük spor organizasyonları"nın yapılması.	EBB	EGSİM, KUDAKA, EKTM, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2023
4.1.3.	Turizm değer zincirinde yer alan tüm hizmetler sektöründe kalitenin arttırılması, standardın oluşturulması, sertifikasyon, eğitim ve izleme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi	ETSO	ESOB, AtaUni, ETÜ, KUDAKA	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.1.4.	Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisinde kent merkezi özelinde hedeflenen şehir keşif rotası ve bağlı alt projelerin hayata geçirilmesi	EBB	KUDAKA, EKTM	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.1.5.	Yine aynı stratejide gençlerin ve kadın girişimcilerin ekonomik hayata katılmaları konusunda önerilen projelerin uygulanması	EBB	KOSGEB, KUDAKA, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.1.6.	Özel sektörün şehir otelleri, özel hastaneler, okullar ve üniversiteler açmak amacıyla bölgeye davet edilerek tanıtım toplantılarının düzenlenmesi	EBB, KUDAKA	Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD), TÜRSAB	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.1.7.	Üniversite öğrencilerinin kent yaşamına etkin bir biçimde katılabilmesi için yaş grubuna özel aktivitelerin yapılması	EBB	ETSO, ESOB, KUDAKA, AtaUni	Ocak 2021 – Aralık 2022
4.2. STRATEJİ - Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Takvimlendirilmiş Etkinlikler"in kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması				
4.2.1.	Belediyeler, turizm değer zincirindeki özel sektör, STK ve ilgili kamu kurumlarından yerel aktörlerin bir araya getirilmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, STK'lar, ETSO, ESOB, EKTM, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2020
4.2.2.	Başta kış turizmi için gelenler olmak üzere ziyaretçilerin kalış sürelerini uzatmak ve harcamalarını artırmak amacıyla kentsel mekanda düzenlenecek etkinliklerin ve gerçekleştirileceği yerlerin belirlenmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, STK'lar, ETSO, ESOB, EKTM, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2020
4.2.3.	Belirlenen aktivitelerin bir haftaya yayılı olarak hep aynı gün ve saatte gerçekleştirilmesinin sağlanması amacıyla sorumlu aktörün belirlenmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, STK'lar, ETSO, ESOB, EKTM, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2020
4.2.4.	Bu aktivitelerin başarıyla yapılıp yapılmadığının denetlenmesi ve geri bildirim alınması	EBB	İlçe Belediyeleri, STK'lar, ETSO, ESOB, EKTM, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2020

4.3. STRATEJİ - Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Serbest Etkinliklerin" kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
4.3.1.	Kış golfü turizmi için fiziksel altyapının oluşturulması ve tanıtımın yapılması	EBB	KUDAKA, ETSO, EKTM	Ocak 2022 – Aralık 2023
4.3.2.	Kışın atın ve atlı kızağın kullanılması	EBB	AtaUni, Cirit Federasyonu	Ocak 2022 – Aralık 2023
4.3.3.	Oltu Taşı Festivalinin her yıl yapılması	EBB	Oltutaşı Derneği, Taşhan Derneği, KUDAKA, EKTM	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.3.4.	Buzdan Heykel Sergisi gibi sanatsal faaliyetlerin topluma tanıtılarak yarışmalar düzenlenmesi	EBB	AtaUni, KUDAKA, EKTM	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.3.5.	Yerel hediyelik eşya üretici kadın girişimci ve STK'lara sabit pazar yerleri sunulması	EBB	İlçe Belediyeleri, KUDAKA, KOSGEB	Ocak 2020 – Aralık 2020
4.3.6.	Erzurum Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin kurulması	EBB	KUDAKA, AtaUni, EKTM	Ocak 2021 – Aralık 2022
4.3.7.	Erzurum Ovası Sulak Alanında ve Köse Mehmet Köyündeki termal suyla dört mevsim kullanılabilecek bir rekreasyon – oyun – eğlence alanının oluşturulması	EBB	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2023
4.3.8.	Yarış atlarının performans kampının oluşturulmasına dönük araştırmanın yapılması	AtaUni MYO	KUDAKA, EGSİM	Ocak 2020 – Aralık 2023
4.3.9.	Yerel halkın ünlü sanatkarlarla beraber katıldığı yaratıcı kar ve buzdan obje tasarımları yarışmalarının yapılması,	EBB	AtaUni, KUDAKA, EGSİM, EKTM	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.3.10.	Eğlence amaçlı kar bisikleti, kızak ve eğlenceli kış sporlarının yerel halk tarafından yapılmasının sağlanması	EBB	AtaUni, KUDAKA, EGSİM, EKTM, EMEM	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.3.11.	Kış temalı toplantı ve uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapılması	EBB	AtaUni, KUDAKA, EGSİM, EKTM, EMEM	Ocak 2020 – Aralık 2023
4.3.12.	KUDAKA tarafından gelenekselleştirilen Ulusal Turizmde İnovasyon Konferansları ve bölge turizmine katkı ödüllerinin devam ettirilmesi	KUDAKA	Valilik, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2023
4.4. STRATEJİ - Erzurum'un kış kenti kimliği ile tanıtımının yapılması				
4.4.1.	Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisindeki tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya dönük proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi	KUDAKA	EBB, EKTM, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.4.2.	Eylem planı içerisinde önerilen oyun yazımı, TV dizisi çekimi, fuarlara katılım gibi kurguların ayrı ayrı ele alınarak tanıtımın yapılması	KUDAKA	EBB, EKTM, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.4.3.	Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planının yerel aktörlerle güncellenmesi	KUDAKA	STK'lar, EBB, EKTM, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2021
4.4.4.	Kurulan tanıtım portalının aktive edilmesi (kuzeydogu.com; northeast.com)	KUDAKA	STK'lar, EBB, EKTM, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2020

SENARYO 2: YENİLİKÇİ VE TETİKLEYİCİ BİLEŞENLERLE GELİŞME

1. BİLEŞEN: ENERJİ "HUB"I ERZURUM

1.1. STRATEJİ - Erzurum'un enerji koridorları üzerinde olmasının avantajlarından yararlanması

Eylem No	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Başlama - Bitiş Tarihi
1.1.1.	Erzurum Petrol Rafinerisi fikrinin fizibilitesinin yapılarak proje haline getirilmesi	KUDAKA	STK'lar, EBB, AtaUni	Ocak 2020 – Aralık 2020
1.1.2.	Erzurum Rafinerisi projesi konusunda yerel birlikteliğin sağlanması	KUDAKA	STK'lar, EBB, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2020
1.1.3.	Erzurum Rafinerisi projesinin üst yöneticiler seviyesinde lobisinin yapılması	KUDAKA	STK'lar, EBB, Valilik	Ocak 2020 – Aralık 2020
1.2. STRATEJİ - Erzurum'un alternatif enerji potansiyelinden daha fazla yararlanması				
1.2.1.	Yüksek güneşlenme şiddeti nedeniyle özellikle kışın evsel ısıtmada güneş enerjisinin kullanılması	EBB	İlçe Belediyeleri, AtaUni, KUDAKA, ÇŞİM	Ocak 2022 – Aralık 2025
1.2.2.	Kent merkezinde binaların güneş enerjisini kullanır hale getirilmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, AtaUni, KUDAKA, ÇŞİM	Ocak 2022 – Aralık 2025
1.2.3.	Enerji bitkilerinin ve enerji ormanlarının yetiştirilmesinin teşvik edilmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, AtaUni, İTOM, KUDAKA	Ocak 2022 – Aralık 2025
1.2.4.	Çat ve Hamam Deresi gibi kente yakın bölgelerden başlayarak jeotermal kaynaklardan daha fazla yararlanılması	EBB	KUDAKA	Ocak 2022 – Aralık 2025
1.3. STRATEJİ - Mekansal olarak çekici ve ümit vadeden alanların oluşturulması				
1.3.1.	Kentsel çöküntü bölgesi haline gelmiş alanların yeniden canlandırılması	EBB	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2026
1.3.2.	Uluslararası büyük ölçekli organizasyonlar için kent içerisindeki atıl alanların değerlendirilmesi	EBB	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2023
1.3.3.	Tarihi değerlere sahip yapıların ve bölgelerin kente kazandırılması	EBB	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2030
1.3.4.	Buz otel gibi yeni ve özgün yapıların oluşturulması	EBB	KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2023
1.3.5.	Kent merkezine yakın termal tesislerin (Aziziye, Pasinler) sağlık turizmine de hizmet edecek şekilde modernize edilmesi	EBB	KUDAKA, İlçe Belediyeleri, AtaUni, Kamu Hastaneleri Müdürlüğü	Ocak 2021 – Aralık 2023
1.3.6.	Kent merkezine yakın bir alanda lojistik ve aktarma merkezi görevi görecek bir yerleşimin oluşturulması fikrinin kentin gündemine alınması	EBB	KUDAKA	Ocak 2022 – Aralık 2023

2. BİLEŞEN: KENTTE VE KIRDA TARIMSAL ÜRETİM VE KALİTELİ YAŞAM MERKEZLERİ SUNAN BÖLGE				
2.1. STRATEJİ - Model ekoköylerin oluşturulması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
2.1.1.	Erzurum'da özellikle Çoruh havzasında ve diğer uygun alanlarda ekoköylerin seçimi için kriter setlerinin oluşturulması	EBB	KUDAKA, İTOM, AtaUni	Ocak 2022 – Aralık 2023
2.1.2.	Saha çalışmalarından elde edilecek bulgulara göre kriterlere uyan yerleşimlerin puanlanarak sıralanması	EBB	KUDAKA, İTOM, AtaUni	Ocak 2022 – Aralık 2024
2.1.3.	Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması için Erzurum'da ve Erzurum dışında yaşayan (bölgeden çıkmış kişilerden ve derneklerden vb.) yerli halktan görüş alınması	EBB	KUDAKA, İTOM, AtaUni, STK'Lar	Ocak 2022 – Aralık 2024
2.1.4.	Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2022 – Aralık 2024
2.1.5.	Pilot uygulama için seçilen üç köyün ekoköye dönüştürülmesi	EBB	KUDAKA, İTOM	Ocak 2025 – Aralık 2030
2.2. STRATEJİ - Bölge genelinde kır yerleşimlerinde yerele özgü ve geleneksel kimlikli mekânların oluşturulması				
2.2.1.	Kır yerleşimlerinin kimliklerinin belirlenmesi	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2021 – Aralık 2022
2.2.2.	Kırda mekânsal tasarım rehberlerinin geliştirilmesi	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2021 – Aralık 2022
2.2.3.	Tarihi kimlikli kırsal alanlarda korumanın tesis edilmesi için tarihi değerlerin tespit ve tescil edilmesi	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2021 – Aralık 2022
2.2.4.	Sonradan eklenen yapıların tarihi kimliğe ve özgünlüğe uydurulması	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2023 – Aralık 2026
2.2.5.	Mevcut varlıkların işlevselleştirilmesi	EBB	KUDAKA, AtaUni	Ocak 2023 – Aralık 2026
2.3. STRATEJİ - Bölgede başta ekoköylerde olmak üzere kırda sosyal altyapının iyileştirilmesi				
2.3.1.	Kırın kültürüne uygun etkinliklerin yapılması	EBB	KUDAKA, EKTM, EGSİM, EMEM	Ocak 2021 – Aralık 2026
2.3.2.	Doğal yaşam, birliktelik ve iş birliği gibi sosyal hayata dair konularda kır halkının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi	EBB	KUDAKA, EKTM, EGSİM, EMEM	Ocak 2021 – Aralık 2026
2.3.3.	Bilinç ve görgü artırımı için uygulama örneklerinin görülmesi	EBB	KUDAKA, STK'lar,	Ocak 2021 – Aralık 2026
2.3.4.	Bölge üniversitelerinin öğrenci etkinliklerinin kıra çekilmesi	EBB	KUDAKA, AtaUni, ETÜ	Ocak 2021 – Aralık 2026

Eylem No	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Başlama - Bitiş Tarihi
3. BİLEŞEN: KIRDA DAHA FAZLA ÜRETİM VE YÜKSEK KATMA DEĞER				
3.1. STRATEJİ - Başta ekoköyler olmak üzere kırda yeni üretim tiplerinin kurgulanması				
3.1.1.	Yerel ürün özgünlük haritalarının oluşturulması	KUDAKA	AtaUni, ETÜ, EBB, ETSO, İTOM	Ocak 2023 – Aralık 2027
3.1.2.	Ekoköyler de dahil olmak üzere kırda tarımsal ürün deseninin planlanması	İTOM	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2023
3.1.3.	Alana uygun modern / yenilikçi tarım tekniklerinin ve üretim süreçlerinin yaygınlaştırılması amacıyla pilot üretimlerin yapılması	İTOM	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA, DATAE	Ocak 2021 – Aralık 2023
3.1.4.	Alternatif enerji ile (güneş ve jeotermal) ısıtılan seraların kurulması ve bunlara yönelik kümelenme çalışmalarının yapılması	İTOM	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA, DATAE	Ocak 2023 – Aralık 2026
3.1.5.	İklim koşullarından kaynaklı kendi mevsiminden daha geç olgunlaşan ürünlerin (çilek, vişne, kiraz, karpuz vb.) üretiminin yapılması	İTOM	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA, DATAE	Ocak 2023 – Aralık 2026
3.2. STRATEJİ - Başta ulusal çapta tanınanlar olmak üzere yerel ürünlerin korunması için "bir köy bir ürün" modelinin bölgeye özgü biçimde kurgulanması				
3.2.1.	Köylere özgü yerel ürünlerin tespit edilmesi ve yoksa coğrafi işaretlerinin alınması	ETB	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA, DATAE	Ocak 2023 – Aralık 2026
3.2.2.	KUDAKA koordinasyonunda konu uzmanı yerel aktörlerden bir çalışma grubunun oluşturulması	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, DATAE	Ocak 2023 – Aralık 2023
3.2.3.	Özgünlük ve yerel ürün desenine göre "Bir Köy Bir Ürün" modeli için alanların belirlenmesi	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, DATAE	Ocak 2022 – Aralık 2023
3.2.4.	Bu üretim modelinde yer alacak aktörlerin belirlenmesi	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, DATAE	Ocak 2022 – Aralık 2023
3.2.5.	Belirlenen aktörlerin harekete geçmesine yönelik programların düzenlenmesi	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, DATAE	Ocak 2022 – Aralık 2023
3.2.6.	Bu ürünlere katma değer katmak, kalite ve tadını muhafaza etmek için yapılacak yenilikçi yaklaşımların belirlenmesi	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, DATAE	Ocak 2023 – Aralık 2025
3.3. STRATEJİ - Başta ekoköyler olmak üzere kırda üretim, eğitim, eğlence ve tanıtım ayaklarını içeren kırda yaşamı özendirme kampanyasının yürütülmesi				
3.3.1.	Doğal ve sağlıklı gıdaların sunulmasının desteklenmesi (uygun sunum mekanlarının oluşturulması)	ETSO	AtaUni, İTOM, EBB, ETSO, KUDAKA	Ocak 2021 – Aralık 2022
3.3.2.	Kentte yaşayan farklı yaş ve sosyo-ekonomik gruplardan kişilerin kırsal yaşamla ilgili yerinde bilgilendirilmesi	İTOM	AtaUni, EBB, ETSO, KUDAKA, EMEM	Ocak 2021 – Aralık 2022
3.3.3.	Avrupa Birliği benzeri fon destekleriyle Uluslararası Kırsal Gençlik Projelerinin hayata geçirilmesi	KUDAKA	AtaUni, EBB, ETSO, TKDK	Ocak 2022 – Aralık 2030
3.3.4.	Bölge diasporasına (bölge kökenliler) özel tanıtım programlarının düzenlenmesi	KUDAKA	EBB, ETSO, STK'lar	Ocak 2022 – Aralık 2025

4. BİLEŞEN: KENTSEL TARIM UYGULAMALARI				
4.1. STRATEJİ - Tahsisli bahçeler modeliyle kent yakın çevresinde tarımsal üretime geçilmesi				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
4.1.1.	KUDAKA koordinasyonunda konunun uzmanı yerel aktörlerin yer aldığı bir çalışma grubunun oluşturulması	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2022 – Aralık 2024
4.1.2.	Kent merkezi için ekolojik koridor görevi de görecek kentsel tarım bölgelerinin ve tahsisli bahçelerin yer seçiminin yapılması	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2022 – Aralık 2024
4.1.3.	Tarımsal üretim tipinin ve ürün deseninin belirlenmesi	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2022 – Aralık 2024
4.1.4.	Erzurum kent merkezinin kuzeydoğu yönünde, sera alanlarının oluşturulması	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2023 – Aralık 2030
4.1.5.	Bölge'de kar altında seracılığın yapılabilmesi için kentlerin atık ısısının, jeotermal kaynağın ve güneş enerjisinin kullanılabilme imkanlarının araştırılması	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2023 – Aralık 2030
4.1.6.	Ulaşım ve sulama suyu altyapısının oluşturulması,	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2023 – Aralık 2030
4.1.7.	Tarım İşlikleri Pilot Uygulamasının başlatılması ve yaygınlaştırılması	KUDAKA	İTOM, AtaUNİ, STK'lar, EBB	Ocak 2023 – Aralık 2030
4.2. STRATEJİ - Kentsel tarım bölgelerinin etkin ve verimli biçimde işletilmesi				
4.2.1.	Erzurum'da yerel koordinasyonla üretici birliğinin kurulması	EBB	KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.2.2.	Kamu - özel sektör (belediye - üretici birliği) ortaklığının oluşturulması	EBB	KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.2.3.	İşletmenin çalışma usul ve esaslarının katılımcılıkla belirlenmesi	EBB	KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
4.2.4.	Her hasat döneminde üretimin teşvik edilmesi amacıyla festivaller ve ödüllü yarışmaların organize edilmesi	EBB	KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2023 – Aralık 2026
4.2.5.	Kent yakın çevresinde gelişen uzmanlaşmanın sonraki dönemlerde uygun ilçelere yayılması	EBB	KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2025 – Aralık 2030

5. BİLEŞEN: ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK				
5.1. STRATEJİ - Tarımsal ürünlerin toplanması ve pazarlanması için ortaklık oluşturulması				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
5.1.1.	Kırda yerel koordinasyon ve işbirliğini sağlayan üretici birliklerinin kurulması	EBB	İlçe Belediyeleri, KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
5.1.2.	Bu birliklerin il ve sonrasında bölge genelinde tek bir çatı birlik altında birleşmesi	EBB	İlçe Belediyeleri, KUDAKA, ETSO, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
5.1.3.	Ürünlerin pazar payı ve talep oranlarının planlanması	EBB	İTOM, KUDAKA, ETSO, ETB, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2020 – Aralık 2022
5.1.4.	Üreticiden tüketiciye kadar bilgi yönetim sisteminin kurulması	EBB	İTOM, KUDAKA, ETSO, ETB, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2022 – Aralık 2026
5.1.5.	Üretimde sürekliliği sağlayacak yerel üreticilerin tespit edilmesi ve gerekli durumlarda sözleşmeli üretim yapılması	EBB	İTOM, KUDAKA, ETSO, ETB, Üretici Birlikleri, STK'lar	Ocak 2021 – Aralık 2023
5.1.6.	Üreticilerin başarıya ve kazanç elde edeceğine olan inancını arttırmaya yönelik kampanyalar düzenlenmesi	İTOM	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB	Ocak 2021 – Aralık 2023
5.1.7.	Tarımsal üretime yönelik üreticilere rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi (tarımsal üretimde mentorluk vb.)	İTOM	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB	Ocak 2021 – Aralık 2023
5.1.8.	Kaliteli ve sağlıklı ürün üretimi için modeller geliştirilmesi	İTOM	AtaUni, DATAE, KUDAKA, EBB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.1.9.	Ürün standardizasyonunun sağlanması ve sertifikalandırma girişimlerinde bulunulması	İTOM	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.1.10.	Ürün toplama, depolama, dağıtım, işleme, paketleme ve pazarlama altyapısının oluşturulması	İTOM	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.1.11.	Ürünlerin markalaşması ve pazarlanması için gerekli süreçlerin takip edilmesi	ETSO	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.1.12.	Üreticilere destekler, teşvikler ve projelendirme konularında teknik destek ve danışmanlık sağlanması	İTOM	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2021 – Aralık 2023
5.1.13.	Yerel ürünlerde verimliliğin ve katma değerin artması için Ar – Ge çalışmalarının yürütülmesi	AtaUni, ETÜ	KUDAKA, Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026

5.2. STRATEJİ - Katma değerli tarımsal üretimde Yerel Marketler Birliği Modelinin hayata geçirilmesi				
Eylem No	**Eylem Adı**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama - Bitiş Tarihi**
5.2.1.	KUDAKA öncülüğünde her ilde başlangıç ve koordinasyon toplantılarının yapılması (sekreter kurum KUDAKA olacaktır)	KUDAKA	Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.2.2.	Toplantılar sonunda oluşan il birliklerinin bölgesel birlik altında birleştirilmesi	KUDAKA	Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.2.3.	Bölge ölçeğinde kurulan üretici birlikleri ile Yerel Marketler Birliğinin işbirliği yapmasının sağlanması	KUDAKA	Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.2.4.	Birliğe üye olan yerel marketlerin finansal açıdan teşvik edilmesi (vergi veya sigorta borcu indirimi vb.)	KUDAKA	KOSGEB, KGF	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.2.5.	Yerel ürünlerin ulusal market zincirlerine birlik vasıtasıyla pazarlanması	KUDAKA	Üretici Birlikleri, STK'lar, EBB, ETB	Ocak 2023 – Aralık 2026
5.2.6.	Ön plana çıkan ürünlerin sermaye piyasasının (borsaların) birlik vasıtasıyla bölgede oluşturulması	ETB	KUDAKA, EBB	Ocak 2026 – Aralık 2030
5.2.7.	Bölge dışında birliğin tek bir marka adıyla marketlerinin kurulması	ETB	KUDAKA, EBB	Ocak 2026 – Aralık 2030
5.2.8.	Bu birliğin bölge içinde ve dışında Japonya'da uygulanan yol üstü mağazalarına (Michi-no-Eki) benzer bir yapılanmayla pazarlama yapmasının stratejisinin geliştirilmesi	EBB	KUDAKA, ETB, Üretici Birlikleri, ETSO	Ocak 2026 – Aralık 2030

3. PERFORMANS GÖSTERGELERİ ve ETKİLENEBİLECEK GÖSTERGELER

SeBİGSEP'in izleme ve değerlendirmesi komisyonlarda her toplantı öncesinde hazırlanacak ilerleme raporları ve oluşturulacak çizelgelerden elde edilen bilgilerle KUDAKA Komisyon Koordinatörleri sekretaryasında ifa edilecektir. Bu açıdan etkilenmesi beklenen göstergeler ve eylem ve stratejilerin hangi performans göstergeleri ile ifade edilebileceği Tablo 48'de verilmiştir.

PALANDÖKEN
ERZURUM

Tablo 48. Performans göstergeleri

SENARYO 1: GÜNCEL EĞİLİMLERLE GELİŞİM		PERFORMANS GÖSTERGELERİ							
1. BİLEŞEN	**KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM ve BAYBURT**	**GÖSTERGE**	**MEVCUT DURUM**					**SOMUT ÇIKTILAR**	**BEKLENEN SONUÇLAR**
			BÖLGE / İL	**1**	**2**	**3**	**4**		
STRATEJİ	**1. Erzurum'un sanayi yatırımı için cazip hale getirilmesi**	1) Bölge imalat sanayiinin Türkiye içindeki payı (%)	TR		12				
			TRA1	1,6	9				1 - 5; 2 - 15
		2) İmalat sanayiinin il içi sektörel paylar (%)	Erzurum	0,9	8,7				1 - 5; 2 - 15
			Erzincan	0,4	9,8				1 - 5; 2 - 15
			Bayburt	0,2	9,3				1 - 5; 2 - 15
		1) GSYH Tarım; ülkeye oranı (%)	TRA1	2,1	0,6	0,9	0,9		1 - 5; 2 - 1,5; 3- 1,5;4-1,5
		2) GSYH Sanayi; ülkeye oranı (%)	Erzurum	1,4	0,3	0,6	0,6		1 - 5; 2 - 1,0; 3- 1,5;4-1,0
		3) GSYH Hizmetler; ülkeye oranı (%)	Erzincan	0,5	0,2	0,2	0,2		1 - 1,0; 2 - 1,0; 3- 1,0;4-1,0
		4) GSKD Toplam; ülkeye oranı (%)	Bayburt	0,3	0,0	0,1	0,1		1 - 1; 2 - 0,5; 3- 0,5;4-0,5
EYLEMLER	1.1. Bölge genelinde yatırım yapacak işletmelere yol gösterecek bilgi altyapısının oluşturulması (OSB parsel, tahsis vb.)	Yatırım verisi toplama ve sunma sistemi	Erzurum						
	1.2. Bölgenin sanayi yatırımı imkânlarının ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtılması	1) Tanıtım portalları (OSB; TSO) 2) Fuarlara katılımlar	TRA1	6				1- 10;	
	1.3. Erzurum 2'nci ve Oltu OSB'nin etkin kullanımının sağlanması	1) OSB tahsis edilen parsel (%) 2) OSB üretim yapılan parsel (%)	OSB ADI	1	2				
			BAYBURT	29	11			1 - 100; 2 - 100	
			ERZİNCAN	50	25			1 - 100; 2 - 100	
			ERZİNCAN TARIMA DAYALI İHTİSAS (BESİ)	0	0			1 - 100; 2 - 100	
			ERZURUM MERKEZ I.	1	82			1 - 100; 2 - 100	
			ERZURUM MERKEZ II.	39	0			1 - 100; 2 - 100	
			ERZURUM OLTU	0	0			1 - 100; 2 - 100	
	1.4. KSS'lerin altyapısının iyileştirilmesi	Kullanımdaki KSS Sayısı	Erzurum	9				18	
	1.5. İhtisas OSB'lerin (besi, et-süt, taşa toprağa dayalı) kurulması mevcutların altyapısının tamamlanması	1) OSB tahsis edilen parsel (%) 2) OSB üretim yapılan parsel (%)	ERZİNCAN TARIMA DAYALI İHTİSAS (BESİ)	0	0			1 - 100; 2 - 100	
		İhtisas OSB Sayısı		1				4 Adet	

1. BİLEŞEN	KENDİ DİNAMİKLERİYLE SANAYİDE DAHA FAZLA ÜRETEN ERZURUM ve BAYBURT	GÖSTERGE	MEVCUT DURUM BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**2. Erzurum'un sanayi üretiminin miktar ve kalitesinin arttırılması**	1) Bölge imalat sanayiinin Türkiye içindeki payı (%) 2) İmalat sanayiinin il içi sektörel paylar (%)	Erzurum	0,9	8,7				1 - 5; 2 - 15
EYLEMLER	2.1. Sanayi üreticisinin teknik kapasitesinin arttırılması ve kurumsallaştırılması	Odaya kayıtlı işletme sayısı	Erzurum	-					
	2.2. Örgütlenmenin ve işbirliği kültürünün geliştirilmesi	Sosyal sermaye endeksi	TRA1						
	2.3. Firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik konularında desteklenmesi	Ar – Ge Merkezi olan firma sayısı (2018; TR 1082)	TRA1 (Erzincan)	1				10	
	2.4. Başta bitkisel ve hayvansal ürünler olmak üzere işleme tesislerinin sürekli çalışmasının sağlanması	1) Ülke bitkisel üretim değerine oranı (%:2017) 2) Ülke hayvansal ürünler değerine oranı (%:2017) 3) Ülke kişi başı tarımsal üretim değerine oranı (%:2017)	Erzurum	0,4	1,7	1,8			1- 1,0; 2-3,0; 3-3,0
			Erzincan	0,3	0,3	1,8			1- 1,0; 2-1,0; 3-3,0
			Bayburt	0,05	0,2	1,5			
	2.5. Sanayide alternatif ürünlerin üretilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesi	İmalat sanayinin sektörel girişim sayılarındaki oranı	Erzurum	8,7					%12
			Erzincan	9,8					%12
			Bayburt	9,3					%12
	2.6. Tarımsal hammaddenin üretilmesi, toplanması, taşınması ve işlenmesine yönelik alt yapı ve organizasyon eksikliklerinin giderilmesi	İşleme tesis sayısı	Erzurum	-					
	2.7. Bölge genelinde yeraltı kaynaklarının işlenerek katma değer üretilmesi	İşleme tesisi sayısı	Erzurum	-					
	2.8. Bölge genelinde et ve süt sektörlerine yönelik işleme altyapısının geliştirilmesi	İşleme tesisi sayısı	Erzurum	-					

2.BİLEŞEN	KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**1. Erzurum kent merkezinin lojistik ve aktarma merkezi haline getirilmesi**	1) Demiryolundan taşınan yük (ton) 2) Ağır vasıta sayımı	Erzurum	-					
EYLEMLER	1.1. Palandöken Lojistik Merkezinin fonksiyonel hale getirilmesi	Taşınan Yük (ton)	Erzurum						
	1.2. Yüksek hızlı tren projesinin Erzurum'a kadar getirilmesi	Yapılan görüşme sayısı	Erzurum	-					
	1.3. Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerin ilde tanıtılıp yaygınlaştırılması	Ulaştırma ve depolama girişim sayısı oranı (%)	Erzurum	20					30
	1.4. Taşımacılık, lisanslı depoculuk ve gümrük ve ihracat danışmanlığı gibi destekleyici sektörlerde girişimci yetiştirilmesi	Yeni girişimci sayısı	Erzurum	18					30
	1.5. Bölgede dış ticaret kapasitesinin geliştirilmesi	1) Ülke ihracatındaki oranı (binde)	Erzincan	0,16	68				Binde 1,0
		2) İhracat il sırası	Erzurum	0,10	70				Binde 1,0
			Bayburt	0,01	77				Binde 0,1
	1.6. Markalaşma kültürünün geliştirilmesi ve marka ürünler oluşturulması	Marka başvuru sayısı il özelinde ülkeye oran	Oran (on binde)						
			Erzurum	20					Binde 1
			Erzincan	6,9					On binde 50
			Bayburt	0,9					On binde 25
	1.7. Bölge için alternatif pazar ağlarının ve pazarlama yöntemlerinin geliştirilmesi	Pazar araştırması çalışması sayısı	TRA1						
STRATEJİ	**2. Tarımsal üretimde iş ve güç birliğinin sağlanması**		Erzurum	-					
EYLEMLER	2.1. Var olan tarımsal üretici birlik ve kooperatiflerinin etkin biçimde çalışmasının sağlanması	Kar amacı güden kooperatiflerin bilançoları Kooperatife üye üretici sayısı	Erzurum	-					
	2.2. Ortak tarımsal ürün toplama, depolama, işleme ve paketleme konusunda üreticiler arasında işbirliklerinin geliştirilmesi	Ortaklık tarafından kurulan ve işletilen tesis sayısı	Erzurum	-					
	2.3. Genç tarımsal üreticilere ve girişimcilere özendirici programların düzenlenmesi	Desteklenen genç çiftçi sayısı	Erzurum	-					

2.BİLEŞEN	KAYNAKLARINI ÜRETİME AKTARAN KENT ERZURUM	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
	24. Bölgedeki tarımsal işletmelerin finansmana ulaşım imkanlarının, yönetim becerilerinin ve kurumsal yetkinliklerinin eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile geliştirilmesi	Tarımsal üreticiye verilen eğitim ve danışmanlık faaliyetleri sayısı	Erzurum	-					
	25. Tarımsal desteklerle ilgili tek elden güncel bilgilerin tutulması ve gerekli bilgilendirilmelerin yapılması	Tarımsal desteklerle ilgili yapılan bilgilendirme toplantısı sayısı	Erzurum	-				10 kere/ yıl	
STRATEJİ	**3. Tarımsal hammadde üretimine yönelik fiziksel altyapının iyileştirilmesi**		Erzurum						
EYLEMLER	3.1. Et ve süte yönelik kesimhane, toplama, soğutma, depolama ve işleme tesislerinin iyileştirilmesi	1) Çalışan süt toplama ve soğutma tankı sayısı 2) Kesimhane sayısı 3) Lisanslı depo sayısı 4) Et ve süt işleme tesisi sayısı	Erzurum	-					
	3.2. Modern organize hayvancılık bölgelerinin oluşturulması	Besi OSB sayısı	Erzurum	-				1	
	3.3. Uygun alanlarda seracılık altyapısının oluşturulması	Sera alanı (m2)	Erzurum	-					
	3.4. Doğal ve organik ürün pazarlarının belediyeler tarafından kurulması	Yerel ürün Pazar alanı sayısı	Erzurum	-				1	
	3.5. Su ürünleri için işleme ve dağıtım teknolojilerinin yaygınlaştırılması	Tesis sayısı	Erzurum	-					
STRATEJİ	**4. Ayırt edici ve katma değerli tarımsal üretiminin bölgede yaygınlaştırılması**	1) Ülke bitkisel üretim değerine oranı (%:2017) 2) Ülke hayvansal ürünler değerine oranı (%:2017) 3) Ülke kişi başı tarımsal üretim değerine oranı (%:2017)	Erzurum	0,48	2,85	1,70			1- 1,0; 2 - 4,0; 3 - 3,0
EYLEMLER	4.1. Uygun hayvan ırklarının kullanılmasının teşvik edilmesi	1) Hayvan başına verilen destek miktarı	Erzurum	-					
	4.2. Tıbbi – aromatik bitkilerin üretiminin yaygınlaştırılması	Tıbbi – aromatik bitkilerin üretim miktarı	Erzurum	-					
	4.3. Arı ürünleri üretiminin yaygınlaştırılması	1) Bal dışındaki arı ürünleri miktarı	Erzurum	-					
	4.4. Silaj ve silajlık bitkisel üretimin yaygınlaştırılması	1) Silaj üretim miktarı 2) Silaj destekleri	Erzurum	-	-				
	4.5. Bölgede yerli tohum üretiminin desteklenmesi	1) Yerli tohum üretim miktarı (ton/yıl)	Erzurum	-					

	4.6. Sözleşmeli tarımsal üretimin yaygınlaştırılması	1) Sözleşmeli üretim yapan üretici sayısı	Erzurum	-					
	4.6. Bayburt'ta doğal kaba yem üretim ve satışının arttırılması	1) Kaba yem üretim miktarı (ton/yıl)	Erzurum	0				1	
	4.6. İkincil arı ürünlerinin işleme ve paketleme merkezi kurulması	İkincil Arı Ürünleri Merkezi Sayısı	Erzurum	0				1	
	4.6. Bölgede organik üretim havzalarının ilan edilip markalaştırılması	Organik üretim havza sayısı	Erzurum	0					1
	4.6. Örnek entegre organik tarım işletmelerinin kurulması	Örnek entegre organik tarım işletmelerinin sayısı	Erzurum	0				3	20
		GÖSTERGE	**BÖLGE / İL**	**1**	**2**	**3**	**4**	**SOMUT ÇIKTILAR**	**BEKLENEN SONUÇLAR**
3. BİLEŞEN	**KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM**	1) Turist sayısı (kişi) 2) Geceleme Sayısı (gece) 3) Hizmetler sektörünün GSYH içindeki oranı (%)	Erzurum	517256	824899	56,5			1 – 1.100.000 2 - 2.000.000 3 – 65 %
STRATEJİ	**1. "Kışı(N) Yaşayan ve Karı Eğlenceli Hale Getiren Erzurum" temasının gerçekleştirilmesi**	Erzurum Yaşanabilirlik Göstergeleri (iller sıralaması)	Erzurum	52					20
EYLEMLER	1.1. "Erzurum Kış Kenti Tasarım Rehberi"nin hazırlanması ve uygulanması	Kış Kenti Tasarım Rehberi	Erzurum	0				1	
	1.2. Rehber hazırlığında katılımcılığın üst düzeyde sağlanması için faaliyetler yapılması	Toplantı sayısı	Erzurum	0				20	
	1.3. Hazırlık ve uygulama aşamalarında örnek kentlerin incelenmesi	Seyahat sayısı	Erzurum	0				8	
	1.4. Oluşturulacak rehberin uygulanması için kurumlar arası koordinasyonun KUDAKA tarafından yapılması	Toplantı sayısı	Erzurum	0				8	
STRATEJİ	**2. Kışa uyumlu sosyal ve ekonomik hayatın kent merkezinde oluşturulması**	1) Kışın yapılan etkinlik sayısı 2) Hizmetler sektörünün GSYH içindeki oranı (%)	Erzurum	0	56,5				65 %
EYLEMLER	2.1. Kent merkezinde sosyal hayatın canlandırılmasına dair etkinliklerin kurgulanması	Etkinlik sayısı	Erzurum	1				20	
	2.2. "Bir de kışın gör" mottosuna uygun biçimde kış kenti estetiğinin kentin her detayına hakim kılınması	Tasarım sayısı	Erzurum	0				20	
	2.3. Kentsel alanda akıllı kent ilkelerinden hareketle ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi (teleferik, hafif raylı sistem)	Ulaşım alternatifi sayısı	Erzurum	2				5	
	2.4. Kent merkezinin kış aylarında da yürünebilir ve gezilebilir hale getirilmesi	1) Bisiklet yolu uzunluğu (km) 2) Yaya yolu (aksı) uzunluğu (km)	Erzurum	0	0			1 – 100 km 2 – 20 km	

3.BİLEŞEN	KENT MERKEZİYLE BÖLGESEL CAZİBE ODAĞI ERZURUM	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
	2.5. Bisiklet kullanan kent kavramının yerel halka benimsetilmesi için fiziki altyapının oluşturulması	Bisiklet yolu uzunluğu (km)	Erzurum	0				100km	
	2.6. Okul bahçelerinde kayakla ve karın eğlence amaçlı kullanımıyla ilgili altyapının oluşturulması	Kara duyarlı okul bahçesi sayısı	Erzurum	0				30	
	2.7. Yaratıcı (creative) sanat kenti kimliği için kapalı mekanlarda ve altyapısı hazırlanmış dış mekanlarda görsel ve işitsel sanat etkinliklerine yer verilmesi (konser ve sergi sayısının arttırılması)	Etkinlik sayısı (iç mekan)	Erzurum	-				100	
	2.8. Kış ve spor turizmine yapılan yatırımlara yenilerinin eklenmesi için lobi faaliyetlerine girişilmesi	Lobi faaliyeti sayısı (toplantı, ziyaret vb.)	Erzurum	-				100	
	2.9. Mega etkinliklere adaylık konularının her zaman kentin gündeminde tutulması	Basın açıklamaları, toplantılar	Erzurum	-				100	
	2.10. Kitlelerin ilgisini çeken trend ve yeni tip yarışma ve spor etkinliklerinin (survivor kış gibi) kent ve il genelinde yapılması için girişimlerde bulunulması	Lobi, toplantı, reklam	Erzurum	-				100	
	2.11. Kentin sosyal ve ekonomik anlamda daha cazibeli hale gelmesi için alışveriş turizmini artıracak festival etkinliklerinin kurgulanması	Alışveriş festivali sayısı	Erzurum	1				2	
	2.12. Kentin cazibesini arttıracak, marka değeri katacak imza projelerin, marka yapıların ve eserlerin yapılması	İmza Proje sayısı	Erzurum	0				5	
	2.13. Kışın daha etkin kullanılabilen semt, mahalle ve bölge parklarının oluşturulması	Park sayısı	Erzurum					10	
	2.14. Kışın gece aydınlatmalarının daha estetik ve vurgulu yapılması	Estetik amaçlı aydınlatılmış alan büyüklüğü (ha)	Erzurum					10 ha	
	2.15. Dış mekanda kışın yoğun ilgi gören çarşıların tasarımı ve sokak arası pazarların kurgulanması	Kışa duyarlı çarşı sayısı	Erzurum	0				4	
	2.16. Kış şartlarında daha çok gelir getiren iş ve işletme modellerinin geliştirilmesi	Kışa duyarlı inovatif işletme sayısı (ödüllü)	Erzurum	-				-	
	2.17. Kentte danışma, duyuru ve bilgilendirme ağının yaygınlaştırılması	Hizmet eden portal sayısı	Erzurum	0				4	
	2.18. Kentin kalkınmasına fayda sağlayacak yöresel ürünler ve tanıtım fuarlarının düzenlenmesi,	Fuar sayısı	Erzurum	1				5	

		GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
4. BİLEŞEN	**YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ**	Turist sayısı 1) Yerli geliş 2) Yabancı geliş 3) Yerli geceleme 4) Yabancı geceleme	Erzurum	469296	47960	740378	84521		1- 1 Milyon 2-100 bin 3-1,85 milyon 4- 150 bin
STRATEJİ	**1. Yaz etkinliklerinin kurgulanması**	Yıllık etkinlik sayısı	Erzurum	0				10 (yazın)	
EYLEMLER	1.1. 2012 yılında KUDAKA öncülüğünde gelişimine hız verilen yüksek irtifa yaz sporcu kamplarının	1) Tesis sayısı 2) Takım sayısı	Erzurum	15	70			1- 30; 2-140	
	1.2. Yazın kamp dönemlerinde kentte ulusal ve uluslararası çapta "büyük spor organizasyonlarının" yapılması.	Turnuva sayısı	Erzurum	0				1	
	1.3. Turizm değer zincirinde yer alan tüm hizmetler sektöründe kalitenin arttırılması, standardın oluşturulması, sertifikasyon, eğitim ve izleme faaliyetlerinin ETSO ve ESOB tarafından gerçekleştirilmesi	Sertifikasyon sayısı	Erzurum	0				2	
	1.4. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisinde kent merkezi özelinde hedeflenen şehir keşif rotası ve bağlı alt projelerin hayata geçirilmesi	Eylem planından hayata geçirilen proje sayısı	Erzurum	0				20	
	1.5. Yine aynı stratejide gençlerin ve kadın girişimcilerin ekonomik hayata katılmaları konusunda önerilen projelerin uygulanması	Eylem planında girişimcilikle ilgili hayata geçirilen proje sayısı	Erzurum	0				20	
	1.6. Özel sektörün şehir otelleri, özel hastaneler, okullar ve üniversiteler açmak amacıyla bölgeye davet edilerek tanıtım toplantılarının düzenlenmesi (TTYD, TÜSİAD, TÜRSAB komiteleri)	Yatırım tanıtım organizasyonu sayısı	Erzurum	-				4	
	1.7. Üniversite öğrencilerinin kent yaşamına etkin bir biçimde katılabilmesi için yaş grubuna özel aktivitelerin yapılması	Aktivite sayısı	Erzurum	0				4	

4.BİLEŞEN	YIL BOYU DEVAM EDEN İNSAN HAREKETLİLİĞİ	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**2. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Takvimlendirilmiş Etkinlikler"in kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması**	Etkinlik takvimi sayısı	Erzurum	0				4	
EYLEMLER	2.1. Belediyeler, turizm değer zincirindeki özel sektör, STK ve ilgili kamu kurumlarından yerel aktörlerin bir araya getirilmesi	Turizm temalı oluşturulan çalışma grubu, platform, komite vb. sayısı	Erzurum	0				-	
	2.2. Başta kış turizmi için gelenler olmak üzere ziyaretçilerin kalış sürelerini uzatmak ve harcamalarını artırmak amacıyla kentsel mekanda düzenlenecek etkinliklerin ve gerçekleştirileceği yerlerin belirlenmesi	Belirlenen etkinlik, yer ve sorumlu aktör sayısı	Erzurum	0				-	
	2.3. Belirlenen aktivitelerin bir haftaya yayılı olarak hep aynı gün ve saatte gerçekleştirilmesinin sağlanması amacıyla sorumlu aktörün belirlenmesi			0				-	
	2.4. Bu aktivitelerin başarıyla yapılıp yapılmadığının denetlenmesi ve geri bildirim alınması	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				-	
STRATEJİ	**3. Gelirlerin tabana yayılması için kent merkezinde "Serbest Etkinliklerin" kurgulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması**	Etkinlik sayısı							
EYLEMLER	3.1. Kış golfu turizmi için fiziksel altyapının oluşturulması ve tanıtımın yapılması	1) Golf sahası sayısı 2) Organizasyon sayısı	Erzurum	0	0			1- 1; 2 - 4	
	3.1. Kışın atın ve atlı kızağın kullanılması								
	3.1. Oltu Taşı Festivalinin her yıl yapılması	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				1	
	3.1. Buzdan Heykel Sergisi gibi sanatsal faaliyetlerin düzenlenmesi	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				4	
	3.1. Yerel hediyelik eşya üretici kadın girişimci ve STK'lara sabit pazar yerleri sunulması	Pazar yeri	Erzurum	0				1	
	3.1. Erzurum Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin kurulması	Müze	Erzurum	0				1	
	3.1. Sulak alanda ve Köse Mehmet Köyündeki termal suyla dört mevsim kullanılabilecek bir rekreasyon – oyun – eğlence alanının oluşturulması	Eğlence alanı	Erzurum	0				1	
	3.1. Yarış atlarının performans kampının oluşturulmasına dönük araştırmanın yapılması	Rapor sayısı	Erzurum	0				1	
	3.1. Yerel halkın ünlü sanatkarlarla beraber katıldığı yaratıcı kar ve buzdan obje tasarımları yarışmalarının yapılması	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				1	
	3.1. Eğlence amaçlı kar bisikleti, kızak ve eğlenceli kış sporlarının yerel halk tarafından yapılmasının sağlanması	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				4	
	3.1. Kış temalı toplantı ve uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapılması (kış kentleri, kış turizmi konferansları, defileler, araba tanıtımı, şovlar vs.)	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				4	
	3.1. KUDAKA tarafından gelenekselleştirilen Ulusal Turizmde İnovasyon Konferansları ve bölge turizmine katkı ödüllerinin devam ettirilmesi	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				1	

STRATEJİ	**4. Erzurum'un kış kenti kimliği ile tanıtımının yapılması**	Etkinlik sayısı	Erzurum	0				1	
EYLEMLER	4.1. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı içerisindeki tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya dönük proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi	Eylem Planından hayata geçirilen tanıtım etkinliği sayısı	Erzurum	0				1	
	4.2. Eylem planı içerisinde önerilen oyun yazımı, TV dizisi çekimi, fuarlara katılım gibi kurguların ayrı ayrı ele alınarak tanıtımın yapılması	Eylem Planından hayata geçirilen tanıtım etkinliği sayısı	Erzurum	0				1	
	4.3. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planının yerel aktörlerle güncellenmesi	Eylem Planı Sayısı	Erzurum	0				1	
	4.4. Kurulan tanıtım portalının aktive edilmesi (kuzeydogu.com; northeast.com)	Portal sayısı	Erzurum	0				1	
	SENARYO 2: YENİLİKÇİ VE TETİKLEYİCİ BİLEŞENLERLE GELİŞME								
1. BİLEŞEN	**ENERJİ "HUB"I ERZURUM**	**GÖSTERGE**	**BÖLGE / İL**	**1**	**2**	**3**	**4**	**SOMUT ÇIKTILAR**	**BEKLENEN SONUÇLAR**
STRATEJİ	**1. Erzurum'un enerji koridorları üzerinde olmasının avantajlarından yararlanması**		Erzurum						
EYLEMLER	1.1. Erzurum Petrol Rafinerisi fikrinin fizibilitesinin yapılarak proje haline getirilmesi	Fizibilite ve proje sayısı	Erzurum	0				1	
	1.2. Erzurum Rafinerisi projesi konusunda yerel birlikteliğin sağlanması	Tanıtım faaliyeti sayısı	Erzurum	0					
	1.3. Erzurum Rafinerisi projesinin üst yöneticiler seviyesinde lobisinin yapılması	Tanıtım faaliyeti sayısı	Erzurum	0					
STRATEJİ	**2. Erzurum'un alternatif enerji potansiyelinden daha fazla yararlanması**		Erzurum						
EYLEMLER	2.1. Yüksek güneşlenme şiddeti nedeniyle özellikle kışın evsel ısıtmada güneş enerjisinin kullanılması	Alternatif enerji kaynaklarından üretilen elektrik miktarı (MW)	Erzurum	0					
	2.2. Kent merkezinde binaların güneş enerjisini kullanır hale getirilmesi	Güneş enerjisi kullanan bina sayısı	Erzurum	0					
	2.3. Enerji bitkilerinin ve enerji ormanlarının yetiştirilmesinin teşvik edilmesi	Ekilen alan (ha)	Erzurum	0					
	2.4. Çat ve Hamam Deresi gibi kente yakın bölgelerden başlayarak jeotermal kaynaklardan daha fazla yararlanılması	Tesis sayısı	Erzurum	0					
STRATEJİ	**3. Mekansal olarak çekici ve ümit vadeden alanların oluşturulması**		Erzurum	0					
EYLEMLER	3.1. Kentsel çöküntü bölgesi haline gelmiş alanların yeniden canlandırılması	Yeniden canlandırılan kentsel mekan (ha)	Erzurum	0					
	3.2. Uluslararası büyük ölçekli organizasyonlar için kent içerisindeki atıl alanların değerlendirilmesi	Alan sayısı	Erzurum	0					
	3.3. Tarihi değerlere sahip yapıların ve bölgelerin kente kazandırılması	Alan sayısı	Erzurum	0					

	3.4. Buz otel gibi yeni ve özgün yapıların oluşturulması	Yapı sayısı	Erzurum	0					
	3.5. Kent merkezine yakın termal tesislerin (Aziziye, Pasinler) sağlık turizmine de hizmet edecek şekilde modernize edilmesi	Modernize edilen tesis sayısı	Erzurum	0					
	3.6. Kent merkezine yakın bir alanda lojistik ve aktarma merkezi görevi görecek bir yerleşimin oluşturulması fikrinin kentin gündemine alınması	Koordinasyon toplantıları sayısı	Erzurum	0					
2. BİLEŞEN	**KENTTE VE KIRDA TARIMSAL ÜRETİM VE KALİTELİ YAŞAM MERKEZLERİ SUNAN BÖLGE**	**GÖSTERGE**	**BÖLGE / İL**	**1**	**2**	**3**	**4**	**SOMUT ÇIKTILAR**	**BEKLENEN SONUÇLAR**
STRATEJİ	**1. Model ekoköylerin oluşturulması**	Model ekoköy sayısı	Erzurum	-					
EYLEMLER	1.1. Erzurum'da özellikle Çoruh havzasında ve diğer uygun alanlarda ekoköylerin seçimi için kriter setlerinin oluşturulması	Toplantı / Görüşme sayısı	Erzurum	-					
	1.2. Saha çalışmalarından elde edilecek bulgulara göre kriterlere uyan yerleşimlerin puanlanarak sıralanması	Sıralanan yerleşim sayısı	Erzurum	-					
	1.3. Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması için Erzurum'da ve Erzurum dışında yaşayan (bölgeden çıkmış kişilerden ve derneklerden vb.) yerli halktan görüş alınması	Toplantı / Görüşme sayısı	Erzurum	-					
	1.4. Ekoköy tasarım projesi ve rehberinin hazırlanması	Kır yerleşim tasarım rehberi sayısı	Erzurum	-				1 (her yerleşim için)	
	1.5. Pilot uygulama için seçilen üç köyün ekoköye dönüştürülmesi	Ekoköy sayısı	Erzurum	-				3	
STRATEJİ	**2. Bölge genelinde kır yerleşimlerinde yerele özgü ve geleneksel kimlikli mekânların oluşturulması**	Kır yerleşimi sayısı	Erzurum	-					
EYLEMLER	2.1. Kır yerleşimlerinin kimliklerinin belirlenmesi	Doküman sayısı	Erzurum	-				1 (her yerleşim için)	
	2.2. Kırda mekânsal tasarım rehberlerinin geliştirilmesi	Tasarım rehberi	Erzurum	-				1 (her yerleşim için)	
	2.3. Tarihi kimlikli kırsal alanlarda korumanın tesis edilmesi için tarihi değerlerin tespit ve tescil edilmesi	Tescil edilen varlık sayısı	Erzurum	-					
	2.4. Sonradan eklenen yapıların tarihi kimliğe ve özgünlüğe uydurulması	Proje sayısı	Erzurum	-					
	2.5. Mevcut varlıkların işlevselleştirilmesi	İşlevselleştirilen varlık sayısı	Erzurum	-					
STRATEJİ	**3. Bölgede başta ekoköylerde olmak üzere kırda sosyal altyapının iyileştirilmesi**								
EYLEMLER	3.1. Kırın kültürüne uygun etkinliklerin yapılması	Etkinlik sayısı	Erzurum	-				1 (yıllık; her yerleşimde)	
	3.2. Doğal yaşam, birliktelik ve iş birliği gibi sosyal hayata dair konularda kır halkının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi	Etkinlik sayısı	Erzurum	-				1 (yıllık; her yerleşimde)	
	3.3. Bilinç ve görgü artırımı için uygulama örneklerinin görülmesi	Etkinlik sayısı	Erzurum	-				2 (yıllık)	
	3.4. Bölge üniversitelerinin öğrenci etkinliklerinin kıra çekilmesi	Etkinlik sayısı	Erzurum	-				6 (yıllık)	

3. BİLEŞEN	KIRDA DAHA FAZLA ÜRETİM VE YÜKSEK KATMA DEĞER	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**1. Başta ekoköyler olmak üzere kırda yeni üretim tiplerinin kurgulanması**								
EYLEMLER	1.1. Özgünlük haritalarının oluşturulması	Hazırlanan mekansal gösterim sayısı	Erzincan	-				1 (dönem boyunca)	
	1.2. Ekoköyler de dahil olmak üzere kırda tarımsal ürün deseninin planlanması	Plan sayısı	Erzincan	-				1 (yıllık)	
	1.3. Alana uygun modern / yenilikçi tarım tekniklerinin ve üretim süreçlerinin yaygınlaştırılması amacıyla pilot üretimlerin yapılması	Pilot üretim alanları (ha)	Erzincan	-					
	1.4. Alternatif enerji ile (güneş ve jeotermal) ısıtılan seraların kurulması ve bunlara yönelik kümelenme çalışmalarının yapılması	Sera alanı (ha)	Erzincan	-					
	1.5. İklim koşullarından kaynaklı kendi mevsiminden daha geç olgunlaşan ürünlerin (çilek, vişne, kiraz, karpuz vb.) üretiminin yapılması (geç turfanda).	Ürün çeşidi sayısı	Erzincan	-					
STRATEJİ	**2. Başta ulusal çapta tanınanlar olmak üzere yerel ürünlerin korunması için "bir köy bir ürün" modelinin bölgeye özgü biçimde kurgulanması**	Kişi başı tarım geliri (2017; TL)	Erzurum Erzincan Bayburt	7.102 7.073 5.889					10.000 (TL)
EYLEMLER	2.1. Köylere özgü yerel ürünlerin tespit edilmesi ve yoksa coğrafi işaretlerinin alınması	Coğrafi işaretli ürün sayısı	Erzurum Erzincan Bayburt	9 3 2				20 (Erzincan)	
	2.2. KUDAKA koordinasyonunda konu uzmanı yerel aktörlerden bir çalışma grubunun oluşturulması	Çalışma grubu toplantı sayısı	Erzurum	-					
	2.3. Özgünlük ve yerel ürün desenine göre "Bir Köy Bir Ürün" modeli için alanların belirlenmesi	Belirlenen köy sayısı	Erzurum	-					
	2.4. Bu üretim modelinde yer alacak aktörlerin belirlenmesi	Aktör sayısı	Erzurum	-					
	2.5. Belirlenen aktörlerin harekete geçmesine yönelik programların düzenlenmesi	Program sayısı	Erzurum	-					
	2.6. Bu ürünlere katma değer katmak, kalite ve tadını muhafaza etmek için yapılacak yenilikçi yaklaşımların belirlenmesi	Yenilikçi ürün sayısı	Erzurum	-					
STRATEJİ	**3. Başta ekoköyler olmak üzere kırda üretim, eğitim, eğlence ve tanıtım ayaklarını içeren kırda yaşamı özendirme kampanyasının yürütülmesi**		Erzurum	-					
EYLEMLER	3.1. Doğal ve sağlıklı gıdaların sunulması (uygun sunum mekanlarının oluşturulması)	İşletme sayısı	Erzurum	-					
	3.2. Kentte yaşayan farklı yaş ve sosyo-ekonomik gruplardan kişilerin kırsal yaşamla ilgili yerinde bilgilendirilmesi	Tanıtım faaliyeti sayısı	Erzurum	-					
	3.3. Avrupa Birliği benzeri fon destekleriyle Uluslararası Kırsal Gençlik Projelerinin hayata geçirilmesi	Proje sayısı	Erzurum	-					
	3.4. Bölge diasporasına (bölge kökenliler) özel tanıtım programlarının düzenlenmesi	Tanıtım faaliyeti sayısı	Erzurum	-					

4. BİLEŞEN	KENTSEL TARIM UYGULAMALARI	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**1. Tahsisli bahçeler modeliyle kentlerin yakın çevresinde tarımsal üretime geçilmesi**	Oluşturulan bahçe alanı büyüklüğü (ha)	Erzurum	-					
EYLEMLER	2.1. KUDAKA koordinasyonunda konunun uzmanı yerel aktörlerin yer aldığı bir çalışma grubunun oluşturulması	Grup toplantı sayısı	Erzurum	-					
	2.2. Kent merkezi için ekolojik koridor görevi de görecek kentsel tarım bölgelerinin ve tahsisli bahçelerin yer seçiminin yapılması	Uzman odak grup toplantısı sayısı	Erzurum	-					
	2.3. Bu alanlarda uygulanabilir tarımsal üretim tipinin ve ürün deseninin belirlenmesi	Karar verilen ürün sayısı	Erzurum	-					
	2.4. Erzurum kent merkezinin kuzeydoğu yönünde sera alanlarının oluşturulması	Sera alanı büyüklüğü (ha)	Erzurum	-					
	2.5. Kışın seracılığın yapılabilmesi için kentlerin atık ısısının, jeotermal kaynağın (Erzurum - Kösemehmet köyündeki gibi) ve güneş enerjisinin kullanılabilme imkanlarının araştırılması	Rapor sayısı	Erzurum	-					
	2.6. Ulaşım ve sulama suyu altyapısının oluşturulması	Sulanabilir arazi büyüklüğü	Erzurum	-					
	2.7. Tarım İşlikleri Pilot Uygulamasının başlatılması ve yaygınlaştırılması	Pilot uygulama sayısı	Erzurum	-					
STRATEJİ	**2. Kentsel tarım bölgelerinin etkin ve verimli biçimde işletilmesi**	İşletme sayısı	Erzurum	-					
EYLEMLER	3.1. Erzurum ve Erzincan'da belediyelerin koordinasyonu ile üretici birliğinin kurulması	Birlik sayısı	Erzurum	-					
	3.2. Kamu - özel sektör (belediye - üretici birliği) ortaklığının oluşturulması	Ortaklık sayısı	Erzurum	-					
	3.3. İşletmenin çalışma usul ve esaslarının katılımcılıkla belirlenmesi	Toplantı sayısı	Erzurum	-					
	3.4. Her hasat döneminde üretimin teşvik edilmesi amacıyla festivaller ve ödüllü yarışmaların organize edilmesi	Organizasyon sayısı	Erzurum	-					
	3.5. Kent yakın çevresinde gelişen uzmanlaşmanın sonraki dönemlerde uygun ilçelere yayılması	Kentsel tarım yapan ilçe sayısı	Erzurum	-					

5. BİLEŞEN	ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**1. Tarımsal ürünlerin toplanması ve pazarlanması için ortaklık oluşturulması**	Ortaklık sayısı	Erzurum	-					
EYLEMLER	1.1. Kırda yerel koordinasyon ve işbirliğini sağlayan üretici birliklerinin kurulması	Birlik sayısı	Erzurum	-					
	1.2. Bu birliklerin il ve sonrasında bölge genelinde tek bir çatı birlik altında birleşmesi	Birlik sayısı	Erzurum						
	1.3. Ürünlerin pazar payı ve talep oranlarının planlanması	Plan sayısı	Erzurum	-				1 (yıllık)	
	1.4. Üreticiden tüketiciye kadar bilgi yönetim sisteminin kurulması	Kurulan sistem	Erzurum						
	1.5. Üretimde sürekliliği sağlayacak yerel üreticilerin tespit edilmesi ve gerekli durumlarda sözleşmeli üretim yapılması	Sözleşmeli üretim yapan üretici sayısı	Erzurum	-					
	1.6. Üreticilerin başarıya ve kazanç elde edeceğine olan inancını arttırmaya yönelik kampanyalar düzenlenmesi	İl ve bölgesel ürün yarışmaları sayısı	Erzurum	-				1 (yılda)	
	1.7. Tarımsal üretime yönelik üreticilere rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi	Danışmanlık hizmeti sayısı	Erzurum	-					
	1.8. Kaliteli ve sağlıklı ürün üretimi için modeller geliştirilmesi	Geliştirilen model sayısı	Erzurum	-					
	1.9. Ürün standardizasyonunun sağlanması ve sertifikalandırma girişimlerinde bulunulması	Sertifikalandırma faaliyeti sayısı	Erzurum	-					
	1.10. Ürün toplama, depolama, dağıtım, işleme, paketleme ve pazarlama altyapısının oluşturulması	Tesis sayısı	Erzurum	-					
	1.11. Ürünlerin markalaşması ve pazarlanması için gerekli süreçlerin takip edilmesi	Ulusal ölçekte markalaştırılan ürün sayısı	Erzurum	-				5 (dönem boyunca)	
	1.12. Üreticilere destekler, teşvikler ve projelendirme konularında teknik destek ve danışmanlık sağlanması	Bilgilendirme Faaliyeti Sayısı	Erzurum	-				1 (ayda)	
	1.13. Yerel ürünlerde verimliliğin ve katma değerin artması için Ar – Ge çalışmalarının yürütülmesi	İnovasyonu yapılan yerel ürün sayısı	Erzurum	-				10 (yılda)	

5. BİLEŞEN	ÜRETİMDE VE PAZARLAMADA BİRLİKTELİK	GÖSTERGE	BÖLGE / İL	1	2	3	4	SOMUT ÇIKTILAR	BEKLENEN SONUÇLAR
STRATEJİ	**2. Katma değerli tarımsal üretimde Yerel Marketler Birliği Modelinin hayata geçirilmesi**	Kurulan birlik sayısı	TRA1 Erzurum	0				3 (1)	
EYLEMLER	2.1. KUDAKA öncülüğünde her ilde başlangıç ve koordinasyon toplantılarının yapılması	Toplantı sayıları	Erzurum	-				1 adet	
	2.2. Toplantılar sonunda oluşan il birliklerinin bölgesel birlik altında birleştirilmesi	Bölgesel birlik sayısı	Erzurum	-				1 adet	
	2.3. Bölge ölçeğinde kurulan üretici birlikleri ile Yerel Marketler Birliğinin işbirliği yapmasının sağlanması	İşbirliği girişimi başlığı sayısı	Erzurum	-				10 adet	
	2.4. Birliğe üye olan yerel marketlerin finansal açıdan teşvik edilmesi	Yıllık destek programı sayısı	Erzurum	-				2 dönem	
	2.5. Yerel ürünlerin ulusal market zincirlerine birlik vasıtasıyla pazarlanması	Pazarlanan yerel ürün sayısı	Erzurum	-				10 çeşit	
	2.6. Ön plana çıkan ürünlerin piyasasının (borsaların) birlik vasıtasıyla bölgede oluşturulması	Kurulan borsa sayısı	Erzurum	-				1	
	2.7. Bölge dışında birliğin tek bir marka adıyla marketlerinin kurulması	Kurulan market sayısı	Erzurum	-				1	
	2.8. Bu birliğin bölge içinde ve dışında Japonya'da uygulanan yol üstü mağazalarına (Michi-no-Eki) benzer bir yapılanmayla pazarlama yapmasının stratejisinin geliştirilmesi	Pazarlama Strateji Belgesi Sayısı	Erzurum	-				1	

PROJE EKİBİ

Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejileri ve Eylem Planı hazırlama projesi Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyeleri ile Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı bünyesinde kurulan ve Araştırma ve Planlama Birimi Başkan ve Uzmanları ile diğer birimlerin başkanlarından oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Ekibe belirli senaryolar özelinde dış uzmanlar da destek sağlamıştır.

Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Böl.	**Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)**
Prof. Dr. Süleyman TOY (Proje Yöneticisi)	Prof. Dr. Osman DEMİRDÖĞEN (Genel Sekreter)
Dr. Öğr. Üyesi Doğan DURSUN	Emine Bilgen EYMİRLİ
Dr. Öğr. Üyesi Defne DURSUN	Fatih YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Tuna BATUHAN	Sinan BEYAZBULUT
Arş. Gör. Yaşar OKUDAN	
Arş. Gör. Cansu GÜLLER	
Arş. Gör. Ahmet Burak KAYA	

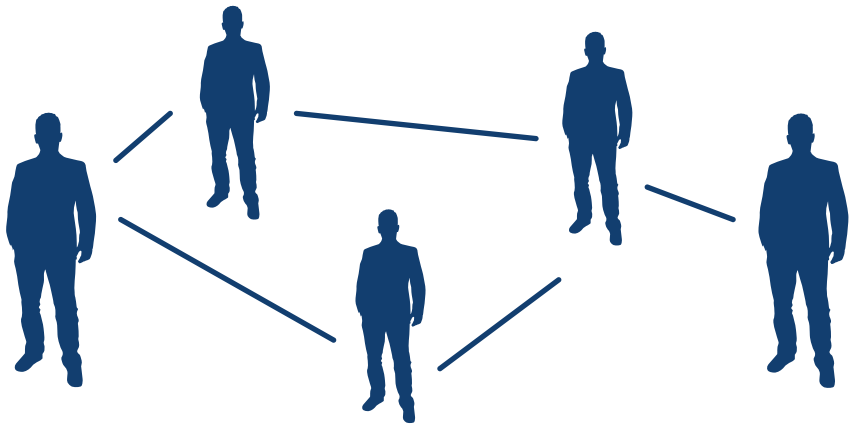

KAYNAKÇA

KGM 2018. Karayolları Genel Müdürlüğü 2017 Faaliyet Raporu. (http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Kurumsal/FaaliyetRaporu/2017Faaliyet.pdf erişim 11.11.2018; 00.36)

TCDD 2018. T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü (TCDD) 2017 Sektör Raporu. (http://www.tcdd.gov.tr/files/istatistik//2017sektorrapor.pdf erişim10.11.2018; 12.52)

EK1

TRA1 BÖLGESİ KALKINMA POLİTİKALARINI YÖNLENDİREN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR VE ÖNGÖRÜ LİTERATÜRÜ

Erzurum
2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET 119
1. TRA1 BÖLGESİ KALKINMA POLİTİKALARINI YÖNLENDİREN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR 120
1.1. ULUSAL ÖLÇEKTEKİ PLANLAR 120
1.2. BÖLGESEL ÖLÇEKTEKİ PLANLAR 122
1.3. GENEL DEĞERLENDİRME 129
1.3.1. ÇEVRE DÜZENİ PLANI ve TRA1 BÖLGESİ ÖNERİ PROJELER ve MEKANSAL KARARLAR 129
1.3.2. ULAŞIM KARARLARI 138
1.3.3. YERLEŞME ALANLARINA İLİŞKİN KARARLAR 139
1.3.4. DİĞER MEKANSAL KARARLAR 144
2. ÖNGÖRÜ LİTERATÜRÜ 146
2.1. ANDORRA PRENSLİĞİ 147
2.2. EDINBURGH 150
2.3. EUSKADİ, PAÍS VASCO, BASQUE COUNTRY 152
2.4. EDMONTON 153
2.5. "MİCHİ-NO-EKİ" ÖRNEĞİ 156
2.6. "POBLE ESPANYOL" ÖRNEĞİ 159
2.7. YARATICI TURİZM MODELİ 160
2.8. BÜYÜK ÇAPLI ORGANİZASYONLAR 162
2.9. ANALİZ 163

TABLOLAR

Tablo 1. ÇDP nüfus kabulleri 132
Tablo 2. ÇDP sektörel dağılım öngörüsü 137
Tablo 3. Andorra'ya ait bazı göstergeler 147
Tablo 4. Edinburgh göstergeler (CEC, 2017) 150
Tablo 5. Bilbao'ya ait bazı göstergeler 152
Tablo 6. Edmonton'a ait bazı göstergeler 153
Tablo 7. İller itibariyle genel bütçe vergi gelirleri 155
Tablo 8. Andorra ve Bayburt'a ait bazı göstergeler 156

ŞEKİLLER

Şekil 1. Andorra'nın nüfus göstergeleri 148
Şekil 2. Andorra'nın milli gelirinin seyri 148
Şekil 3. Tipik bir Michi-no-Eki tasarım 156
Şekil 4. Michi-no-Eki Kiso Narakawa, Shiojiri şehri, Nagano Bölgesi 157
Şekil 5. Poble Espanyol Planı 159
Şekil 6. Yaratıcı Turizm İş Modeli 161

ÖZET

TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlıkları kapsamında mevcut durumda yürürlükte olan veya bölgeyle ilgili geçerli içeriğe sahip planlama literatürü (üst ölçekli sosyoekonomik gelişme planları ve stratejileri) taranarak senaryoların sınırları daraltılmış ve çerçeve oluşturulmuştur. Bununla beraber, bazı senaryo ve altındaki strateji ve projelerin oluşturulması aşamasında ise daha önce benzer tecrübeleri yaşamış ülke, bölge ve kentler "öncü bölge" olarak ele alınmış ve "öngörü literatürü" adı altında değerlendirilmiştir. TRA1 Bölgesi kalkınma politikalarını yönlendiren üst ölçekli planlar olarak küresel çapta gündemde olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015 – 2030), Ulusal Kalkınma Planları (Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2014-2018), Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014 – 2023) Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023), Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013), Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023), Doğu Anadolu Projesi (DAP) Eylem Planı, Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) Eylem Planı, Ekonomik-Toplumsal-Mekânsal Örgütlenme İçin Dar Bölgeli Polarize Model; Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı (2005), Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı (2014-2023), 1/100.000 Ölçekli TRA1 Bölge Planı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı; İl Yatırım Alanları Rehberleri, İl Tanıtım ve Yatırım Stratejileri, İl Özel İdareleri İl Strateji Planları, Çevre Düzeni Planları ve İmar Planları ele alınmıştır. Bu planlar arasında önemli yaklaşım farklılıkları olsa da potansiyeller bazında alt-bölgeler belirlenmesi, bunlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek arttırılması, bölgenin sadece kendi içinde değil, ulusal ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde çok daha geniş bölgesel ilişkiler bağlamında düşünülmesi, farklı planlama ve uygulama kademelerinde katılımın sağlanarak planın aktörlerce sahiplenilmesinin sağlanması gibi benzer hedefler tanımlanmıştır. Öngörü literatürü olarak ele alınan öncü bölgelerden, Andorra, kış turizmi ve vergisiz/düşük vergili alışveriş; Edinburgh hizmetler sektöründeki gelişim (eğitim ve finans, turizm), üniversitelerin kalkınmaya katkısı, Pais Vasco (Bask Bölgesi) dönüşüm, turizm ve hizmetler, üniversitelerin statik katkısı (teknoparklar) ve Edmonton kış kenti gelişimi ve kışın yaşam kurgusu ile TRA1 Bölgesi illeri için örnek alınabilecek başarı hikayelerine sahiptir. Bunun yanında yaratıcı turizm, yerel ürün markalaşması (Michi-no-Eki), kentsel mekânsal çekicilik (Poble Espanyol) ve büyük çaplı organizasyonlara dair literatürler de senaryoların gelişimi için örnek alınmıştır.

1. TRA1 BÖLGESİ KALKINMA POLİTİKALARINI YÖNLENDİREN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR

1. Özellikle yerel ve bölgesel kalkınma dinamiklerinin kurgulanması çerçevesinde alınacak her türlü plan kararı üst ölçekli kalkınma planlarınca belirlenen ana hedeflerden; ayrıca çeşitli kurum ve kuruluşlarca sektörel bazda alınmış plan ve strateji kararlarından bağımsız düşünülememektedir. Bu bağlamda planlama bölgesini ilgilendiren üst ölçekli çalışmalar hiyerarşik olarak aşağıda verilmektedir:

- Ulusal Kalkınma Planları (Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2014-2018)
- Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)
- Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023)
- Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)
- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
- Doğu Anadolu Projesi (DAP)
- Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)
- Ekonomik-Toplumsal-Mekânsal Örgütlenme İçin Dar Bölgeli Polarize Model; Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı (2005)
- Kuzeydoğu Anadolu Bölge Planı (2014-2023)
- 1/100.000 Ölçekli TRA1 Bölge Planı
- İl Özel İdareleri İl Strateji Planları
- Çevre Düzeni Planları
- İmar Planları

1.1. ULUSAL ÖLÇEKTEKİ PLANLAR

2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının yeniden sorgulandığı 2000 sonrası dönem için Türkiye'de üç adet Ulusal Kalkınma Planı yapılmıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) sürdürülebilir gelişme kavramına yaptığı vurgu ile bütüncül planlama yaklaşımının önemini hatırlatması açısından oldukça önemlidir. Sadece coğrafi olarak değil, farklı toplumsal kesimler arasında da dengeli bir gelişme sağlanırken, dengeli gelişme için uygulanacak politikaların beşeri ve fiziki kaynakların dağılım deseni ile tutarlı olması ve kamu yatırımlarının dağılımında verimlilik ve etkinlik esas alınmış; mekân ve sosyal yapı ile ilişkinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Dokuzuncu

Kalkınma Planı'nın (2007-2013) temel hedef ve vizyonu ise "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, Avrupa Birliği'ne üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" yaratmak olmuştur. Planda çeşitli kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki karmaşasının yarattığı olumsuz sonuçlara değinilerek "kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliğine katkıda bulunacağı; böylece, tüm kesimlerin sahiplenmesiyle, toplumsal potansiyelimizin tamamının harekete geçirildiği bir ortamda, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırarak, kapsayıcı bir kalkınma süreci çerçevesinde halkımızın yaşam kalitesinin artırılacağı" vurgulanmıştır.

3. 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda ise "Türkiye'nin uluslararası değer zinciri hiyerarşisinde üst basamaklara çıkmış, yüksek gelir grubu ülkeler arasına girmiş ve mutlak yoksulluk sorununu çözmüş bir ülke olması amaçlanmaktadır." Bu çerçevede "sermaye birikimi ve sanayileşme süreci hızlandırılması; yurtiçi tasarruflar, üretken yatırımlar ve üretim faktörlerinin verimlilik düzeylerinin artırılması" gibi amaçlara erişebilmek için gerekli "dönüşüm sürecinde, Türkiye'de bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin yakından takip edilerek yenilik üretme kapasitesinin yükseltilmesi, yeniliklerin mevcut üretim yapısıyla bütünleştirilerek üretim yapısında dönüşümün sağlanması hedeflenmektedir." Ayrıca bu planda refahın yaygınlaştırılması, "yaşam kalitesinin ve yaşanabilirlik standartlarının çevreye duyarlı bir şekilde yükseltilmesi", ve bu doğrultuda "ülke genelinde sosyo-ekonomik uyumun güçlendirilmesi ve topyekûn kalkınmanın sağlanması için bölgesel gelişmişlik farkları azaltılacak, bölge ve şehirlerin potansiyelleri değerlendirilerek ve ekonomik tabanları genişletilerek rekabet güçlerinin geliştirilmesi" hedeflenmiştir. Bu planın hazırlandığı dönemde Onbirinci Kalkınma Planı çalışmaları yerel aktörlerinde dâhil edildiği katılımcı bir yaklaşımla sürdürülmektedir. Görüldüğü gibi ulusal kalkınma planlarında da bölgesel kalkınma konusundaki yeni değerler sisteminin parçası olan sürdürülebilirlik, yerellik, rekabet edebilirlik, yenilik-bilgi-buluşçuluk gibi kavramlar giderek daha çok öne çıkmaktadır.

4. 2004-2006 dönemi için hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın temel amacı da "Türkiye'nin AB ile ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutlar itibarıyla uyum sağlamasına yönelik olarak tarımsal verimliliğin artırıldığı, girişimciliğin özendirildiği, rekabet gücünün, insan kaynaklarının ve istihdam yaratma kapasitesinin geliştirildiği, altyapı hizmetlerinin iyileştirildiği, giderek bilgiye dayalı ekonomiye dönüşen, çevreye duyarlı ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltıldığı bir yapıya ulaşılması" olmuştur. Bu planın temel hedefleri arasında tanımlanan öncelik alanları izleyen dönemlerde alınan politika ve stratejilere ilişkin kararları etkilemesi açısından oldukça önemlidir. Bunlar arasında "KOBİ'ler arasında şebeke tarzı etkileşim örgütlenmeleri biçiminde işbirliği ortaklık potansiyellerinin yükseltilerek kolektif düzeyde rekabet güçlerinin arttırılması", ile "yerel katılımı arttıracak ortak girişim alanlarını geliştirecek ve yerel ekonomik gelişmeye yerel aktörlerin kolektif müdahalesini düzenleyecek yeni yerel yönetişim modelleri ile kurumsal yapının güçlendirilmesi" hedefleri yukarıda belirtilen yeni değerler sistemine uyum açısından oldukça önemlidir. Özellikle kolektif bir bilinç ile yerel aktörlerin etkin bir katılımının sağlandığı ortaklıklar ve yeni yönetim modellerinin desteklenerek yerel değerlerle bölgelerin göreli rekabet gücünün uluslararası pazarda arttırılması hedefi oldukça önemli ve hala geçerli bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu planda dört temel gelişme ekseni belirlenmiş ve her birinin gerçekleştirilebilmesi için alt hedef ve stratejiler ortaya konulmuştur. Bu gelişme eksenleri sırasıyla (1) İşletmelerin rekabet gücünün artırılması, (2)İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması, (3)Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması ve (4)Bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasıdır. Tüm bu hedefler sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde yatırımların arttırılmasına imkân sağlayacak bir iklimin yaratılması ve bu çerçevede rekabet gücünün arttırılmasını hedeflemektedir.

5. Ulusal düzeyde yapılan planlar sadece geniş kapsamlı kalkınma planları değildir. Hassasiyet içeren konularda olduğu gibi çeşitli ekonomik sektörler çerçevesinde de ulusal planlar hazırlanmıştır. Aşağıda kısaca bunlardan bir kaçına değinilecektir.

6. **Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)** kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak ve hem ulusal hem de uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

7. Ülkemizin karşı karşıya olduğu en önemli tehlikelerden biri olan depremlerin neden olabilecekleri fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini azaltmak ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevreleri oluşturmak amacıyla **Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)** yapılmıştır. Bu planda verilen hedef, strateji ve eylemler üç ana eksende gruplandırılmıştır: (1)Depremleri öğrenmek, (2)Depreme karşı güvenli yerleşme ve yapılaşma sağlamak ve (3)Depremlerin etkileriyle baş edebilmek.

8. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan **Türkiye Turizm Stratejisi (2007-2023)** Eylem Planı kapsamında, ülke genelinde 'Turizm Gelişim Koridorları' belirlenmiştir. Erzurum-Erzincan-Bayburt bölgesi ise bu çerçevede 'Kış Koridoru' stratejisi içerisinde yer almaktadır. Bu hedef çerçevesinde, kış turizminin geliştirilmesi amacıyla çalışmaları sürdürülen 'Kış Turizm Master Planı' kapsamında Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan illeri bulunmaktadır. Bölgedeki mevcut ve potansiyel kış turizm merkezleri dikkate alınarak oluşturulan koridor boyunca yer alan, doğal, kültürel ve tarihi çekim kaynakları yakın çevredeki diğer değerlerle ilişkilendirilecek ve bölgede kış turizmine hizmet verebilecek turizm çeşitliliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, Erzurum Konaklı ve Gez Bölgeleri ile Ilıca Termal Merkezleri'nde yeni konaklama alanları oluşturulması planlanmaktadır. Buna ilaveten Palandöken Kayak Merkezi'nde ve Konaklı bölgesinde 2011 Üniversiteler Kış Oyunları nedeniyle yapılan yatırımlar ve Erzurum Palandöken, Erzincan Ergan ve Kars Sarıkamış Kayak Merkezleri'nde altyapı yatırımlarının tamamlanmasına yönelik AB Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürütücüsü olduğu, 'Erzurum-Erzincan-Kars Kış Turizmi Koridorunun Geliştirilmesi Projesi' yer almaktadır.

1.2. BÖLGESEL ÖLÇEKTEKİ PLANLAR

9. Doğu Anadolu Projesi (DAP); Planlama bölgesi için yol gösterici nitelikteki bölgesel ölçekli planlardan Doğu Anadolu Projesi (DAP) 16 ili kapsamaktadır. Erzurum, Erzincan ve Bayburt bölgesi Ağrı, Gümüşhane, Kars, Muş, Ardahan ve Iğdır illeri ile birlikte 'Erzurum Alt Bölgesi'nde yer almaktadır. Ekonomik, Sosyal, Çevresel ve Mekânsal olmak üzere dört temel başlık çerçevesinde belirlenen hedeflerle bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak üzere iç dinamiklerinin harekete geçirilmesi amaçlanmıştır.

10. DAP Ana Planı çerçevesinde belirlenen ana hedefler çerçevesinde belirlenen alt hedefler aşağıdaki gibidir:

I. Ekonomik Hedefler:

• Temel Hedef:
  • Kişi başına geliri ve istihdamı artırmaktır.

• Alt Hedefler:

  • Bölge ile ülke ekonomisi arasındaki yapı farkını azaltmak,

  • Bölge dışına göçü azaltmak ve uzun vadede durdurmak,

  • Potansiyel gösteren alanlarda ekonomik yapıyı çeşitlendirmek,

  • Zaman içinde ortaya çıkabilecek ekonomik fırsatların değerlendirilmesini mümkün kılacak alt yapıyı oluşturmak,

  • Bölge içindeki sermaye birikimini hızlandırmak, yerel girişimciliği desteklemek ve Bölge'nin ekonomik potansiyelini harekete geçirmek,

  • Bölge'nin sürdürülebilir bir ekonomik yapıya kavuşmasını sağlamak.

II. Sosyal Hedefler:

• Temel Hedef: Kalkınmayı hızlandıracak aktivitelerin yaygınlaştırılmasıdır.

• Alt Hedefler:

• Bölge içi gelir farklılıklarını azaltmak,

• Bölge dışına göçü azaltmak, göçün neden olduğu sosyal tahribatı asgariye indirmek,

• Bölge içinde hizmetlere erişim açısından dengenin sağlanması,

- Eğitim ve sağlık hizmetleri ile kent alt yapısının kalitesi ve düzeyini yükseltmek,
- Kentsel ve kırsal alanlarda refah düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek,
- İşgücünün beceri seviyesini yükseltmek,
- Kayıt dışılığı azaltmak ve sosyal güvenlik sistemi ile kapsananların sayısını artırmak,
- Sosyal yardım ve koruma sistemlerini geliştirmek,
- Kadının statüsünü yükseltmek ve kalkınma sürecine entegrasyonunu sağlamak,
- Mevcut sosyal yapının zaman içinde gelişimini sağlamak,
- Çarpık kentleşmeyi önlemek.

III. Çevresel Hedefler:

- Temel Hedef: Çevreyi korumak, iyileştirmek ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamaktır.
- Alt Hedefler:
- Toprak ve su kaynaklarının korunması için meraların ıslahını sağlamak, erozyonu önlemek,
- Ormanları korumak ve geliştirmek,
- Yerleşmelerde yaşam kalitesini artırmak,
- Biyolojik çeşitliliği korumak.

IV. Mekânsal Hedefler:

- Temel Hedef: Alt bölge merkezlerini birer sanayi ve hizmet merkezi olarak geliştirmek ve doğu batı göçünün önünde bir filtre oluşturmaktır.
- Alt Hedefler:
- Alt bölgesel merkezlerde fiziki ve sosyal alt yapıyı iyileştirmek,
- Alt bölgesel merkezlerde çevre kalitesini yükseltmek,
- Alt bölge merkezlerini ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı bir olgu olarak değerlendirmek.

11. Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP); Planlama bölgesi içinde yer alan Bayburt ili aynı zamanda Doğu Karadeniz bölgesini kapsayan Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) projesi kapsamında yer almaktadır. Projenin bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları giderecek şekilde ifade edilmiştir. Bunlar;

- Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek,

- Bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu gerçekleştirmek,

- Bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.

12. Tüm bölgesel ölçekteki planlar temelde "geri kalmış bölge"lerin küresel rekabet ortamında iç dinamiklerini ortaya çıkarıp yerelliklerini keşfederek sürdürmelerini hedeflemektedirler. Bu çerçevede belirlenen hedefler genel olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde birliğin bölge politikaları, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak üzere geliştirdiği hedefler ve insana yatırım yapma politikasına verdiği önemi göstermektedir.

13. Ekonomik-Toplumsal-Mekânsal Örgütlenme İçin Dar Bölgeli Polarize Model – Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı; 2005 yılında TRA1 Bölgesi için DPT tarafından hazırlatılan bölgesel gelişme planı olan "Ekonomik-Toplumsal-Mekânsal Örgütlenme İçin Dar Bölgeli Polarize Model"inde bölge "ulusal sınırların ötesine uzanan daha büyük uluslararası bir bölgenin Kuzey-Güney-Doğu-Batı ilişkilerinin kavşağı, üst düzeyde uzmanlaşmış hizmet sunan özeği" olarak tanımlanmış ve bölgenin küresel ekonomiye entegrasyonunu sağlayacak stratejiler ortaya konulmuştur. Bu plan yeni bölgesel kalkınma politikalarına uygun bir biçimde "yarışan bölgeler yaratma" ekseninde bir yaklaşım sunmaktadır. Bir çerçeve niteliğinde olan polarize modelde bölgenin gelişmesini sağlayacak lokomotif sektörler belirlenmiş, öncelikli müdahale ve yatırım alanları ortaya konulmuş, bölgesel gelişmenin sürdürülmesi için yatırım, müdahale ve yönlendirmelerin dayanacağı temel ilkeler ortaya konulmuştur. Aynı zamanda diğer planlardan farklı bir yaklaşım çerçevesinde gelişmeye ivme verebilecek aktörler, kurumlar ve ateşleyici olabilecek coğrafi noktalar da tanımlanmıştır. Bu model bölgede rekabet gücünün yaratılması için yeni kaynaklar yaratılmasını ve kaynakların (mevcut, potansiyel, yaratılan) verimlilik, esneklik ve sürdürülebilirlik yaklaşımları çerçevesinde kullanımını sağlayarak bölgenin yarışan bir bölge olarak öne çıkmasını hedeflemektedir. Ancak burada yerele ve yerel değerlere yapılan vurgu oldukça önemlidir. Üstelik yerel değerleri sadece ekonomiyi yönlendirecek potansiyeller çerçevesinde değil, kurumsal yapının ve öğrenme dinamiklerinin de yerelliğine vurgu yapmaktadır. Bölge ekonomisinin yerel ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğini arttırmak üzere ekonomik, toplumsal, demografik ve coğrafi alanda öne çıkan bazı hedefler belirlenmiştir. Bunlar;

- Gelişen sektörler için uluslararası standartlarda işgücünün eğitilmesi;

- Üretilen mal ve hizmetlerin bölgesel pazarlarda da tüketilmesi;

- Mekânsal düzenlemelerin yerel kullanımlara eklemlenmesi,

- Yöresel yeteneklerin değerlendirilmesi;
- Sektörler arası tamlaşmanın gözetilmesi;
- Yığılma etkisinin her açıdan değerlendirilmesi;
- Kısa-orta-uzun vadeli projelerin birlikte tasarlanması ve programlanması konularını kapsamaktadır.

14. Diğer planlardan farklılaşarak belirtilen hedeflerin gerçekleşmesini sağlayabilmek adına planlama bölgesinde fiziksel bağlamda homojen dar bölgeler belirlemektedir. Bölgenin topoğrafik yapısından kaynaklanan çok parçalı yapısına rağmen, toprak özellikleri, iklim ve su varlığı, doğal bitki örtüsü gibi öğeler çerçevesinde belirlense de arazi kullanımından, kültürel yapıya, ekonomik ve toplumsal ilişkilere yansıdığı ve hatta tüm bunları belirlediği varsayımına dayandırılmıştır. Böylece geleneksel ilişkilerin yeni kurumlar aracılığı ile hedeflenen ağ ilişkilerine daha kolay dönüşebileceği düşünülmektedir. Polarize modelin uygulama süreci öncelikle bölge bütününün kalkınmasını hızlandıracak ana kutupların (üretimin pazarlanması, dışa açılan odak, bilgi üretimi vb) belirlenmesi ve bu kutupların özellikle liman bağlantıları ile hem yakın çevresi ile ilişkilerinin güçlendirilmesi hem de uluslararası ağlara dahlinin kolaylaştırılması ile başlamaktadır. Belirlenen her dar bölge için bir rol belirlenir ve bu bölgelerin merkezlerinin etki alanlarına uzmanlaşmış hizmetler sunması için kurumsal yapılanma ve yatırımların yönlendirilmesi sağlanır. Dolayısı ile bu modele göre her dar bölge kendi içinde çalışan yeni bir ağ yapılanması içerisinde geliştirilmeli, özgünlükleri bağlamında uzman ve nitelikli işgücü yetiştirmesi sağlanmalıdır. Bu ağ ilişkileri yerel işbirliği ve katılım sağlanması, bir üst ölçekte dar bölge merkezlerinin de birbirleri ile ve bölge merkezleri ile kuracakları bağlantıların olanaklılığını ve etkinliğini sağlayacaktır. Böylece sadece ekonomik sektörlerde alınan kararlar bağlamından kurtulmuş, ancak ulaşım ve yerel özgünlükler çerçevesinde belirlenmiş kurumsal yeniden yapılanma sayesinde birlikte ve sürekli üretilen kalkınma projelerinin uygulanabilirliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

15. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için dört temel hedef alanı ve bu hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak anahtar eylemler belirlenmiş; peşinden hedeflenen bölgesel kalkınmaya ivme verecek aktörler ve rolleri tanımlanmıştır. Buna göre devlet "eş anlı dönüşümler"i planlayarak kalkınmanın eşgüdüm ve uzun vadeli planlama perspektifinde gerçekleşmesini sağlayabilecektir. Çünkü planlama alanındaki her türlü girişim ve projenin ülkenin temel planlama çerçevesi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir ve bunun kontrolü ve denetimi devletin sağlayacağı eş anlı dönüşümler ile sağlanabilir. Modelin ikinci önemli aktör olarak vurguladığı bölgesel kalkınma ajanslarının görevi ise devlet kurumu dışında olup hem yerel hem de bölgesel kalkınma için çok önemli olan ilgili tüm paydaşlar arasında bir buluşma noktası yaratmaktır. Böylece kalkınma ajansları sayesinde kamu ile özel sektör, merkez ile yerel yönetim ve küresel ile yerel arasında çok daha etkin ve güçlü bir köprü kurulabilecektir. Bilindiği kadarıyla DPT tarafından yaptırılan bu model henüz uygulanma şansı yakalayamamıştır. Bu nedenle ilgili modelde nelerin aksadığı yönünde bir değerlendirme yapılamamaktadır.

16. ERZURUM-ERZİNCAN-BAYBURT ÇEVRE DÜZENİ PLANI (1/100.000); 2012 yılında 2045 yılı hedef alınarak yapılan bu plan planlama bölgesindeki tüm illerin idari sınırlarının tamamını kapsamaktadır. İlgili dönemde Sekiz ve Dokuzuncu Kalkınma Planlarında belirlenen ana hedeflere ulaşmanın bir parçası/aracı olarak düşünülen diğer 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları gibi bu planın temel yaklaşımı da koruma-kullanma dengesini sağlayacak arazi kullanım kararları üretmek ve bölgedeki aktörlerin plana katılımını ve planın tüm bu aktörlerce sahiplenilmesini sağlamak olarak tanımlanmıştır. Alt ölçekli planlara temel oluşturacak bu planın hedefleri de bu yaklaşıma göre belirlenmiştir. Buna göre çevre düzeni planı, sadece kentsel ve kırsal gelişmeleri değil aynı zamanda bölgedeki tarım, sanayi ve hizmet sektörleri ile bağlı alt kollardaki gelişmeleri de yönlendirmeyi hedefleri arasında belirtmektedir.

17. Bu genel çerçeve bağlamında plan kararları beş temel ilke üzerinde şekillenmiştir: **Bütünlük, Koruma, Gelişim, Planlama** ve **Katılım**. Bu ilkeler fiziksel ve mekânsal gelişimin, ekonomik ve sosyal gelişim ile birlikte ele alınmasını tanımlarken, bölge ile ilgili stratejik planlar çerçevesinde illerin birbirleri ve çevreleri ile ilişkileri ve doğal yapıya ilişkin sınırlandırmaları da dikkate alarak doğal, kültürel ve sektörel potansiyellerin koruma-kullanma dengesini gözetecek bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu bağlamda verilecek plan kararlarının katılımcı bir yaklaşımla alınmasını sağlayarak, geniş kitlelerce kabul edilip benimsenmesini, böylece sahiplenmeyi arttırarak planların uygulanabilirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaçla hem kırsal hem de kentsel düzeyde sahip oldukları potansiyeller çerçevesinde farklılaşan rollerin verildiği merkezler (bölgesel merkezler, alt merkezler, tali merkezler) seçilmiş; bu merkezler ulaşım bağlantıları ile güçlendirilmiş ve tüm bu merkezlerin bütünleşmesi hedeflenmiştir. Ancak mekânsal kararların irdelendiği bölümde daha detaylı bir şekilde analiz edildiği üzere plana katılımın etkin bir şekilde sağlanamadığı görülmektedir. İlgili tüm aktörlerin plan sürecine dâhil edilmesi gerektiği vurgusu yapılmasına rağmen katılım, merkezi ve yerel yönetim aktörleri ile sınırlı kalmıştır. Sivil inisiyatifin de uygulama ve denetleme süreçlerine dâhil edilmesi gerektiğinin vurgulanmasına rağmen, bunu sağlayacak süreç dinamikleri tanımlanmadığı için planın uygulanmasından bu yana geçen sürede hedeflenen yönde bir katılımın gerçekleşmediği görülmektedir. Ayrıca plan kararlarında koruma-kullanma dengesinin de korunamadığı görülmektedir. Özellikle nüfus öngörülerine göre en çok nüfus artışının önerildiği Erzurum kentinde gelişimin Erzurum'un en verimli tarım alanları ve sulak alanlarına doğru önerildiği görülmektedir. Belirlenen merkezlerin hedeflenen yönde gelişmelerini sağlayacak yatırım kararları da ne yazık ki şimdiye işletilememiştir. Ayrıca planın yönlendirdiğini söylediği sektörel kararlar ile nüfus önerileri arasındaki çelişki nedeniyle kentsel makroformların gereğinden fazla büyütülerek koruması gereken alanlara doğru gelişimin plan eliyle yönlendirildiği görülmektedir. Üstelik sektörel kararlar yeterince tartışılmadığı için ne kentlerin ne de bölge genelinin gelişimini yönlendirecek niteliğe de sahip olamamaktadır. Dolayısı ile söz konusu planın iddia ettiği ilkeler bağlamında etkin bir plan olmadığı görülmektedir.

18. TRA1 DÜZEY 2 BÖLGE PLANI 2014-2023; TRA1 Bölgesinde KUDAKA koordinasyonunda bölge için iki bölge planı hazırlamıştır. Bunların ilki 2010-2013 yıllarını kapsarken, ikincisi 2014-2023 yıllarını kapsamaktadır. Her iki plan da hem bölge genelinin hem de illerin sosyo-ekonomik gelişmesini destekleyecek strateji kararlarını içermektedir. 2014-2023 dönemini kapsayan aktif bölge planı "yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak" vizyonu çerçevesinde hazırlanmıştır. Belirlenen bu vizyonu yakalayabilmek için dört temel gelişme ekseni tanımlanmıştır. Bu gelişme eksenleri;

• Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması

• Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi

• Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi

• Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması şeklindedir

19. Plan, her bir gelişme ekseni için öncelikli konuların belirlenmesi ve bu öncelikli konuların geliştirilmesine yönelik tedbirleri içeren stratejik bir yaklaşımı benimsemiştir. Ayrıca uygulama süreçlerinin yönlendirilmesi ve takibinin sağlanması açısından yerel potansiyellerin değerlendirilmesi ile planlama bölgesi ilçeler bazında dört alt bölgeye ayrılmıştır. Bu alt bölgeler; (1) bölgesel kalkınma odağı ilçeler, (2) bölgesel kalkınma odağı olmaya uygun ilçeler, (3) tarım ve hayvancılık ürünleri üretim merkezleri ve (4) özel kalkınma potansiyeli arz eden ilçeler olarak tanımlanmıştır. "Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejileri ve Eylem Planı" çalışması da temel olarak bu çerçeveye bağlı olarak kurgulanmıştır. Bu nedenle bu bölge planının önerileri, öneri planın ilgili bölümlerinde daha detaylı bir şekilde tartışılmaktadır.

20. 2014 tarihli bölge planında tarif edilmese de 2010-2013 yıllarını kapsayan ilk bölge planında tanımlanan ve planlama bölgesinin bütününü kapsayan projelerin önemli bir kısmı halen devam etmekte ve bölge için verilecek planlama kararlarını derinden etkilemektedir. Söz konusu projeler aşağıda kısaca belirtilmiştir.

• Doğu Anadolu'da Kültür ve İnanç Turizminin Güçlendirilerek Turizm Sektöründe Rekabet Edebilirliğin Geliştirilmesi Projesi

• Erzurum Erzincan Bayburt Turizm Köprüsü Projesi

• Tunceli ve Kemaliye Doğa Su Sporları Turizmi Koridoru

• Kop Geçidi Tünel Projesi

• Ovit Geçidi Tünel Projesi

• Tortum Gölü (Uzundere) Tüneli, İspir Tüneli ve Soğanlı Dağı Tüneli Projeleri

• Suşehri-Erzincan, Refahiye-İliç-Bağıştaş-Dutluca-Kemaliye Karayolu

• Erzincan-Erzurum-Kars Hızlı Tren Projesi

• Erzurum-Iğdır-Nahcivan Demiryolu Projesi

• Trabzon- Erzurum-Van-İran Demiryolu Projesi

• Trabzon-Erzincan Demiryolu Projesi

21. Görüldüğü gibi bu projeler iki temel eksende geliştirilmiştir. Bunlardan ilki bölgenin turizm sektöründeki potansiyellerini kullanarak kalkınmasını ve sadece ulusal değil, uluslararası düzlemde de rekabet edebilirliğini arttırmayı hedeflemektedir. İkinci eksen ise bölgenin erişilebilirliğini ve yakın çevresi ile ilişkisini arttıracak ulaşım projeleri ile bir yandan bölge içindeki ticaretin gelişmesini sağlamayı, diğer yandan çevredeki limanlarla ve yakın bölgedeki hinterlandı ile bütünleşerek sadece bölgesel değil, uluslararası ağlara da eklemlenmesini sağlamayı hedeflemektedir.

1.3. GENEL DEĞERLENDİRME

22. Bu bölümde planlama alanının kalkınma dinamiklerini ve bu çerçevede alınacak kararları etkileyecek üst ölçekli planlar genel yaklaşımları, hedefleri ve önerdikleri özgün yöntemler bağlamında değerlendirilmiştir. Kent ölçeğindeki planlar ve plan kararları burada değerlendirmeye alınmamış başka bir bölümde daha detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Burada en dikkat çeken konu farklı dönemlerde aynı bölgenin kalkınması amacıyla birçok farklı plan ve proje üretilmesine rağmen, planlama bölgesinin halen beklenen kalkınma ivmesini yakalayamamış olmasıdır. Üstelik bu planlar arasında önemli yaklaşım farklılıkları olsa da, potansiyelleri bazında alt-bölgeler belirlenmesi, bunlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek arttırılması, bölgenin sadece kendi içinde değil, ulusal ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde çok daha geniş bölgesel ilişkiler bağlamında düşünülmesi, farklı planlama ve uygulama kademelerinde katılımın sağlanarak planın aktörlerce sahiplenilmesinin sağlanması gibi benzer hedefler tanımlanmıştır. Ancak bu hedeflerin çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemediği görülmektedir. Bunların en önemlileri yerel potansiyellerin doğru bir şekilde ortaya konulamaması olabileceği gibi, tanımlanan tüm bu süreçlerin nasıl etkin bir şekilde işletileceği noktasında sürdürülebilir bir üstlenme sağlanamadığı gözlenmektedir. Birbirine oldukça yakın tarihlerde bir kısmı benzer önerileri de içeren farklı bölgesel planların yapılması, ancak hiç birinin tam olarak uygulamaya geçirilememesinin altında da katılım süreçleri ile desteklenmiş kurumlar arası bir eşgüdümün sağlanamaması yatmaktadır. Bu nedenle önerilecek yeni bir kalkınma planının en önemli başlangıç noktası kalkınmayı yönlendirecek aktörlerin plana ve önerilerine inanarak, plan sürecinin sürdürülebilirliğini destekleyecek bir sahiplenme ve üstlenmenin sağlanması olmalıdır. Özellikle hem yerel hem de ulusal bazda önemli aktörlerin projeyi sahiplenmeleri sağlanabilirse hem finansal hem de proje temelli gereklilikler yerine getirilerek sonlandırılacak başarı hikâyeleri sayesinde bölgesel kalkınma pratiğinin çarpan etkisiyle giderek daha fazla aktör tarafından sahiplenilmesi sağlanabilecektir. Böylece hem yerel hem de bölgesel ölçekte sürdürülebilir bir kalkınma pratiği gerçekleştirilebilecektir.

1.3.1. ÇEVRE DÜZENİ PLANI ve TRA1 BÖLGESİ ÖNERİ PROJELER ve MEKANSAL KARARLAR

23. Bu bölümde Erzurum, Erzincan ve Bayburt illeri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğünce hazırlanan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı incelenerek mekansal anlamda getirilen öneriler üzerinden ekonomik kalkınma hedefleri değerlendirilmiştir. Belirlenen ana hedeflere ulaşma amacının bir parçası olarak, bölgede koruma-kullanma dengesini sağlayacak ana arazi kullanımı ve strateji kararlarının verilmesine olanak sağlayan bu planlar, her üç ilimizin gelecek dönemde alacağı yatırım kararlarını etkileyen önemli belgelerdir. Ayrıca bölgede yerel ekonomik kalkınmaya hizmet eden potansiyel noktaları ortaya koyması açısından da büyük katkılar sunmaktadır. Aşağıdaki bölümde, bahsi geçen plan kapsamında getirilen proje önerileri ve mekansal tercihler açıklanmıştır.

24. Genel Yaklaşım; 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın üç il için geliştirdiği genel yaklaşım, sürdürülebilirlik hedefi kapsamında beş ilke üzerine kurulmuştur: Bütünlük, Koruma, Gelişim, Planlama ve Katılım. Bütünlük kavramı, fiziksel ve sektörel gelişimi destekleyecek mekansal planlama kararlarının, illerin birbirleri ve çevreleriyle ilişkileri ve doğal yapıya ilişkin sınırlayıcılar çerçevesinde üretilmesi ilkesini ifade etmektedir. Koruma ilkesi ile doğal, kültürel ve sektörel potansiyellerin, birbirlerinin katma değerini artıracak şekilde değerlendirilmesi kastedilmektedir. Gelişim, ekonomik, sosyal ve mekansal kalkınmanın birlikte ele alınması ilkesiyken, planlama, mekansal kararların, doğal sınırlayıcılar, koruma bölgeleri ve sektörel stratejilerle örtüşmesinin sağlanması ilkesidir. Katılım ise tüm ilgi gruplarının planlama sürecine katılımının sağlanarak uygulanabilir planların yapılması ilkesidir.

25. Bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'ndaki mekansal anlamdaki temel yaklaşımlar şu şekildedir:

- Bu plan ile mutlak tarım arazileri, orman, jeolojik sakıncalı alanlar ve sulama alanları gibi planlamada eşik oluşturan alanlar korunmuştur.

- Tarım arazileri, sulama alanları ve arazi toplulaştırma alanları, kalkınma sürecinde sahip oldukları önemden dolayı sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla değerlendirilmiş ve korunmuştur.

- Mera arazileri değerlendirilmiş ve korunmuştur.

- Sulanamayan tarım alanlarında, alternatif tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi teşvik edilmiştir.

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı geliştirme sahaları, sulak alanlar, doğal yaşam alanları ve önemli doğa alanları, çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve koruma-kullanma dengesi için korunacak alanlar belirlenmiştir.
- Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, turizm merkezleri ve milli parklar gibi özel statülü alanlar, kullanımlarının devamlılığı amacıyla plana işlenmiştir.

- Sit alanları, kültürel ve doğal peyzaj alanları gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak üzere dikkate alınmıştır.

- Bir başka koruma alanı olarak su havzaları, içme ve kullanma suyu kaynakları, barajlar ve koruma kuşakları belirlenmiştir.

- Mekansal planlama kararları, istihdam alternatiflerinin yaratılması amacıyla alınmıştır.

• Turizm sektörü potansiyel sunan tüm yerleşmelerde desteklenmiştir. Ayrıca, bölgesel çekim noktaları yaratılması için belirli alanlar turizm açısından ön plana çıkarılmıştır.

• Sanayi yatırımları için belirli çekim merkezleri oluşturulmuştur.

• Planlama alanındaki il, ilçe ve belde merkezleri kentsel yerleşim; köyler ise, kırsal yerleşimler olarak tanımlanmıştır.

26. Görüldüğü gibi doğal yapıda ekonomik bir potansiyel taşıyan ve kalkınma amacıyla üzerinde bir proje geliştirilebilecek tüm özel nitelikli alanlar korunmaya çalışılmıştır. Bu alanların gelişim senaryoları kapsamında değerlendirilmesi ilk adım olarak düşünülmelidir. Mevcut veriler ışığında yapılan bu plan kapsamında mekansal sonuçları kolaylıkla anlaşılan çeşitli hedefler ortaya konmaktadır.

Bunlar;
• Bölgenin karayolu, demiryolu, havayolu ulaşım imkanları ile önemli bir lojistik merkez olarak değerlendirilmesi.

• Ulaşımda demiryolu taşımacılığının payının artırılarak yüksek hızlı tren projeleri ile il bütünü ve bölgelerarası bağlantıların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.

• Sektörler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi (tarım-turizm, tarım-sanayi, turizm-ticaret, ticaret-lojistik-sanayi vb.); tarım-hayvancılık, sanayi ve hizmetler sektörleri ile turizm, lojistik vb. gibi bu sektörlere bağlı alt kollarda gelişmelerin yönlendirilmesi ve sektörlerde uzmanlaşacak merkezler oluşturulması.

• Sulama alanlarındaki tarımsal faaliyetlerin organize tarım alanları ile güçlendirilmesi ve mevcut demiryolları ile ilişkilendirilmesi.
• Tarımsal üretimin ve tarımsal üretime dayalı ürünlerin işlenmesi ve pazarlamasının desteklenmesi.

• Bölge bütünü ve yakın çevresindeki turizm değerleri dikkate alınarak termal, kültür, doğa ve kış temalı turizm odak noktalarının geliştirilmesi ve bu turizm destinasyonlarının birbirleriyle bütünleşmesinin sağlanması.

27. Genel yaklaşımları ve hedefleri özetlediğimiz bu bölüm, TRA1 bölgesi illeri için tarım, turizm ve ulaşım üzerinden bir gelecek öngörüsü ve ekonomik gelişme planı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölümün peşinden plandaki nüfus kabullerini ortaya koyarak değerlendirmek, gelecekte bu bölge için düşünülen yaşamı ve projelerin örtüştürüldüğü demografik yapıyı ortaya koyması bakımından önemlidir.

28. Nüfus Kabulleri; Erzurum-Erzincan-Bayburt illeri için 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planının 2045'te oluşmasını beklediği nüfuslar şu şekildedir (Tablo 1);

Tablo 1. ÇDP nüfus kabulleri

İLLER	2045		
	KENTSEL	KIRSAL	TOPLAM
ERZURUM	1.290.500	258.000	1.548.500
ERZİNCAN	306.500	50.500	357.000
BAYBURT	113.000	30.000	143.000
Bölge toplamı	1.710.000	338.500	2.048.500

29. Nüfus kabulleri bölge için önümüzdeki 27 yıllık dönemde iki katına yaklaşan bir nüfus artışı öngörmektedir. Bu durum ekonomik anlamda yeni iş imkanlarını zorunlu kılarken, bu nüfusun yaşam alanları olarak kentsel fiziksel gelişim gerekliliğini de ortaya koymaktadır. TRA1 bölgesi gibi nüfus kaybı yaşayan bir bölgede iki katı kadar bir artış öngörüsü ekonomik iyileşme sağlanmadığı takdirde mümkün değildir.

30. Planlama Bölgesi

Bu plan kapsamında öneriler geliştirilen TRA 1 Bölgesi, coğrafi olarak ortalama yüksekliğin fazla olduğu, yüksek dağlar, yaylalar ve derin vadilerin hâkim olduğu bir bölgedir. Bölgenin yerleşim karakteristiği ve mekansal gelişme eğilimleri büyük ölçüde coğrafi yapı tarafından belirlenmektedir. Bölgede hakim olan sert ve soğuk iklimsel koşullar coğrafi yapıdaki zorluklarla birleşince hem bölge içi ulaşılabilirliği, hem de bölgenin çevresiyle olan ilişkilerini zayıflatmaktadır. Bu durum hem yığılma ekonomilerinin yaratılmasına engel olmakta hem de küçük ölçekli işletmelerin egemen olduğu dağınık ve parçalı, kentsel ve kırsal yerleşimlerin olduğu bir mekânsal yapı ortaya çıkarmaktadır. Kentsel gelişimlerin belirtilen nedenlerden ötürü zayıf kalması, ülke bazındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında oldukça alt sıralarda yer almalarına neden olmaktadır. Kalkınmada öncelikli iller içerisinde bulunan bölge illerinde, Erzurum il merkezi dışında büyük kent bulunmamaktadır. Bölgedeki merkez ilçeler sosyo-ekonomik göstergeler ve mekansal açıdan en gelişmiş yerleşimlerdir. Erzurum ve Erzincan bölgede eşdeğer özelliklere sahip kentsel merkezler olmasına rağmen gelişme potansiyelleri ve yatırımlara bakıldığında Erzurum'un bölgesel bir merkez olarak öne çıkacağı görülmektedir. Bölge, turizm sektörü açısından, kış sporları ve termal turizm potansiyeliyle ön plana çıkarılmak istenmektedir. Diğer taraftan, Erzurum ve Erzincan, linyit, tuz, bakır, altın, krom, perlit ve Oltu taşı gibi madenlerle, Bayburt ise, Bayburt taşı ile öne çıkmaktadır. Özellikle linyit rezervleri açısından bölge Türkiye'de önemli yere sahiptir. Bölgenin coğrafi konumundan ötürü ticari anlamda bir geçiş güzergâhı olması konusu değerlendirilerek ulaştırma ve taşımacılık açısından yapılacak proje ve yatırımlarla bölgenin uluslararası ve bölgesel lojistik bir merkez haline getirilmesi önerilmiştir. Bu kapsamda özellikle karayolu (bölünmüş yol ve tünel geçitleri) projeleri, demiryolu (yüksek hızlı tren) projeleri, havaalanları, organize sanayi bölgesi yatırımları, eğitim ve sağlık projeleri bölgesel gelişmeye ivme kazandıracaktır.

31. Merkez ilçeler dışında ana karayolu ulaşım hattında yer alan, Refahiye, Üzümlü, Tercan, Aşkale, Pasinler, Horasan ve Oltu'nun yerel alt merkezler olarak gelişeceği düşünülmektedir. Merkez ilçeler hariç tüm beldelerde, tarım ve hayvancılık sektörünün ağırlığı devam edecektir. Üç ilde de merkez ilçeler kültür turizmi odakları olarak ön plana çıkarılmaktadır. Bölgede bulunan yayla turizmi, eko-turizm, akarsu sporları turizmi ve kış sporları turizmi potansiyelleri değerlendirilmek istenmiştir. Kış sporları açısından Erzurum'da Palandöken, Erzincan'da Ergan Dağı ve Bayburt da Kop Dağının kayak merkezleri olarak faaliyetlerini sürdürmeleri düşünülmüştür. Doğa ve su sporları turizmi açısından, Erzurum'da Çoruh Nehri Vadisi'nde bulunan İspir ve Pazaryolu; Erzincan'da Fırat Nehri Vadisi'nde bulunan Kemaliye ve Bayburt'ta Merkez, Aydıntepe ön plana çıkarılmıştır. Yayla ve eko-turizm açısından ise, bölgenin kuzeyindeki ormanlık alanların yer aldığı, Uzundere, Tortum, Şenkaya, Aydıntepe gibi ilçeler yüksek potansiyele sahiptir. Erzurum'da Aziziye, Olur ve Pasinler ilçeleri, termal turizm merkezleri olarak ön plana çıkarılmaktadır. Sanayi sektörünün, ağırlıklı olarak Merkez ilçelerde gelişimine devam etmesi öngörülmektedir. Bir organize sanayi projesi bulunan Erzurum'un Oltu ve il merkezine yakınlığı nedeniyle Erzincan'ın Üzümlü ilçelerinin de sanayi gelişim potansiyeli taşıdığı kabul edilmektedir.

32. TRA-1 Bölgesi için Hazırlanmış Plan, Proje ve Yatırımlara İlişkin Değerlendirme

Erzurum
Erzurum ilini kapsayan plan ve projeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Erzurum Strateji Planı 2010 – 2014
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Ilıca Termal Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Palandöken Kış Sporları Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Olur Ilıkaynak Termal Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Pasinler Termal Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Projeleri
- Nene Hatun Milli Parkı Aziziye ve Mecidiye Tabyalarının turizme kazandırılması
- Aziziye İlçesi Termal Turizm Potansiyeli
- Palandöken Lojistik Köy Projesi
- Erzurum Kültür Yolu Projesi 2.Etap
- Erzurum Kültür, Kongre ve Fuar Merkezi

- Termal Turizm Markası Aziziye'ye Alternatif Turizm Alanlarının Kanalize Edilmesi Projesi
- Yakutiye Fuar ve Kongre Merkezi
- Tortum Şelalesi ve Çevresinin Peyzaj Uygulaması
- Yüksek İrtifa Sporcu Kampı
- Erzurum Süt Ürünleri Ortak Üretim Bölgesi
- Erzurum II. OSB, Oltu OSB ve Erzurum Besi OSB
- Hınıs Başköy Barajı ve Pazaryolu Barajı
- Daphan Ovası Sulaması II. Kısım İnşaatı ve Pasinler regülatör sulaması ile Sakalıkesik Ovası
- Erzurum Ticaret ve Teknoloji Üniversitesi

2. Üst ölçekli planlar incelendiğinde, strateji ve projelerin Erzurum ilinin, Doğu Anadolu Bölgesi'nin sosyo-ekonomik açıdan ticaret merkezi olarak gelişmesini hedeflediği görülmektedir. Bu hedef doğrultusunda il geneli için aşağıdaki konulara yönelik plan, proje ve yatırımlara yer verilmektedir.

- Bölgenin yüksek fiziki yapısına bağlı olarak oluşan sert iklim şartları, bitki çeşitliliği ve çayır mera alanlarının zenginliğine bağlı olarak hayvancılık sektörünü geliştirilmesi,

- İlin kış turizmi açısından uluslararası bir turizm destinasyonu haline getirilmesi; bunun yanı sıra, su, doğa sporları, günübirlik ve termal turizm ile kültür turizmi potansiyelleri değerlendirilerek alternatif turizmi türlerinin ön plana çıkarılması,

- Erzurum ilinde sağlık ve yükseköğretimin sektörünün gelişiyor olmasına bağlı olarak, ilin bölgesel bir sağlık ve eğitim merkezi olması.

Erzincan

33. Erzincan ili için geliştirilen plan ve projeler ise aşağıdaki gibidir:

- Erzincan Strateji Planı 2010 – 2014

- Ergan Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

- Ergan Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

- Refahiye ilçesi köylerinde, Çayırlı Verimli köyü, Üzümlü ilçe merkezi 2. Kısım, Çayırlı ilçesi Yazıkaya Köyü ve Tercan ilçesi Altunkent Kom Deresi Koruma alanı içerisinde taşkın koruma tesisleri planlanmaktadır.

- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Projeleri

- Kemaliye'nin Turizm ile Kalkınma Projesi

- Güneş Enerjili Sera Yapımı

Üst ölçekli planlarda yer alan strateji ve projeler, Erzincan ilinin üretim anlamında tarım ve tarımsal sanayinin gelişim bölgesi olmasını, turizm sektörü bağlamında ise doğa, su sporları merkezi olmasını hedeflenmektedir. Bu hedefler doğrultusunda il geneli için aşağıdaki hedeflere yönelik plan, proje ve yatırımlara yer verilmektedir.

- Yukarı Fırat Havzası'nı Doğu Anadolu'nun su sporları merkezine dönüştürerek özellikle Kemaliye ilçesinin doğa turizmi destinasyonu haline getirilmesi,

- İklim özellikleri, toprak yapısı, ulaşım imkânları ve yetişmiş insan gücü fırsatlarından faydalanılarak, Erzincan Ovası başta olmak üzere, ilin meyve ve sebze üretimi açısından teknolojik sera ve tarımsal sanayinin merkezi konumuna getirilmesi.

Bayburt

34. Bayburt ilini kapsayan plan ve projeler ise aşağıdaki gibidir:

- Bayburt Strateji Planı 2010 – 2014
- Kop Dağı Turizm Merkezi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Bayburt Turizm Master Planı (2011)
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Projeleri
- Bayburt Yöresel El Sanatları Eğitimi Araştırma ve Üretim Merkezi
- Bayburt Kalesi Onarım ve Restorasyon Projesi
- Demirözü Barajı

Bayburt'la ilgili üst ölçekli planlarda yer alan stratejiler ve projeler, ilin tarihi, kültürel ve sosyal değerleriyle gelişimini hedeflemektedir. Bayburt'ta yayla turizm merkezi ve bölge geneli için önerilen kış turizm koridorunun bir kolu olma görevi düşünülmektedir. Bu bağlam içerisinde il geneli için aşağıdaki hedeflere yer verilmektedir.

- Bayburt ilinin, Erzincan-Erzurum illeri arasında "Kış Turizm Aksı" haline gelmesi,

- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ise "Yayla Turizmi Gelişme Koridoru" içerisinde Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir destinasyon merkezi haline gelmesi,

- İlde mevcut tarihi ve kültürel değerlerinin ortaya çıkarılması ve "Yöresel El Sanatları Eğitimi Araştırma ve Üretim Merkezi" oluşturulması.

35. Üç il için geliştirilmiş plan, proje ve yatırımlara baktıktan sonra bu projelerin hayata geçirilmesi için Çevre Düzeni Planında önerilen örgütlenme ve uygulama modeli incelenmiştir. Bölgesel kademelenme sisteminin benimsendiği görülmüştür. Bu sistemdeki kademeler, planlamanın temel hedefleri dikkate alınarak, yerleşimlerin bölge içerisindeki coğrafi konumları, sosyo-ekonomik yapıları, 2045 yılı plan kararlarına göre nüfus kabulleri, sektörel gelişme potansiyelleri ve birbirleri ile etkileşimleri dikkate alınarak belirlenmiştir. 25.04.1997 tarih ve 22970 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Merkezi Yerleşim Yerleri" bu planın kararlarını yönlendiren önemli bir stratejik veridir. Bölge bütünündeki toplam 72 beldeden 13 adedi ve 1.656 köyden 65 adedi "merkezi yerleşim yeri" niteliği taşıdığı gerekçesiyle diğer yerleşimlerden bir adım öne çıkarılmıştır. Plan kapsamında yerleşimler için düşünülen kademeler aşağıdaki gibidir;

Bölgesel Merkezler

36. Bölgede Erzurum, Erzincan ve Bayburt il merkezleridir. Bu alanların plan döneminde de bölgesel birer merkez olma özelliklerini geliştirerek sürdürmeleri düşünülmektedir.

Alt Merkezler

Erzurum'da Aşkale, Hınıs, Horasan, Oltu ve İspir; Erzincan'da Refahiye, İliç ve Tercan plan döneminde il merkezlerinden sonra gelişecek alt merkezler olarak öngörülmüştür.

Tali Merkezler

Bölgede alt merkezler olarak değerlendirilen ilçe merkezleri dışındaki diğer ilçe merkezlerinin tümünün, yakın çevreleri için birer tali merkez olarak gelişmesi düşünülmüştür.

Merkezi Yerleşim Yerleri

37. Bölgede yer alan illerde kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşim merkezleri aracılığı ile çevre yerleşim yerlerine zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında birlik sağlanması amacıyla "merkezi yerleşimler" tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin, kendilerine bağlı olan köy ve mezralar ile, bağlı bulundukları üst kademe merkezlere olan bağlantıları güçlendirilmiştir. Çevre yerleşimler için birer alt merkez niteliğinde olan merkezi yerleşim yerlerinde, sağlık, temel eğitim ve haberleşme gibi sosyal altyapı kullanımlarının öncelikli olarak bulunması öngörülmüştür. Ayrıca, bu yerleşimlerde gerektiğinde kırsal ürünlere yönelik depolama ve pazarlama alanları da yer alabilecektir.

Diğer Kentsel Yerleşimler

38. Bölgedeki beldelerin tümü bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu alanlar kendi kırsal yerleşimleri ile yakın çevre kırsal yerleşimleri için çekim merkezi olmaya devam edecek alanlar olarak belirtilmektedir. Planın hedefleri doğrultusunda ortaya konan bu kademeli örgütlenme modelinde her bir il ve yerleşim kademesi için sektörel kararlar üretilmiştir. Bu kararlara göre sektörel gelişim merkezleri olarak Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinde 2045 yılı için tarım, sanayi ve hizmetler dağılım oranları aşağıdaki gibi öngörülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. ÇDP sektörel dağılım öngörüsü

İlçe	2000			2045		
	Tarım-Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler	Tarım-Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler
Erzurum	54,0	4,5	41,5	47,9	5,0	47,1
Erzincan	60,7	4,2	35	57,0	4,5	38,5
Bayburt	74,5	2,3	23,2	72,5	2,6	24,9
Bölge Geneli	**63,1**	**3,6**	**33,3**	**52,4**	**4,6**	**43,0**

Bu öngörüye dayanarak TRA1 Bölgesi'ndeki kentsel ve kırsal yerleşimler, mevcut durumları ve potansiyellerinin değerlendirilmesi sonucunda, yukarıda verilen kabuller ışığında, plan kararlarıyla desteklenen sektörel kimliklere göre de gruplandırılmıştır.

Hizmetler Sektörü Gelişim Merkezleri

39. Erzurum, Erzincan ve Bayburt Merkez ilçeleri başta olmak üzere, bölgedeki diğer tüm ilçe merkezleri hizmetler sektörünün tüm alt faaliyet kollarında öncelikle gelişme gösterilecek merkezler olarak düşünülmüştür. Bölgede hizmetler sektörünün bir alt kolu olan turizmde ön plana çıkan yerleşimler; Erzurum'da Merkez, Aziziye, Palandöken, Pasinler, İspir, Narman, Olur, Pazaryolu ve Uzundere; Erzincan'da Merkez, Kemaliye, Refahiye ve Üzümlü; Bayburt'ta ise Merkez ve Aydıntepe'dir.

Sanayi Sektörü Gelişim Merkezleri

40. Bölge, sanayi oluşumları ve madencilik potansiyeliyle ön plana çıkan yerleşimlerden oluşmaktadır. Erzurum'da, Merkez, Aşkale, Oltu, Horasan, Pasinler ve Hınıs; Erzincan'da, Merkez, İliç, Refahiye, Üzümlü ve Tercan; ve Bayburt'ta, Merkez ve Demirözü'dür.

Tarım ve Hayvancılık Sektörü Gelişim Merkezleri

41. Bölgedeki il merkezleri dahil neredeyse tüm kentsel ve kırsal yerleşmelerde tarım ve hayvancılık sektörünün ağırlığı devam etmektedir. Bununla birlikte, planda önerilen organize tarım, hayvancılık ve arıcılık alanlarıyla desteklenen ilçeler aşağıdaki gibidir. Erzurum'da Hınıs, Tekman,

Tortum, Narman, Çat ve Şenkaya; Erzincan'da Merkez, Çayırlı, Refahiye, Üzümlü ve Otlukbeli; ve Bayburt'ta Demirözü. Ayrıca, Erzurum'da Pasinler ve Köprüköy; Erzincan'da ise Kemah ilçesinde seracılığın desteklenmesi önerilmektedir. Yerleşim kademeleri ve sektörel bazlı gelişim hedefleri değerlendirildikten sonra özellikle merkezi yerleşimlere ait genel arazi kullanım ve ulaşım kararları değerlendirilmiştir.

1.3.2. ULAŞIM KARARLARI

Karayolu Ulaşımı

42. Bölgede Erzurum, Erzincan ve Bayburt illeri arasındaki ulaşım, genel olarak karayolu ile yapılmaktadır. Üç ilde de il merkezleri ile önemli ilçe merkezlerine ulaşan karayolu akslarının standartları iyi durumdadır. Dağlık alanlardaki belde ve köy yerleşmelerine ulaşan yollarda ise yol kalitelerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bazı il ve köy yolları ana ulaşım bağlantıları açısından desteklenmiştir. Bu kapsamda:

• Horasan ilçe merkezinden doğuda Kars iline ulaşan güzergah; Erzurum il merkezinden başlayıp, Tekman ilçe merkezine ulaşan ve buradan Hınıs'a giden D950 Karayolu'na bağlanan güzergah ve Erzincan-Kemah-İliç güzergahı **1.derece yollar** olarak desteklenmiştir.

• Narman ilçe merkezinin doğusunda, Şenkaya yoluna bağlanan güzergah; İspir ilçe merkezini doğusunda Tortum ilçesi Serdarlı beldesine ulaşan güzergah; Erzurum il merkezinin kuzeyinde, Tortum ve Pazaryolu ilçelerine giden yolları birbirine bağlayan güzergah; Erzurum il merkezi-Pazaryolu ilçesi yolu ile Aşkale-Bayburt yolunu birbirine bağlayan bir güzergah; Pasinler ilçe merkezinden güneye doğru devam ederek, Köprüköy-Hınıs tali yolunu birbirine bağlayan güzergah; Erzurum ilinin güneyinde Tekman ilçesine bağlı Gökoğlan köyünden başlayarak, batıda Çat-Bingöl yoluna bağlanan güzergah; Palandöken'den Tekman ilçe merkezine bağlanan güzergahın bir kısmı; Çat ilçe merkezinden Tercan ilçe merkezine bağlanan güzergah; Bayburt ilinin güneyinden Otlukbeli ilçesine bağlanan iki güzergah; Çağlayan ve Uluköy beldelerini Erzincan-Erzurum Karayolu'na bağlayan güzergah; Refahiye ilçesinin kuzeydoğusunda Refahiye ilçesinde bağlı Çatalçam köyünden başlayıp, yine aynı ilçenin Ekecik köyünden Refahiye-Erzincan Karayolu'na bağlanan güzergah ve Aydıntepe ilçe merkezinin güneyindeki yolun bir kısmı **2.derece yollar** olarak desteklenmiştir.

• Uzundere ilçe merkezinde Tortum-Oltu yoluna bağlanan güzergah; Tekman ve Hınıs ilçe merkezlerini köy yollarından birbirine bağlayan güzergah; Tortum ilçesi Serdarlı beldesinden başlayarak, Erzurum-Pazaryolu Karayolu'na bağlanan güzergah; Erzurum-Pazaryolu Karayolu'ndan güneyde 2.derece olarak önerilen yolu bağlanan güzergah; Pazaryolu-Bayburt Karayolu ile Aşkale-Bayburt Karayolu'nu birbirine bağlayan bir güzergah; Aşkale-Tercan Karayolu'ndan Erzurum-Çat Karayolu'na bağlanan bir güzergah; Aşkale-Bayburt Karayolu ile Mercan-Çayırlı yolunu birbirine bağlayan bir güzergah; Demirözü ilçe merkezinden, Otlukbeli ve Çayırlı ilçe merkezlerine bağlanan güzergahlar; Çayırlı ilçe merkezinden Erzincan-Erzurum Karayolu'na bağlanan güzergah; Erzincan Merkez ilçeye bağlı Dörtler, Yaylabaşı, Geçit ve Bahçeliköy beldeleri civarlarındaki bazı yollar; Kemah ilçe merkezini kuzeyde Erzincan-Refahiye Karayolu'na bağlayan yolun bir kısmı; Refahiye-İliç Karayolu ile Refahiye-Kemah yolunu birbirine bağlayan güzergah; Refahiye-İliç Karayolu'nun batısında İliç ilçesine bağlı Güngören köyünden başlayıp, aynı ilçenin Bağlıca köyüne ulaşan güzergah ve İliç ilçe merkezinin doğusundaki Akdoğdu köyüne kadar uzanan güzergahlar **3.derece yollar** olarak desteklenmiştir.

• Ayrıca, Tortum ilçesine bağlı Uzunkavak ile İspir ilçesine bağlı Yağlı köyleri; Çayırlı ilçesi Paşayurdu ile Üzümlü ilçesine bağlı Kureyşlisarıkaya köyleri; İliç ilçesine bağlı Karakaya ile Sarıkonak köyleri ve Çat ilçesine bağlı Muratçayırı ve Elmalıpınar köyleri arasında, ulaşımı rahatlatacak yeni güzergahlar önerilmiştir.

43. Bölgede, yukarıda sayılan yollar dışında kalan tüm beldelere ulaşan akslarla, özellikle merkezi yerleşim yerlerini birbirlerine ve daha üst kademe yerleşmelere bağlayan, toplayıcı nitelik taşıyan bazı köy yolları 3.derece yollar olarak belirlenmiştir. Mevcutta bir kısmı köy yolu statüsündeki bu hatların iyileştirilerek karayolları yol ağına alınması önerilmektedir. Diğer yandan, prensip olarak, tüm köy yollarının da nitelik olarak iyileştirilmesi tavsiye edilmektedir. Özellikle dağlık kesimlerde bu ulaşım kategorisinde sorunlar yaşandığı bilinmektedir.

Demiryolu Ulaşımı

44. Bölge, demiryolu ulaşımı bakımından uluslararası bir güzergah üzerinde yer almaktadır. Erzurum ve Erzincan illeri, Türkiye'nin batısında Yunanistan ve Bulgaristan'a, doğusunda Ermenistan'a açılan kapılar arasındaki demiryolu güzergahında bulunmaktadır. Demiryolu hattı, batıda İliç'ten bölgeye girmekte, Erzincan ve Erzurum il merkezlerinden geçerek doğuda Horasan üzerinden Kars'a ve oradan Ermenistan'a açılan Akyaka Sınır Kapısı'na devam etmektedir. Demiryolu ulaşımı, proje halindeki tren ve hızlı tren güzergahları ile desteklenmiştir. Bu kapsamda, Erzincan-Bayburt-Trabzon demiryolu ve Erzincan-Erzurum-Kars Hızlı Tren Yolu Hattı projeleri değerlendirilmiştir.

1.3.3. YERLEŞME ALANLARINA İLİŞKİN KARARLAR

Erzurum

45. Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli merkezlerinden birisidir. Karayolu ulaşım açısından bölgenin önemli illeri arasındaki bir kavşak noktasında bulunması, 1939 yılından itibaren demiryolları hattına dahil olması, 1966 yılında havaalanının işletmeye açılması ve önemli askeri üslerin burada konumlanmış olması, Erzurum ilinin, özellikle de il merkezinin mekansal gelişiminde önemli faktörler olmuştur. İl merkezi yanı sıra, karayolu ve demiryolu güzergahlarında bulunan Aşkale, Pasinler, Köprüköy ve Horasan ilçe merkezleri de mekansal gelişimleri bu girdilerden etkilenmiş yerleşimlerdir. Erzurum ilinin genel karakteristiğinde etkin rol oynamış bir faktör ise, tarihi geçmişidir. Oldukça eski bir kent olan Erzurum, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanı sürecinde stratejik öneme sahip bir ildir. Bu durum, ilin günümüzde bir açık hava müzesi olarak gelişmesine neden olmuştur. İl merkezi başta olmak üzere, hemen her ilçede çok sayıda cami, medrese, türbe, hamam gibi anıtsal yapılar bulunmakta ve bunlar yerleşimlerin çoğunu potansiyel kültür turizm gelişim odakları haline getirmektedir. Diğer yandan, jeolojik ve coğrafi yapı, Merkez, Pasinler ve Köprüköy'de kaplıca turizmi, Palandöken'de kış ve kayak turizmi, Çoruh Nehri boyunca rafting ve su sporları ve çok sayıda yerleşimde yayla turizmi potansiyellerini oluşturmuş ve gelişimlerini yönlendirmiştir.

46. Coğrafi yapı, ildeki yerleşimlerin ekonomik karakteristiklerini de yönlendirmiştir. Ana ulaşım güzergahlarında bulunan kentsel yerleşimler yakın çevreleri için çekim oluşturacak hizmetlerin gelişim odakları olurken; hem kentsel hem de kırsal yerleşimlerin büyük çoğunluğu dağlık arazi yapısına bağlı olarak hayvancılık öncelikli tarım sektörünün ağırlık kazandığı şekilde gelişmiştir. Merkez, Oltu ve Horasan'da kurulmuş olan organize sanayi bölgeleri ise, bu ilçe merkezlerinin ildeki sanayi odakları olarak gelişmesine neden olmuştur. Erzurum, bölgedeki diğer illere göre, temel sosyo-ekonomik göstergeler açısından bir adım ileride olup, bu fark hemen hemen tamamen il merkezinde toplanan işlevlerden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, ilde, il merkezi kadar gelişmiş ya da il merkeziyle yarışacak hizmet sunumuna sahip başka kentsel yerleşimler bulunmamaktadır. Bu nedenle, il merkezi ve dolayısıyla Erzurum ili mevcutta olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda da bölgesel çekim ve etki merkezi olarak gelişmeye devam edecektir.

47. Erzurum ili, il merkezinde yoğunlaşan idari ve yönetim tesisleri, eğitim ve sağlık gibi donatı alanları, üniversite kampus alanları, organize sanayi ve sanayi alanları ile öncelikle bir ihtisaslaşmış bölgesel hizmetler ve sanayi merkezi kimliği ile ön plana çıkacaktır. Aşkale, Hınıs, Horasan, Oltu ve İspir il merkezinden sonra gelişecek alt merkezler olarak desteklenmiştir. Erzurum'un hizmetler sektörü açısından bölgesel bir merkez olmasını destekleyecek en önemli faktörler il merkezi odaklıdır. Türkiye'nin eski ve köklü üniversitelerinden olan Atatürk Üniversitesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Palandöken Kış Sporları Turizm Merkezi, Ilıca Termal Turizm Merkezi, Erzurum'un bir açık hava müzesi haline getirmiş olan tarihsel geçmişi ve özellikle Kurtuluş Savaşı'na endeksli kimliği ve Palandöken Lojistik Köy Projesi hizmetler sektörünün gelişimini destekleyecek önemli potansiyelleri oluşturmaktadır. İl genelinde ise, Olur ve Pasinler ilçelerindeki termal turizm merkezleri ile başta Şenkaya, Uzundere, Tortum, İspir olmak üzere, ilin dağlık bölgelerinde yoğunlaşan doğa turizmi, Çoruh Vadisi boyunca yer alan, İspir ve Pazaryolu'da potansiyel sunan su sporları turizmi ve pek çok yerleşimde var olan kültür turizmi potansiyelleri de Erzurum'un çeşitli faaliyet kollarına yönelik hizmetlerin sunulduğu bir merkez olmasını destekleyecektir.

48. Yine il merkezinde yer alan ikinci organize sanayi ve besi organize sanayi projesi ile Oltu ilçesindeki organize sanayi bölgelerinin gerçekleşmesi kentin bölgesel bir sanayi merkezi olmasında önemli rol oynayacaktır. Ayrıca, Aşkale, Horasan, Pasinler ve Hınıs ilçelerinin sanayi odakları olarak gelişeceği öngörülmektedir. Erzurum ilinde, kentin kimliğinde ağırlıklı olarak yer almasa da tarım ve hayvancılık sektörü de önemli bir faaliyet koludur. Bu potansiyellere bağlı olarak, Hınıs, Tortum, Narman, Çat, Olur, Şenkaya ve Pazaryolu ilçelerinin organize tarım, hayvancılık ve arıcılık tesislerinin yer alacağı merkezler olarak gelişmesi desteklenmiştir. Merkez, Aziziye, Palandöken, Pasinler, İspir, Olur ve Pazaryolu turizm gelişim odakları olarak desteklenmiştir. Erzurum ilinde, 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planının hedef yılı olan 2045 için öngörülen nüfus kabulleri, kentsel nüfus 1.290.500 kişi; kırsal nüfus 258.000 kişi olmak üzere, toplam 1.548.500 kişidir.

Merkez Büyükşehir

49. Erzurum il merkezi ova üzerinde kurulmuş bir yerleşimdir. Yakutiye ve Palandöken, il merkezinin çekirdeği etrafında birbirleriyle bütünleşmiş, toplu yerleşim özelliği gösteren ilçelerdir. Aziziye, Yakutiye ve Palandöken, ilin en fazla nüfusa sahip üç ilçesini oluşturmaktadır. İl merkezini oluşturmaları nedeniyle çekim merkezi olan bu ilçeler, mekânsal kullanım kararlarına da yansımış olan sektörel kimlikleri itibariyle farklı özellikler göstermektedir. Yakutiye, il merkezinin geçmişini

yansıtan tarihi eserlerin neredeyse tamamına sahip eski merkezini kapsamaktadır. İl merkezinin ticari, idari, askeri, kültürel ve sağlık fonksiyonlarının büyük bir bölümü ilçede yer almaktadır. Atatürk Üniversitesi'nin bulunduğu ilçede, çok sayıda ticaret birimi bulunmaktadır.

Palandöken, genel olarak dağlık arazi yapısı ve Palandöken Dağı'nın varlığıyla, kayak merkezleri, sosyal tesisleri, rekreasyon alanları, eğitim ve sağlık tesisleri ve kentsel altyapısıyla bir turizm merkezi haline gelmiştir. 2011 yılı Dünya Üniversiteler Kış Oyunları'nın burada yapılması, ilçede kış turizminde uluslararası bir destinasyon olmasını destekleyecek yatırımların yapılmasını sağlamıştır. İlçede, bunu yanı sıra, kültür ve inanç turizmi gelişmiş olup, kongre ve doğa-spor turizmine yönelik potansiyeli bulunmaktadır. Aziziye ilçesi ise, il merkezinin tarımsal merkezi konumundadır. Ayrıca, ilçeye adını veren ılıcalar bölgenin en önemli termal kaynakları arasında olup, Aziziye'yi bir termal turizm destinasyonu yapmaktadır. Tüm bu değer ve potansiyeller, çevre düzeni planında da desteklenmiştir. Büyükşehir Belediyesi'ni oluşturan bu ilçeler, "Erzurum Büyükşehir Belediyesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı" kapsamında planlanmıştır. Söz konusu planda, ilçelerin mevcut kimliklerine paralel olarak, konut yerleşim alanlarının yanı sıra, Yakutiye ve Palandöken'de büyük kentsel donatı alanlarının; Aziziye'de ise, turizm kullanımlarının önerildiği görülmektedir. Gelişme konut alanlarının, D-100 Karayolunun güneyindeki üniversite kampus alanının batısında, il merkezinin güneyinde Çat ilçesine bağlanan yolun doğusunda ve Mecidiye Tabyalarının kuzeyinde önerildiği görülmektedir. Çevre düzeni planında da bu kullanımlar korunmuş, ayrıca lojistik köy projesi ve üniversite bünyesindeki teknoloji geliştirme bölgesi kararları plana işlenmiştir.

Erzincan

51. Erzincan, Türkiye'nin batı ucundan başlayıp, doğusundaki sınır kapılarına kadar uzanan D-100 (E-80) Karayolu güzergahında, Cumhuriyet tarihinde itibaren demiryolları güzergahında ve 1988 yılından itibaren havayolu ile ulaşılabilen bir ildir. Erzurum gibi bölgesel bir etki alanı oluşturmamış olmakla birlikte, hizmetler sektörü açısından hızla gelişmekte olan Erzincan ilinde Erzincan Üniversitesi, bölgenin eğitim düzeyini yükseltmenin yanında, ilin sosyo-kültürel ve kentsel gelişimine katkı sağlamaktadır. Hızlı tren projelerinin tamamlanmasıyla bu durum daha da güçlenecektir. Erzincan ilinde, D-100 ana ulaşım güzergahı üzerinde yer alan Refahiye, Üzümlü ve Tercan ilçeleri, Merkez ilçenin yanı sıra, ulaşılabilirlik açısından bulundukları uygun konumlarına bağlı olarak birer alt merkez olarak gelişme eğilimi göstermektedir.

52. Coğrafi yapı, ildeki yerleşimlerin ekonomik karakteristiklerini de yönlendirmiştir. Ana ulaşım güzergahında bulunan Merkez ilçe, il genelinde hizmetler ve sanayi sektörü açısında tek çekim merkezi olarak gelişmiştir. Üzümlü ilçesi ise, il merkezinde yakınlığı merkezle birlikte, merkezin yükünü alabilecek kentsel kullanımları açısından gelişme potansiyeline sahip olmuştur. Günümüzde, Merkez ve Refahiye ilçeleri, organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi siteleriyle ilin sanayi odakları konumundadır. Dört tarafı dağlarla çevrili olan bölge özellikle doğa sporları açısından potansiyel sunmaktadır. Kemah, Kemaliye ve Refahiye İlçeleri bu tür faaliyetler için çok zengin seçenekler içermektedir. İl merkezinde Ilıca, Beytahtı, Girlevik Şelalesi, Çayırlı ilçesinde Aygır Gölü, Kemah'ta Soğuk Sular, Kemaliye'nin kendine özgü mimarisi, Otlukbeli ilçesinde doğal sit alanı olan Otlukbeli Gölü, Refahiye İlçesinde Dumanlı Dağları ve ormanlar ile Sakaltutan mevkiindeki Yıldırım Akbulut Kayak Tesisleri, Üzümlü'de, Bayırbağ Mesire Yeri ve Hıdırellez Gölü, Tercan'da ise Ağ Baba ilin turizm potansiyelini oluşturur. Urartu medeniyetinin günümüze ulaşmış en sağlam kentlerinden biri olan Altıntepe de il sınırları içerisinde bulunmaktadır.

53. Erzincan, plan döneminde Erzurum'un bölgesel çekim merkezinde gelişecek bir ildir. Mevcut kentsel hizmet sunumlarında Erzurum'la aynı kapasiteye sahip olmasına rağmen, gerek genel olarak il alanının daha küçük olması gerekse il merkezinin nispeten daha küçük bir ovada yer alması gelişme potansiyellerini Erzurum'a kıyasla sınırlamaktadır. Erzincan'da Refahiye ve Tercan, il merkezinden sonra gelişecek alt merkezler olarak desteklenmiştir. Erzincan ili, il merkezinde yoğunlaşan idari ve yönetim tesisleri, eğitim ve sağlık gibi donatı alanları ile birlikte, Ergan Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi, Kemaliye ilçesinde yoğunlaşan, ancak İliç ve Üzümlü ilçelerinde de potansiyel sunan, kültür, su ve doğa sporları; Kemah ve Refahiye ilçelerindeki doğa turizmi ile Merkez ve Kemah ilçelerindeki kültür turizmi potansiyelleri endeksli olarak turizm ağırlıklı hizmetler merkezi kimliği ile ön plana çıkacaktır. Erzincan'da Merkez, Kemaliye, İliç ve Üzümlü turizm gelişim odakları olarak desteklenmiştir. Tarım ve hayvancılık sektörü de ilin kimliğinde etkilidir. Plan döneminde Üzümlü, Çayırlı ve Otlukbeli ilçelerinin organize tarım, hayvancılık ve arıcılık tesislerinin yer alacağı merkezler olarak gelişmesi desteklenmiştir. İl merkezinde yer alan organize sanayi bölgesi ve münferit sanayi tesisleri yanı sıra, Refahiye, Üzümlü ve Tercan'ın tarımsal sanayi odakları gelişeceği düşünülmektedir. Ayrıca, Tercan ile ilin batısındaki Refahiye ve İliç ilçelerinin ortak alanlarında maden sanayinin gelişeceği öngörülmektedir. Erzincan ilinde, 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planının hedef yılı olan 2045 için öngörülen nüfus kabulleri, kentsel nüfus 306.500 kişi, kırsal nüfus 50.500 kişi olmak üzere, toplam 357.000 kişidir.

Merkez

54. Erzincan Merkez ilçe, idari açıdan 15 belde ve 64 köyden oluşmaktadır. Merkez yerleşim ilin orta kesiminde, D-100 Karayolu güzergahında yer almaktadır. Merkez, ilin en yüksek nüfusa sahip ve sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre en gelişmiş ilçesi olup, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşımaktadır. Erzincan il merkezi, Fırat Nehri'nin geçtiği Erzincan Ovası'nda kurulmuş bir yerleşimdir. 1939 ve 1992 yılında meydana gelen depremlerle kentin büyük kısmı yıkılmıştır. Kent bundan sonra neredeyse yeniden inşa edilmiş olup, bu nedenle kentsel altyapısı ile planlı bir gelişme sergilemiştir. Kentin kuzeyindeki askeri alanlar ve üniversite kampüsü ile doğudaki büyük kamusal alanlar kentin sosyal yaşamını belirleyen kullanımlardır. 2006 yılında kurulan Erzincan Üniversitesi, kentin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını canlandırmıştır. Kent doğu-batı yönünde çizgisel gelişme göstermektedir. Ancak, il içindeki göç hareketinin de merkezi niteliğindeki yerleşim, ovadaki tarım arazileri üzerinde gelişmektedir. Erzincan il merkezinin gelişimi hizmetler ve sanayi sektörleri ağırlıklıdır. İl merkezinde olması gereken hizmetler ile organize sanayi ve küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Erzincan il merkezi, işletme halinde bulunan sulama alanları kapsamında kalmaktadır. Bu nedenle, bitkisel üretime yönelik tarım ve hayvancılık sektörü de, tarımsal sanayiyi destekleyecek şekilde gelişme potansiyeli sunmaktadır.

55. Merkez ilçeye bağlı beldelerin çoğunluğu, yakınlıkları ve yerleşik alanlarının bütünleşmişliğiyle il merkezinin mahalleleri görünümündedir. Bu beldelerin ortak noktaları, il merkezinin parçası olmaları, merkezi desantralize etmeleri, gelişme potansiyeline sahip olmaları ve bu gelişmenin, ilçenin en verimli ve sulak tarım alanlarını tehdit etmesidir. İlçedeki 15 beldenin, il merkezine çok yakında konumda bulunan 9 adedi, kent ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu nedenle, 'Erzincan Bütünleşik İl Merkezi'ni oluşturan yerleşimlere planlamada bütüncül bir anlayışla yaklaşılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu yerleşimler ve çevre düzeni planı hedef yılı olan 2045'te oluşması öngörülen nüfusları şu şekilde ortaya çıkmıştır: Erzincan Merkez 150.000, Akyazı 5.000, Çukurkuyu 7.000, Demirkent 10.000, Geçit 8.000, Kavakyolu 10.000, Ulalar 7.000, Yalnızbağ 4.000 ve Yoğurtlu 6.000 kişidir. Böylece, bütünleşik il merkezinin toplam nüfusu 207.000 olmaktadır. Merkez ilçedeki diğer

beldeler ve nüfus kabulleri ise, Bahçeliköy 2.000, Çağlayan 3.500, Dörtler 1.500, Mollaköy 2.000, Uluköy 2.000 ve Yaylabaşı 4.000 kişidir.

Bayburt

Bayburt, bölgede alansal olarak en küçük ve gelişmişlik kriterlerinin en düşük olduğu ildir. Bölgedeki illere göre ana ulaşım bağlantılarından uzak olması nedeniyle, diğer illere kıyasla bir çekim alanı olmasından söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, Bayburt'un bölgesel bir merkez olarak gelişmesi desteklenmiştir. Bayburt'un en gelişmiş kentsel yerleşimi il merkezidir. Aydıntepe ve Demirözü ilçe merkezleri büyük oranda kırsal kimliklerini koruyarak gelişmektedir. Bayburt ili genelinde, ilin kimliğinde baskın rol oynayan sektör tarım ve hayvancılık olup, ileriki dönemde de bu kimliğiyle ön plana çıkması beklenmektedir. Tarım ve hayvancılığa bağlı olarak, ilde tarımsal sanayinin de gelişmesi ivme kazanacaktır. Bu kapsamda, Merkez'in sanayi; Demirözü ilçesinin ise, hem tarım ve hayvancılık hem de sanayi gelişim odağı olarak gelişmesi desteklenmiştir. Buna ilaveten, bir Karadeniz ili olan Bayburt'un, Karadeniz coğrafi yapısına bağlı olarak sahip olduğu yayla turizmi, Kop Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi ve özellikle Aydıntepe'deki kültür turizmi potansiyellerine bağlı olarak, turizm sektörü kimliğinin etkin olacağı bir gelişme göstereceği öngörülmektedir. Bayburt ilinde, 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planının hedef yılı olan 2045 için öngörülen nüfus kabulleri, kentsel nüfus 113.000 kişi, kırsal nüfus 30.000 kişi olmak üzere, toplam 143.000 kişidir.

Merkez

57. Bayburt Merkez ilçe, idari açıdan 5 belde ve 117 köyden oluşmaktadır. Kent ulaşılabilirlik yönünden, kara ulaşımının doğrudan sağlanabildiği bir noktada, Gümüşhane-Erzurum Karayolu üzerinde bulunmaktadır. Tarihi İpek Yolu güzergahı ile Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu'ya bağlayan geçişlerden biri üzerindedir. Yerleşim, Çoruh Nehri Vadisi'ndeki düzlüklerde kurulmuştur. Nehir kentin ortasından geçmektedir. Mekansal gelişimi nehre endeksli oluşmuş olup, genelde nehrin iki tarafında ve paralel olarak uzanmaktadır. Bununla birlikte, yeni gelişme alanları batıya doğru kaymaktadır. İl merkezi olması nedeniyle, ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre kendi içerisinde üst seviyede gelişmiş bir yerleşimidir. Kamu yatırımlarıyla kentsel ve sosyal altyapı konularında giderek gelişen beldede bir küçük sanayi sitesi ve doluluk oranı az olmakla birlikte bir organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bayburt'un gelişme potansiyeli hizmetler ve sanayi sektörlerindedir. İl merkezi olması nedeniyle il için gerekli kamu tesisleri ile ticaret gelişimi devam edecektir. Planlı konut dışı kentsel çalışma alanlarını oluşması hizmetler sektörüne katkı sağlayacaktır. Sektörü canlandıracak bir diğer girdi ise turizm potansiyelleridir. İl kültür ve doğa turizm açısından zengin kaynaklara sahiptir. Tarihi oldukça eskiye dayanan Bayburt'ta, görkemli bir tarihi değer ve kentin önemli bir ziyaret noktası olan kale dışında, Şehit Osman Türbeleri, İmaret Tepesi Şehitliği, Bent Hamamı, Ulu Cami, Bayburt Bedesteni, Ahmedi Zencani Türbesi, Saat Kulesi gibi pek çok tarihi eser ve ziyaret noktası bulunmaktadır. Bunun dışında ilçenin en önemli turistik çekim noktaları, Kop Şehitleri Abidesi, Baksı Müzesi, Bayburt Kalesi ve pek çok anıtsal tarihi yapıdır. Kente 2 km. uzaklıkta bulunan Vilayet Ormanı (Aslan Dağı Mesire ve Piknik Alanı), ilin ve bölgenin en önemli rekreasyon alanlarından biridir. Pek çok ağaç ve bitki türünü barındıran mesirede, hayvanat bahçesi, piknik alanları ve rekreatif amaçla düzenlenmiş çeşitli alanlar yer almaktadır. İlçenin yaylalar açısından çok zengin oluşu, hayvancılığın yanı sıra, bu bölgelerde eko turizm ve doğa sporları için potansiyel oluşturmaktadır. Çoruh Nehri de, sunduğu rekreatif olanaklar ve su sporları potansiyeliyle il turizmine katkıda bulunmaktadır. Nehir boyunca dört etaba ayrılmış olan rafting parkurunun önemli bir kısmı da ilçe içerisinde kalmaktadır. Tüm bu değerlerden ötürü, yerleşimde eko-turizm ve rekreasyon alanları önerilmiş, kültür ve su sporları turizmi de desteklenmiştir.

58. Bayburt il merkezinde bir organize sanayi bölgesi ve bir küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Ancak, OSB'de doluluk oranı oldukça düşüktür. İl, bölgenin en zengin yapı taşı ve doğal taş rezervlerini bulundurmaktadır. Bayburt Taşı denilen taş, yapılarda kullanılmaktadır. Ayrıca mermer ve traverten yatakları mevcuttur. İl genelinde ufak ve orta büyüklükte atölyeler bulunmaktadır. Ancak madencilikte istihdam oldukça düşük düzeylerdedir. Üretim kapasitesi ve verim artırıldığı takdirde madencilik, ekonomide önemli yer tutacaktır. Bayburt il merkezi kentsel nüfusu 80.000 kişi olarak kabul edilmiştir.

1.3.4. DİĞER MEKANSAL KARARLAR

Organize Tarım, Hayvancılık ve Arıcılık Alanları

59. Çevre düzeni planı kapsamında, tarım sektörünün desteklenmesi ve katma değerinin artırılması amacıyla, entegre ya da entegre olmayan küçük ölçekte tesislerin toplu olarak yer alabilmesini sağlamak üzere organize tarım ve hayvancılık ve organize arıcılık alanları önerilmiştir. Organize tarım ve hayvancılık alanlarının önerildiği yerleşimler; Erzurum ilinde, Çat ilçesi, Hınıs ilçesi (hayvancılık ağırlıklı), Narman ilçesi (hayvancılık ağırlıklı), Pasinler ilçesi Alvar beldesi, Şenkaya ilçesi (hayvancılık ağırlıklı), Tortum ilçesi (hayvancılık ağırlıklı); Erzincan ilinde, Otlukbeli ilçesi, Tercan ilçesi (hayvancılık ağırlıklı), Çayırlı ilçesi, Erzincan merkez ilçe Uluköy ve Mollaköy beldeleri ve Tercan ilçesi Mercan beldesi (hayvancılık ağırlıklı); Bayburt ilinde, Demirözü (hayvancılık ağırlıklı) ilçesidir. Organize arıcılık alanlarının önerildiği yerleşimler; Erzurum ili Pasinler ilçesi Avlar beldesi, Tekman ilçesi, Tortum ilçesi Şenyurt beldesi, Narman ilçesi Şekerli beldesi; Erzincan ili Refahiye ilçesidir. Bu alanlar dışında, Erzurum ili Köprüköy ilçesinde teknolojik sera bölgesi plan kararı getirilmiş, ayrıca Pasinler ve Erzincan Kemah ilçelerinde de desteklenmiştir.

Lojistik Merkez Alanları

60. İthalat ve ihracata yönelik nakliye, depolama ve ambalajlamanın bir arada yer aldığı alanlar olarak kullanılan lojistik merkez, Erzurum ilinde "Palandöken Lojistik Merkez" olarak yer almaktadır.

Turizm Tesis Alanları

61. 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı ana kararlarından biri olarak, üç ilde de turizm potansiyellerinin değerlendirilmesine yönelik mekansal planlama kararları getirilmiştir. Ayrıca, turizm tesis alanları, yer seçimi alt ölçekli planlarda belirlenmek üzere, kentsel veya kırsal yerleşme alanları ile yaylalık alanlarda da oluşabilecektir. Bölgede bu planla önerilen turizm tesis alanları Erzurum ilinde, Aşkale ilçesi Kandilli beldesi, Hınıs ilçesi ve Narman ilçesindedir. Ayrıca, Bölgede yer alan Erzurum Ilıca Termal Turizm Merkezi, Erzurum Olur Ilıkaynak Termal Turizm Merkezi, Erzurum Palandöken Kış Sporları Turizm Merkezi, Erzurum Pasinler Termal Turizm Merkezi; Bayburt Kop Dağı Turizm Merkezi; ve Erzincan Ergan Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi'nde turizm tesisleri yer alacaktır.

Eko-Turizm Alanları

62. Eko-turizm alanlarının planlandığı yerler; Erzincan ili Kemaliye ilçesinde; Bayburt il merkezi kuzeyinde Çoruh Nehri kıyılarındadır.

Turizm destinasyonu

63. Mevcut potansiyellerin (yayla turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi) kullanımı dışında, Erzurum ili Narman ilçesi Narman Peribacaları'nın bulunduğu alan içerisinde Jeopark önerilmiştir.

Rekreasyon Alanları

64. Rekreasyon alanları: günübirlik kullanım amacı ile imar planı kararı ile belirlenmiş eğlence, dinlenme, piknik ihtiyaçlarının karşılanabileceği, lokanta, gazino, kahvehane, çay bahçesi, büfe, otopark gibi kullanımlar ile tenis, yüzme, mini golf, otokros gibi her tür sportif faaliyetlerin yer alabileceği alanlardır. Bu planda rekreasyon alanlarının önerildiği yerler; Erzurum ilinde İspir ilçesi, Karayazı ilçesi Köyceğiz Göleti çevresi, Oltu ilçesi, Şenkaya ilçesi Kireçli Göleti, Kuzgun Barajı kıyısı; Horasan ilçesi Aras Nehri kıyısı ile Aşkale ve Hınıs ilçe merkezleri; Erzincan ilinde Kemaliye ilçesi, Tercan ilçesi ve Mercan beldesidir.

65. Çevre Düzeni Planı ve getirdiği öneriler incelendiğinde mümkün olduğunca mevcut potansiyellerin değerlendirilmesine dayalı önerilerin getirildiği görülmektedir. Erzurum ili için ticaret merkezi olarak gelişme hedeflenirken, hayvancılık sektörünün geliştirilmesi, kentin turizm destinasyonu haline getirilmesi, alternatif turizm türlerinin ön plana çıkarılması ve ilin bölgesel bir sağlık ve eğitim merkezi haline getirilmesi konularında plan, proje ve yatırımlara yer verilmektedir. Erzincan için ise üretim anlamında tarım ve tarımsal sanayinin gelişim bölgesi olması hedeflenmiştir. Turizm sektörü bağlamında ise Erzincan doğa ve su sporları merkezi olacaktır. Bu amaçlarla, Yukarı Fırat Havzası su sporları merkezi, Kemaliye doğa turizmi destinasyonu ve teknolojik sera ile tarımsal sanayinin merkezi haline gelinmesi ile ilgili plan, proje ve yatırımlara yer verilmektedir. Bayburt, tarihi, kültürel ve sosyal değerleriyle gelişecek, yayla turizm merkezi haline gelecek ve kış turizm koridorunun bir kolu olacaktır. Ayrıca kültürel değerlerinin ortaya çıkarılması ve "Yöresel El Sanatları Eğitimi Araştırma ve Üretim Merkezi" oluşturulacaktır. Mevcut potansiyellere dayalı öneriler gelecek dönemde de bu bölgenin kalkınma hamlesini gerçekleştirme konusunda sorunlar yaşayacağını göstermektedir. Mevcut potansiyellerin bugüne kadar değerlendirilmemesi konusunda yaratıcı çözümlerin ortaya konmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda yerleşme kademelenmesi yoluna gidilmesi doğru bir yaklaşımdır ancak geri kalmış bir bölgenin kaderini değiştirici adımlar tanımlanmamıştır. Buna rağmen nüfus tahminlerine bakıldığında mevcut nüfusun yaklaşık iki katı bir nüfus ortaya çıkacağı savunulmaktadır. Bu durum aslında nüfus kaybeden bölge için bir çelişkidir. Planda önerilen kentsel gelişme alanları düşünüldüğünde kalkınmanın inşaata dayalı olarak sürdürülmek istendiğini anlaşılmaktadır. Ancak bölgenin ihtiyacı olan, üretime dayalı bir kalkınma ve bundan kaynaklı nüfus artışıdır. Plan ile getirilen potansiyellerin değerlendirilmesi yaklaşımında, koruma kullanma dengesi konusunda yeterince aydınlatıcı bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca aktörler, kurumsal sorumluluklar ve getiriler konusunda aydınlatıcı bilgilere yer verilmemektedir. Hedeflenen projeler için bu perspektifte bir politika önerisi geliştirilmemiştir.

2. ÖNGÖRÜ LİTERATÜRÜ

TRA1 Bölgesi Senaryo Bazlı İl Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlıkları kapsamında mevcut durumda yürürlükte olan planlama literatürü; (üst ölçek sosyoekonomik gelişme planları ve stratejileri) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2014 – 2023 TRA1 Bölge Planı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı; İl Yatırım Alanları Rehberi, İl Tanıtım ve Yatırım Stratejileri şeklindedir. Bu dokümanlar taranarak senaryoların sınırları daraltılmış ve çerçeve oluşturulmuştur. Bununla beraber, bazı senaryo ve altındaki strateji ve projelerin oluşturulması aşamasında ise daha önce benzer tecrübeleri yaşamış ülke, bölge ve kentler "öncü bölge" olarak ele alınmış ve "öngörü literatürü" adı altında değerlendirilmiştir. Bu anlamda ele alınan öncü bölgeler aşağıda verilmiştir.

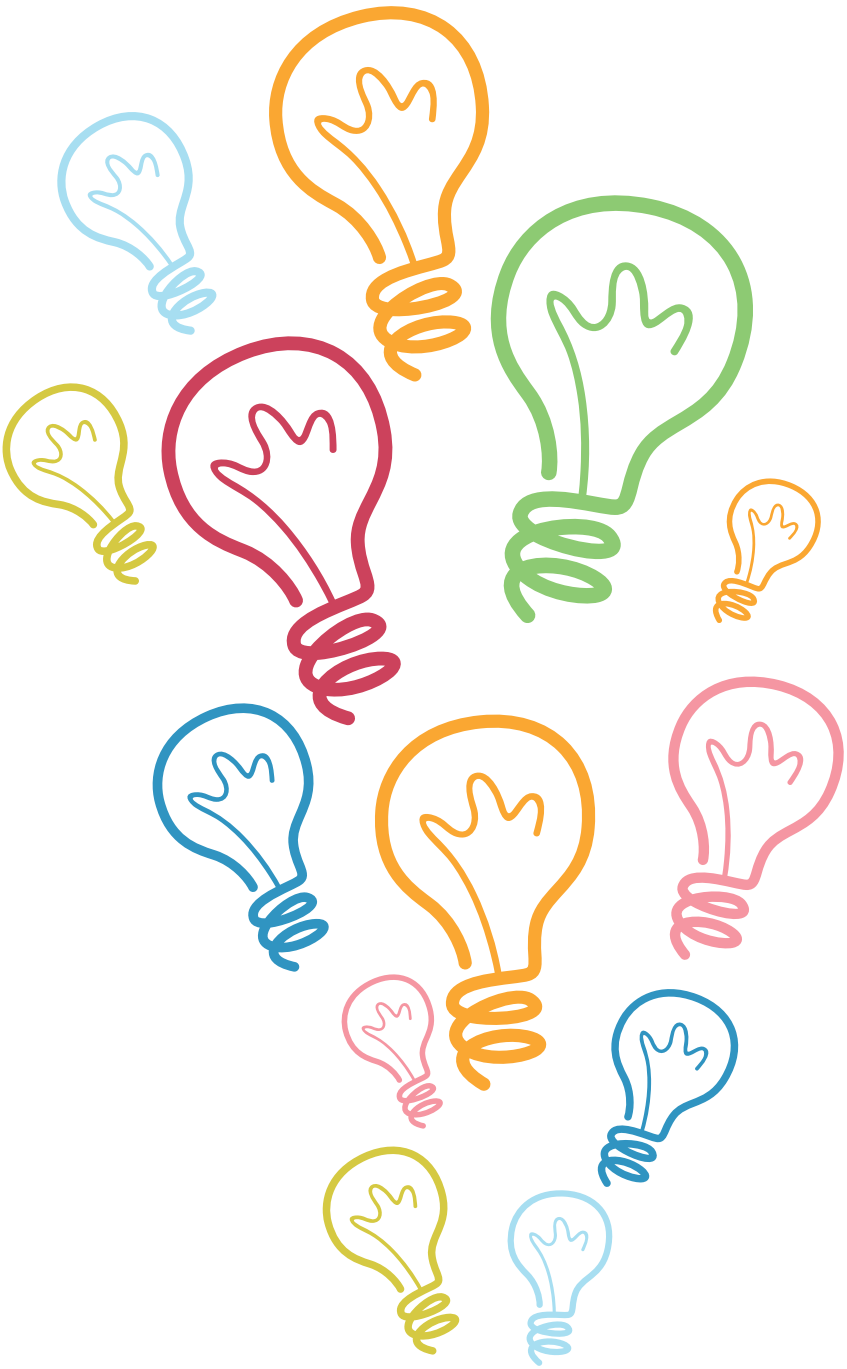

2.1. ANDORRA PRENSLİĞİ

67. TRA1 Bölge Planı içerisinde de bölge için örnek alınabilecek öncü özelliklere sahip bir bölge olan Andorra; Fransa ve İspanya arasında yerleşik, 1996m ortalama rakıma sahip engebeli bir alanda kuruludur ve TRA1 ile oldukça yakın iklim özelliklerine sahiptir. Kişi başına düşen gayrisafi milli hasılası (GSYİH) üst gelir grubu ülkeler kategorisinde olan ülkede (Tablo 3) bu oran 2016 verilerine göre 36.989USD'dir. Ülkenin ekonomisi hizmetler sektörüne dayanır. Tarım, sanayi ve hizmetlerin GSYİH ve istihdama göre dağılımı (%) sırasıyla 11,9, 33.6, 54.5 ve 0.5, 4.4 ve 95.1'dir (Tablo 3). Hizmetler sektörünün her iki göstergede de ezici bir üstünlüğü görülmektedir. Hizmetler sektörünün en önemli alt dalları turizm, ticaret ve finans (bankacılık) sektörleridir. Ülkede yer alan Grandvalira, Vallnord ve Naturlandia kış turizm merkezleri, 300 km'yi bulan pist uzunluğu ve gelişmiş mekanik lift altyapısı ile Avrupa'nın önemli kış turizm alanlarındandır. Toplam 2.000 kişinin istihdam edildiği kış turizm sektöründen yıllık yaklaşık 340 milyon Euro gelir elde edilmektedir. Bunun yanında turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve tüm yıla yayılması konusunda başarılı çalışmalara sahiptir. Ülkede kış turizm merkezleri yaz aylarında golf, dağ bisikleti, kamp alanları gibi alternatif turizm faaliyetleri için kullanılmakta, sağlık turizmine yönelik termal tesisler ve doğa park alanları işletilmektedir. Konaklama tesislerinin kayak merkezleri dışında yer aldığı Andora'da 2010 yılında toplam 250 konaklama tesisi bulunmakta olup, yatak kapasitesi 34.400'dür. Turistin yakın yerleşim alanlarında konaklamasıyla yerel halkın turizmden gelir elde etmesi sağlanmıştır. Kayak merkezlerinin tamamen özel veya özel sektörün ağırlıkta olduğu kamu-özel sektör ortaklığında işletildiği tesislerin yerel halk tarafından kullanılması için özel programlar geliştirilmiş böylelikle halkın turizm faaliyetlerini içselleştirilmesi sağlanmıştır.

Tablo 3. Andorra'ya ait bazı göstergeler

Göstergeler	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
GSYİH (Cari Milyar $ US)	3.282	3.351	2.811	2.859
Kişibaşı GSYİH ($ US)	50.300[1]/40.619[2]	51.300[1]/42.295[2]	49.900/36.038[2]	36.989[2]
	Tarım	**Sanayi**	**Hizmetler**	
GSYİH İçindeki Payı (%; 2015; GSKD)	11.9	33.6	54.5	
İstihdamın sektörel dağılımı (%;2015)	0.5	4.4	95.1	
Çalışan kişi sayısı	39.750 (2016)			
Tarımsal ürünler	Düşük miktarlarda yulaf, buğday, arpa, çavdar, sebzeler, tütün, koyun ve sığır			
Endüstriler	Turizm (kayak), bankacılık, kereste, mobilya			
İşsizlik oranı	3.7% (2016)	4.1% (2015)		
Bütçe milyar	Gelirler toplamı $1.872	Harcamalar $2.06		(2016)
İhracat milyon	$78.71 n (2015)	$79.57 (2014)		
İhraç malları	Tütün ürünleri, mobilya			
İthalat milyar	$1.257 (2015)	$1.264 (2014)		
İthalat ürünler	Tüketici eşyaları, gıda, yakıt, elektrik			

1) 2018 World Fact Book of the United States Central Intelligence Agency
https://theodora.com/wfbcurrent/andorra/andorra_economy.html

2) World Bank 2018. https://data.worldbank.org/indicator

68. Son 50 – 60 yıldır hem nüfusu hem de gelir düzeyi artış eğiliminde (Şekil 1; Şekil 2) olan Andorra gelişmiş bir ekonomiye ve serbest piyasa şartlarına sahiptir. Kişi başı milli geliri AB ortalamasından ve komşuları İspanya ve Fransa'dan yüksektir (Ülke GSYİH 2.859 Milyar USD iken kişi başı gelir 36.989 USD'dir).

Şekil 1. Andorra'nın nüfus göstergeleri

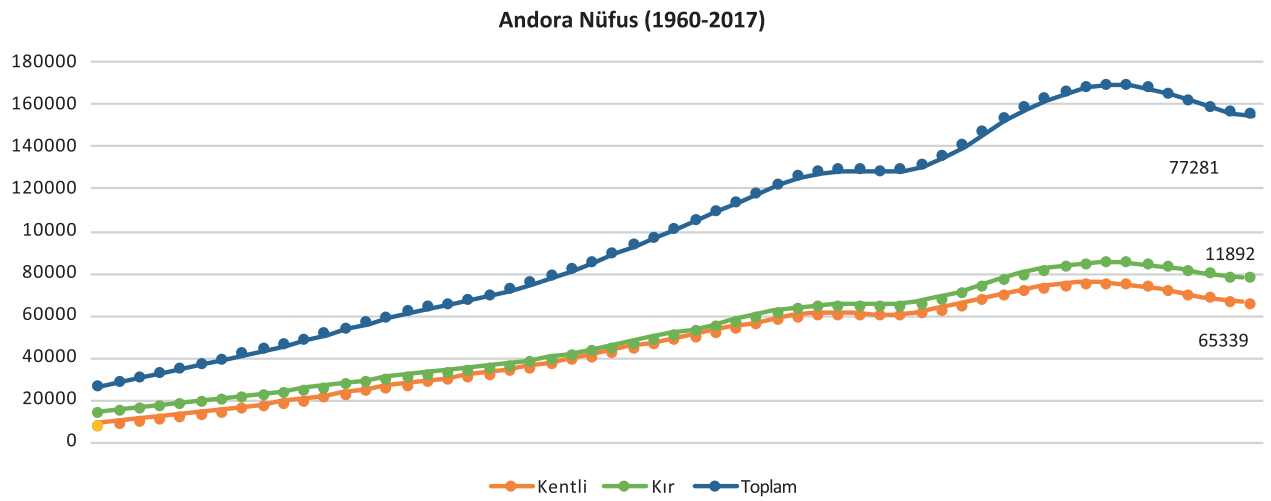

69. Turizm, perakende satışa dayalı ticaret ve finans (bankacılık) mili gelirin %75'inden fazlasını oluşturur. Bazı ürünler için (duty-free) vergisiz/düşük vergili alışveriş uygulaması ve ülkenin yaz ve kış tatil resortları her yıl milyonlarca turist çekmektedir. Tarımsal üretimin sınırlı olduğu (toplam arazinin sadece %5'i ekilebilir durumdadır) gıda ürünlerinin ve akaryakıtın tamamı ithal edilmektedir. Ana hayvancılık faaliyetinin küçükbaş hayvancılık üzerine olduğu ülkede üretilen ve ihracatı yapılan ürünler parfümeri ve kozmetik ürünleri, basım (matbaa) endüstrisi ürünleri, elektrikli makineler ve ekipmanlar, elbise (tekstil), tütün ürünleri ve mobilyadır. Ülke ekonomisi büyük oranda turizm, ticaret, emlak ve finans sektörlerine dayalı olarak çeşitlenme ve büyüme sürecindedir. Bu büyümeyi teşvik etmek için 2006'dan bu yana ekonomik reformlar yapılmaktadır.

Şekil 2. Andorra'nın milli gelirinin seyri

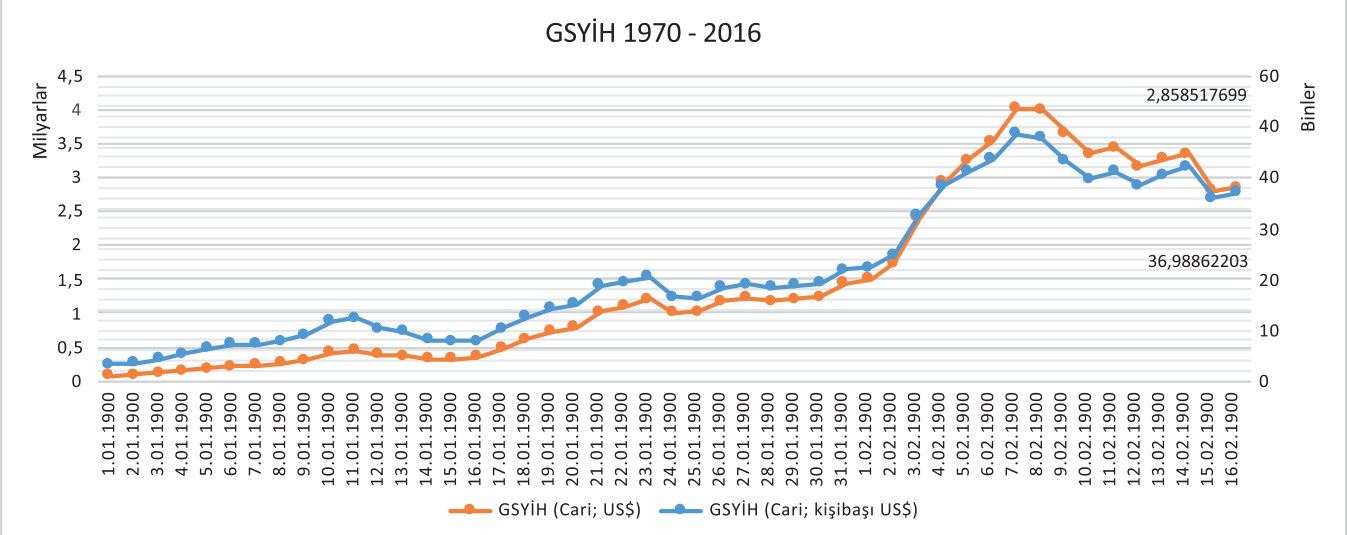

70. Andorra prensliği Avrupa'nın Liechtenstein, Monaco ve San-Marino gibi küçük devletleri kategorisindedir ancak onların alan olarak en büyüğüdür. Yüz ölçümü 468 km2dir. Her yıl 8 milyondan fazla turist ülkeyi ziyaret etmektedir. Dünya Bankası'na göre Andorra kişi başına düşen turist yönünden dünyanın en çok ziyaret edilen ülkesidir. 2016 yılında ülkeyi ziyaret eden turist sayısı 8.057.325 kişi iken 2015'e göre %2.6 artış göstermiştir (Statistics Department's last report of the Government of Andorra). Ülkede bir geceden fazla kalan turist sayısı 2,831,440 kişi iken bu da bir önceki yıla göre %6.3 artış göstermiştir. Günü birlik ziyaretçilerin sayısı ise aynı yıl 5.225.885 kişidir ve bu değer de %0.7 artış göstermiştir. 2015 yılında da ülkeye gelen toplam ziyaretçi sayısı 7.851.152 iken 2014'e göre %0.7 oranında artış göstermiştir (Department of statistics of Andorra). Yine 2015'te bir geceden daha uzun süre kalan ziyaretçi sayısı 2.6 milyon olmuştur ve bu da bir önceki yıldan %13 daha fazladır (http://www.estadistica.ad/serveiestudis/noticies/noticia3485cat.pdf).

71. Görece fazla turist çekmesinin nedeni Andorra'nın Avrupa'nın güvenli yerlerinden biri olması, kış turizmi tesislerinde kişi başına en yüksek oranda metrekare cinsinden kayak lift sisteminin düşmesi (saatte 160bin kişi kapasiteli) World Ski Awards'a göre en iyi 15 kayak resortları arasında olmasından kaynaklıdır. Kayak merkezleriyle entegre termal kaynakların ve tesislerin varlığı, ülke topraklarının %30'dan fazlasının doğa parkı ve UNESCO koruması altında olmasıdır. Avrupa'da kendi özgünlüğüne sahip olduğu bilinen 20 müze bu ülkededir (National Automobile Museum gibi). Andorra Avrupa'nın alışveriş merkezidir. KDV oranı Avrupa'daki en düşük orandır (%4.5). Ülkede 1000'den fazla dükkan / mağaza bulunmakta ve bunların tamamında lüks tüketim malları, elektronik eşya, alkol ve tütün ürünlerini oldukça düşük fiyatlara alıcı beklemektedir. Ülkede mutfak kültürü çeşitlidir ve gastronomi yönünden önemlidir. 400'den fazla restoranda yerli ürün servis edilmektedir. Dünyaca ünlü şaraplara sahip olan ülke Avrupa'nın hafta sonu tatili için en ideal ve tercih edilen yerleri arasındadır.

2.2. EDINBURGH

72. Bölgesindeki 1.6 milyon nüfusun yaklaşık 500,000'ini barındırmaktadır (Tablo 4). Kent önemli bir turizm merkezidir. Orta Çağ'dan kalma tarihi eserleri, doğal güzellikleri ve her yıl düzenlenen festival ve sanatsal aktivitelerle Britanya Adası'nda Londra'dan sonra en çok turist çeken kenttir. Turizm istatistikleri incelendiğinde 2016 yılında kente gelen toplam 4,01 milyon turistin çoğunluğu yerli turisttir (İngiltere içinden). Geceleme sayısı toplamı 14.36 milyon, kalış süresi 3.6 gece, toplam turizm geliri 1,462 milyar pounddur (Tablo 4). Otel doluluk oranları (82.5%) çoğu önemli Avrupa kentinden daha fazladır. Kentteki 30 park yeşil bayraklıdır. İskoçya'da ev sahibi olma oranında en yüksek artış son on yılda Edinburgh'tadır. Kişi başı gelir 30 bin pound civarındadır (Tablo 4). Kent Avrupa'nın önemli bir finans ve eğitim merkezidir. Hizmetler sektörünün alt dalları olan sağlık, finans & sigorta, konaklama & yeme – içme, eğitim ve bilim – teknoloji sektörleri en çok istihdam sağlayan alt sektörlerdir (Tablo 4). Kamu hizmetlerinin yoğunlaştığı kent ayrıca ülkenin önemli üniversitelerinin yer aldığı eğitim merkezi konumundadır. 2015 ve 2016 yılı verilerine göre kentteki üniversite öğrencisi sayısı 50 binin üstündedir. Yükseköğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı (2016) lisansüstü 16,655, Lisans 43,600 kişidir. Bunlar arasında AB dışı 10.880, AB 6.885 ve UK vatandaşı 42.490 kişidir (2015).

Tablo 4. Edinburgh göstergeler (CEC, 2017)

	Edinburgh Kent Merkezi		**Edinburgh Bölgesi**		**İskoçya**	
	2006	2016	2006	2016	2006	2016
Toplam (K Bin, M Milyon)	452K	507 K	1.26M	1.36M	5.13M	5.4M
Çalışma Çağındaki (16-64) Nüfus	315,000	354,000	840,000	891,000	3.370.000	3.490,000
65 yaş üstü	68K	76K	198K	242K	838K	998K
Nüfus Yoğunluğu (km2)	1,719	1,929	162	175	66	69
Nüfus Artışı 2006 – 2016		12.2%		8.2%		5.3%
Sektörlere göre istihdam, 2015						
Sektör	Edinburgh (Sayı)	Edinburgh %	UK Önemli Kentler Ort. %	İskoçya %		
Sağlık	50,000	15.40%	14.80%	16.30%		
Finans & Sigorta	35,000	10.80%	5.20%	3.40%		
Konaklama & yeme – İçme	31,000	9.60%	6.70%	8.10%		
Eğitim	30,000	9.30%	10.10%	7.60%		
Profesyonel, bilim ve teknik	29,000	9.00%	9.20%	6.60%		
Perakende	28,000	8.60%	8.80%	9.60%		
Ticaret yönetim ve destek hizmetleri	25,000	7.70%	10.20%	7.30%		
Kamu sektörü ve savunma	19,000	5.90%	4.80%	6.00%		
Sanat, eğlence ve rekreasyon	16,000	4.90%	4.00%	4.20%		
Bilgi iletişim	15,000	4.60%	3.40%	2.50%		
Toplam	324,000					
Not: Önemli kentler Birmingham, Bradford, Bristol, Glasgow, Leeds, Liverpool, Manchester ve Sheffield						

Yıllık kazanç (medyan)	Londra	Edinburgh	Leeds			
Kişi başı (2016)	£33,776	£29,456	£27,861			
Gayrisafi Katma Değer Edinburgh 2015	(£ milyon)	%				
Kamu sek., eğitim, sağlık	4237	26.31187				
Finans & Sigorta	4165	25.86475				
Dağıtım, taşımacılık konaklama ve gıda	2424	15.0531				
Ticaret	223	1.384835				
Emlak	1821	11.30845				
Bilgi iletişim	1098	6.818605				
İnşaat üretim	1005	6.241073				
Diğer hizmetler ev işleri	622	3.862634				
İmalat	508	3.154692	Toplam	16103		
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İşsizlik	7.0%	6.6%	7.1%	5.6%	5.4%	4.4%
Yükseköğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı, 2016			Lisansüstü 16,655		Lisans 43,600	
Yükseköğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı, 2015			AB dışı 10,880		AB 6,885	UK42,490
Turizm, 2015	İç turizm	Dış turizm	Toplam			
Ziyaretçi sayısı	2.47milyon	1.54 milyon	4.01 mil.			
Geceleme sayısı	7.41 milyon	6.94 milyon	14.36 mil			
Ort. Kalış (Gece)	3.0	4.5	3.6			
Turist Harcaması	£786 milyon	£676 milyon	£1,462milyar			
Ort. Günlük Harcama	£106.03	£97.36	£101.84			
Turist başı ort. Günlük harcama kalemleri						
Yıl	2013	2014	2015			
Konaklama	£29.15	£34.13	£34.19			
Yeme – içme	£20.61	£23.43	£24.85			
Alışveriş	£14.52	£17.63	£17.43			
Eğlence	£8.27	£9.34	£10.80			
Seyahat / ulaşım	£4.00	£5.43	£5.46			
Önemli festival katılımcıları (2016; 50,000 kişi üstü)						
Festival		Katılımcı Kişi				
Edinburgh Festival Fringe		2,475,100				
Edinburgh International Festival		452,300				
Edinburgh International Book Festival		360,000				
Edinburgh Art Festival		250,900				
Royal Edinburgh Military Tattoo		225,500				
Edinburgh Hogmanay Street Party		75,000				
Edinburgh International Film Festival		60,900				
Edinburgh Jazz & Blues Festival		67,500				

2.3. EUSKADİ, PAÍS VASCO, BASQUE COUNTRY

73. İspanya'nın Bask Bölgesi (Euskadi, País Vasco, Basque Country) TRA1 Bölgesi için bazı özellikleri ile örnek olabilecek niteliktedir. Bölgenin nüfusu 2017 yılında 3.174.565 kişidir. Bölge başkenti Vitoria-Gasteiz olan Araba/Álava, Bilbao olan Bizkaia ve San Sebastian olan Gipuzkoa adlı üç alt bölgeden oluşmaktadır. Tablo 5'te bazı göstergeleri verilen Bilbao şehri çok önemli bir değişim geçirmiş ve ekonomi ve planlama literatürüne girmiştir. Önceleri ekonomisi demir – çelik, gemicilik gibi ağır sanayiye dayanmaktayken bugün sanayinin GSKD içindeki payı %6.9'gerilemiştir. Dönüşüm ağır sanayinin terk edilerek ekonomik çeşitliliğin artırılmasına neden olmuş ve başta turizm altyapısının ve kapasitesinin geliştirilmesi olmak üzere bilgi – iletişim teknolojisi, eğitim ve üniversitelerin statik etkisinin elde edilmesi konularında önemli mesafeler kat edilmiştir. Hizmetler sektörü kent ekonomisinde %87.6'lık bir etkiye sahiptir (Tablo 5). Bölgede yer alan şehirlerin tarihi, kültürel, sanatsal ve gastronomik değerleri ile doğal güzellikleri turizmin hizmetine sunulmuştur. Bölgede turizm sektörüne özel yükseköğretim ve özel teknik eğitim kurumları kurulmuş, bölgesel yönetim ile bölgesel kalkınma ajansı tarafından sektörün gelişimine yönelik politikalar uygulamaya başlanmıştır. Bask bölgesinin tamamında 2017 yılında gelen toplam turist sayısı 3.174.565 kişi olup bunun 1.931.400'ini yerli turistler oluşturmaktadır. Toplam geceleme sayısı 6.292.064 iken ortalama ziyaretçi başına geceleme sayısı 2'ye yakındır. Bilbao'nun bulunduğu bölgede ise turist sayısı 2017'de 1.500.237 ve geceleme sayısı 2.921.330'dır ve geceleme ortalaması ise 1.95'tir (http://en.eustat.eus/banku/indexArbol.html).

Tablo 5. Bilbao'ya ait bazı göstergeler

Gösterge	Yıl	Değer
Nüfus	2017	342.397
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	2017	8.435,50
Yüz ölçümü (Ha)	2014	4.059
65+ nüfus (%)	2017	23,74
Yurtdışı doğumlu (%)	2016	35.773
Üniversite Mezunu (%)	2016	67.973
İşsizlik oranı (%)	2016	18,7
Kişi başı gelir (€)	2015	16.797
GSYİH kişi başı (%)	2012	30.889,50
Ekonomik aktivite GSKD Sanayi %	2012	6,9
Ekonomik aktivite GSKD Hizmetler %	2012	87,6
İstihdam	2017	150.009
http://en.eustat.eus/municipal/datos_estadisticos/bilbao.html		

2.4. EDMONTON

74. Kanada'nın güneyinde Alberta Eyaletinin başkentidir. Kent, iklim özellikleri açısından TRA1 İlleri arasında Erzurum'a oldukça benzer özellikler göstermektedir. Kente dair bazı veriler Tablo 6'da verilmektedir. Buna göre kent nüfusu 2017'de 932.546, kişi başı geliri 100 bin USD üzerindedir.

Tablo 6. Edmonton'a ait bazı göstergeler

	2017	2016	2015	2014	2013
Nüfus	932,546	932,546	877,926	877,926	817,498
Yüz ölçümü (km2)	700	700	700	700	700
İnşaat ruhsat harcı bedelleri ($000)	$ 3.558.859	$ 4.069.333	$ 4.504.748	$ 4.624.608	$ 3.966.199
Yeni başlayan konut inşaatı sayısı	8,506	7,263	13,311	9,798	10,634
Hane halkı medyan geliri					
Metro Edmonton	$ 101,870	$ 101,870	$ 101,870	$ 101,470	$ 98,480
Alberta	$ 100,300	$ 100,300	$ 100,300	$ 100,750	$ 97,390
Canada	$ 80,940	$ 80,940	$ 80,940	$ 78,870	$ 76,550
İşsizlik oranı (%)					
Metro Edmonton	8.1	7.4	6.0	5.1	4.8
Alberta	7.8	8.1	6.0	4.7	4.6
Canada	6.3	7.0	6.9	6.9	7.1
Edmonton çalışan nüfus (kişi)	14.700	15.180	14.866	14.352	13.824

75. Edmonton'da Ekim 2012'de "For the Love of Winter: Strategy for Transforming Edmonton into a World-Leading Winter City" (Edmonton kentini dünyanın önde gelen kış kentine dönüştürmek için kış aşkı stratejisi) adındaki strateji belgesini kent konseyi onayladı ve Edmonton kenti dünya kış kentleri arasında önde gelenlerden biri haline geldi. Kış Kenti Stratejisi uzun yıllara dayalı olarak toplum önderliğinde geliştirilen bir stratejidir. Geniş katılımlı bir gönüllü grubu (WinterCity Think Tank) sıradan ve sıra dışı kentlilere danışarak ve pek çok topluluk ve örgütten fikirler alarak Kış Kenti Stratejisini geliştirdi. Stratejinin 4 eksen altında kurgulanmış 10 hedefi vardır. Bu dört eksen; Kışı Yaşamak, Kışı Tasarlamak, Kış Ekonomisi, Kışın Hikayesi (Edmonton.ca/wintercitystrategy) şeklindedir. Bu on hedef ise;"kışı yaşamak" altında (WINTER LIFE), Hedef 1. Dışarı çıkmayı ve oynamayı kolaylaştırmak: dış mekan aktiviteleri için daha fazla imkan sağlamak, Hedef 2: yaya, bisiklet ve toplu taşımayı kullananlar için kış ulaşım imkanlarının geliştirilmesi şeklindedir. "Kışı tasarlamak" (WINTER DESIGN) için; Hedef 1: Kış eğlenceleri, kışın güzellikleri ve kışa olan ilgilinin artması için kentsel tasarım unsurlarının kullanılması, Hedef 2 kış güvenliği ve konforu için topluluklarımız şeklindedir. "Kış ekonomisi" (WINTER ECONOMY) için; Hedef 1, Edmonton'ın Kış Festivallerinin kapasitesinin ve sürdürülebilirliğinin arttırılması, Hedef 2.Dört Mevsim Patio Kültürünün geliştirilmesi, Hedef 3. Caddelerin ve kamusal alanların ekonomik hareketliliğini arttırmak, "Kış Hikayeleri" (WINTER STORY) için ise Hedef 1. Soğuk bir iklimde mevsimin tadını çıkarıp günlük yaşamı eğlenceli hale getirmek, Hedef 2 Edmonton'ın Kuzeyli Hikayesini yerel, ulusal ve uluslararası seviyede tanıtılması, Hedef 3. Kış Kenti Stratejisinin uygulamaya geçirilmesinin teşvik edilmesidir.

76. Öngörü literatürü içerisinde öncü bölge olarak ele alınan Andorra, Pais Vasco (Bilbao), Edinburgh ve Edmonton bölge ve kent merkezleri TRA1 Bölgesi ve illeri için çeşitli özellikleri ile model olabilecek niteliktedirler. Bu bölgeler bu özellikleri ile mevcut strateji belgesinin senaryo ve stratejilerine de ilham kaynağı olmuşlardır. Bu noktada, Andorra bölge için kış turizmi vergisiz/ düşük vergili alışveriş, Edinburgh, hizmetler sektöründeki gelişim (eğitim ve finans, turizm), üniversitelerin katkısı; Pais Vasco, dönüşüm, turizm ve hizmetler üniversitelerin statik katkısı (teknoparklar) ve Edmonton ise kış kenti gelişimi kurgusu ve kış turizmi konularında bölge için örnel olabilecek potansiyeldedir. TRA1 Bölgesi kış turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye'nin önemli kış turizm merkezlerinden Palandöken Kış Turizm Merkezi'nin yer aldığı Erzurum, 2011 UNIVERSIADE Kış Oyunları'nın ardından güçlü kış turizm altyapısına kavuşmuştur. Bu arada Erzincan'da 2012 yılında Ergan Dağı Kış Turizm Merkezi işletmeye girmiştir. Kış turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel halkın turizmden gelir elde etmesi ve turizmin tüm yıla yayılmasına yönelik Andora ve Edmonton'da yürütülen başarılı çalışmalar bölge için örnek olacak niteliktedir.

77. Bütün bunlar ele alındığında, TRA1 Bölgesi için turizm sektörünün tek başına geliştirilerek kalkınmaya motor görevi görebileceği mümkün görünmemektedir. Bu nedenle turizm sektörünü eş zamanlı olarak destekleyebilecek, sermaye birikimi oluşturabilecek, turizmin hizmetine sokabileceği ürünleri olabilecek sektörlerin de bölgede geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır. Bu sektörlere gelişim senaryolarında tematik olarak yaklaşılmıştır. Bu nedenle Bayburt için Andorra örneğinden yola çıkılarak (Dutyfree) alışveriş, Erzurum'a ağırlıklı olarak Edmonton sonrasında Edinburgh ve Pais Vasco örneğinden yola çıkılarak hizmetler (finans, ticaret, turizm ve bilgi – iletişim, eğitim, sağlık) ve Erzincan'a da bu iki tüketim merkezine gıda ve lojistik sağlama açısından tarımsal üretimle beraber imalat sanayinin geliştirilmesi ön görülmüştür. Bu nedenle, Bayburt ve Erzurum kırsalında özellikle hayvancılık özelinde devam eden tarımsal üretim faaliyetlerinin devamlılığı esas olurken bu üretimin Erzincan'daki ağırlıklı üretime destek olacak hatta işleme ve imalat tesislerine hammadde sağlayacak nitelikte olmasına katkı sağlanacaktır. Bunun yanında, özellikle turizm ve hizmetler ağırlıklı bir tematik/sektörel gelişmeden kaynaklı insan hareketliliğine yönelik yenilikçi ürün tasarımları ile yerel ürünlerin sunulması da tarımsal ve sanayi üretiminin ana tüketim kaynağı ve pazarı olacaktır.

78. Ele alınan öncü bölgelerde başarı hikayelerinin en önemli unsurunun insan kaynağının niteliği ve sosyal sermaye faktörü olduğu görülmektedir. Bahsi geçen bölgelerde çok güçlü bir katılımcılık, ortak hedefe yerel aktörlerin kilitlenmesi, gönüllü olarak çok sıkı işbirliklerinin yürütülmesi gibi TRA1 Bölgesinde geliştirilmesi gereken unsurların olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle, mevcut strateji ve eylem planının uygulama aşaması TRA1 Bölgesinde mesleki ve sosyal anlamda sivil toplum birliktelikleri, ortak karar alma ve iş yapma kültür ve becerileri, özel sektörün organize olma kabiliyeti, yerel aktörlerin ortak idealler etrafında iş birliği güç birliği yapması gibi hedefleri gerçekleştirmesine katkı sağlayacaktır.

79. Bayburt'un düşük vergili / vergisiz alışveriş bölgesi olmasına dair bir dayanak olarak ilin ülkede toplam gelir tahsilatı içinde payı en düşük il olması gösterilebilir (Tunceli, Ardahan ve Kilis % 0,02 oranıyla, Bayburt ise % 0,01 oranıyla sıralamanın sonundadır; Tablo 7).

Tablo 7. İller itibariyle genel bütçe vergi gelirleri

SIRA NO	İLLER	BRÜT TAHAKKUK	BRÜT TAHSİLAT	TAHSİLAT NİSPETİ (2) (%)	TOPLAM TAHSİLAT İÇİNDEKİ (2) PAYI (%)	TOPLAM TAHAKKUK İÇİNDEKİ (2) PAYI (%)
1	İSTANBUL	326.238.589.040,00	275.339.752.472,00	84,4	44,02	42,91
2	KOCAELİ	77.405.999.103,00	71.899.579.608,00	92,89	11,49	10,18
3	ANKARA	85.437.417.769,00	68.841.135.278,00	80,57	11,01	11,24
4	İZMİR	77.926.982.940,00	67.064.446.121,00	86,06	10,72	10,25
5	BURSA	22.914.007.174,00	18.249.789.330,00	79,64	2,92	3,01
6	MERSİN	13.384.773.969,00	11.567.757.608,00	86,42	1,85	1,76
7	HATAY	9.172.834.830,00	7.681.026.133,00	83,74	1,23	1,21
8	ANTALYA	11.228.248.888,00	7.572.963.496,00	67,45	1,21	1,48
9	TEKİRDAĞ	7.734.177.238,00	6.535.599.437,00	84,5	1,04	1,02
10	ADANA	9.113.610.574,00	6.219.562.256,00	68,24	0,99	1,2
...						
28	ERZURUM	1.632.432.706,00	1.222.900.302,00	74,91	0,2	0,21
....						
66	ERZİNCAN	445.384.367,00	335.135.517,00	75,25	0,05	0,06
....						
71	BARTIN	466.026.824,00	337.186.865,00	72,35	0,05	0,06
72	BİNGÖL	346.859.908,00	268.027.076,00	77,27	0,04	0,05
73	ÇANKIRI	332.714.784,00	258.636.601,00	77,74	0,04	0,04
74	SİNOP	357.124.319,00	258.960.910,00	72,51	0,04	0,05
75	HAKKARİ	544.928.556,00	197.316.095,00	36,21	0,03	0,07
76	IĞDIR	291.156.748,00	201.635.629,00	69,25	0,03	0,04
77	GÜMÜŞHANE	189.243.594,00	150.220.910,00	79,38	0,02	0,02
78	TUNCELİ	139.802.099,00	127.398.014,00	91,13	0,02	0,02
79	ARDAHAN	129.937.858,00	108.740.184,00	83,69	0,02	0,02
80	KİLİS	304.795.162,00	153.770.176,00	50,45	0,02	0,04
81	BAYBURT	116.444.626,00	90.147.555,00	77,42	0,01	0,02
	TOPLAM	760.214.267.449	625.512.313.993	82,28	100	100

Kaynak : Muhasebat Genel Müdürlüğü (2017 Yılı Aralık Sonu İtibariyle (TL))http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_58.xls.htm

80. Oysa Andorra ile kıyaslandığında (Tablo 8), Bayburt'un potansiyel olarak avantajlı olmasına rağmen gösterge olarak oldukça geride olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Andorra ve Bayburt'a ait bazı göstergeler

	Andorra	**Bayburt**
Yüzölçümü	468 km2	2.705 km²
GSYİH	2.859 milyar dolar	90.147 milyon TL (ödediği vergi)
Nüfus	80.417	77.281
Turist sayısı	8.057.325	İstatistiğe girmeyen
Öncü sektörler	Finans, ticaret, turizm	Hayvancılık, imalat sanayi, hizmetler (kamu)

2.5. "MİCHİ-NO-EKİ" ÖRNEĞİ

81. Michi-no-Eki, Japonya'yı gezenler için otoyol kenarında konumlandırılmış dinlenme alanlarına verilen isimdir. Michi-no-Eki'ler ile güvenli, konforlu ve sistemli bir yol trafiği sağlamakla birlikte, yol boyunca turistlere ve diğer yolculara bölgenin tarihi, kültürel ve turistik değerlerinin tanıtıldığı canlı mekanlar oluşturmak için kurgulanmıştır. Karayolları boyunca yer alan Michi-no-Eki, ücretsiz park alanı, dinlenme ve yeme-içme mekanları, yerel ürünlerin satıldığı market ile bölgesel ve turistik bilgilerin sunulduğu bilgilendirme ofisinden oluşur. Şekil 3'te tipik bir Michi-no-Eki tasarımının neleri içerdiğini göstermektedir.

Şekil 3. Tipik bir Michi-no-Eki tasarım

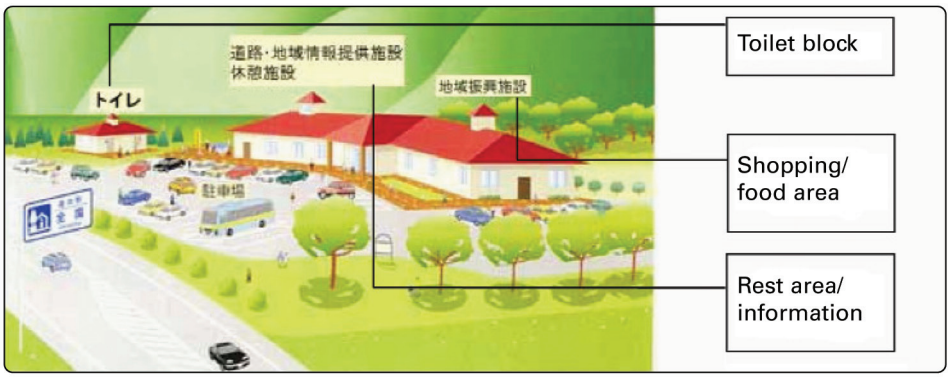

Kaynak: Parker, 2010, s.344

82. İlk Michi-no-Eki uygulaması denemeleri 1991'de Japonya'nın Yamaguchi, Gifu and Tochigi bölgelerinde hayata geçirilmiştir (Parker, 2010). 1993 yılında ulusal yasalar ve ulusal yönlendirmelerin sağlanmasıyla Michi-no-Eki Japonya'da resmi bir uygulama haline gelmiştir (Parker, 2010; Murakami ve Oyabu, 2016). İki Michi-no-Eki arasındaki mesafenin -önemli fonksiyon farklılaşmaları olmaması şartıyla en az 10 kilometre olması gerektiğiyle ilgili bir kural uygulanmaktadır (Parker, 2010). Japonya'da şu anda 1.145 adet Michi-no-Eki alanı bulunmaktadır (Michi-no-Eki resmi web sayfası). Japonca "Yol Kenarı İstasyonu" anlamına gelen Michi-no-Eki üç özgün niteliği barındırır: "Tazelenmek", "Topluluk Hissi" ve "Bilgi" (Michi-no-Eki resmi web sayfası). 24 saat ücretsiz otopark ve tuvaletler içeren dinlenme tesisleri ziyaretçilerin enerjilerinin tazelemelerine imkan verirken, ortaya çıkan topluluk hissi ile bölgede yer alan kültür merkezlerinin, turistik mekanların ve diğer tesislerin bölge ile etkileşimi teşvik edilerek bölgesel işbirliği fırsatları arttırılmaktadır. Her Michi-no-Eki'de sunulan yol bilgileri, turistik alanlarla ilgili tanıtım ve acil durum bilgilendirmeleri yol boyunca güvende olmayı sağlamaktadır.

83. Japonya'da oldukça popüler olan Michi-no-Eki'ler her yıl ortalama 500 milyon kişi tarafından ziyaret edilmektedir (http://web-japan.org). Michi-no-Eki'ler genelde turistik bilgilere ulaşılabilen ve yerel olarak üretilen yiyecek ve el sanatları ürünlerinin satışının yapıldığı yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak birçok Michi-no-Eki örneğinde kaplıcalar, oyun tesisleri, müzeler vb. alana dahil edilerek Michi-no-Eki başlı başına bir turistik merkeze dönüşmektedir. Birçok Michi-no-Eki çömlek yapımı, noodle yapımı, ekmek yapımı, kano ve kaya tırmanışı gibi çeşitli uygulamalı deneyimler sunan yoğun yerlerdir. Bu özellikleriyle sadece Michi-no-Eki istasyonlarını ziyaret etmek için gelen sürücü sayısının da arttığı görülmektedir (http://web-japan.org). Şekil 4'te, Nagano bölgesindeki Shiojiri şehrinde bulunan Kiso Narakawa müzesi ve mağazası görülmektedir.

Şekil 4. Michi-no-Eki Kiso Narakawa, Shiojiri şehri, Nagano Bölgesi

Kaynak: http://web-japan.org

84. Japonya'daki Michi-no-Eki uygulamasının üç temel amacı olduğu söylenebilir: sürücüler için dinlenme noktası olması; yolcular ve yerel halk için yerelle ilgili bilgi edinme noktası olması; ve yerel girişimciler için gelir elde etme ve bölgesel bağlantılar kurma fırsatı sunmasıdır. (Parker, 2010; Murakami ve Oyabu, 2016). Japonya'daki Michi-no-Eki uygulamasının başarı sonucu, bu girişimin Dünya Bankası tarafından desteklenmiş ve 2004 yılında özellikle gelişmekte olan ülkeleri hedef alan "Michi-no-Eki Nasıl İnşa Edilir" isimli ayrıntılı bir rehber Dünya Bankası tarafından hazırlanmıştır. Dünya Bankası Raporu'nda Michi-no-Eki, sorunların sistematik bir biçimde çözüldüğü dinlenme ve değişim mekanları olarak tanımlanmaktadır (Yokota, 2004, s.11). Çin, Kenya ve Tayland gibi ülkelerde Michi-no-Eki uygulamaları hayata geçirilmiştir (Parker, 2010; Murakami ve Oyabu, 2016).

85. Dünya Bankası Raporu'nda, Michi-no-Eki uygulamasını tipik bir otoyol dinlenme tesisinden ayıran üç unsur şu şekilde sıralanmaktadır (Yokota, 2004, s.12):

1. Michi-no-Eki'de sunulan hizmetler tipik bir otoyol dinlenme tesisinden farklı olarak, içine yerel işletmeleri ve halkı da alacak şekilde, daha geniş bir katılımcı kitlesine açıktır. Bölgede yaşayan halk, toplumsal kalkınmaya Michi-no-Eki aracılığıyla dahil olabilirler. Michi-no-Eki, yerel halkın girişimcilik ruhunu ve gelirini arttırması için de fırsatlar sunmaktadır.

2. Michi-no-Eki aynı zamanda yerel halka eğitim, kültür, sağlık hizmetleri gibi kamusal hizmetlerin sunulduğu mekanlardır.

3. Michi-no-Eki'de sunulan hizmetler temelde otoyol kullanıcılarını hedeflemiş olsa da, Michi-no-Eki'nin bir diğer hedefi de yerel halktır. Michi-no-Eki'de sunulan ticari ve sosyal hizmetlerden faydalanan yerel halk, Michi-no-Eki'lerin aktif kullanıcısı haline gelmektedir.

86. Sonuç olarak, Michi-no-Eki uygulamasının sağlayacağı potansiyel faydalar şu şekilde sıralanabilir:

• Yol güzergahından geçen sürücülere farklı imkanlar sunan Michi-no-Eki, bölgede yaşayan yerel halka da açık market alanları sunarak ürünlerini pazarlama ve gelir elde etme imkanı sunmaktadır.

• Michi-no-Eki kapsamında yol iyileştirme çalışmaları da yapılarak bölgelerarası erişim imkanları da arttırılabilir.
Mevcutta yol kenarlarında satış yapanlar doğrudan ürünlerini müşteriyle buluşturmakta, ancak ekonomiye resmi olarak katkı sağlamamaktadırlar.
• Michi-no-Eki, bu ekonomik faaliyetlerin resmileşmesini ve kayıt altına alınmasını sağlamaktadır.

• Michi-no-Eki uygulaması, merkezi ve yerel otoriteler arasında işbirliğini canlandıracaktır. Michi-no-Eki uygulamasındaki önemli unsur, kamu ve özel sektör birlikteliği ile sunulan hizmetlerin bir araya getirilmesi ve yerel ekonomiye destek verilmesidir.

• Michi-no-Eki uygulaması ile, kırsal ekonominin canlanması, yerelde gıda ve pazarlama sağlanarak gıda zinciri kısalacaktır.

87. Yerel kaynakların etkin şekilde kullanılması ile bölgesel işbirliği fırsatları sunan Michi-no-Eki uygulamasının başlangıçta bir pilot uygulama şeklinde hayata geçirilmesi, istenilen faydanın sağlanıp sağlanmadığını test etme imkanı sunacaktır. Pilot uygulamada ortaya çıkabilecek aksaklıkların giderilmesi, doğru şekilde pazarlama ve tanıtımın yapılması ile etkin bir yönetim anlayışının benimsenmesi, Michi-no-Eki uygulamasının geliştirilip daha verimli şekilde uygulanabilmesini sağlayacaktır.

2.6. "POBLE ESPANYOL" ÖRNEĞİ

88. 1929 Barcelona Uluslararası Sergisi (EXPO) bağlamında, Montjuïc dağında İspanyol mimarisinin, el sanatlarının ve kültürel zenginliğin bir sergi olarak sentezlenmesi kararlaştırıldı ve Poble Espanyol ortaya çıkmış oldu (https://www.poble-espanyol.com/en/). Başlangıçta geçici bir süreliğine inşa edilen Poble Espanyol, EXPO sonrasında da yoğun ilgi görünce kalıcı hale gelmiş; 1980'lerde yapılan yenileme çalışması ile turistik niteliği daha ön plana çıkmıştır. Barselona'nın en popüler turistik cazibe merkezlerinden birisi olan Poble Espanyol, İspanya'nın farklı bölgelerinden mimari örneklerin ve caddelerin küçük birer örneklerinin sergilendiği bir açık hava müzesi örneğidir. Şekil 5'deki şemada görüldüğü gibi Poble Espanyol'da, İspanya'da bulunan 15 özerk bölgeyi temsil eden 117 büyük ölçekli binanın küçük birer kopyası ile birlikte bir tiyatro binası, restoranlar, kafeler ve esnaf atölyeleri yer almaktadır. Günümüzde Poble Espanyol, bir ülkenin ruhunu yansıtan bir açık hava müzesi olarak, turistlere Barselona'dan ayrılmadan tüm İspanya'yı ziyaret etme imkanını sunmaktadır.

Şekil 5. Poble Espanyol Planı

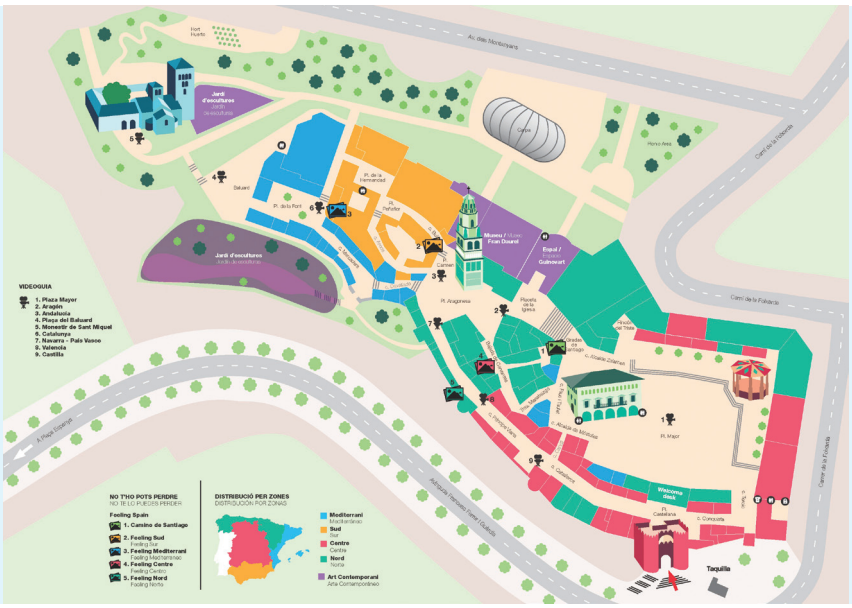

Kaynak: Poble Espanyol Resmi Web Sitesi

2.7. YARATICI TURİZM MODELİ

89. Yaratıcı turizm UNESCO tarafından, doğrudan katılımla otantik deneyimin kazanıldığı; sanat, kültürel miras ve belirli lokasyonlarla ilgili bilgi elde etme imkanı sağlayan; yerel toplulukla iletişimin mümkün olmasıyla "canlı" bir kültür oluşturmaya olanak tanıyan bir seyahat olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2006). Şehrin gerçek kültürel yaşamına bağlılığı ifade eden yaratıcı turizm kavramı, kültüre veya tarihe erişimin deneyimsel olarak arttırıldığı, "daha az müze, daha fazla meydan" sloganını benimseyen yeni nesil turizm anlayışıdır (UNESCO, 2006).

90. "Yaratıcı Turizm", ziyaretçilerin mekanla, mekanda yaşanan kültürle ve orada yaşayan insanlarla eğitici, duygusal, sosyal ve katılımcı etkileşim kurmasını içeren bir turizm türüdür (UNESCO, 2006). Yaratıcı turizm, değişim potansiyelini içeren, yeni deneyimlerin ortaya çıkmasını sağlayan, sosyal ve kültürel gelişme ile yerel ekonominin gelişimini teşvik eden, geleneklerin ve yerel değerlerin korunmasına ve yeni değerler oluşturulmasına yardımcı olan yeni bir turizm şeklidir (Virginija, 2016). Yaratıcı turizmin en önemli özelliklerinden birisi olan enformal iletişim, toplumun bir parçası olabilmeleri ve kendilerini evlerinde gibi hissetmeleri için turistlere önemli bir fırsat sağlamaktadır.

91. Yaratıcı turizm, iki farklı yöntemle uygulanabilir (Virginija, 2016, s. 143-144):

1. Yaratıcılığın turizm faaliyetlerinden biri olarak kullanılması: Yaratıcı turizmin daha geleneksel modeli olan bu yöntem, turistlerin yaratıcı etkinliklere aktif katılımına vurgu yapar. Her ne kadar turistler faaliyetlere katılmak yerine sadece etrafa bakmayı tercih etseler de, kentteki yaratıcı yaşamın ve aktivitelerin kenti turistler için daha cazip hale getirdiğine inanılmaktadır.

2. Turizm için yaratıcılığın belli bir arka plan olarak kullanılması: Yaratıcılığı sadece belirli bir arka plan olarak gören bu yöntemde ise tüm yaratıcı sektör ve çevreden oluşan ortak bir atmosfer oluşturulur ve turistin yaratıcığı, tüm faaliyetlere doğrudan katılımını gerektirmeden de sağlanmış olur. Turist sayısını arttırmak için bilginin yaratıcı şekilde yayılmasının yanında, bu bilgilerin insanların ilgisini çekmesi de sağlanmalıdır.

92. Kültür turizmi ve yaratıcı turizm arasındaki farkı da belirtmek gerekir (Virginija, 2016; Ohridska-Olson ve Ivanov, 2010). Kültür turizmi ünlü yapılar ve büyük etkinlikler sayesinde kültürün canlı tutulmasını amaçlar. Kültür turizmi için önemli olan somut olan değerleri korumak ve bu değerler üzerinden daha fazla para kazanmaktır. Yaratıcı turizmin kaynakları ise öğrenme, deneyim kazanma ve geleneklerin gelişmesi gibi somut-olmayan değerlerdir. Yaratıcı turizmin amacı tüm şehirleri ve ülkeleri yaratıcı bir şekilde geliştirmek olduğundan, yaratıcı turist, kültürel turistin aksine, ünlü yapıları ve büyük etkinlikleri görmek zorunda hissetmez. Bu çerçevede yaratıcı turizm, bireylerin aktif beceri geliştirme ihtiyaçlarını karşılayan yeni nesil kültür turizmi olarak tanımlanmaktadır (Ohridska-Olson ve Ivanov, 2010; Şekil 6).

Şekil 6. Yaratıcı Turizm İş Modeli

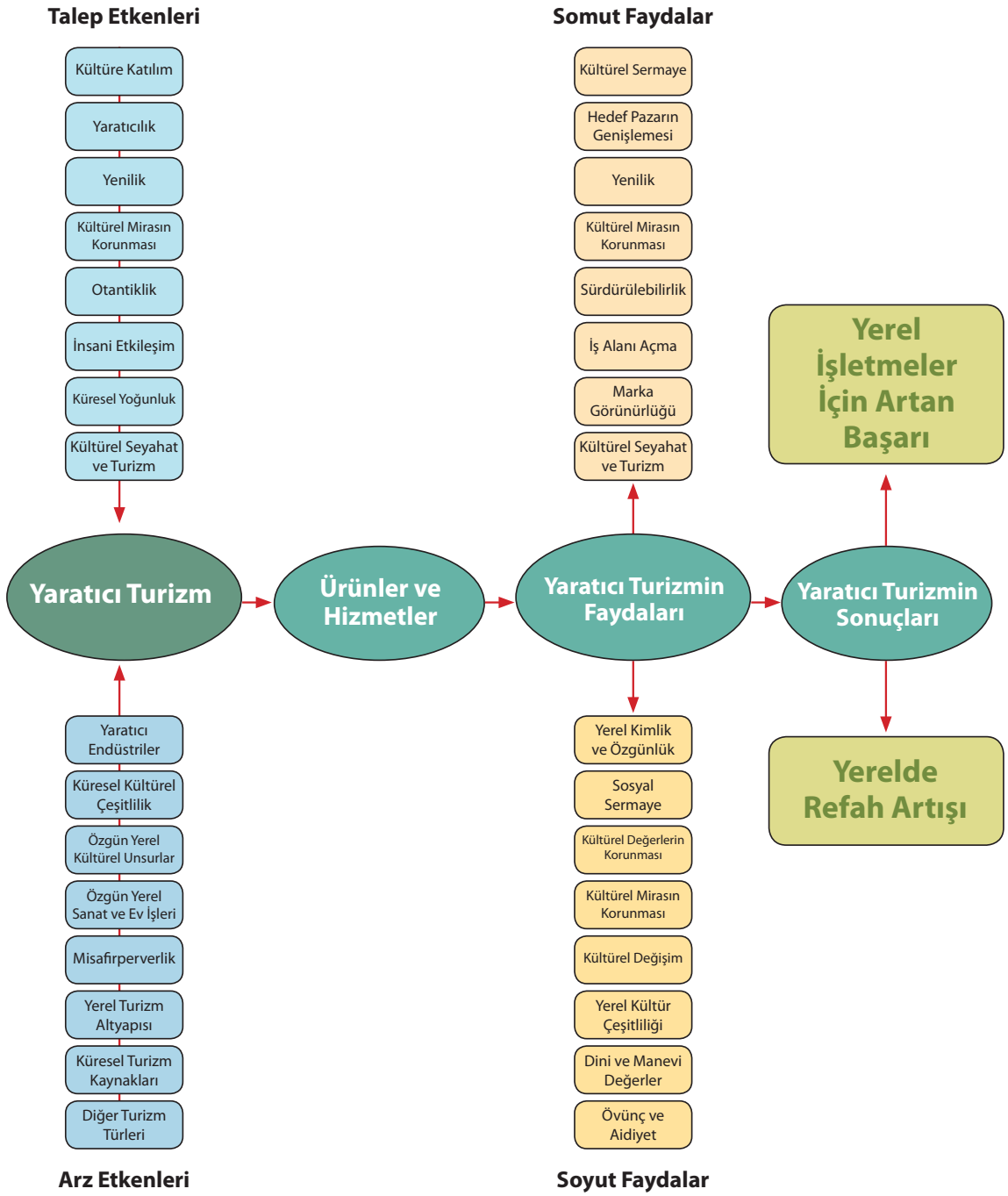

Kaynak: Ohridska-Olson ve Ivanov, 2010

93. Yaratıcı turizmin somut/görünür ve soyut/görünür-olmayan faydaları vardır (Ohridska-Olson ve Ivanov, 2010). Somut/görünür faydaların başlıcaları kültürel sermaye birikimi, pazarın gelişmesi, yeniliklere açık hale gelme, kültürel mirasın korunması, üreticinin görünürlüğünün artması, yeni iş alanlarının oluşturulması ve ihracatın artması olarak sıralanabilir. Soyut/görünür-olmayan faydalar ise, yerel kimliklere ve özgünlüklere verilen değerin ve önemin artması, sosyal sermaye birikimi, kültürel değerlerin korunması, insani etkileşimlerin ve kültürel değişimin artması ve yerel kültüre çeşitlilik kazandırılması olarak sıralanabilir. Yukarıda Şekil 6'da ayrıntılı olarak gösterilen şekliyle, yaratıcı turizmin arz ve talep etkenlerinin, somut ve soyut faydaya dönüşmesi süreci hem yerel ekonomiye katkı sağlayacak, hem de yerel ölçekte refah seviyesini arttıracaktır.

2.8. BÜYÜK ÇAPLI ORGANİZASYONLAR

94. Büyük Çaplı organizasyonların ekonomik etkilerinin artması ile birlikte bu tür organizasyonlara ev sahipliği yapmak isteyen kentlerin sayısı da artmaktadır. Yaz ve Kış Olimpiyat Oyunları, EXPO, Dünya Kupası gibi milyonlarca kişinin takip ettiği büyük çaplı organizasyonların planlanması ve düzgün bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, ev sahibi şehrin mevcut potansiyelini arttıracak büyük bütçeli birçok yatırımın yapılmasını zorunlu hale getirmektedir (Roche, 1994; Roche, 2002; ECMT, 2002). Büyük çaplı organizasyonlara adaylık, bu organizasyonların ekonomik potansiyelinin ortaya çıkmasıyla daha da artmıştır. Özellikle 1984 Los Angeles Olimpiyatları, ekonomik başarısıyla büyük çaplı organizasyonlar için bir dönüm noktası sayılabilir (Larson and Staley, 1998). Bu tür organizasyonlar aynı zamanda ev sahibi şehrin gelecek vizyonunu daha odaklanmış bir planlama süreci içinde hayata geçirebilmesi için de büyük bir fırsattır ve bu süreç iyi yönetilebilirse şehrin altyapısında, ekonomisinde, imajında ve daha birçok alanda çok olumlu değişim ve gelişimle sonuçlanabilir (Chalkley and Essex, 1999; Essex and Chalkley, 2004).

95. Aday şehirler Büyük Çaplı Organizasyonlara ev sahipliği yapabilmek için her imkanlarını seferber etmekte ve bu organizasyonlardan çok farklı alanlarda kazanım elde etmeyi beklemektedirler. Bu organizasyonlar, etkinlik faaliyet alanının çok ötesinde beklentileri ortaya çıkarmakta ve ev sahipi şehirler için orta ve uzun vadede farklı stratejilerin hayata geçirilmesinde uygun bir araç olarak görülmektedir. Bu organizasyonlar ev sahibi şehirler için ciddi birer planlama ve uygulama pratiği olarak da görülebilir (Hiller, 2006). Yıllar öncesinden adaylık başvurularının yapılması ve organizasyon hazırlık sürecinin 5-6 yıllık süreleri kapsaması bunun en güzel yansımasıdır.

96. Literatürde büyük çaplı organizasyonların ev sahibi şehre potansiyel faydaları ve olumlu etkileri birçok bilimsel çalışmada ortaya konulmuştur (Gold and Gold, 2007; Short, 2004; Hiller, 2000; Cashman, 2002). Büyük çaplı organizasyonlar, dünya şehri olma iddiasının test edilebileceği en önemli ortamlardan birisidir (Short, 2004). Bu organizasyonların ev sahibi kente olası katkıları görülür/somut ve görünmez/soyut olarak iki kategoride incelenebilir. Görülür/somut katkı, şehrin altyapısında yapılan iyileştirmeler ve organizasyonun katalizör etkisiyle gerçekleşen diğer yatırımlar olarak sıralanabilir. Görünmez/soyut katkı ise organizasyonların yönetim ve organizasyon yapısında ortaya çıkarması muhtemel katkılar, sosyo-kültürel yapıya olan etkiler, ve tanıtım faaliyetleri sonucu kentin tanınırlığının ve bilinirliğinin artması olarak sıralanabilir.

97. Türkiye'de kış sporları, askeri amaçlarla kayak sporu eğitiminin verilmesiyle başlamıştır. Zaman içerisinde ortaya çıkan ilginin sivil alana yansımasıyla ülkemizde kış sporlarının temelleri atılmıştır. Tesisleşme ve altyapı yatırımları sonucunda uluslararası ölçekte birçok organizasyonun ülkemizde gerçekleşmesi sağlanmıştır. Özellikle Erzurum'da gerçekleştirilen 2011 Üniversite Kış Oyunları ve 2017 Avrupa Olimpik Kış Gençlik Festivali (EYOWF), daha büyük çapta olan Kış Olimpiyat Oyunlarının ülkemizde gerçekleştirilebilmesi açısından umut vericidir. Kış Olimpiyatları ya da benzer büyüklükte organizasyonlara adaylık fikrinin bölgede daha kalıcı ve etkin sonuçlar ortaya koyabilmesi için:

1- Uzun vadeli bölgesel turizm hedefleri ile adaylık süreci entegre edilmeli,

2- Kış Olimpiyatları ya da benzer büyüklükte organizasyonlara adaylık potansiyelinin ekonomik kalkınmaya ve kış sporları kültürünün oluşturulmasına yansıtılması sağlanmalı,

3- Bölgesel ölçekte birbiriyle işbirliği ve dayanışma içerisinde altyapı ve sportif tesisleşme ihtiyacı karşılanarak daha güçlü bir kış sporları potansiyeli tüm bölge için sağlanmalıdır.

98. Bölgesel ölçekte ortaya çıkacak bir işbirliği, sporcu yetiştirilmesi ile tanıtım ve sponsorluk ihtiyaçlarının karşılanması konusunda da kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına fayda sağlayacaktır. Büyük Çaplı Organizasyonlara adaylık, bölge illerimizdeki turizm potansiyelini ortaya çıkararak tüm yıla yayılabilmesini sağlayacak işbirliği ortamını da sağlamış olacaktır. Bu fırsat iyi değerlendirilebilirse, bölgesel bilgi ve tecrübe paylaşımı, rekabet yerine dayanışma-işbirliği ve sonuç olarak bölgesel ölçekte kamu ve sivil toplum birlikteliğinin de önü açılmış olacaktır.

2.9. ANALİZ

99. TRA1 Bölgesi için mevcut potansiyellerin kalkınma amaçlı kullanımı konusunda örnek teşkil edecek uygulamalar yukarıda maddeler halinde sıralanmıştır. Bu uygulamalar incelendiğinde, turizmin ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde ve tüm yıla yayılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, özellikle kış turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve spor kültürünün yaygınlaştırılması, yerel halkın turizmden gelir elde etmesi ve turizmin tüm yıla yayılmasına yönelik başarılı yaratıcı turizm uygulamaları, TRA1 Bölgesi için örnek olacak niteliktedir. TRA1 Bölgesi için turizm sektörü öncü ve önemli bir konumda olsa da, tek başına turizm ile kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir. Turizmi destekleyebilecek potansiyele sahip sektörlerin de geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle tarım ve hayvancılık sektöründe verimliliğin ve katma değerin arttırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmeli, markalaşmaya destek verilmelidir. Bu çerçevede, özellikle Michi-no-Eki uygulaması markalaşma ve bölgesel işbirliği fırsatları sunmaktadır. TRA1 Bölgesinde ön plana çıkan önemli unsurlardan birisi olan ortak karar alma ve iş yapma kültür ve becerileri, özel sektörün organize olma kabiliyeti, kurumsal gelenek ve altyapı, mesleki ve sosyal anlamda sivil toplum kültürü gibi unsurlar etkin şekilde kullanılıp ortak bir amaç etrafında birleştirilirse büyük ölçekli girişimler ve yatırımların bölgeye çekilmesi kolaylaşacaktır. Özellikle Kış Olimpiyatları ve benzeri büyük çaplı organizasyonlara ev sahipliği yapma hayalinin gerçekleşmesi ve bu organizasyonlardan en üst seviyede fayda sağlamak için, bölgede var olan işbirliği kültürü harekete geçirilmeli ve bu organizasyonların bölgede daha kalıcı ve etkin sonuçlar ortaya koyabilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

CEC 2017. City of Edinburgh Council, Strategy and Insight, 11th edition of Edinburgh by Numbers. Produced by the City of Edinburgh Council.

ECMT (European Conference of Ministers of Transport), 2002. Transport and Exceptional Public Events. Report of the 122nd Round Table on Transport Economics.

Jurėnienė Virginija. 2016. Interaction between Cultural/Creative Tourism and Tourism/ Cultural Heritage Industries. Tourism - From Empirical Research Towards Practical Application, Bölüm 7, s137-157.

Michi-No-Eki resmi web sitesi: https://www.michi-no-eki.jp/stations/english

Murakami, Kayoko H. ve Oyabu, Takashi. 2016. An Analysis Of How Roadside Stations, "Michi-No-Eki", Function To Promote Local Revitalization: A Case Study İn A Rural Area İn Japan, Journal of Global Tourism Research, Cilt 1, Sayı 1, s. 47-54.

Ohridska-Olson, Rossitza ve Ivanov, Stanislav. 2010. Creative Tourism Business Model And Its Application In Bulgaria [internet].

Parker, Gavin. 2010. Michi-No-Eki – An Opportunity For The Rural Economy?, Town and Country Planning, Temmuz/Ağustos 2010, s. 342-346.

Poble Espanyol Resmi Web Sitesi: https://www.poble-espanyol.com/en/

Roche, Maurice. 1994. Mega-Events and Urban Policy, Annals of Tourism Research 21(1), s. 1-19.

Roche, Maurice. 2002. The Olympics and Global Citizenship. Citizenship Studies, 6(2), s. 165-181.

Short, John. 2004. Global Metropolitan: Globalizing Cities in a Capitalist World. Routledge.

UNESCO Creative Cities Network. 2006. Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism, Discussion Report of the Planning Meeting for 2008 International Conference on Creative Tourism Santa Fe, New Mexico, U.S.A. October 25-27, 2006.

http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001598/159811E.pdf

Web Japan: http://web-japan.org

Yokota, Toshiyuki. 2004. Guidelines for Roadside Stations 'Michinoeki', The World Bank.